BATIŞI OLMAYAN GÜNEŞ

ŞARK'IN DEHASI

İBN SÎNÂ

NURULLAH LÂRÛDÎ

2. BASKI

edebiyat

insan yayınları

Şark'ın Dehâsı
İBN SÎNÂ

NÛRULLAH LÂRÛDÎ

Çeviren

Ahmet ÇELİK

insan yayınları : 296
edebiyat dizisi : 14

birinci baskı, 2000
üçüncü baskı, 2011
yayıncı sertifika no: 12381
orijinal ismi: nâbiğa-i şark
şark'ın dehâsı ibn sînâ
nûrullah lârûdî
çeviren: ahmet çelik
içdüzen: mürettibhane
kapak düzeni: nüans ajans
insan yayınları
mehmet akif caddesi
kestane sok. no: 1 güngören/istanbul
tel: 0212-642 74 84 faks: 0212-554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

NÛRULLAH LÂRÛDÎ

İranlı tarihçi ve araştırmacı yazardır. Yayınevimiz tarafından yayınlanan *Şarkın Dehası İbn Sînâ* tarihî romanı dışında, *Zindegânî-i Nadir Şâh-i Peser-i Şemşîr* (Kılıcın Oğlu Nadir Şah'ın Hayatı) adında Farsça bir tarihî romanı daha vardır.

ÖNSÖZ

Bu eser, doğu milletlerinin medâr-ı iftiharı olan meşhûr âlim, tabip ve filozof İbn Sînâ’nın gençlik yıllarında başından geçen ilginç olayları içermektedir.

Batı dünyasının Avicenna adıyla adlandırdıkları Ebû Ali Huseyn b. Abdillah Sînâ, Hicrî 375 yılının Safer ayının üçüncü günü (M. 980 yılının Ağustos ayında) Buhara yakınlarında bulunan Afşana köyünde dünyaya geldi ve Hicrî 428 yılının Ramazan ayının birinci günü (M. 1037 yılının Haziran-Temmuz ayları) Hemedan’da hayata gözlerini yumdu. Yaklaşık elli yedi yıl süren hayatında çeşitli ilim dallarında çok sayıda eser kaleme aldı. İbn Sînâ’nın kaleme aldığı eserlerin sayısı hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Kimileri onun 241, kimileri 267, kimileri de 456 irili ufaklı eser kaleme aldığını söylemektedir.

Bütün insanlarda şaşkınlık ve saygı uyandıran bu büyük bilim adamının, bu meşhur tabib ve filozofun hayatı, tıbbî, felsefî ve ilmî eserleri hakkında şimdiye kadar dünyanın yaşayan dillerinin çoğunda sayısız kitaplar kaleme alınmıştır. Tarihçilerin ve araştırmacıların birleştikleri ve görüş birliği içerisinde oldukları bir şey varsa, o da İbn Sînâ’nın şüphesiz zamanın dehâlarından ve parlak çehrelerinden birisi olduğudur. Nitekim İbn Sînâ’nın yaşamını ve eserlerini dikkatlice incelediğimizde, bunun son derece kesin bir olgu olduğunu görürüz.

Bu eserde, içinde yaşadığı yüzyılın en meşhûr bilgin ve tabibleri arasında yer alan İbn Sînâ’nın 57 yıl gibi kısa bir zaman dilimine sıkıştırılmış yaşam serüveninin başarılarla ve son derece ilginç olaylarla dolu olan 34 yılından kesitleri içeren sürükleyici ve heyecan verici tablolar dikkatle resmedilmiş, Üstâd’ın ustaca tedavilerini içeren sahneler gözler önüne serilmiştir.

Bu eserin yazarı, İbn Sînâ’nın yaşamı, inanç ve düşünceleri hakkında tam bir bilgiye sahip olabilmek amacıyla başta Üstâd’ın kendi eserleri olmak üzere tıp ve tarih alanında kaleme alınan kaynak eserleri dikkatlice incelemiş, Tahran Üniversitesi’nin ilmî ve tıbbî yayınlarından ve hocalarından faydalanmıştır.

İBN SÎNÂ’NIN YAŞADIĞI DÖNEMİN

SİYASÎ OLAYLARI

Geniş ve zengin Hind ülkesinde gerçekleştirdiği parlak fetihlerden ve elde ettiği büyük ganimetlerden sonra daha da güçlenmiş bir halde imparatorluğun başkenti Gazne'de saltanat sürmekte olan Emînü'l-Mille ve Yemînü'd-Devle Sultan Mahmûd-u Gaznevî, İslâm'ı yaymak ve hükümdarlığının sınırlarını daha da genişletmek amacıyla İran'ın batısına ve kuzeyine sefere çıkmaya hazırlanıyordu. Bu sırada İran'da irili ufaklı birçok hânedânın hüküm sürmesine rağmen, ülkenin büyük bölümünde Deylemî hânedânı nüfûz sahibiydi. Hazar Denizi'nin kuzey bölgeleri ise Ziyârî emirlerinin hakimiyeti altındaydı. Bu hânedânın sultanlarıyla Deylemî hânedânı arasında samimî ilişkiler vardı ve gerçekte Deylemîlerin kuklası durumundaydılar. Aynı zamanda Sultan Mahmûd'un günden güne artan kudreti ve İlhanlı Türkler tehlikesi, siyasî bakımdan Gazne sarayıyla da zorunlu dostane ilişkiler tesis etmelerine sebep olmuştu. Bağdat şehri eski gücünü ve etkinliğini kaybetmiş, sadece dinî ve siyasî merasimler bakımından İslâmî hilâfetin merkezi görüntüsüne bürünmüştü. Halife el-Kâdir Billah'ın ve daha sonra onun yerine geçen el-Gâlib'in İran topraklarındaki nüfûzu, emirlere ve şehzâdelere lakaplar vermekten ibaret bir hâle gelmişti. Hilâfet merkezinin manevî nüfûzu Dicle'nin doğusundaki ülkelerde daha çok etkinliğini korumaktaydı. Bağdat halifeleri doğunun askerî ve siyasî işlerine müdahale etmiyorlardı; çünkü kudretli Deylemî padişahları hilâfet merkezini ele geçirdikten sonra, hilâfet makamının siyasî gücünü ortadan kaldırmışlar ve halifelerin sarayını deyim yerindeyse, ağır bir yenilgiye uğratmışlardı. Kuzey Türklerinin hücumları ve Buhara'nın Eylekhan'ın tasarrufuna geçmesi sonucu Sâmânîlerin güçleri azalmaya yüz tutmuş ve hakimiyet sahaları daralmaya başlamıştı. Sâmânîlerin sarayında yaşayan âlimler, şairler ve edibler birer birer buradan ayrılmakta, ya Hârezm'deki Me'mûnîlerin sarayına ya da komşu ülkelere gitmekteydi.

Bu asırda sultanların sarayının heybeti ve görkemi sarayda yaşayan ünlü bilginlerin, şairlerin, yazarların ve tabiblerin sayısıyla doğru orantılıydı. Bu yüzden İslâm ülkelerinin sultanları daha fazla ilgi, saygı ve itibar elde etmek amacıyla dönemin meşhûr bilginlerini, şairlerini, yazarlarını ve tabiblerini kendi saraylarına çekebilmek için hiçbir fedâkârlıktan kaçınmıyorlardı.

Bu günlerde Sultan Mahmûd, Mâverâü'n-nehr'de bulunan meşhûr bilginlerden bir grubu Gazne'ye davet etmişti. Bilgisinin şöhreti ve özellikle tedavisi zor hastalıkları iyileştirme konusundaki becerileri civar ülkelerin tamamında ağızdan ağıza dolaşmakta olan Gurganlı Hıristiyan tabib Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ, Gazne sarayına davet edilenlerin başında gelmekteydi. Ancak bu ünlü iki tabib, çeşitli nedenlerle Mahmûd'un davetini açık bir şekilde reddetmişlerdi.

Onların Mahmûd'un sarayına gitmeyi reddetmelerinin, daha doğrusu bu başkaldırının birkaç temel sebebi vardı: Birincisi; Gazneli Mahmûd Hanefî mezhebine mensuptu ve dinsel inançlar bakımından çok tutucu birisiydi. O kendi mezhebi dışında kalan muhtelif İslâm fırka ve mezheplerine tâbi olanları kâfirlikle, yoldan çıkmışlıkla ve sapıklıkla itham ediyor ve bu konudaki düşüncelerini de açık bir şekilde dile getiriyordu. Üstelik bu tür insanlarla mücadele etmenin ve bunları yok etmenin dinî bir görev olduğuna ciddi ciddi inanmaktaydı. Onun birçok defalar Hind ülkesine seferler düzenlemesinin esas nedeni bu ülkedeki putları kırmak, tapınakları yıkıp yerle bir etmek, putperestlikle mücadele etmek ve buralarda İslâm dinini yaymaktı. Ancak Mahmûd bununla yetinmedi. Hilâfet merkezinden de destek ve övgü alan bu Hindistan seferlerinden sonra, işi İslâm ülkelerinde "dîn-i mübîni, yolunu şaşırmışlardan temizleme" adı altında korkunç cinayetlere girişecek kadar ileri götürdü.

İkincisi; Mahmûd mal ve servet elde etmede son derece haris bir adamdı ve bu özellik onda ruhsal bir hastalık sınırına yükselmiş, onu etkisi altına almıştı. Nitekim onun Tûslu büyük şair ve hekîm Firdevsî hakkındaki uygunsuz ve civanmertlikten uzak davranışı çeşitli meclislerde anlatılmakta, ilim erbâbının ondan nefret etmesine sebep olmaktaydı.

Üçüncüsü; Mahmûd kendi dindaşları dışında kalanlara karşı son derece merhametsiz ve katı yürekli davranıyordu. Nitekim Hicrî 421-425 yıllarında, Deylemî hânedânının meşhûr melikesi Seyyide Hatun'un ölümünden sonra Rey ülkesine saldırıp orayı ele geçirdiğinde, tarihçilerin naklettiğine göre iki yüz kadar darağacı kurdurmuş, Seyyide Hatun'un sarayındaki âlim, şair ve ediblerden meydana gelen bir grubu sırf Râfizî ve Karmatî oldukları için idam ettirmiş; bu arada eşine az rastlanan Rey Kütüphanesi'ni de ateşe vermiştir.

Dördüncüsü; art arda gerçekleştirilen fetihlerin, bu fetihlerden ele geçirilen ganimetlerin ve bütün bunların sonucunda elde edilen gücün neticesinde Mahmûd gurura kapılmış, sömürgeci bir düşünceye sahip

olmuştu. Kendi iradesini, herkesin görüş ve düşüncesinin üzerinde görmekteydi. Mahmûd'un bu ruhsal hastalığı, zamanla önemli işlerin, manevî ve ilmî meselelerin hepsi üzerinde etkili olmaya başladı. Bu nedenle Gazne sarayında bulunan bilginlerin ve diğer devlet görevlilerinin, sultanın iyiliğine bile olsa, mantıklı ve âdilâne tavsiyeleri sultanın irade ve tasallutu altında eziliyor; sonuçta düşünce özgürlüğü veya Mahmûd'un hatalarını ve tecâvüzlerini önleme anlamsız olmanın yanı sıra, kişilerin canlarına da mal olabiliyordu. Uygunsuz işlerini övmenin ve dalkavukluk etmenin dışında bir yolla Gazne'nin bu başına buyruk, kibirli ve kendini beğenmiş sultanının hoşnutluğunu kazanmak mümkün değildi. Nitekim onun mertliğe sığmayan ve bir sultana yakışmayan davranışları saray şairleri tarafından son derece mübalağalı bir şekilde övülmüştür. Mahmûd'un sarayındaki şairlerin söyledikleri şiirlerin büyük bölümünü bu tür methiyeler teşkil etmektedir.

Gazneli Sultan Mahmûd'un sarayında yaşayan şairlerden biri olan Sîstânlı Ferrûhî'nin, Rey ülkesinin fethinden ve orada gerçekleştirilen faciadan sonra sultan hakkında söylediği uzun bir kasidesi vardır. Ferrûhî'nin bu kasîdesi, methettiği kişinin, yani Sultan Mahmûd'un ruhsal durumunu tasvir eden en güzel örneklerden birisidir.

Ferrûhî şöyle demektedir:

> *Ey dünyanın padişahı! Dünya senindir. Senin hükmün istediğin her şeye geçer.*
>
> *Senin bu dünyadaki bütün işlerin ve sözlerin övgüye layıktır.*
>
> *Sana Mahmûd adını hakkıyla vermişler; çünkü böyle bir ad doğru davranışla özdeştir.*
>
> *Sana itaat etmek inançlı, temiz yürekli ve zâhid birisi için dindir.*
>
> *Her kim sana açıkça isyan ederse, evliyâdan bile olsa kâfir olur.*
>
> *Kötü mezheblileri yok etmek için senin gönlünde gece gündüz düşünceler vardır.*

Sâmânîlerin ve Me'mûnîlerin sarayındaki âlimlerden, ediblerden ve şairlerden bir bölümünün Mahmûd'un esaret halkasını boyunlarına takmak istemedikleri için kaçıp gizlenmelerinin ve bir bölümünün de zorla Gazne'ye götürülmelerinin altında bu gerçekler yatmaktaydı. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi, bu grubun içinden sadece ikisi hiçbir şekilde Mahmûd'un önerisini kabul etmediler, onun davetlerini her seferinde reddettiler ve ona ne pahasına olursa olsun Gazne'ye gelmeye hazır

olmadıklarını, onun gücü karşısında hiçbir korkularının bulunmadığını bildirdiler. Bu iki kişiden biri devrin meşhûr tabibi Ebû Sehl ve diğeri Ebû Ali Sînâ idi. Mahmûd'un habercileri bu ikiliyi Gazne sarayına götürmek üzere Hârezm ülkesine vardıklarında onlar Ziyârî emirlerinin hakimiyeti altında bulunan topraklara kaçmak üzereydiler.

Mahmûd onların bu kaçışını haber aldığında çok kızdı. Çünkü onların bu davranışını kendisine karşı yapılmış bir ihanet sayıyordu. Bütün görevlilere bu ikisini nerede olurlarsa olsunlar yakalayıp Gazne'ye getirmelerini emretti, hatta bu emrin icrasını sağlayabilmek için becerikli nakkaşlara firarîlerin resmini çizdirdi ve bu resimleri bütün Horasan şehirlerine gönderdi. Bu arada firarîlerin yakalanması için hatırı sayılır bir ödül de tayin etti. Ebû Sehl ve Ebû Ali korku içinde Hârezm ile Gurgan arasındaki sıcak ve yakıcı kumlarla kaplı olan Hâverân çölünden geçip daha sonra sözü edilecek olan ülkeye doğru kaçtılar. İşte bizim serüvenimiz bu olaylara ilişkindir.

ÜSTÂD HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Ebû Ali Sînâ, gençlik yıllarında, hatta daha çocuk denecek yaşlarda şöhret basamaklarını tırmanmış birisidir. Bu kitapta geçen olaylardan yaklaşık 17 yıl önce o, Emîr Nûh-u Sâmânî'nin sarayında "er-Rıza" lakabıyla sultanın danışmanlığını ve özel doktorluğunu yapmaktaydı. Buhâra emîrinin tutulduğu çok şiddetli bir hastalığı iyileştirdiği için emirin ilgisini kazanmış; emîr de daha sonraları yakılan Buhâra Kütüphanesi'ni binlerce elyazması kitapla birlikte onun emrine tahsis etmiştir.

Ebû Ali, güçlü, uzun boylu, güzel görünümlü, zeki, olağanüstü bir hafızaya ve şaşırtıcı derecede hızlı bir anlayışa sahip olan, kendisini önemli bilgilerle donatmış ağırbaşlı bir gençti. Etkileyici bir konuşma üslûbuna sahipti. Her zaman temiz ve kendisine yakışan elbiseler giyerdi. Yaşadığı asrın revaçta olan bütün bilim dallarında bilgi sahibiydi. Emrine tahsis edilen Buhâra Kütüphanesi'nde bulunan değerli kitaplardan faydalanarak tıp, felsefe, hikmet, mantık, fıkıh, beyan, tabiî bilimler, metafizik, astronomi, astroloji, matematik, botanik ve aynı şekilde lügat, aruz, bedî, şiir, musikî, ruhsal ve bedensel hastalıklarda eşsiz bir bilgindi. Bunca seçkin özelliği, Emîr Nûh'un sarayında önemli bir yer ve makam edinmesini sağlamıştı. Asrının en büyük bilginleri arasında yer almaktaydı. Hocalarının çoğu, onun karmaşık bilimsel meseleleri çözümleme konusundaki dikkat ve zekâsını itiraf ediyorlardı. Hatta o, önemli ve zor meseleleri hocalarını hayranlıkta bırakacak ölçüde basit bir şekilde çözümlüyordu. Tecrübeli tabiblerin tedavi edemedikleri hastalığı genç İbn Sînâ tam bir maharet, doğru bir teşhis ve yerinde bir tedavi ile tedavi ediyordu.

Spor, ata binme, temiz ve açık havada dolaşma, soğuk suyla banyo yapma, musiki, şarap, özel eğlence meclislerinde neşelenme ve raks onun başlıca eğlenceleri arasındaydı.

Muhtelif meselelerdeki inanç ve görüşlerini resmî ve gayr-ı resmî toplantılarda korkusuzca açıklayabiliyordu. Kendi düşüncesinin doğruluğunu ve başkalarının görüşlerinin yanlışlığını isbat etmek için herkese ve her makama şiddetle saldırıyor, hatta kimi zaman bu saldırı yöntemini hakaret ve toplumsal kurallara saygısızlık derecesine vardırabiliyordu. Ebû Ali'nin bu özelliği bilginlerin meclislerinde, özellikle kendini ondan daha yetkin ve daha bilgili sananların bulunduğu ortamlarda korkuya sebep olmaktaydı. Öyle ki birçokları onunla yüz yüze gelmekten

ve herhangi bir konuda münazaraya girişmekten özenle kaçınıyordu. Onun ortaya koyduğu deliller çok güçlü ve çeşitli araştırmalardan elde edilen derin ve tutarlı bilgilere dayanmaktaydı. Kendi akıl yürütmeleriyle rakiplerinin görüşlerini şüpheye yer kalmayacak ölçüde kesin bir şekilde çürütebiliyordu. Tartışma esnasında kendisiyle tartışmaya girenlerin açıklamalarını ve ortaya koydukları görüşleri onların aleyhine delil olarak kullanabiliyordu. Bu nedenle mayası bozuk kimselerin çoğu ve zaman zaman da dönemin meşhûr bilginleri bile ona karşı gizli bir kin ve kıskançlık duyuyorlardı. Hatta onun bazı konulardaki dikbaşlılığını toplumsal kurallar ve usûller bakımından bir başkaldırı olarak niteleyip ona saldırıyor ve onu dinsizlikle suçluyorlardı.

Son derece haşin ve sert bir üslûba sahip olan bu adamın çok duygusal bir kalbi vardı. Çevresinde bulunanlara, dostlarına ve hastalarına karşı çok şefkatli ve sevecendi. Çocukları sever, onları neşelendirmek ve güldürmek için garip ve şaşırtıcı hikâyeler nakleder, yoksullara yardım eder, hastaların dertlerini paylaşır, onlara bir arkadaş, samimi bir dost gibi davranırdı. Hastaların karşısında daima gülümseyen ve neşeli bir çehreye sahipti. Vezirlik yaptığı dönemde ve sahip olduğu her önemli makamda kendisine başvuranların hepsini sevecen ve güleryüzlü bir şekilde karşılar, mazlûmları teselli eder, utanmayı bir kenara bıraksınlar, istediklerini çekinmeden söyleyebilsinler ve hiçbir şeyden korkmasınlar diye kendisiyle adalet arayanlar arasında samimi bir ortam oluşturmak için şakaya ve mizaha başvururdu. Psikoloji alanındaki uzmanlığı sayesinde en çabuk şekilde yalanı doğrudan ayırt eder, bu konuda sonsuz bir sabır ve tahammüle sahip olmasına rağmen, birisinin suçlu olduğu anlaşılınca onu hemen mahkûm ederdi.

Söylenenlerin aksine, Allah’a, peygamberlerin ve evliyânın saygı değer olduğuna inanırdı. Bilimsel eserlerinin tamamına, özel ve kişisel mektuplarına bile Allah’ın nimetlerine şükrederek, O’nun zâtını yücelterek, peygamberleri ve dinî rehberleri överek başlardı. Musikide, özellikle ud çalmada, güzel şiirler, özellikle rubailer okumada son derece maharetliydi. Felsefenin bâkir ve seçkin mazmunlarını şiir kalıbında getirebilecek kadar ustaydı. Dinleyenlerin ruhunun derinliklerine kadar işleyen hoş ve güzel bir sese sahipti. Kimi zaman herkesten uzak bir köşede tek başına ud çalar ve şarkı söylerdi.

Vakit gece yarısını geçip de tabiat mutlak bir sessizliğe gömüldüğünde, eserlerini yazmaya başlar ve çoğu geceler tan ağarıncaya kadar yazmakla

meşgûl olurdu. Çok az uyurdu. Bir günde iki üç saat istirahat ve uyku onun için yeterliydi. Bu durumda bile ertesi gün kesinlikle yorgunluk hissetmezdi.

Üstâd, içinde yaşadığı dönemin modasına uyarak yüzünü daha çekici bir hale getiren kısa bir sakala sahipti. Gözlerinde karşısındakini hemen etkileyen özel bir kıvılcım parlar, karşısındaki onun sahip olduğu bu bakışlar sayesinde onun düşüncelerini okuyabilir ve ruhunun derinliklerinde gezintiye çıkabilirdi. Giyim kuşamda özel bir zevke sahipti. Elbisesi her zaman çekici ve temizdi. Başına yol yol ince çizgilerle işlenmiş, açık renkli sarıklar bağlar ve ucunu boğazının altından geçirip omuzunun üstüne atardı. Ata bindiği ve yolculuk yaptığı sırada ayağına dizine kadar uzanan renkli deri çizmeler giyer ve bu çizmeler bazı özel yerlerde parlak bir siyaha dönüşürdü. Çeşitli renklerden oluşan ipek şalını karnının üzerinde bir kaç defa bağlar ve kenarları nakışçılığın ve işlemeciliğin bir harikası olan cübbesini sırtına atardı. Saçlarını alışılmıştan biraz daha uzun bırakırdı. Böylesi ona bir efsane kahramanı ve cesur bir adam görüntüsü veriyordu. Ağır ve sayılı adımlarla yürürdü. Başı daima dikti ve yürürken ellerini ağır ağır hareket ettirirdi. Sesi gönül okşayıcı bir ahenge sahipti. Sözleri dinleyeni etkisi altına alacak şekilde kimi zaman yumuşak, kimi zaman da sertti. Az konuşur, çok dinlerdi. Zamana ve mekâna göre bakışı bir tür tebessüm veya anlık kızgınlıkla karışıktı. Muhatabına hastalığını veya sağlığını açıklayacağı zaman keskin bir bakışla doğrudan onun gözlerine bakar ve muhatabının ruhunda bir tür tecessüs meydana getirirdi. Birisiyle sohbet ederken ellerini göğsüne koyar, ayaklarını biraz birbirinden ayırırdı. Yalnız kaldığında uzun, derin ve bilinmeyen düşüncelere dalar, kimi zaman gözlerini kapar ve uyku ile uyanıklık arası bir durumda gizemli düşüncelerle mücadele ederdi.

Şimdi sözü Üstâd'a bırakıyoruz. O kendi hayatı hakkında şunları yazmaktadır:

“.. Daha sonra tıp ilmine ilgi duydum ve bu alanda derlenmiş olan kitaplar okudum.Tıp ilmi benim için hiç de zor değildi ve çok kısa zamanda ben tıp ilminde güçlü bir hale geldim. Nihayet bilgili tabibler benim yanımda tıp okumaya başladılar. Ben hastalara baktım ve deneylerim sayesinde tedavi kapıları vasfedilmesi mümkün olmayacak şekilde birer birer bana açılıyordu...ve o zaman ben onaltı yaşındaydım.”

“...Tekrar okumaya dönüyordum ve birazcık uykum geldiğinde uyuyordum; en önemli meseleleri uykudayken çözüyordum. Nihayet birçok

meseleleri uykudayken çözdüm ve bu şekilde bütün bilgiler bende sağlamlaştı.”

İşte sahip olduğu haklı şöhretiyle kendinden önceki şahsiyetleri gölgeleyen ve kendinden sonrakiler üzerinden derin etkiler bırakan büyük dahinin kısa yaşam öyküsü!

1

SULTAN MAHMÛD’UN SARAYI

Hicrî 5. asrın üzerinden dört yıl geçmiş ve beşinci yılın bahar mevsimi henüz başlamıştı.

Sultan Mahmûd’un genç imparatorluğunun başkenti Gazne’de bulunan Fîrûze Sarayı, insanda hayranlık uyandıran bir ihtişâma ve güzelliğe sahipti. Sultan’ın sarayının hemen yanında bulunan büyük bekleme salonunda emirlerden, ordu komutanlarından ve ülkenin ileri gelenlerinden oluşan çok sayıda insan toplanmıştı. Pahalı, gösterişli ve rengarenk elbiseleriyle dikkat çeken bu insanlar üçer beşer kişiden oluşan küçük gruplar oluşturmuş, birbirleriyle konuşmaktaydılar. Gazne’nin güçlü ve ülkeler fetheden sultanı Mahmûd’un ordu komutanları tepeden tırnağa silahlara ve zırhlara gömülmüş, bellerine altın işlemeli kılıçlarını kuşanmış, ayaklarına parlak, siyah çizmelerini çekmiş, endamlı endamlı salonda dolaşmaktaydılar. Bu kibirli adamların giydikleri rengârenk elbiselerle ve kuşandıkları silahlarla bütünleşen kısa, siyah sakalları ve yanık çehreleri salonun ihtişâmını bir kat daha arttırıyordu.

Büyük salonun giriş kapısında ve salonda sonlanan koridorlardan her birinin iki yanında Mahmûd’un özel muhafız kıtasına mensup silahlı askerler ellerindeki süngüleriyle bronzdan birer heykel gibi dikilmekteydiler. Sarayın ana kapısının karşısında uzun ve parlak baltalarının saplarını yere dayamış olan siyah derili ve güçlü iki asker göze çarpıyordu. Muhafızların güçlü kolları ve büklüm büklüm olmuş adaleleri görende dikkate değer bir korku icat etmeye yetiyordu. Bu iki savaşçı adamın çevresinde beyaz renkli atlastan elbiseler içinde birbirleriyle sohbet etmekte olan beş Hindistan mihracesinin taktıkları pahalı ve değerli süsleri her şeyden daha çok ilgi çekmekteydi. Tepeden tırnağa elmaslara gömülmüş olan bu beş mihracenin boyunlarında yuvarlak incilerin, iri yakutların ve zümrütlerin birkaç sıra halinde dizili olduğu gerdanlıklar vardı. Başlarındaki sarıklar kıymetli ve az bulunur taşlarla süslenmişti ve her biri taçlarının kenarına büyükçe birer elmas parçası kondurmuşlardı Bakanların gözlerini kamaştıran bu süslü mihraceler, elmas yüzüklerle dolu ellerini gizli hançerlerinin kabzasına koymuş, ayakta beklemekteydiler. Salonun bu bölümünün manzarası güneş ışığının, etrafa parlaklık yayan kristal bir toptaki yansımasına benziyordu.

Bu geniş salonun bütün duvarları yeşil renkli kadife perdelerle kaplanmıştı. Pencerelerine ise çok ince ve açık renkli perdeler asmışlardı. Salonun her köşesinde altın sütunların üzerine güzel işlemeli büyük çini vazolar koymuşlardı. Bu vazolara Hind ülkesinin güzel bitkilerini ve az bulunan süs çiçeklerini dikmişlerdi. Bunların yanlara sarkmış olan güzel goncaları ortamı daha çekici kılıyordu.

Sarayın giriş kapısının kitabesine Gazne'nin büyük sultanının sarayının özel nişanı asılmıştı. Yuvarlak bir kalkandan ibaret olan bu nişanın üzerinde Arap harfleriyle *Lâ ilâhe illallah Muhammedu'r-Resûlullah* ibaresi yer almaktaydı. Bu ibare sarayın nişanı olan kalkanın üzerine nesih hattıyla ve kabartma harflerle yazılmıştı. Kalkanın ortasına altın harflerle *Mahmûd* adı ve bu adın altına da *es-Sultânu'l-fâtih* ibaresi işlenmişti. Kalkanın arkasında keskin ağızları yukarıya doğru bakan ve birbiriyle kesişen çelikten iki savaş baltası göze çarpmaktaydı. Bu iki savaş baltasının keskin ağızları arasında kalan boşluğa, kanatları açık olan bronz bir kartal heykeli yerleştirilmişti. Kartal sol yana bakmaktaydı ve pençelerini de kalkanın kenarına gömmüştü.

Tepeden tırnağa rengârenk ve parlak sırmalı giysiler içine gömülmüş olan bu kalabalığın arasında Mahmûd'un sarayına mensup yüksek dereceli memurlardan ve saray ricalinden Ebû Nasr-ı Muşkân, Ebû'l-Kâsım-ı Kesîr, Ali Dâye, Ahmed Abdussamed, Ebû'l-Hasan Hamûlî ve Muhammed Mihrân; şairlerden melikü'ş-şuerâ Unsûrî, Ferrûhî, Ascedî, Menûçehrî ve ikinci derecede şairlerden, saray kâtiblerinden ve defterdarlardan bir grup, sade veya sırmalı elbiseleriyle göze çarpmaktaydı. Bunların giydikleri elbiselerin üzerinde rütbe ve derecelerini gösteren birtakım özel işaretler vardı. Onların saraydaki makamı ve konumu ise bellerine bağladıkları renkli kuşakların renginden anlaşılıyordu ve bu kuşaklar uzun kaftanlarının altından rahatlıkla görülebilmekteydi. Üstâd Unsûrî üzerine sırmalı bir kaftan giymişti ve mor renkli atlas kuşağına altın işlemeli bir kalemlik koymuştu. Bu özellikleriyle onun emsalleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu hemen belli oluyordu.

Açık mavi renkte atlas bir elbise ve gümüş rengi gül yapraklarıyla süslenmiş siyah bir kaftan giymiş olan saray veziri Ahmed Meymendî elleri arkasında, Mahmûd'un ordu komutanlarından Arslan Câzib, Altûntâş, İlyârûk, Togan Tekin ve Arap komutan Ebû Abdullah başta olmak üzere birkaç kişiyle koyu bir sohbete dalmıştı. Bütün salonu hafif bir uğultu

kaplamıştı. Salonda bulunanlar kimi zaman el işaretiyle ya da hafifçe eğilerek verilen selama ve gösterilen saygıya karşılık vermekteydiler.

Yolun sonunda beklemekte olan nöbetçilerden ikisi ansızın süngülerini yukarı kaldırıp selamlama vaziyeti aldılar. Nöbetçilerin ardından borazancılardan dördü kesik bir ahenkle borazanlarını öttürdüler.

Bütün bunlardan sonra sarayın teşrifatçı başı, gümüşten uzun bir asayı salonun zeminine vurarak sultanın gelişini haber verdi. Hiç vakit geçirmeden salonda bulunanlar düzenli iki sıra oluşturdular. Her biri saraydaki konumuna uygun bir yerde durdu. Saray veziri yanında bulunan ordu komutanlarıyla birlikte giriş kapısına doğru ilerledi. Koridorun ucundan uzun mızraklarıyla dört köle göründü. Bu köleler güçlü, idmanlı ve çıplak kollara sahipti; kaslarındaki kıvrımlar onların olağanüstü bir beden gücüne sahip olduklarını anlatmaya yetiyordu. Bu dört kölenin belden yukarısı çıplaktı ve bedenlerinin üst bölümündeki ziynet sadece çelikten iki kelepçeden ve kulaklarına astıkları iki altın küpeden ibaretti. Başlarında, sol tarafında püskülleri bulunan mor renkli bir takke de bulunmaktaydı. Kaplan derisinden yapılmış şalvarlar giymişlerdi. Ayaklarında ise ateş kırmızısı botlar vardır. Bu dört kölenin hemen arkasında on dört yaşında çok güzel bir çocuk yürüyordu. Bu genç, sultanın yakın kölesi Ayaz’dan başkası değildi. Ayaz’ın üzerinde açık mavi bir giysi, ayaklarında yumuşak beyaz bir çift bot vardı. Beline altın işlemeli küçük bir hançer bağlamış ve başına deve kuşu tüyüyle süslenmiş yarım bir taçla birlikte beyaz deriden bir külah koymuştu. Külahını başının sağ yanına doğru hafif eğmiş, siyah ve parlak zülfünün bir miktarı alnında ve sol yanağında halka yapılmıştı. Bu görünüşüyle Ayaz mucize bir güzellikten haber vermekteydi.

Ayaz’ın arkasından olanca heybet ve ihtişâmıyla Sultan Mahmûd ağır ve hesaplı adımlarla yürümekteydi. Her zamanki gibi bugün de düşünceli görünüyordu. Sultanın arkasında, üzerinde mor atlastan bir elbise ve başında tavus kuşu tüyünden yarım bir taç bulunan yirmi iki yaşındaki oğlu Muhammed yürüyordu. Şehzâde Muhammed’in arkasında da renkli ipekten yapılmış elbiseler içinde özel kölelerden oluşan on altı kişilik bir grup vardı. Bu köleler, bellerine iki ucu sol tarafta olan ve dize kadar uzanan açık kırmızı kuşaklar bağlamışlardı; ayaklarına genellikle burnu işlemeli ayakkabılar giymişlerdi. Külahları ise beyaz kuzu derisindendi. Bu kölelerin tamamı güzel yüzlü, siyah gözlüydü; vücutları mütenasib, çehreleriyse çok çekiciydi. En küçüğü on beş, en büyüğü ise on sekiz

yaşındaydı. Bu on altı köleden her biri ellerinde ipek işlemeli örtülerle örtülmüş hafif, ancak büyük kutular taşıyorlardı.

Sultan Mahmûd mağrur bir edayla salona girdiğinde, salonda bulunanların hepsi saygıyla eğildiler. Bu seremoniden sonra Üstâd Unsûrî kısa birkaç cümleyle Tanrı'dan Gazne sultanının sağlık ve mutluluğunu diledi. Sultan her zamanki gibi donuk bir yüz ifadesiyle başını salladı.

Sultanın üzerinde parlak kumaştan altın rengi bir elbise vardı. Beline yakut ve zümrüt parçalarıyla kaplı bir hançerle, baştan başa elmaslarla kaplanmış olan bir kılıç kuşanmıştı. Ayaklarına kırmızı renkli deriden yapılmış çizmeler giymişti. Sultanın sol elinde etrafa ışık saçan yeşil taşlı bir yüzük göze çarpmaktaydı. Boynuna, ucuna yuvarlak ve büyükçe bir firuze taşının asılı olduğu yedi sıralı inciden bir kolye takmıştı. Sultanın bütün göğsü seçkin, az bulunur ve pahalı mücevherlerle doluydu.

Sultan hızlı bir bakışla salonun bütün köşelerini ve salonda bulunanların tamamını gözden geçirdi. Sultanın donuk bakışları son derece üzgün olduğunu ortaya koymaya yetiyordu.

Sultan salonun ortasına geldiğinde, saray veziri kutlama programını arz etmek üzere iki adım öne çıktı. Vezir tam bir şey söylemek üzereyken, sultan vezirin yüzüne bile bakmadan sol elini yukarı kaldırdı. Sultanın bu hareketi vezirin söyleyeceklerini dinleyecek sabır ve tahammüle sahip olmadığını gösteriyordu. Sultanın bu el hareketi üzerine vezir çaresiz saygıyla eğilerek yerine geçti. Salon derin bir sessizliğe gömülmüştü. Sultan bekleme salonunda bulunanların meraklı bakışları arasında salonun büyük kapısına doğru ilerledi. Kabul salonunun kapısına birkaç adım kala, kapının önündeki mızraklı iki muhafız kapıyı açtılar. Sultan içeri girdi ve bekleme salonunda bulunanlar da sultanın arkasından kabul salonuna girdiler.

Mahmûd'un özel kabul salonu çok geniş ve her yönden heybetliydi. Sultanın kıymetli taşlarla süslenmiş olan tahtı dört basamaklı bir platformun üzerinde yer almaktaydı. Tahtın tamamı fildişinden yapılmıştı. Üzerine çeşitli değerli taşlar, düzgün sıralar halinde dizilmişti. Adeta bir ışık parçası gibiydi. Sultanın özel kabul salonunun kenarlarına menekşe rengi kadifeyle kaplanmış olan sandalyeler iki sıra halinde dizilmişti.

Sultan doğruca fildişi tahtına doğru ilerledi. Dört basamağı çıkıp tahtına oturdu. Sultanın sol tarafında özel kölesi Ayaz, sağ yanında ise Şehzade Muhammed yerlerini aldılar. Saray veziri sultanın tam karşısında durmuştu. Vezirin arkasında, elinde sim işlemeli bir örtüyle örtülmüş olan büyükçe bir

altın tepsi bulunan hassa kölelerden biri yer almaktaydı. Sultanın çevresinde sadece ikinci oğlu Şehzade Mes’ûd’un yeri boştu. Özel köleler fildişi tahtın arkasına dizildiler. Mihracelerin duracakları yer platformun birinci basamağı, ordu komutanlarınınki ise salonun zeminine yakın olan son basamak olarak belirlenmişti. Diğer davetliler sahip oldukları makama ve konuma göre salonun kenarında bulunan sandalyelerin önünde yerlerini almışlardı. Saray hizmetçilerinden ve kölelerden oluşan bir grup ve mızraklı muhafızlardan birkaçı sultanın özel kabul salonunun giriş ve çıkış kapılarının iki yanında cansız birer heykel gibi beklemekteydiler. Fildişi tahtın arkasında tavandan platformun tabanına kadar uzanan büklümlü ipekten açık yeşil bir perde vardı. Bu perde kırmızı renkte iri püsküllerle süslenmişti.

Sultanın fildişi tahtının bulunduğu platformun üzerine perdenin üçte ikisi yüksekliğinde mermer bir sütun yerleştirilmişti. Bu sütunun üzerine, başını aşağıya doğru eğmiş, sultanın tahtına bakan ve bu haliyle avına saldırmaya hazır olan kanatları açık, altından yapılmış büyükçe bir kartal heykeli yerleştirmişlerdi. Bu heykelin iki yanında, birincisine oranla daha kısa olan iki sütun daha yer almaktaydı. Bu sütunların üzerinde güzel nakışları olan koyu mavi renkte iki çini vazo ve vazoların içinde de Hindistan’ın sıcak bölgelerine mahsus, dalları ve yaprakları her yana sarkan ateş kırmızısı çiçekler bulunmaktaydı.

Sultanın özel kabul salonunun duvarlarının üst bölümlerinde, güneş ışığının içeriye girmesini ve aynı zamanda içerideki havanın yenilenip temizlenmesini sağlayan büyük pencereler vardı. Bunlara ilâve olarak, salonun tavanından da güneş ışığı içeri girmekteydi. Tavanın tam ortasına, ucunda yirmi dört kollu ve gümüş kakmalı büyük bir kandilin bulunduğu uzun bir zincir asılmıştı. Bu kandilden başka salonun muhtelif köşelerinde de duvara asılmış olan çok sayıda gümüş şamdan göze çarpıyordu. Bu şamdanlardan kimisi sekiz, kimisi de on altı kolluydu. Salonun köşelerinde bulunan dört meşaleliğin içinde ud ağacı yanmaktaydı. Bu nedenle bütün salonu ud ağacından çıkan hoş bir koku doldurmuştu.

Sultan Mahmûd tahtına oturur oturmaz, elinde bir kitap bulunan melikü’ş-şuarâ Unsûrî iki adım öne çıktı ve sultanın önünde saygıyla eğildi. Unsûrî tam sultanın methi konusunda yazdığı en yeni kasidesini okumaya başlayacağı sırada, sultan el işaretiyle susmasını emretti.

Ardından salonda bulunanlara dönüp konuşmaya başladı:

– Oğlum Mes’ûd’un rahatsızlığı nedeniyle bugünkü törenlerin daha fazla uzamasına dayanacak gücüm yok. Bugün beş Hint eyaletinin valisinin yemin töreninin icrası için burada toplandık. Oğlum Mes’ûd’un rahatsızlığının ortadan kalkmasından sonra bu tür teşrifât için yeterince fırsatımız olacak inşallah. Şimdi doğrudan yemin törenine başlayalım.

Bu sözlerinin hemen ardından saray vezirine dönen sultan “Yemin için her şey hazır mı?” diye sordu.

Vezir saygıyla eğildikten sonra sultanın sorusunu cevapladı:

– Evet, haşmetli sultanım.

Sultan kılıcına dayanarak yerinden kalktı. Bu sırada beş Hintli mihrace, saray veziri ve elinde tepsi olan kölenin dışında sultanın tahtının bulunduğu platformun merdivenlerinde durmakta olanların tamamı aşağı indi. Platformun üstünde Sultan Mahmûd’dan, Şehzâde Muhammed’den ve hassa kölelerden başka kimse kalmadı.

Borazancı yemin merasiminin başladığını bildirmek üzere borazanını öttürdü. Mihraceler sultanın önünde saygıyla eğildiler. Sultan kılıcını kınından çıkardı ve sırasıyla beş Hintli mihrâcenin başı üzerinde dolaştırdı. Sıra sonuncu mihrâceye geldiğinde, hepsi yerinden kalktı. Bu sırada saray veziri üzeri sim işlemeli bir örtüyle örtülü olan tepside bulunan mücevher işlemeli beş kılıcı ve beş fermanı alıp birer birer mihracelere teslim etti. Mihrâceler kılıçları bellerine kuşandıktan sonra sultanın fermanını öptüler. Daha sonra yüksek sesle ve hep bir ağızdan yemin metnini okudular:

“Ülkeler fetheden, haşmetli Sultan Mahmûd’un tacına, tahtına ve sultanlar sultanının yüce hânedânına ömrüm boyunca bağlı kalacağıma şerefim üzerine and içerim.”

Yemin merasimi sona erer ermez, sultanın tahtının arkasında ayakta durmakta olan hassa kölelerden on altısı öne çıkıp ellerinde taşıdıkları kutuların üzerindeki örtüleri açtılar ve kutuların içinde bulunan zambak çiçeklerini fermanların üzerine serptiler. Tam bu sırada salonda hazır bulunanların tamamı hep bir ağızdan “Kutlu olsun” dediler ve borazancılar özel selam marşını çalmaya başladılar.

Marşın sona ermesinden sonra, ellerinde klarnet bulunan iki Hintli köle kabul ve tören salonunun doğusunda bulunan büyük kapıdan içeri girdiler. Klarnetlerini yukarı kaldırıp son derece etkili ve güzel bir parça çalmaya başladılar. Bunların ardından sarayın hazinedarı aynı kapıdan içeri girdi ve sultanın önünde saygıyla eğildikten sonra şöyle dedi:

– Haşmetli sultanımız! Zât-ı âlînizin mübarek fermanına nail olmakla sonsuz bir şeref duyan Multan, Lâhor, Keşmir, Pencâb ve Sind mihraceleri sultanımıza hediyelerini takdim etmeyi dilerler.

Sultan Mahmûd başını olur anlamında salladı ve tahtına oturdu. Mihracelerin hediyeleri bir bir sultana takdim edilmeye başladı:

Önce sol ellerinde Hindistan cevizi kabuğundan yapılma zincirli birer kap bulunan beyaz sakallı beş Hintli, mahallî kıyafetleriyle içeri girdiler. Bu beş Hintlinin sağ ellerinde vakarlı bir edayla iki yana hareket ettirdikleri gümüş kaplamalı asâlar göze çarpıyordu. Bu beyaz sakallı adamların sol ellerinde taşıdıkları kapların içinde ud ağacı yanıyordu. Hintçe şarkılar söyleyerek salonda ilerleyen bu yaşlı adamlar, sultanın karşısına geldiklerinde saygıyla diz çöküp ellerindeki asâlara dayandılar. Ardından aynı halde başlarını yukarı kaldırıp sultana dualar okudular ve bir süre bu halde kaldılar. Daha sonra yerlerinden kalktılar ve içlerinde ud ağacı yanmakta olan Hindistan cevizi kabuğundan yapılma kapları iki yana hareket ettirerek birkaç adım geri gittiler ve salondan dışarı çıktılar. Bu beş kişilik Hintli grubundan sonra rengârenk elbiselere bürünmüş olan on Hintli ikişer ikişer salona girdiler. Bunlardan her birinin omuzunda menekşe renkli bir ipek örtüyle örtülü olan birer sandık vardı. Bu grup sultanın karşısına geldiklerinde sandıkları iki elleriyle önlerinde tutup saygıyla eğildiler. Sultanın fildişi tahtının bulunduğu platformun basamaklarından yukarı çıktılar. Sultanın önünde tekrar diz kırdıktan sonra ellerinde bulunan sandıkların kapağını açtılar. Sandıkların kapakları açıldığında, içlerindeki düzenli bir şekilde dizilmiş olan ve insanın gözünü kamaştıran iri elmas, zümrüt, lal ve yakut gibi değerli taşlar ve eşine az rastlanan inciler ortaya çıktı.

Sultan hediyeleri gördükten sonra Hintliler sırayla platformun basamaklarından aşağı indiler ve sandıkların içinde bulunan değerli taşları salonda bulunan davetlilere de gösterdiler. Bu şekilde boydan boya bütün salonu katedip batı kapısından dışarı çıktılar. Bu on kişilik Hintli grubun hemen ardından her biri son derece güçlü kuvvetli bir bedene sahip olan on Hintli grubu salondan içeri girdi. Her biri dörder kişiden oluşan bu gruplar rengârenk atlas örtülerle örtülü olan birer taht-ı revan taşıyorlardı. Her bir grup taht-ı revanları sultanın tahtına yakın bir yerde düzgün bir sıra halinde salonun zeminine koydular. Son taht-ı revan da yerini aldığında, üzerlerindeki örtüleri açtılar ve deriden yapılmış sandıklar meydana çıktı. İlkin kancaları birbirinden ayırarak deriden yapılmış sandıkları açtılar ve

salonun zeminine yaydılar. Böylece sandıkların içindekilerin tamamı ortaya çıktı. Sandıkların içinde küçük altın külçeler vardı.

Bu altın külçeleri uzun küp tuğlalar şeklinde birbiri üstüne yığmışlardı. Sultan Mahmûd bu kadar altın külçeyi görünce hafifçe tebessüm etti ve saray vezirine işaret etti. Sultanın bu işaretiyle saray veziri öne çıktı ve sultana yaklaştı. Vezirle sultan arasında kısa süren bir konuşma oldu. Bu konuşmanın sonunda sultan bir şeyi onaylarcasına başını aşağı yukarı salladı ve ardından taht-ı revanları toplayıp dışarı çıkarmalarını işaret etti. Altın külçelerle dolu bu sandıkları taşıyanlar bunları özenle toplayıp omuzlarına aldılar ve salondan dışarı çıktılar.

Ardından Hintli çalgıcıların geçişi başladı.

Genç ve buğday tenli on Hintli bâkire bütün vücut hatlarını meydana çıkaran ince elbiseleriyle salona girdiler. Bu kızların ellerinde Hindistan'a özgü çeşit çeşit müzik aletleri vardı. Çalgıcıların hemen ardından başlarında şerefeli taçlar bulunan yarı çıplak bedenli ve son derece mütenasib vücut ölçülerine sahip olan dört rakkase kabul salonunun ortasına doğru ilerlediler. Salonun ortasına geldiklerinde durdular ve hünerlerini sergilemek için sultanın olur işaretini beklemeye başladılar. Ancak Sultan Mahmûd başlamalarını değil başlamamalarını işaret etti. Bunun üzerine rakkaseler geldikleri gibi salondan ayrılmak zorunda kaldılar. Hintli çalgıcılardan ve rakkaselerden sonra her biri çok güçlü dört zenci köleden oluşan ve ellerinde demirden birer kafes taşıyan altı grup salondan içeri girdiler. Bu demir kafeslerde her biri ayrı bir kafese yerleştirilmiş olan biri erkek ve biri dişi olmak üzere iki arslan, iki Bengal kaplanı ve iki siyah kaplan vardı. Bu arslan ve kaplanların attıkları korkunç naralar Mahmûd'un kabul salonunu doldurdu.

Sultan eliyle kafesleri götürebileceklerini işaret etti. Bunun üzerine kafesleri salondan dışarı çıkardılar. Ardından her biri ellerinde üzeri örtülü zarif birer sepet taşıyan on kişilik bir Hintli çocuk grubu salona girdi ve hediyeleri sultana göstermek için sırayla platformun merdivenlerinden yukarı çıktılar. Sultanın karşısına geldikleri zaman sepetleri yere bıraktılar. Sultanın önünde yere kapandılar. Bu çocukların sepetlerinde yuvarlak zümrütlerden yapılmış kolyeler, her biri ağır ve paha biçilmez taşlarla süslenmiş olan küpeler, altın bilezikler ve zincirler, yüzük taşları, halhallar, rengârenk kolbağları ve gerdanlıklar bulunmaktaydı. Hintli çocuklar sepetlerin örtülerini açıp içlerinde bulunan bu değerli hediyeleri önce sultana ve ardından da salondaki davetlilere gösterdikten sonra geldikleri

sırayla salondan dışarı çıktılar. Çocuklardan sonra ellerinde fildişinden oyulmuş kutular taşıyan beş Hintli köle içeri girdiler. Bu kutulardan her birinin içinde kabzasına ve kınına değerli elmas parçalarının tam bir ustalıkla işlendiği mücevher işlemeli bir hançer bulunmaktaydı. Bu beş Hintli köle de kendilerinden önce salona girenlerin yaptıkları gibi önce saygıyla sultanın önünde eğildiler ve ellerindeki kutularda bulunan hançerleri sultana ve salonda bulunan davetlilere gösterdiler. Sonra da salondan çıktılar. Bunların salondan çıkmasından sonra, ellerinde rengârenk ipek ve atlas kumaşlar bulunan siyah derili yirmi köle içeri girdi. Onlar da ellerindeki kumaşları sultana ve davetlilere gösterip salondan çıktılar. Bunların ardından altın işlemeli ve parlak kıyafetlerinden yüksek dereceli memur oldukları anlaşılan iki Hintli içeri girdiler. Bu Hintli memurlar ellerinde üzeri örtülü büyükçe bir tepsi taşıyordu. Sultanın karşısında saygıyla eğilip tepsilerin örtülerini kaldırdıklarında elmas işlemeli dört kılıcın nefis cevherlerinden göz kamaştırıcı bir ışık yayıldı salona. Bu kılıçlardan birisi diğerlerine oranla daha fazla ilgisini çekti sultanın. Sultan kılıcı eline alıp kınından dışarı çıkardı. Kılıcı bir süre dikkatli bakışlarla inceledikten sonra Lâhor mihrâcesine dönüp sordu:

– Bu kılıç nere işidir?

– Lâhor işidir haşmetli sultanım.

– Değeri ne kadardır?

– Sultanımız hazretlerinin beline bağlanmadığı sürece üç yüz bin dinar, sultanımızın beline bağlandıktan sonra ise bir fiyat biçmek mümkün değildir.

Lâhor mihrâcesinin güzel cevabı hoşuna gitmişti Sultan Mahmûd’un. Hafifçe gülümsedi ve verilen cevaptan duyduğu memnuniyetle başını salladı. Ardından ikinci kılıcı eline aldı ve mihrâceye tekrar sordu:

– Keşmir işi mi? Sanki Mes’ûd için yapmışlar. Mes’ûd dışında çok az kimse böyle bir kılıcı kullanabilir, çok ağır.

– Evet, sultanımız hazretleri doğru tahmin ettiler.

– Ve şu da şehzâde Muhammed için hazırlanmış olmalı?

– Evet, sultanım.

– Fakat, bu küçük kılıç!.. Ayaz gel, bak! Bu kılıç senindir. Al, beline tak bakayım!

Ayaz saygıyla eğildi, sultanın uzattığı kılıcı aldı ve tek başına beline takmaya çalıştı. Ancak beceremeyince, Keşmir mihrâcesi yetişti Ayaz’ın imdadına. Ayaz, mihrâcenin yardımıyla kılıcı kuşandı. Sultana şükranlarını

arz etmek için ikinci kez başını eğmek istediğinde, kılıcın kabzası platforma takıldı ve Ayaz yere düştü. Ayaz’ın başına gelen bu beklenmedik kaza Sultan Mahmûd’un gülmesine sebep oldu. Ayaz, abus bir yüz ifadesiyle yerden kalktı, kılıcını ve elbisesini düzeltti. Kılıcı ondan alıp götürmek istediklerinde kızgın bir halde teslim etmemek için direndi. Kılıcı almak isteyenleri azarladı:

– Vermiyorum, o artık benimdir. Sultanımız onu bana hediye ettiler. Bu şekilde belime takılı olmasını istiyorum.

Ayaz’ın bu davranış biçiminden özel bir zevk alan Sultan onu kendi haline bırakmalarını işaret etti.

Bu sırada Mahmûd’un özel hizmetçilerinden biri salona girdi. Sultanın önünde saygıyla eğildikten sonra, Şehzade Mes’ûd’un durumunun biraz daha iyi olduğunu ve uykuya daldığını söyledi Sultan’a. Sultan kendisine verilen bu güzel haberden duyduğu sevinci gizleyemedi. Salonda bulunanlara gülümsedi ve dudaklarından “Allah’a şükürler olsun!” sözcükleri döküldü.

Keşmîr mihrâcesinin isteği üzerine kalan hediyeleri görmek üzere kabul salonunun balkonuna gidilmesi kararlaştırıldı. Sultan Mahmûd yerinden kalktı ve sarayın balkonuna doğru yürüdü. Balkona çıktığında ilkin sarayın bahçesindeki üzerlerine zümrüt işlemeli örtüler örttükleri iri yarı ve oldukça heybetli on fil gözüne çarptı. Bahçede bu fillerin dışında, altın işlemeli üzengi ve eyerleriyle yüz asil at durmaktaydı. Atlardan her birinin yanında rengârenk özel elbisesiyle Hintli bir köle durmakta ve atının yularını tutmaktaydı. Fillerin sırtına oturmuş olan fil bakıcılarının ellerinde dizlerine dayadıkları ve ucunu dışarıya doğru yatık bir şekilde tuttukları gümüş işlemeli parlak asalar vardı.

Hediyelerden hoşnut olduğu gözlenen Sultan, eliyle Hintli kölelerin ve fil bakıcılarının selamına karşılık verdi. Eliyle siyah sakalını sıvazladı. Ardından saray vezirine ve diğer davetlilere dönerek şöyle dedi:

– Mes’ûd’un hastalığının iyileşmesi halinde büyük bir şenlik düzenleyeceğimize söz vermiştik. Oğlumun durumunun gözle görülür bir şekilde düzeldiğini haber verdiklerine göre, şimdiden tezi yok böyle bir şenliğin ön hazırlıklarına başlamalıyız. Mes’ûd’un yeniden sağlığına kavuşmasının şerefine Halife el-Kâdir Billah’ın Bağdat’tan hediye olarak bize gönderdiği yüce Peygamberimizin mukaddes elbisesini şenlik günü kutlulukla dışarı çıkaralım ve böyle bir övüncü herkesle paylaşalım.

Sultan Mahmûd büyük bir şenlik düzenleneceği müjdesini verdiğinde, orada bulunanların sevinç çığlıkları kapladı bütün sarayı. Sultan olanca ihtişâm ve heybetiyle davetlilerin arasından geçip özel sarayına doğru yola koyuldu.

2

ALTUNTAŞ'IN GÖREVİ

Sultanın yirmi yaşındaki oğlu Şehzâde Mes'ûd bir haftadan beri sürmekte olan karın ağrıları yüzünden çok bitkin düşmüştü. Bu mutlu genç gösterişli ve güçlü bedenine rağmen, günden güne şiddetlenen karın ağrıları yüzünden çok acı çekmekte, âdeta yılan sokmuş gibi kıvranmaktaydı. Devamlı olarak ellerini karnına bastırıyor, dişlerini sıkıyor, başını sağa sola hareket ettiriyor, inliyor ve çevresinde bulunanlara galîz küfürler savuruyordu. Bu haliyle genç şehzâde kızgın bir kaplanı andırıyordu.

Verilen ilaçlara ve uygulanan tedaviye rağmen, genç şehzâdenin durumunda en küçük bir iyileşmenin bile olmaması, kendisini tedavi eden tabibin elini kolunu bağlamıştı. Zavallı tabibin, sinirleri uyuşturmak sûretiyle genç şehzâdenin ağrılarını geçici olarak azaltma yoluna gitmekten başka çaresi yoktu. Bu yüzden tabib bir miktar afyonu şerbetle karıştırdı ve hastaya içirdi. Afyonun etkisi başlar başlamaz genç şehzâde sakinleşti ve hemen uykuya daldı. Hastanın durumunun iyileşmeye başladığını ve rahat bir uykuya daldığını Sultan'a tam bu sırada haber verdiler.

Ancak bu geçici bir sakinlikti. Bir süre sonra daldığı uykudan uyanan genç şehzâdenin mide ağrıları yeniden başladı. Şehzâde ilkin hafif ve git gide şiddetlenen ağrılar içinde kıvranmaya başladı. Saray tabibi ve iki yardımcısı korku, üzüntü ve bir şey yapamamanın çaresizliği içindeydiler. Bir an olsun gözlerini şehzâdenin üzerinden ayırmıyorlardı. Ancak zavallı genç ilk günkü gibi ağrılar içinde kıvranmaya devam ediyordu.

Hastanın yatağının sağındaki bir sehpanın üzerinde, içinde çeşitli ilaçlar bulunan birkaç küçük kap göze çarpıyordu. Odanın giriş kapısının iki yanında saray tabibinin talimatlarını icra etmek üzere iki hizmetçi beklemekteydi. Onların yüzünde de merak ve korkunun izleri açıkça okunuyordu.

Tabib, içinde şurup bulunan bardağı hastanın ağzına götürdüğünde, son derece rahatsız ve sinirli bir halde olan Mes'ûd, sağ elinin seri bir hareketiyle şurup dolu bardağa vurdu. Tabibin elinden fırlayan bardak iskemlenin üzerinde bulunan diğer kapların da yere dökülüp kırılmasına sebep oldu. İlaç dolu kapların kırılmasıyla içlerindeki ilaçlar ve şuruplar her tarafa dağıldı. Kızgınlıktan kendini kaybeden ve çok öfkeli olduğu her halinden belli olan Mes'ûd yaralı bir kaplan gibi bağırıyor, nara atıyor,

etraftakilere ağza alınmayacak küfürler savuruyor, yakışıksız sözler söylüyordu.

Saray tabibi ve iki yardımcısı telaşlı ve ne yapacaklarını bilemez bir haldeydi. Izdırabları sonsuzdu. Her üçü de titriyorlar ve ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlardı. Nihayet bir süre sonra saray tabibi kendine geldi ve genç şehzâdeye bir şey söylemek istedi; ancak bu sefer hastanın kızgınlığı en son dereceye ulaştı ve avazı çıkıncaya kadar bağırdı:

– Defol bedbaht herif! Sen tabib değilsin, hiçbir şey bilmiyorsun, ihtiyar bir köylü kadınının bile senden daha fazla tabâbet bilgisi var. Ben bu kahrolası karın ağrıları yüzünden ölmek üzereyim ve sen art arda bu hiçbir işe yaramaz şuruplardan içirmek dışında hiçbir şey yapmıyorsun. Bu afyonlu macunların ne faydası var? ...

Mes'ûd henüz sözünü bitirmemişti ki, Sultan Mahmûd aceleyle odadan içeri girdi. Saray veziri ve yüksek dereceli memurlardan ikisi de onunla birlikteydi. Sultan etrafa hızlı bir bakış fırlattı. Odaya saçılmış olan kırık ilaç kaplarını şöyle bir süzdü. Sonra doğruca oğlunun başucuna geldi. Babasını görünce, genç şehzâde derin bir ah çekti ve bir süre sustu. Ardından ansızın ağlamaya başladı. Elini babasına uzattı ve yalvaran gözlerle dert yanmaya başladı:

– Ah babacığım! Bunlar tabib değil, birer canavar. Bunların tıptan hiçbir şey anladıkları yok. Ben karnımdaki ağrılar yüzünden yılan gibi kıvranıyorum ve bunlar, bu tabib bozuntuları, bana sabahtan akşama kadar bu işe yaramaz şuruplardan vermenin dışında hiçbir şey yapmıyorlar. Daha benim hastalığımın ne olduğunu teşhis bile edemediler. Ancak sürekli bana bütün şurupları, kaynatılmış otları ve bütün acı ilaçları içiriyorlar. Ben bu efendilerin hazırladıkları macun ve ilaçları için bir denek oldum. Ah babacığım! Bu ağrılar beni öldürecek.

Sultan şefkat ve sevgiyle elini oğlunun alnına koydu ve ona sabretmesini, dayanmasını söyledi. Sultanın yüzünde oğlunun hastalığından dolayı duyduğu derin üzüntünün izleri okunuyordu.

Ardından Şehzâde Mes'ûd'un tedavisiyle ilgilenen saray tabibine döndü:

– Oğlumun ağrılar içinde kıvranmasına sebep olan illetin ne olduğunu teşhis edebildiniz mi?

– Haşmetli sultanım! Şehzâde Hazretleri şiddetli bir mide ağrısına tutulmuşlar, bu ağrılar sindirim sisteminin tamamını etkilemiş. Bu hastalığın özel ilacı olan rezene otunu kaynatıp kendisine içirmeye çalıştık;

ancak Şehzâde Hazretleri bunu içmeyi reddettiler. Akasya ağacının yapraklarını da içmediler. Bendeniz bu şurubun Şehzâdemizin ağrılarını azaltmada hissedilir bir etki göstereceğini ümit ediyordum. Ancak yüce Sultanımızın da mülâhaza ettikleri gibi, Şehzâdemiz hazırladığımız bu şurupları döktüler.

– Peki sizin hazırladığınız bu şuruplar oğlumun ağrılarını azaltmada etkili oldu mu, olmadı mı? Pekala, ne oldu da onun iyileşmeye başladığını bana haber verdiniz?

– Şimdiye kadar Şehzâde'ye içirdiğimiz ilaçlar o kadar etkili olmadı Sultanım...

Bu sırada Şehzâde Mes'ûd söze karıştı:

– Geri zekalı ihtiyar, o kadar deme! Kesinlikle etkili olmadığını söyle.

Sultan Mahmûd şefkatli bir ses tonuyla oğlunu yatıştırmaya çalıştı:

– Sakin ol oğlum!

Mes'ûd tekrar feryat etmeye başladı:

– Ah!.. Ey Allah'ım ölüyorum. Yarın benim karnımı; yarın da bütün bedenimi yakan bu mel'ûn ağrının ne olduğunu göreyim. Artık dayanacak gücüm kalmadı.

Sultan solgun bir yüz ifadesiyle oğluna baktı. Eliyle oğlunun saçlarını okşadı ve ona ümit vermeye çalıştı:

– Oğlum, sakin ol! Ben seçkin ve tecrübeli tabiblerin tamamını senin tedavin için görevlendireceğim.

Ardından saray tabibine döndü:

– Payitahtın bütün tecrübeli tabiblerini hemen saraya çağırın. Hemen bugün tıbbî bir danışma toplantısı düzenlensin. Gazne'nin en iyi tabiblerinin bile oğlumun hastalığını tedavi edememeleri veya en azından ağrılarını teskin edememeleri benim sarayım için utanç verici bir durumdur. Pekalâ, ne oldu da Mes'ûd'un durumunun iyileştiğini bana haber verdiniz? Kaç saat uyudu? Söylesene be adam, konuşsana! Neden susuyorsun? Neden bir şey söylemiyorsun?

– Yüce Sultanımız, ben... Ben hastanın durumunun geçici bir süre iyileşmesi, ağrılarının bir süre dinmesi için bir miktar afyonu şurupla karıştırdım. Böylece hasta uykuya dalıp biraz olsun dinlenir ve bu arada ben de bu hastalığın ortadan kaldırılması için daha esaslı bir çare bulabilirim diye düşündüm. Bu gizemli hastalığın tedavisi için meslektaşlarıma danışmalıyım.

– Kaç saat uyuttunuz oğlumu?

– Üç saat uyudu, haşmetli sultanım.

– Hayret verici! Hastanın sinirlerini uyuşturmak, hem de afyonla?

– Evet Sultanım; bundan başka çaremiz yoktu. Şehzâde Hazretleri son derece rahatsız ve sinirliydiler. Kendisi bu haldeyken bir çare düşünmemiz imkansızdı. Esasen tıbbî bir müşavere için fırsatımız da yoktu.

Sultan bir an düşünceye daldı, sonra başını kaldırıp vezire hitaben şöyle dedi:

– Hemen payitahtın en tecrübeli ve en bilgili tabiblerini burada hazır ediniz. Hiç vakit geçirmeden sarayda bir müşâvere toplantısı düzenlesinler ve olabilen bütün yollarla oğlumun karın ağrıları için bir çare düşünsünler. Şimdi gidiniz ve hemen tabibleri saraya davet ediniz.

Sultan Mahmûd sözlerini bitirir bitirmez saray veziri saygıyla sultanın önünde eğildi ve süratle odadan dışarı çıktı. Sultan Mahmûd düşünceli düşünceli birkaç defa odanın içinde gidip geldi. Yüzündeki ifade sultanın kaygı ve kızgınlığını belli etmeye yetiyordu. Gazne’nin ülkeler fetheden ve birçok hükümdarı dize getiren azametli sultanı sevgili oğlunun çektiği acılar karşısında hiçbir şey yapamamanın çaresizliği içindeydi. Odanın içinde dolaşırken, bazen durup ellerini iki yana açıyor ve dudaklarından anlaşılmaz sözler dökülüyordu. Bir süre sonra ansızın giriş kapısının yanında durup ellerini arkasına bağladı ve dalgın gözlerle odanın zeminine baktı bir süre. Odayı mutlak bir sessizlik kaplamıştı.

Yüksek dereceli saray görevlileri, saray tabibi, tabibin iki yardımcısı ve bütün hizmetçiler bir heykel gibi hareketsizdiler; Sultan Mahmûd’un ve ağrılar içinde kıvranan oğlu Mes’ûd’un davranışlarını seyrediyorlardı.

Ansızın Sultan Mahmûd’un yanındaki perde açıldı ve sarayın özel hizmetçilerinden biri içeri girdi. Sultanın karşısında saygıyla eğildikten sonra konuşmaya başladı:

– Haşmetli sultanım! Hasan Mîkâl tarafından gönderilen atlı bir subay mukaddes huzurunuza kabul edilmeyi diler.

Sultan Mahmûd aceleyle odadan dışarı çıktı. Yan salonda, üzerindeki tozlu elbiselerinden uzak bir yoldan geldiği belli olan genç bir subay beklemekteydi. Sultan Mahmûd sabırsızlıkla “Aslan! Hârezm’den mi geliyorsun?” diye sordu genç subaya.

Aslan önünde saygıyla eğildikten sonra sultanın sorusunu cevapladı:

– Evet sultanım. Mübarek zâtınıza Hasan Mîkâl’in bir mektubunu getirdim.

Hiç vakit geçirmeden elini koynuna atıp ağzı mühürlü bir mektubu dışarı çıkardı ve sultana takdim etti. Sultan Mahmûd kendisine uzatılan mektubu açıp okumaya başladı. Sultanın yüzünün renginin değişmesinden mektupta ilginç şeylerin yazılı olduğu belli oluyordu. Çünkü elindeki mektubun bazı bölümlerine hayretle bakıyor ve zaman zaman bir ibareyi ya da cümleyi tekrar tekrar okuyordu. Mektubu baştan sona bir kez daha dikkatle okuduğunda, mektupta verilen haberden duyduğu sevincin izleri yüzüne yansımıştı. Mektubu katladıktan sonra Aslan'a dönüp sordu:

– Mektupta yazılanlardan başka bir haberin veya mesajın var mı? Hasan sana başka bir şey söyledi mi?

– Hayır, sultanım.

– Kız kardeşimin sağlığı nasıl, iyi mi?

– Evet, haşmetli sultanım; hanım sultanımız tamamen sağlık ve afiyettedirler.

Bu sırada saray veziri içeri girdi ve sultanın önünde saygıyla eğildikten sonra şöyle dedi:

– Payitahtın en iyi tabiblerinden sekizi sultanımızın huzuruna kabul edilmeyi bekliyorlar efendim.

– Hemen gelsinler.

Bir süre sonra payitahtın tanınmış tabiblerinden sekizi başları önlerinde içeri girdiler ve saygıyla sultanı selamladılar. Sultan Mahmûd tabiblere doğru ilerledi. Üç adım önlerinde durdu. Bir süre bu meşhur tabibleri inceledikten sonra konuşmaya başladı:

– Dinleyin efendiler! Üzülerek söylemek zorundayım ki, benim sarayım tecrübeli ve bilgili tabiblere sahip olma bakımından son derece fakirdir. Sevgili oğlum Mes'ûd'un hastalığının üzerinden bir hafta geçiyor, ancak benim sarayımdaki tabiblerden hiçbiri oğlumun hastalığını teşhis ve tedavi edemedi. İşte benim sarayımın durumu bu. Ancak küçük ve kukla bir saray olmasına rağmen, Hârezm emirinin sarayında hastaların tedavisinde mucizeler yaratan, hatta civar ülkelerden hastaların sırf muayene ve tedavi olmak amacıyla geldiği bu asrın en iyi tabibler grubu bulunmaktadır. Hârezm'de bulunan adamımız Hasan Mîkâl'den biraz önce bir mektup geldi. Hasan Mîkâl'in mektupta yazdıkları beni çok şaşırttı. Yazılanları duyunca eminim ki siz de çok şaşıracak ve belki de duyduklarınıza inanmayacaksınız. Ancak ben Hasan Mîkâl'in yazdıklarının hepsinin yüzde yüz doğru olduğuna eminim. Hasan'ın mektupta yazdığına göre; Gürgenç'te Ebû Sehl adında Hıristiyan bir tabib ve Ebu Ali adıyla maruf

Hüseyin Sînâ adında başka bir tabib hastalıkları teşhis ve hastaları tedavi etmede gerçekten mucizeler yaratmakla meşgûllermiş. Sizden gizleyecek değilim. Daha önce de bu tabiblerin hastaları nasıl tedavi ettiklerini bana söylemişlerdi. Bu yüzden onları buraya, Gazne'ye davet ettim. Şimdiye kadar her iki tabib de bize Gazne'ye gelmeyeceklerini bildiren iki mektup gönderdiler. Ancak mümkün olan her yolla, gerekirse zor kullanarak onları Gazne'ye getireceğiz. Önce başlarına gelecekler konusunda onları uyaracağız. Onlar da bizim bu uyarılarımızdan korkup bizim emrimizle Gazne'de çalışmaya mecbur olacaklar. Bundan başka çareleri yok.

Bu sırada yaşlı tabiblerden biri konuşmak için Mahmûd'dan izin istedi. Sultan başıyla olur işareti yapınca yaşlı tabib Sultan Mahmûd'un karşısında bir kez daha saygıyla eğildikten sonra konuşmaya başladı:

– Sultanımız Hazretleri, konuşmaları esnasında Ebû Ali Sînâ'dan söz ettiler. Gerçekte bu adam çocuk denecek kadar genç ve tecrübesiz bir tabibden öte bir şey değildir. Oysa gerçek bir tabibin yaşlı ve aynı zamanda da tecrübeli olması gerekir. Tabâbet gibi son derece hassas ve önemli işte tecrübesiz ve ham bir gencin elinden bir şey gelmez. Haşmetli sultanımızın da bildikleri gibi, tıp ilmi ucu bucağı olmayan çok büyük ve geniş bir denizdir, tabibler de bu denizin kaptanlarıdır ve bu denizin her yanını çok iyi tanımalı, edindikleri tecrübeler sayesinde onun med ve cezirinden ve azgın dalgalarından haberdar olmalıdır. Durum böyle olunca, henüz çocuk denecek yaştaki genç ve tecrübesiz bir birisi, tabâbet alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadan deneyimli ve tecrübeli bir tabib gibi bu işin üstesinden nasıl gelebilir?

– Bu genç tabibin gerçekleştirdiği ameliyatların size inandırıcı gelmeyeceğini, ancak gerçek olduğunu başta söyledim. Ben ve siz iyi biliyoruz ki bu genç, Buhâra'da bulunan tabiblerden hiçbirisinin tedavi edemediği Nûh b. Mansûr'u tedavi etmiş onu mutlak bir ölümden kurtarmıştır. Alın bu mektubu okuyun da bu adam hakkında yazılanları kendi kulaklarınızla duyun.

Yaşlı tabib mektubu almak üzere Sultan Mahmûd'a yaklaştı. Sultan mektubu tabibe verdikten sonra konuşmasına devam etti. Sesinin tonu bütün kızgınlığını ortaya koymaya yetiyordu:

– Şuradan itibaren okuyunuz. Yüksek sesle okuyunuz ki, yazılanları herkes duysun.

Yaşlı tabib, Sultan Mahmûd'un eliyle işaret ettiği yerden itibaren Hasan Mîkâl'in mektubunu okumaya başladı:

“... Bendenize göre bu genç tabibi zamanın dahileri arasında kabul etmek gerekir. İnsanda şaşkınlık ve hayranlık uyandıran bir zekâya ve bilgiye sahiptir. Bütün bilim dallarında yaşlı ve tecrübeli âlimleri bile hayrete düşüren derin bilgi ve incelemeleri vardır. Hastalıkların teşhisi ve ilaçların özellikleri konusunda gerçekten mucizeler yaratmaktadır. Bu genç yaşına rağmen, hastalarından hiçbiri teşekkür etmek dışında bir sebeple ikinci kez bu adamın kapısına gelmemiştir. Çok güçlü, uzun boylu ve yakışıklı bir gençtir. Emîrin sarayında ve Gürgenç âlimler encümeninde büyük bir makama sahiptir. İsmâilî Râfızîlerin yolunu izlemektedir. Ancak bu gencin İsâ Mesih nefesli olduğunu ve işini çok iyi yaptığını büyük bir açıklıkla söylemek gerekir. Sarayda bulunan âlimlerin tamamı, hatta kendilerinden ders okuduğu hocaları bile ona saygı göstermekte ve onun, zamanımızın bütün bilimlerinde büyük bir makama sahip olduğunu açık yüreklilikle ifade etmektedirler. Bu bilgili gencin adı şimdi Hârezm’in en büyük âlimleri arasında geçmektedir ve bilimlerin çoğunda şüphesiz onlardan üstündür. Ben Hasan Mîkâl kulunuz bu görüşü tam bir itimatla arz ediyorum. Hârezm sultanı Ebu’l-Abbâs, bu acayip adamın büyüklüğünü anlamış ve sarayında ona özel bir ayrıcalık tanımıştır. Hârezm sultanının fermanıyla Ebû Ali günün her saatinde ve izin almaksızın Hârezm sultanının huzuruna çıkabilmektedir ve bu ayrıcalık şimdiye kadar Hârezm hânedânının en yakın bireyleri için bile söz konusu olmamıştır. Bu mektup kaleme alındığı sırada bu genç tabib muhtelif bilim dallarında yirmi sekiz cilt kitap telif etmiştir. Edinilen doğru bir habere göre, birkaç ilmî ve tıbbî eseri daha telif ve tekmil etmek üzeredir ve bunları tamamlar tamamlamaz, Hârezm Sultanı’na takdim edecektir. Hülâsa; bu acayip tabib kendi hocasını bile yenmiştir. İlmî, tıbbî ve felsefî istidlâllerde âlimlerden hiçbiri onunla başa çıkamamaktadır. Emîr Nûh b. Mansûr’u bu genç tabibin tedavi ettiği kesindir. Ancak merhûm Emîr’in tedavisine katılan diğer tabibler, sırf kıskançlıkları yüzünden Emîr’in kendilerinin önceden uyguladıkları tedavi sayesinde iyileşmiş olduğunu söylemişlerdir. Ancak gerçek, yüce Sultanıma arz ettiğim gibidir. Emîr Ebu’l-Abbâs bendenizin huzurunda bu genci, ‘Şarkın Dahisi’ ve ‘Üstâdların Üstâdı’ olarak adlandırmıştır. Gerçekten de o, bu sıfat ve ünvanları fazlasıyla hak etmektedir. Zaman bu genç adamın değerini ve makamını bütün dünyaya ispatlayacaktır.”

İhtiyar tabib bunları okuduktan sonra mektubu Sultan Mahmûd’a takdim etti ve alaycı bir tebessümle şöyle dedi:

– Fakat Sultanım! Bendenize göre bu genci vasfetmede mübalağa yapılmış. Emîr Nûh b. Mansûr'un tedavisiyle Buhâra sarayının tecrübeli ve bilgili tabiblerinden oluşan bir grup meşgul oluşmuştur. Bu genç de onlardan biriydi ve o sırada on sekiz yaşından fazla değildi. Acaba akl-ı selîm on sekiz yaşındaki bir gencin, ancak derin bilgi sahibi bir tabibin üstesinden gelebileceği bir işi başarabileceğine inanır mı? Bendenize, tabâbet ilminin genişliğinden haberdar olanlara ve günümüz tabiblerinin görüşüne göre, bir tabib tıbbın önemli ve zor deneylerini ve araştırmalarını içeren merhaleleri katetmedikçe tabâbet mesleğini icra edemeyeceği gibi, tıbbî müdahalelerde de bulunamaz. Emîr Nûh'un tedavisinin başarıyla sonuçlanmasında bu gence sadece şans ve talihin yardım etmiş olduğuna inanmak gerekir. İlaçların tesirli olmaya ve kendinden önceki tabiblerin uyguladıkları tedavilerin sonuç vermeye başladığı sırada bu genç, hastaya müdahale etmiş ve işin sonunu kendi adına tamamlamıştır. Çünkü o, Emîr'in tedavisiyle ilgilenen sonuncu tabibdi. Bu konuda bunun dışında ileri sürülen bütün görüşler akl-ı selîmle bağdaşmayacaktır. Burada bulunan diğer tabiblerin de bu konuda benimle aynı görüşte olduklarını sanıyorum. Hülasa; bu söylentilerin çoğunun mübalağalı ve hakîkatin hilâfına olduğunu Sultanımız Hazretlerine arz etmek isterim.

"Mübalağa" sözcüğünü duymak Sultan Mahmûd'u son derece hiddetlendirdi. Hoşnutsuzluğunu açığa vuran bir yüz ifadesiyle önce yaşlı tabibi, ardından birer birer diğer tabibleri süzdü. Ardından karşısında toplanmış olan tabibleri azarlarcasına konuşmaya başladı:

– Şaşırtıcı, gerçekten çok şaşırtıcı! Yoksa siz Hasan Mîkâl'i tanımıyor musunuz? Onun mübalağa yapması mümkün değildir. Hârezmşah'ın sarayında en meşhur âlim ve tabibler bulunmaktayken, Hasan yeni yetme ve acemi bir gence böyle bir ayrıcalık tanımaz, böyle bir adamı boş yere övmez. Bu adam Buhâra'da, Sâmânîler hânedânının o nefis ve eşsiz kütüphanesinden yararlanma iznine sahiptir; ayrıca Emîr Nûh'un özel danışmanıdır da. Üstelik henüz on sekiz yaşında olmasına rağmen, ona hatırı sayılır bir görev vermişler ve belirli bir gelir tayin etmişler. Bunlar birçok tabibin ve âlimin yıllarca süren hizmet ve çalışmadan sonra bile elde edemeyeceği bir ayrıcalıktır. On sekiz yaşında bir genç böyle bir makam elde etmişse, meslektaşları tarafından kıskanılması çok doğaldır. Eğer bu gencin Sâmânîler sarayında elde ettiği şöhret ve itibar şans veya tesadüfler sonucu ise, bu şöhret ve itibarın Gürgenç sarayında da artarak devam etmesi nasıl mümkün olur? Bu mektubu yazan kimse bütün olaylara şüphe ve

tereddütle yaklaşır. Eğer o bunların gerçekliğine kesin olarak inanmasaydı, görüşlerini mektubunda bu kadar açık bir şekilde yazmazdı. İşte bu yüzden ben, bu mektupta yazılanların doğruluğuna kesin olarak inanıyorum. Efendiler! Ben sarayımda mevcut olan bunca imkana rağmen, oğlumun ağrılar içinde kıvranmasını seyrederek bekleyemem. Elleri kolları bağlı oturamam. Anlıyor musunuz, tecrübeli ve bilgili beyler?

Sultanın yüzünde öfke ve endişenin izleri okunmaktaydı. Özellikle son cümlelerini iğneleyici ve alaycı bir dille söylemiş, bilgi ve tecrübenin yaşla doğrudan ilişkili olduğunu söyleyen tabibleri azarlamıştı.

Birkaç kez düşünceli bir şekilde salon boyunca gidip geldi. Sonra saray vezirine döndü ve sert bir ifadeyle emrini verdi:

– Bu efendiler hep birlikte Mes'ûd'u muayene etsinler ve sonra da tıbbî bir müşâvere toplantısı yapsınlar. Önce oğlumun şiddetli karın ağrısını teskîn etsinler ki bu kadar acı ve eziyet çekmesin. Sonra başbaşa verip çok övdükleri bilgi ve tecrübelerini oğlumun hastalığının kesin teşhisi ve tedavisi için kullansınlar. Sonucu da hemen bana bildirsinler. Anladınız mı?

– Ferman sultanımızındır!

– Bu arada bu tabibler, eğer bugün Mes'ûd'un karın ağrısını ortadan kaldırmaz ve iki güne kadar onu tedavi edemezlerse, bilmelidirler ki, bundan böyle tababetle meşgûl olmaları önlenecek ve topluca zindana gönderileceklerdir vesselâm. Şimdi çıkabilirsiniz.

Saray veziri ve tabibler, Sultan'ı selamladıktan sonra kapıya doğru yöneldiler. Ancak saray veziri tam kapıdan çıkmak üzereyken, Sultan Mahmûd yeniden seslendi:

– Hemen Hârezmşah'a bir mektup, Hasan Mîkâl'e de bir ferman yazınız; daha önce de buyurulduğu gibi, Gürgenç saltanat encümeni üyelerinin Gazne'ye gönderilmelerini; eğer bu şahıslar kendi istek ve arzularıyla Gazne'ye gelmezlerse, bizim adamlarımızın onları zorla getireceğini; bilhassa Ebû Ali Sînâ'nın ve Ebû Sehl'in bu grupla birlikte hareket etmesi gerektiğini; bu konuda hiçbir özür ve bahanenin kabul edilmeyeceğini belirtiniz.

Vezir "Ferman Sultanımızındır" deyip Sultanı selamladı ve hızla dışarı çıktı.

Vezirin dışarı çıkmasından sonra Sultan, Hasan Mîkâl'in elçisi Aslan'dan Hârezm'in genel ve askerî durumuyla ilgili bilgiler aldı. Aslan getirdiği bilgileri Sultana arz ederken, Sultan Mahmûd salon boyunca gidip geldi. Sultan Mahmûd zaman zaman duruyor ve Aslan'dan daha fazla bilgi

istiyor, sonra tekrar yürümeye başlıyordu. Sultan Mahmûd'la Aslan'ın konuşması bu şekilde yaklaşık yarım saat sürdü. Bu sırada vezir, saray başkâtibi Ebû Nasr ile birlikte içeri girdi. Ebû Nasr elinde bulunan mektubu Sultana takdim etti. Sultan mektubu alıp hemen okumaya başladı. Mektubu okurken bir iki defa durakladı. Sonra başını sallayıp saray başkâtibinin de yardımıyla mektubu mühürledi ve yüksek sesle dışarıya seslendi:

– Altuntaş!

Hizmetçilerden biri hızla dışarı çıktı. Birkaç saniye sonra geri dönen hizmetçi Altuntaş'ın hazır olduğunu söyledi:

– Altuntaş huzura kabul edilmek için hazır Sultanım.

– Hemen gelsin.

Uzun boylu bir subay içeri girip sultanı selamladı. Bu adam baştan ayağa silahlı ve savaş elbisesi içindeydi. Siyah deriden çizmeleriyle parlak zırhı, çelik miğferi, hilâl şeklindeki hançeri ve uzun bir kılıç onun vücudunu daha gösterişli kılmıştı. Beline mor renkli deriden bir kemer bağlamış ve göğsünün üzerine Sultan Mahmûd'un özel muhafız kıtasına mensup olduğunu gösteren altın kaplama bir nişan takmıştı. Bu nişanın üzerinde bir kalkan, iki altın balta ve bir kartal resmi vardı. Altuntaş'ın parlak zırhının altından siyah renkli elbisesi dikkat çekiyordu. Siyah sakalı ve bıyığı onun kahverengi, yanık yüzüne özel bir heybet bahşediyordu. Bu adamın kuru ve keskin bakışları, uzun kaşları ve gösterişli kıyafeti onun demirden bir iradeye ve korkusuz bir kalbe sahip olduğunu gösteriyordu.

Sultan doğruca Altuntaş'a doğru yürüdü ve onun bir adım kadar önünde durdu. Etkili bakışlarıyla onu baştan aşağı süzdükten sonra, sert ve emredici bir şekilde konuşmaya başladı:

– Altuntaş uzun bir yolculuk için hazır mısın?

Sultan'ın karşısında tunçtan bir heykel gibi duran Altuntaş, yumuşak bir ses tonuyla cevapladı Sultan Mahmûd'un sorusunu:

– Altuntaş kulunuz, haşmetli sultanımın fermanını icra etmek için her zaman fedakârlığa hazırdır.

– Sen hiç vakit kaybetmeden Hârezm'e gitmekle görevlendirildin. Yanında silahlı yüz atlı götüreceksin. Bu fermanlardan birini Hârezmşah'a, diğerini Hasan Mîkâl'e teslim edeceksin ve her ikisinden de fermanda yazanları harfiyen yerine getirmelerini isteyeceksin. Dönüşte Gürgenç sarayında bulunan tabib ve âlimlerden bir grubu yanında Gazne'ye getireceksin. Hazineden ihtiyacın olanı al ve herhangi bir engel veya zorlukla karşılaşman halinde durumu hemen bize bildir. Karşılaşacağın

zorluklar ne olursa olsun, görevini yap ve Hârezm Sultanı'nın ilim encümeni üyelerinin tamamını teslim alıp beraberinde Gazne'ye getir; özellikle Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ adında iki tabib kesinlikle bu grubun içinde olsunlar. Onların Gazne'ye gelmemek için ileri sürecekleri hiçbir özrü kabul etmeyeceksin. Anladın mı?

– Ferman sultanımındır. Sultanımız Hazretlerinin emirlerini iftiharla yerine getireceğim.

– Bu arada bir konuyu da sakın aklından çıkarma: Bu iki tabib, yani Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ şimdiye kadar iki defa benim Gazne'ye gelmeleri davetimi reddettiler. Bu yüzden de şiddetle cezalandırılmaları gerekir ve bu cezalandırma da Gazne'de olmalıdır. Senin böyle bir görevle görevlendirildiğini duyar duymaz, gizlenmeleri veya kaçmaları mümkündür. Bu nedenle görevin baştan sona gizli kalmalı, sen Gürgenc'e girene kadar hiç kimsenin böyle bir görevden haberi olmamalı ve Gürgenc'e bütün habercilerden önce varmalısın. Anladın mı?

– Başüstüne sultanım!

– Pekalâ, hangi yoldan gideceksin, kaç gün yolda olacaksın?

– Herat, Kûşk, Merv ve Çârcov üzerinden gideceğim sultanım; çünkü en yakın yol budur. Böylece yaklaşık otuz beş gün yolda oluruz.

– Pekalâ, sözünü ettiğin yoldan git. Ancak yarın sabah gün doğmadan önce süvarilerinle birlikte yola koyulmuş olmalısın.

– Başüstüne sultanım!

Bu konuşmalardan sonra Altuntaş sert bir asker edasıyla Sultan Mahmûd'u selamlayıp salondan dışarı çıktı.

* * *

Güneş batmak üzereydi. Herat'a altı fersenk mesafedeki Tûnîyân adlı küçük köyün sessizliği, Altuntaş'ın ve beraberindeki atlıların köye girişiyle bozuldu. Kumandan köyde bulunan kervansarayın önünde atından indi. Kervansarayın sahibi hemen Altuntaş'a doğru koştu. Saygıyla önünde eğilip "Hoşgeldiniz" dedi ve elleri önde Altuntaş'ın emrini beklemeye koyuldu. Kervansarayın çevresinde sadece bir hecin devesi dışında, göze çarpan olağandışı bir şey yoktu. Bu arada Altuntaş'ın beraberindeki atlılar da atlarından inmiş, atlarının terini soğutmakla meşgûldüler. Adamlar atlarının terini kuruttuktan sonra su mahzenine doğru götürdüler ve atlarını suladılar.

Kumandan ellerini göğsüne bağlamış bir halde ayakta beklemekte olan hancıya temiz odalarını süvarilerinin bir gecelik istirahati için hazırlamasını ve onların karnını doyuracak bir şeyler getirmesini söyledi. Ardından eliyle

hanın ikinci katında bulunan baş odayı işaret etti ve burayı kendisi için temizleyip hazırlamasını söyledi. Son söyledikleri karşısında hancının düşünceli bir hal aldığını görünce sordu:

– Ne düşünüyorsun? Yoksa eksik bir şeyin mi var?

– Eksik bir şeyimiz yok efendim. Ancak iki gün önce şu gördüğünüz hecin devesinin sahibi çok üşümüş ve yorulmuş bir halde hanıma geldi ve sizin istediğiniz odayı yorgunluğu geçene kadar kiraladı. Ancak siz meraklanmayınız efendimiz; ondan o odayı hemen boşaltmasını isteyeceğim.

– Bu yolcu her kimse hemen dışarı çıkar!

– Başüstüne efendim!

Bu konuşmalardan sonra hancı doğruca kervansarayın üst katına koştu ve bu arada hizmetçilerine süvarileri ağırlamalarını emretti.

* * *

– Bu odayı ilk önce ben kiralamadım mı? Hem hasta olduğumu görmüyor musun?

– Evet efendim, ancak alt kattaki bir başka odaya taşınmanız sizin iyiliğinizedir.

– Yani ne? Ne demek istiyorsun? Başka bir odaya taşınmak niye benim iyiliğime oluyormuş? Bu ne biçim bir durumdur? Daha önce gelen bir yolcuyu hasta ve ateşli bir haldeyken odasından çıkarmaya hakkınız yok. Bu suçtur ve cezası vardır.

Hancıyla yabancı adam arasında bu tartışma sürerken Altuntaş, kızgın bir şekilde ansızın odaya daldı. Genç yolcu tam bir şey söylemek üzere ağzını açtığı sırada, kızgın bir şekilde “Elbette cezası vardır. Senin cezan hemen kervansaraydan ve bu köyden çıkarılmandır” dedi Altuntaş.

Birkaç dakika sonra genç yolcu onca yorgunluğuna ve hastalığına rağmen, süvarilerin alaycı bakışları ve gülüşleri arasında kervansaraydan ve sonra da köyden ayrılmak zorunda kaldı.

3

GÜRGENÇ PAZARI

Eski Hârezm ülkesi (bugünkü Özbekistan) Aral Gölü'nün güneyinde ve Amûderya (Ceyhun) nehrinin sol kıyısında yer alan geniş bir eyaletti. Dört bir yandan Orta Asya'nın çölleriyle kuşatılmıştı. Hicrî 5. asrın ilk yıllarında bu ülke "Me'mûnî" hânedânı tarafından yönetiliyordu. Bu ülkenin sultanları "Hârezmşah" adıyla anılıyorlardı.

Hicrî 390 yılına kadar, yani Sâmânîlerin Buhâra'daki saltanatının henüz devam etmekte olduğu yıllarda, Hârezm sultanları siyasî ve askerî bakımdan Sâmânîlere bağlıydılar. Bağımsızdılar; ancak aynı zamanda Sâmânî sultanlarının nüfûzu altındaydılar. Bu tarihte Hârezm ülkesi Ebû'l-Abbâs-ı Me'mûnî tarafından yönetilmekteydi. Ebû'l-Abbâs, Me'mûnîler hânedânının son sultanıydı. Ebû'l-Abbâs, Sultan Mahmûd'un kız kardeşiyle evliydi. Bu sırada Sâmânîlerin hükûmet teşkilâtının Türklerden Eylekhân'ın eline geçmesinden sonra, Sultan Mahmûd, Kuzey Türklerinin ilerlemesini engellemek amacıyla Ebu'l-Abbâs'la geçici bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma uyarınca Hârezm'in bütünlüğünü ve bağımsızlığını taahhüt etti. Bu yolla Eylekhân'ın Amûderya'nın sol kıyılarına ve güney bölgelere saldırısı durduruldu. Böylece Âbâd-ı Belh, Herat, Bâdğîs, Bedehşân toprakları ve Horasan'ın Zerhîz eyaleti Eylekhân'ın silahşör ve taze nefesli askerlerinin saldırıları karşısında korundular ve Hârezm'in Gazne Sultanı'yla birleşmesi sonucunda Hârezm'e Sultan Mahmûd'un gücünün gölgesi düştü. Geçici anlaşmanın yapılmasından iki yıl kadar sonra, Mahmûd'un bu anlaşmayı yapmadaki asıl amacı da belli olmaya başladı. Sultan Mahmûd, Hârezmşâh'tan kendi adına sikke bastırmasını ve Hârezm Sultanlığı'nın hutbesini Horasan ve Hârezm sultanı Sultan Mahmûd-u Gaznevî adına okumalarını istedi. Ancak Ebu'l-Abbâs, Sultan Mahmûd'un bu isteklerini yerine getirmeyince, iki taraf arasındaki iyi ilişkilere rağmen, Mahmûd'un ordusu Hârezm'e saldırdı. Bu arada Hârezm ordularının başkomutanı olan Niyâl Tekîn, Ebû'l-Abbâs'ı saltanat sarayında gizlice öldürüp idareyi ele geçirdi ve Mahmûd'un ordusunu karşılamaya gitti. Mahmûd'un ordusuna bir gece baskını düzenledi; ancak kendisinde Mahmûd'un karşısında dayanacak gücü görmediği için geri çekilmek zorunda kaldı ve Eylekhân'a katılmak üzere Amûderya'dan geçmek üzereyken, emri altındaki komutanlardan biri tarafından yakalandı. Onu elleri bağlı bir şekilde Sultan

Mahmûd’a teslim ettiler. Mahmûd da onu velînimetine ihânet ettiği gerekçesiyle Ebû’l-Abbâs’ın kabrinin karşısında idam ettirdi. Böylece Me’mûnîler dönemi sona erdi. Bu olaylar Hicrî 408 yılında, yani bu kitaba konu olan maceradan üç yıl sonra gerçekleşti. Bütün bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, bu eserde anlatılan macera Horasan ve Hârezm’de durumların karışık olduğu, Sultan Mahmûd’la Eylekhân arasındaki kavganın zirveye çıktığı ve onun Amûderya’nın berisindeki toprakları tasarrufu altına almak amacıyla ortaya çıktığı, yani Me’mûnîlerin ortadan kalktığı döneme rastlar.

* * *

Hicrî 405 yıllarında Gürgenç şehri siyasî ve iktisadî bakımdan Buhâra’dan sonra en parlak dönemini yaşıyordu. Amûderya (Ferârûd)’un kuzey bölgelerine mensup tüccarlardan bir grup, Tataristan, Moğolistan ve geniş Gobi çölü gibi uzak ülkelerden ve *Soğuk Cehennem* adıyla marûf yerlerden, son derece rağbet gören ticârî malları, özellikle kuzeyin buz tutmuş bölgelerinin değerli derilerini bu şehre taşımakta ve kendi ihtiyaçları olan diğer mallarla değiştirmekteydiler. Bunlara ilâve olarak, Sâmânîler hükumetinin ortadan kalkmasından sonra Buhâra’da gizlenen maharetli tabib ve bilginlerin en meşhurlarından oluşan bir grup Hârezm’in başkentinde toplanmış ve Me’mûnîler sarayının himayesine girmişlerdi. Bu tabib ve âlimlerin varlığı Hârezmşah’ın önemini arttırmış; Horasan, Ferârûd (Maveraünnehr) ve öteki İslâm ülkelerinin uzak noktalarından öğrenciler ve bilimin çeşitli dallarında araştırma yapan araştırmacılar seçkin ve ünlü üstâdların peşinden Gürgenc’e akın etmişler; burada ilim ve fen erbâbı üstâdların yanında tahsile başlamışlardı. Bir anlamda bu şehir bir ilim merkezi haline gelmişti. O asrın meşhûr tabiblerinden birkaçı da burada ikamet ettiklerinden, genellikle ülkenin içinden ve dışından, tedavisi zor hastaları tedavi için bu şehre getiriyorlar veya seçkin ve tanınmış tabibleri, ağır harcamalara katlanmak sûretiyle hastaları görmesi için civardaki ülkelere ve şehirlere davet ediyorlardı. Elbette bunu yapabilenler ancak nüfûz sahibi ve zengin kimseler veya seçkin emîr ve meliklerdi. Aynı şekilde bu şehirde mimarlardan, çini ustalarından, dokumacılardan, kuyumculardan, silah yapımcılarından, saraçlardan, kervan malzemesi yapımcılarından oluşan bir grup huzur ve güvenlik içinde kendi işlerini yapmaktaydılar. Gürgenç’te bulunan meşhûr ve muteber kütüphane sebebiyle ender bulunan kitapları istinsâh etmenin, onları tezyîn, tezhîb edip resimlemenin revaçta olduğu herkesçe bilinmekeydi. Hattatlar ve nakkaşlar

sürekli bir faaliyet içindeydiler; sahaflar ve kitapçılar ülke içinden ve civar ülkelerden devamlı sipariş alıyorlardı. Böylece yerlilere ilâve olarak, komşu ülkelerden ve hatta çok uzak şehirlerden bile sanat erbâbı olanlar bir iş ve uğraşla meşgûl olmak için bu ülkeye geliyorlardı. Bütün bu faktörler, Gürgenc'in toplumsal, sanatsal, iktisâdî ve ilmî alanların tamamında hızlı gelişmeler kaydetmesine ve iktisâdî bakımdan önemli bir konuma gelmesine sebep oluyordu.

Hârezm ülkesi, güney sınırı boyunca *Kara Kum* adı verilen geniş bir çölle kuşatılmıştır. Kuru soğuğuyla meşhûr bu susuz ve çorak çöl, Etrek ırmağının kenarına ve bugünkü Horasan'ın kuzey yükseltisine kadar devam eder. Güney bölgelerindeki birkaç şehir dışında bu çölde sessizlik ve hüzün dışında bir şey bulmak mümkün değildir. Hemen hemen hiçbir hayat belirtisine rastlanmaz. O dönemde *Deşt-i Hâverân* adıyla anılan bu Kara Kum çölü, siyah renkli kumlarının ve kendisini kuşatmış olan ağır hüznün dışında hiçbir şeye sahip değildi. Bu büyük kum deryası kimi zaman ırmaktaki taşmaların ve esen sert rüzgârların sonucunda dalgalanmalara uğramış ve kum tanecikleri rüzgârın etkisiyle düzensiz değişimlere maruz kalmış, kimi zaman da dümdüz olan çöl, rüzgârların etkisiyle büyüklü küçüklü kum tepecikleri haline gelmiş ve şiddetli rüzgârların etkisiyle zaman zaman da bu tepeler yer değiştirmiştir. Öyle ki bu geniş çölde muhtelif yerlerin ve bölgelerin teşhisi imkansızlaşmış, bu kuru, susuz ve her çeşit bitkiden yoksun vadide hiçbir zaman sabit bir derinlik ve yükseklik sınırı olmamıştır. Bu çölün bir başka özelliği ise sıcaklıktaki anî değişimlerdir. Gün içinde hava son derece sıcak, kuru, yakıcı ve boğucu; gece saatlerinde ise bezdirici bir soğuk söz konusudur. Bu zorluklar nedeniyle donanımlı kervanlar bile genellikle güney çölünden korktukları için daha uzun bir yolu katediyorlar ve Amûderya ırmağının sahili boyunca ilkin Gürgenç'ten Buhâra'nın güneyinde yer alan Çarcov'a gidip oradan da sahil yolu boyunca Merv, Serahs, Nîsâbe ve Bâverd şehirlerine doğru yöneliyorlardı. Bu yol daha eski devrelerde Asya'nın doğusu ile batısı arasındaki ticârî malların geçiş hattı ve belli başlı kervanların geçiş güzergâhı idi.

* * *

Gürgenç çarşısının her köşesinde, satılmak üzere alıcısını bekleyen çeşitli mallar göze çarpmaktaydı. Satıcılar canhıraş feryatlarla bağıra çağıra müşterilere mallarını tanıtmakta, sattıkları malları beğendirebilmek için sabahtan gün batımına kadar bitmek bilmeyen bir uğraş vermekteydi.

Çeşitli keten ve ipek kumaşlar, Keşmîr işi kuşaklar, evcil ve yabani hayvanlardan sağlanan deriler, hazır elbiseler, Herat ve Semerkand işi hırkalar, kapkacak türü mutfak malzemeleri ve diğer ev eşyaları, renkli nakışlı toprak kâseler ve testiler, rengârenk ayakkabılar ve çizmeler, kuzu derisinden yapılmış külahlar, kadife kumaşlar ve perdeler, nakış işlemeli takkeler, üzeri ipek işlemeli yün ve kadife kumaşlar, Hindistan işi parlak kılıçlar, kamalar, çeşit çeşit bıçaklar, Çâç şehrine özgü tanınmış yaylar, ok başları ve ok torbaları ve kervanlar için koyun derisinden yapılmış olan su tulumları şehrin büyük çarşısında bulunan dükkânların önüne, özellikle çarşının ortasındaki geniş meydana son derece özenle dizilmiş haldeydi; satıcılar tatlı dille ve gereğinden fazla ısrarla çarşıda dolaşan insanları alışveriş yapmaya ve bir şeyler satın almaya davet ediyorlardı. Büyük meydanın kenarında, gölgeliklerin altında sıcak yiyecek satıcıları bağıra çağıra, tezgâhlarındaki buharı yükselen sıcak yemekleri satacak müşteri arıyorlardı. Özellikle bu yemek satıcıları arasında kıyasıya bir yarış vardı. Çarşının kervanlara ve süvarilere özgü eşyaların, eyer, dizgin, urgan ve yük kayışı gibi şeylerin satıldığı güney bölümünde her çeşit eşya, alet edevât, kemer, kayış, palan, mahfe, taht-ı revân, sandık, yünlü ve hasır yaygılar ve örtüler göze çarpmaktaydı. Bu çarşının kervan malzemelerine ayrılmış olan hemen arka bölümünde çok sayıda kervancı alışverişle, altın ve gümüş sikkeler verip karşılığında kervanları için çeşitli eşyalar almakla meşgûldü. Çarşının orta bölümü ise âdeta bir çiçek bahçesini andırıyordu. Bu bölümde çiçek satıcıları yaygılarını yaymış, çeşitli güzellikteki çiçekleri çeşitli renklerde işlenmiş olan vazolara dizmiş, müşteri bekliyorlardı. Bunların alıcıları daha çok şehrin güzel kızları ve hanımlarıydı. Rengârenk elbiseleriyle çiçek satıcılarının etrafını çevirmişler; işve, naz ve dudaklarına kondurdukları tatlı bir tebessümle neşe içinde alacakları çiçekleri seçmekle meşgûldüler. Çiçek satıcılarının hemen yanında seyyar çalgıcı ve müzisyenler org, ney ve renkli deflerle ve yüksek sesle çalıp oynamakta, raks etmekteydiler. Bu çalgıcıların devamlı müşterisi ve seyyar seyircisi olan küçük yaştaki çoçuklardan, genç kadın ve erkeklerden meydana gelen bir grup çalgıcıların etrafına toplanmış, onların şarkılarına tempo tutmakta, el çırpmakta, mutluluk ve neşe içinde eğlenmekteydiler. Bazen on yaşlarındaki zarif ve güzel yüzlü bir kızcağız kalabalığın ortasına geliyor ve dönerek raks etmeye başlıyordu. Bu sırada orada bulunanların mutluluk ve neşesi en uç noktaya çıkıyordu. Sevinç çığlıkları atıyor, ortada raks eden küçük kıza tezâhürât yapıyor veya el çırparak onun çeşitli hareketlerine

eşlik ediyorlardı. Burada toplanmış olan kalabalıktan uyumlu bir gürültü yükseliyordu. Meydanın bu kısmındaki mutluluk kervanının biraz uzağında kitap satıcıları yere yaydıkları çeşitli yaygıların üzerine veya tahta tezgâhlara kitaplarını özenle dizmişlerdi. Öğrencilerden ve kitap meraklılarından meydana gelen bir grup bu kitapları seyretmekle, kitap seçmekle ve seçtikleri kitapları satın almakla meşgûldüler.

Çarşının, Buhâra, Semerkand, Hokand, Bedehşân, Herat, Badgîs, Aral, Tataristan, Moğolistan, Pamir ve Kaşgar gibi uzak bölgelerden gelmiş olan müşterileri rengârenk mahallî giysileriyle ortalıkta dolaşmakta ve her biri kendi ihtiyacı olan şeyleri satın almaktaydı.

Bu gürültü patırtının ortasında üzerine gök mavisi ipekten bir elbise, ayak bileklerine kadar uzanan kıvrımlı bir şalvar, ayaklarına burnu küt, sırma işlemeli ve rahat bir ayakkabı giymiş olan, yaklaşık onsekiz yaşlarında çok güzel bir kız göze çarpmaktaydı. Bu güzel bakirenin başında altın sikkelerle süslenmiş olan bir takke vardı. Yüzünü omuzlarına kadar uzanan ince ipekten beyaz renkli bir peçeyle örtmüştü. Genç kızın, görende hayranlık uyandıran ve kendisine bakanın gönlünde fırtınalar koparan son derece alımlı bir yüzü ve mütenasib bir bedeni vardı. Bu ay yüzlü kızın hareketleri ve davranışları bütün bakışları üzerinde toplamıştı; öyle ki insan onu seyretmeye doyamıyordu. Kızın iri siyah gözleri her soğukkanlı ve dikkatsiz erkeği bile yerine çivilemekteydi. Bu genç ve güzel bâkirenin ipek peçesinin altından bakan iri gözleri ve dudaklarına kondurduğu tatlı tebessümü bir dünya lütûf ve güzelliğe sahipti.

Bu özelliklere sahip olan çarşının güzellik kraliçesi, çiçekçiler sırasında Muhammedî çiçeği satın almakla meşgûldü. Esmer, güzel yüzlü ve genç bir cariye, bu ay yüzlü oyuncak bebekle birlikteydi. Kızın berrâk ve etkili gözlerini seyretmeye doyamayan çiçek satıcısı adam, komik hareketler ve konuşmalarla güzel kızı en güzel çiçeklerini alması için teşvik ediyordu. Kızın güzelliği karşısında kendilerinden geçmiş olan bir grup müşteri, çiçeklerle ilgileniyor görünmelerine rağmen, gerçekteyse bu canlı çiçeğe, bu ay yüzlü meleğe yakın olabilmek için bir yüzük taşı gibi onun etrafını çevirmişlerdi . Kendini seyreden aç ve özlem dolu gözlerin tümüyle farkında olan, gönüllerde nasıl bir ateş yaktığını bilen genç kız işi daha da ileriye götürmekte, daha nazlı ve cilveli konuşmakta, çene çalmaktaydı. Bazen yüzüne bir memnûniyetsizlik ifadesi kondurmakta ve çiçek satıcısından dalkavuklara özgü bir iki söz işittiğinde ise memnuniyetsizliği hemen şirin bir gülümsemeye dönüşmekteydi. Bu haldeyken genç kızın

ince kolları, küçük elleri ve kabarık göğsü ipek peçesinin altından etraftakilere cömert görüntüler sunmaktaydı.

Kızcağız uzun süren pazarlık sonunda çiçekçiden pahalı iki vazo satın aldı. Çiçek satıcısı adam genç kızın uzattığı gümüş sikkeleri alırken, yaptığı satıştan duyduğu memnuniyeti gizleyemedi:

– Oh oh! ... Muhammedî çiçekleriyle dolu kristal işlemeli bu iki vazo sizin gibi ay yüzlünün ve dünyalar güzeli bir hurinin evine layık!

Birkaç adım uzakta bir çift göz, kızın hareketlerini izlemekteydi. Çiçek satıcısı adamın tezgahının yakınında hoş endamlı bir genç bir kitap rafına dayanmış, göz ucuyla bu gökyüzü meleğini seyretmekteydi. Gencin bakışları bir gönül yangınını, gördüğü güzellik karşısındaki şaşkınlığı ve beğeniyi anlatıyordu. Gerçi görünüşte elindeki kitabın sayfalarını inceliyordu; ancak onun aç ve özlem dolu gözleri kızın en küçük bir hareketini bile kaçırmıyordu.

Sonunda çiçekçiyle alışveriş sona erdi. Vazolardan birini hizmetçi, diğerini ise alışverişin bitmesini bekleyen küçük bir oğlan aldı. Kalabalık çarşının içinden geçmek oldukça zor ve zahmetliydi. Kız manifaturacıların bulunduğu bölümden geçerken satıcılar hararetle kendi mallarını tanıtıyor ve bu ay yüzlü müşteriyi özellikle kendi dükkânlarına çekmeye çalışıyorlardı. Onlar sattıkları kumaşları açıyor ve aldatıcı birkaç sözle onu bu kumaşlardan satın almaya davet ediyorlardı. Kız bir keklik gibi salına salına yürüyerek bu utanmaz satıcıların önünden geçti. Kızın bu yürüyüşü bütün ihtiraslı gözleri kendi peşinden sürüklüyordu. Nihayet genç kız çarşıdan çıktı. Çarşının sonundan bir sokağa sapacağı sırada, ansızın elinde bir kitap bulunan, ateşli ve manâlı gözleriyle kendisini izleyen güzel giyimli ve uzun boylu bir genci karşısında gördü. Bu genç, bir süre önce kitapçı rafının yanında durup gözlerini bu ceylana diken gencin tâ kendisiydi. Bu genç adam ve peşinden gittiği genç kız, alıcı gözlerle birbirlerini süzdü bir süre. Her ikisi de bu karşılaşmaya şaşırmış gibiydiler. Kızın arkasında yürüyen yük taşıyıcı çocuk, kızın ansızın durması sonucu dengesini kaybetti. Çiçek vazosu tam omzundan yere düşmek üzereyken yabancı genç elindeki kitabı fırlatıp vazoya doğru atladı ve vazoyu yakalayarak düşüp kırılmasına engel oldu. Bunların hepsi birkaç saniye içinde olup bitmişti. Bu sırada genç kız hafif bir çığlık attı ve ardından heyecanını ortaya koyan bir edayla düşüncesini söyleyiverdi:

– Vah!.. Az daha güzelim vazo kırılacaktı.

Genç, kitabını yerden aldı ve gizemli bir tebessümle ve tevazu içinde eğildikten sonra karşılık verdi genç kızın sözlerine:

– Yazık olurdu. Bu güzellikteki bir vazo kırılsaydı, gerçekten yazık olurdu. Allah'tan zamanında tuttum. Bu arada çiçek seçiminde gerçekten zevk sahibi olduğunuzu söylemeliyim. Hem çiçek, hem vazo, hem de sahibi; her üçü de gerçekten çok güzel.

Genç kızın yanındaki hizmetçi bu karşılaşmadan duyduğu hoşnutsuzluğu ve kızgınlığı dile getirmek için tam ağzını açıp bir şeyler söyleyeceği sırada, genç kız ona susmasını işaret etti. Ardından gence, "Yaptığınız iyilikten dolayı çok teşekkür ederim" dedi.

Bu konuşmalardan sonra hizmetçiye ve çocuğa hareket etmelerini işaret etti ve gizli bir bakışla genci baştan ayağa süzdükten sonra her üçü de gidecekleri yöne doğru yola koyuldular. Onlar git gide uzaklaşıyorlardı; ancak genç, olduğu yerde çivilenmişti; bir an olsun bakışlarını genç kızın üzerinden ayıramıyordu. Bu durum, kız sokağın sonuna ulaşana kadar devam etti. Sokağın sonuna geldiklerinde, genç kız arkasından gelen hamal çocuğa bakmak bahanesiyle başını geri çevirdi ve sokağın ucuna gizlice bir bakış fırlattı. Biraz önce karşılaştığı gencin sokağın başında öylece durduğunu gördü. Hoşnutsuzluğunu ortaya koyan bir yüz ifadesiyle başını çevirdi ve hâlâ kendisini seyretmekte olan gencin bakışlarından gizlendi.

Yabancı genç bir an öylece kalakaldı. O, hayâl âleminde ve belirsiz düşüncelere dalmış bir haldeydi. Böyle bir putu yarattığı için dünyanın yaratıcısına içinden övgüler düzüyordu. Gönlünde merak, hüzün, üzüntü ve özlemle karışık abartılı bir heyecan hissediyordu.

– Tanrım!.. Acaba bu kızdan daha güzel bir şey yarattın mı? diye söylendi kendi kendine. Bir süre dağınık düşünceleriyle baş başa kaldı. Kalbinin atışını açıkça duyuyordu. Genç kız o gizemli bakışıyla gencin gönlünde ân be ân daha da alevlenen bir ateş yakmıştı. Genç, kendi kendine söylenmeye devam etti:

– Birçok güzel yüz gördüm; ancak bu kız gördüklerimin hepsinden farklı. Bu kız bir insandan çok meleğe benziyor. Şimdiye kadar hiç kimse bir meleğin yüzünü görmemiştir, ancak bu kız güzellikte ve çekicilikte gerçekten eşsizdir. Yemin ederim, eşsizdir.

Genç düşünceler içinde yola koyuldu. Kızın gittiği yoldan, sokaktan geçti. Tam caddeye çıkacağı sırada hamal çocuk belirdi karşısında. Çocuk koşa koşa çarşıya gidiyordu. Gençle karşılaşınca durdu ve "Siz bir şey satın almadınız ki evinize götüreyim" dedi.

– Hayır, benim taşınacak bir şeyim yok, diye cevapladı genç.

– Bize üç dirhem yeter. Ne güzel bir hanımdı, ne kadar da sevecen. Acaba evinin nerede olduğunu öğrenmek ister misiniz? diye devam etti hamal çocuk.

– Nerede? diye sordu genç heyecan içinde.

– Ha!.. Bunun için iki gümüş sikke vermelisiniz. Biri evin adresini, diğeri de kızın adını söylemek için.

– Ne şeytan ve kurnaz bir çocuksun sen. İsmini nereden öğrendin?

– Annesinden elbette. O kızını öptü ve ‘Ne güzel çiçekler satın almışsın’ dedi. Çiçekleri koklarken kızına ‘Kızım ben bu çiçeğe aşığım.’ dedi ayrıca.

– Peki evleri nerede?

Çocuk baş ve işaret parmağını birbirine sürterek “Bizim ücretimizi verecek misin, yoksa vermeyecek misin?” diye sordu.

– Al, işte sana iki dirhem!

Çocuk, gencin uzattığı parayı alıp cebine koydu ve ardından konuşmasını sürdürdü:

– Adı Nâhid. Evleri de Cuma Mescidi’nin yanında, meydanın köşesinde, tam küçük minarenin yanında. Meydanın tek iki katlı evi onlarınki. Yeşil renkli bir ev. İkinci katın pencereleri meydana doğru açılmakta. Kız da evin üst katındaki odalardan birinde kalıyor. Ben çiçekleri odasına götürdüm ve pencerenin önüne koydum.

Bunları söyledikten sonra hamal çocuk hızla çarşıya doğru koştu. Yaptığı kârlı alışveriş onu çok sevindirmişti. Çarşıya doğru koşarken bir yandan da bir şarkı mırıldanıyordu.

Uzaklaşan çocuğu seyreden genç gülümsedi ve dudak ucuyla “Nâhid” dedi. “Ne güzel bir isim. Muhammedî çiçeğine ilgi duyuyor. Ben de bu andan itibaren bu güzel çiçeği seveceğim.”

4

BU GENÇ KİM?

Gürgenç şehrinin kuzeyindeki Tâkistân mahallesi bu şehrin en meşhûr mahallesiydi. Şehrin bu bölümünde, büyük bölümü ağaçlarla dolu geniş bahçelerin ortasına yaptıkları yeni binalar bulunmaktaydı. Bu bölge, Hârezm'in başkentinin en temiz bölgelerinden sayılıyordu. Burada oturanların büyük çoğunluğunu şehrin seçkin ve zengin kesimi oluşturuyordu. Anılan bölge, taş döşeme bir caddeyle şehrin eski bölümünden ayrılıyordu. Kapalı çarşısıyla, çarşının hemen karşısında bulunan büyük meydanıyla, dar ve dolambaçlı sokaklarıyla, mescidleriyle, umûmî su sarnıçlarıyla, kervansaraylarıyla ve çeşitli depolarıyla şehrin güney bölümünde genellikle çarşı esnafının ve orta tabakadan insanların evleri bulunmaktaydı. Saltanat sarayı ve vezirlerin, ordu komutanlarının, ülkenin diğer yüksek rütbeli görevlilerinin, seçkin tüccarların, zenginlerin ve eşrâftan insanların konakları ise şehrin kuzey bölümünde yer almaktaydı. Şehrin batı bölümüne askerî birlikler konuşlanmıştı. Doğu bölümlerinde ise şehir muhafızları, özel muhafız kıtasına mensup subaylar ve giriş kapılarını koruyanlar ikamet etmekteydi.

Gürgenç şehrinin çevresine çeşitli hisarlar ve burçlarla büyük bir duvar yapmışlardı. Yolcuların şehre giriş ve çıkışı için iki kapı bulunmaktaydı. Şehrin sekiz buçuk metre yüksekliğinde, iki buçuk metre genişliğindeki hisarı, tehlike anında suyla doldurulan bir hendekle çevriliydi. Sakin sakin akmakta olan Amûderya nehri şehrin kuzeyinden geçmekteydi. Amûderya'dan ayrılan birkaç küçük ırmak, şehrin kuzeyinde ve hemen hemen birbirine paralel olarak akan iki küçük ırmakla birlikte Gürgenç şehrini, şehrin topraklarını ve ekili alanları sulamaktaydı. Bu ırmaklara ilâve olarak, Hârezmli çiftçiler tarlalarını sulamak için Gürgenc'in batısında ve güneybatısında bulunan beş küçük gölden de faydalanıyorlardı. Biri şehrin kuzey bölgesinden, diğeri güney kenarından geçen iki anayol Amûderya nehri boyunca doğu tarafına doğru uzayıp gitmekte, başkenti Çarcov'a, oradan kuzeye ve Buhâra'ya bağlamaktaydı. Güneyde de her ikisi de Kara Kum çölünün ortasından geçen iki tâli yol bulunmaktaydı. Seksen fersah uzunluğundaki bu iki yol Hârezm ülkesini Horasan dağlarının kuzey eteklerine ve Nesâ ve Bâverd şehirlerine bağlıyordu. Doğu yollarıyla güney yolları arasındaki fark; doğudaki iki anayolun Amûderya'nın kenarından

geçmesine ve yol boyunca birçok sulak yerlerin bulunmasına rağmen, güney yollarının kuru ve çorak bir çölün ortasından geçmesiydi. Fırtınalar ve kum hareketleri sonunda çoğunlukla kaybolan bu iki patika yolda hiçbir hayat belirtisi göze çarpmıyordu. Donanımlı kervanlar dışında hiç kimse bu yollardan geçmeye cesaret edemiyordu.

Hicrî 5. yüzyılın başlarında Hârezm'in coğrafî ve sosyal durumu böyleydi.

* * *

Tâkistân mahallesinin güney kenarında yer alan bir ev oldukça dikkat çekiciydi. Burası tek katlı yeni bir bina olup üç taraftan çevredeki evlerle bağlantılıydı. Güney cephesi ve giriş kapısı taş döşeme bir caddeyle sonlanmaktaydı. Güzel nakışlarla süslenmiş olan giriş kapısının üzerinde iki pirinç halka göze çarpıyordu. Giriş kapısının kalın keresteden yapıldığı hemen belli oluyordu. Evin içine girildiğinde, ilk göze çarpan özellik evin duvarlarını süsleyen yeşillikti. Evin bütün duvarları sarmaşıklarla ve duvarı saran yeşil bitkilerle kaplanmıştı; her yer yasemin ve nesrin çiçekleriyle doluydu. Bu binanın bahçe kapısıyla evin giriş kapısı arasında uzanan üzeri örtülü taş döşeme yolun iki yanına ağaçtan raflar yapmışlar ve bu rafların üzerine üç sıra halinde içlerinde çeşitli çiçeklerin bulundugu saksılar dizmişlerdi. Bahçe kapısıyla evin giriş kapısı arasında yer alan üzeri örtülü bu yol, baştan başa sarmaşık türü yeşil bitkilerle kaplanmıştı. Böylece bu çiçeklerden ve sarmaşıklardan on adım uzunluğunda bir yol meydana gelmişti. Bu yol, üç basamaklı bir taş merdivenle sonlanıyordu. Bu merdiven çıkıldığında evin giriş kapısıyla karşılaşılıyordu. Bu kapıdan içeri girildiğinde küçük bir antre göze çarpıyordu. İç yola girildikten sonra, bina uzunca bir koridorla doğu ve batı olmak üzere iki bölüme ayrılmaktaydı. Sol tarafta içine birkaç kanepenin konulduğu bir bekleme salonu vardı. Bu odanın bitişiğinde, gök mavisi çinilerle bezenmiş ve ortasında su fıskiyesi bulunan bir havuzun bulunduğu küçük bir bahçe yer almaktaydı. Bahçedeki havuzun çok fazla derin olmadığı gözden kaçmıyordu. Bundan sonra biri mutfak, biri kiler ve biri de banyo olan üç oda daha vardı. Koridorun bitiminde evin avlusuna açılan oldukça geniş bir salon göze çarpıyordu. Bu salon evin doğu ve batı bölümlerini birbirinden ayırmaktaydı. Koridorun sağında ise birbirine bitişik beş oda vardı.

Koridorun solunda yer alan bekleme salonu, duvarlara asılmış olan çok sayıda tablo ile süslenmişti. Bu tablolar renkli tasvirlerden, insan bedenini teşrih eden resimlerden -organların yapısı, iskelet, kalp ve damarların

dağılımı, sinirlerin dağılımı, beyin ve beynin iç yapısı, mide ve sindirim sistemi ve damarların bedendeki dağılımı- ibaretti. Her insan bu tabloları görür görmez, bu evde bir tabibin yaşadığını hemen anlardı.

Sağdaki ilk oda hastaların muayenesi için ayrılmıştı. Bu odada hastaları muayene için kullanılan bir yatak, bir raf ve tabiatın güzel manzaralarını sergileyen birkaç tablo görülmekteydi. Hasta muayenesinde kullanılan yatağın üzerine beyaz renkli bir keten kumaş örtmüşler ve pencereye birkaç vazo dizmişlerdi. Duvarları çeşitli çiçek ve şifalı bitki resimleriyle süslenmiş olan ikinci odada, çeşitli kitapların sıralandığı küçük bir kitap rafı göze çarpıyordu. İlk bakışta bu kitapların ciltlerinin son derece ustalıkla hazırlandığı ve kitapların adının kapaklarına özenle yazıldığı belli oluyordu. Belli ki, bu kitapların içindeki yazılar da zevk sahibi hattatlar tarafından yazılmıştı. Bu kitapların tamamı tıp, çeşitli bitkilerin ve ilaçların özellikleriyle ilgiliydi. Odanın ortasında, üzerinde büyükçe bir kitap bulunan kapaklı bir rahle göze çarpmaktaydı. Bu kitap açıldığında rahlenin bütün yüzeyini kaplıyordu.

Daha ilk sayfasından, tabâbetle ilgili nefis bir eser olduğu belli oluyordu. Kitabın sağ tarafındaki sayfalarında her biri tıpta ve ilaç yapımında kullanılan çeşitli çiçekler, bitkiler ve muhtelif madde ve unsurların renkli tasvirleri, yaprak, başak, kök gibi tıbbî bitkilerin çeşitli şekilleri gösterilmekteydi. Sol taraftaki sayfalarda ise, bu bitkilerin yetiştikleri yerler, onlardan faydalanma tarzı, tıpta kullanıldıkları yerler, ilaçların özellikleri ve her birinin hazırlanmasında kullanılan maddeler, ilacın karışım oranları ve hazırlanma yöntemi gerekli açıklamalarla ayrıntılı olarak anlatılmakta ve bazen bu açıklamalar kitabın birkaç sayfası boyunca sürmekteydi. Son sayfasından, bu nefis kitabın henüz tamamlanmadığı belli oluyordu. Bu kitabın yazarının her gün zamanının belli bir bölümünü kitabı tamamlamaya ayırdığı anlaşılmaktaydı. Kitabın konularını bölüm bölüm ve yavaş yavaş yazıyor, bu şekilde en son inceleme ve bulgularını onun sayfalarına yansıtıyordu.

Kitabın kapağına yaldızlı harflerle *Kânûn* kelimesi yazılmıştı. Kitabın içinde yer alan tasvirler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, maharetli bir nakkaşın bunları bütün ustalığıyla çizdiği, çiçeklerin ve yaprakların insanda gerçekmiş hissi uyandıracak kadar ustalıkla resmedildiği görülüyordu.

Bu odanın duvarlarını süsleyen tablolar içerisinde, her biri ilginç bir tarzda resmedilip boyanmış olan insan gözünün anatomisinin renkli tasviri, solunum sistemi, kulağın parçaları ve kıkırdakları, burun, boğaz, dişler,

ciğer, karaciğer ve midenin yapısı gibi tablolar yer almaktaydı. Öteki iki odadan biri evin sahibi olan tabibin çalışmasına, diğeri ise uyumasına tahsis edilmişti.

Bu evde üç kişi yaşıyordu. Biri Buhâra halkından genç bir tabib olan ev sahibi, diğeri yemek pişirmekten ve evin temizliğini yapmaktan sorumlu olan kırk yaşlarındaki "Mînâ" adlı hizmetçi kadın ve üçüncüsü de evin günlük ihtiyaçlarını satın almaktan ve hastaları karşılamaktan sorumlu olan yirmi iki yaşındaki Murat adlı genç. Murat, hizmetçi kadının oğluydu. Buhâra çevresinden olan bu kadın ve oğlu, genç tabibe hizmet ederek yaşamlarını kazanan iki vefalı ve sadık hizmetçiydi.

Buhâralı bu genç tabib, şehrin haftalık pazarından kitap alan ve ay yüzlü güzel kızla karşılaşan gençten başkası değildi. Bu adam tarihin, yaşadığı dönemin en şaşırtıcı kişileri arasında sayacağı ve doğunun dahisi olarak tanıtacağı kimseydi. Bu genç tabib Şeyhu'r-Reis, Huccetü'l-Hak, Şerefü'l-Mülk Ebû Ali Huseyn b. Abdillah b. Ali b. Sînâ, yani doğunun en büyük alimi ve dünya tıbbının iftihar kaynağı olan İbn Sînâ'ydı. Üstâd bu sırada otuz dört yaşındaydı ve İslâm ülkelerinin tamamında meşhurdu. Tıp, felsefe, hikmet, mantık, beyân, nücûm, astroloji ve musikî başta olmak üzere, yaşadığı çağın bütün bilim dallarında bilgi sahibiydi. Bu tarihte henüz otuz dört yaşında olmasına rağmen, bu genç üstâd gerçekleştirdiği şaşırtıcı birkaç tedavi ile tıp alanındaki zekâsını ve maharetini gözler önüne sermiş, bilgisini kanıtlamış ve bütün bunların sonunda da şöhretin zirvesine tırmanmıştı.

Genç tabib her gün güneş doğmadan önce, gezmek ve hava almak için yürüyerek Amûderya nehrinin sahiline gidiyor ve Hârezm'in uçsuz bucaksız çölünde sessizce sürünen büyük bir yılan misali sakin sakin akmakta olan bu ırmak boyunca gezinerek güneşin doğuşunu seyrediyordu. Temiz havada yürümek, spor yapmak ve bedenini soğuk suyla yıkamak onun her günkü programıydı. Bu alışkanlıklarını hiçbir zaman terk etmiyordu.

Her günkü gibi, o gün de henüz insanların uykuda olduğu sabahın ilk saatlerinde bir atın ayak sesleri Gürgenç sokaklarının üzerine çökmüş olan sabah sessizliğini bozmaya yetmişti. Sese kulak kesilen şehir muhafızları altın sarısı atına binmiş bir halde her gün bu saatlerde sabah gezintisinden dönmekte olan genci karşılarında gördüklerinde rahat bir nefes aldılar. Gencin üzerinde o sabah beyaz deriden kısa bir çizme, krem rengi dar bir şalvar, beyaz bir gömlek ve bele kadar uzanan kahverengi kısa bir elbise

vardı. Beline limon sarısı geniş bir şal bağlamıştı. Gömleğinin yakası açıktı ve elinde ince bir eldivenle birlikte dar bir kamçı vardı. Başında, deri kayışı boğazının altından geçen kuzu derisinden gri renkli bir külah vardı. Boran adını verdiği yarış atı Horasan'ın dünyaca meşhur atlarındandı. Genç tabib bu ata binmekten büyük bir zevk alıyordu. Fırtına gibi hızlı koştuğu için atına Boran adını vermişti. Bu güzel ve gösterişli atın rengi, altına çalan açık kahverengiydi. Yelesi, kakülü ve kuyruğu şeker renginde, baldırının yarısına kadar dört ayağı beyaz bir attı; alnında burun deliklerine kadar beyaz bir nakış vardı. Uzun ve heybetli bir endamı, geniş bir alnı, uzun ve kavisli bir gerdanı, küçük kulakları, keskin bir burnu ve parlak gözleri vardı. Bu heybetli ve güzel hayvanda daimî bir mutluluğun, gençliğin ve gururun izleri görülmekteydi. Genç binicisi ona evinin yakınındaki temiz bir ahırda bakıyordu. Bu ahırda zenginlerin binek atlarına bakan ve geçimini bu işten elde ettiği parayla sağlayan Emû Haydar adında elli yaşlarında bir adam ve onun Safder adlı genç oğlu çalışıyordu. Genellikle Emû Haydar her sabah erkenden atı tımar edib eyerleyerek hazır ediyor ve sahibi göründüğünde Boran, yüksek ve heyecan verici bir kişnemeyle, onu karşılıyordu. Bu sırada başını ve boynunu eğik bir asanın kulpu şekline getiriyor, tırnaklarıyla sürekli olarak yeri eşeliyor, kişniyor ve sahibine duyduğu ilgiyi ve sevgiyi ortaya koyan sabırsız ve kısa kükremelerle geniş burun deliklerinden hızlı hızlı nefes alıyordu. Binicisine yaklaşıyor, ağzını binicisinin yüzüne yaklaştırıyor, onu kokluyordu. Hayvanın sabırsız ve meraklı hareketlerinden bir şeyin beklentisi içerisinde olduğu kolayca anlaşılıyordu. Gözlerini genç binicisinin ellerine ve ceplerine dikiyor ve bir an olsun sakinleşmiyordu. Binici de onun alnını ve gerdanını elleriyle sıvazlayıp okşuyor ve parmak uçlarıyla çenesinin altını kaşıyordu. Bu arada atıyla konuşuyor, halini ve hatırını soruyor, onunla şakalaşıyor, kulaklarını çekmek sûretiyle onu eğlendiriyor ve bazen de aldatıyordu. Ancak Boran yine de sakinleşmiyor, yerinde kıpırdanıp duruyordu. Sahibi atıyla şakalaşmanın süresini uzatınca Boran iki ayağı üzerinde yükseliyor ve tekrar ayakları üzerine bastıktan sonra toynaklarıyla hızlı hızlı toprağı eşeliyor, kesik kesik kişniyor ve bir insan gibi homurdanıyordu. Bu sırada binicisinin eli ceplerine gidiyor ve oradan bir şeyi çıkarıp atın ağzına koyuyordu. Boran bu günlük rüşveti kendine özgü bir açgözlülükle kapıyor ve afiyetle yiyordu. Her gün tekrarlanan bu rüşvet, genellikle kokulu yarım bir elmaydı. Bu seyredilmeye değer merasimin bitmesinden sonra genç

tabib, atına biniyor ve sabah gezintisine çıkıyordu. Bu manzara genellikle her sabah tekrarlanıyordu.

* * *

Bilindiği gibi doğada insanla hayvan arasındaki sevginin ve bağlılığın üstünde hiçbir şey yoktur.

Büyük ve ünlü kişilerin, tarihî şahsiyetlerin ve eski hikâyelerde geçen pehlivanların hayat hikâyelerini anlatan eserlerde bu temiz sevgi ve muhabbete ilişkin ne heyecan verici öykülerin yer aldığını ve aynı şekilde göçebelerin ve hatta hayvanlarla uğraşan sıradan insanların bile ne heyecan verici öykülerinin olduğunu bilirsiniz. Bu olaylar, bu ilgiler, bu duygular ve bu hatıralar her zaman monoton olmamıştır; aksine çeşitli şekillere sahiptir ve bunların bir bölümü de zamanın geçmesiyle unutulmaya mahkûm olmuş ve olmaktadır. Ancak insan hafızasının ve tarih sayfalarının hatırladıkları, dinleyenleri mutluluğa, sevince ve neşeye boğacak kadar sevimli ve heyecan vericidir.

Acaba hiç sizin bu türden bir ilişkiniz oldu mu? Acaba tarihî kahramanların atlarıyla aralarında kurdukları ilişki ve sevgiye, onları elde etme yöntemlerine tanıklık ettiğinizde heyecanlanmıyor musunuz ve insanı sevince boğan bu şirin öykülerini tarihin ünlü kişilerinin macerasının en güzel ve en gönül alıcı bölümü olarak kabul etmiyor musunuz? Acaba Büyük Kurûş'un, değerli atının kişnemesiyle Hahâmenişî tahtına oturduğunu biliyor musunuz? Acaba Büyük İskender'i, Bûsfâl adını verdiği atının kaç defa ölümden kurtardığını ve bu nedenle de büyük milletlerin alınyazısının ve tarihinin değiştiğini biliyor musunuz? Acaba ülkeler fetheden, devletler kuran Büyük İskender'in, atının ölümüne günlerce ağladığını; atına olan vefasını ve sevgisini göstermek için bin Hintli esiri kurban ettiğini; atını son derece ihtişâmlı ve gösterişli bir merasimle toprağa gömdüğünü, onun anısına Orta Asya'da bir şehir kurduğunu ve bu şehre atının adını verdiğini; dünya durdukça atının adının bu şehirde yaşamasını istediğini biliyor musunuz? Cihan pehlivanı Rüstem'in ilginç öyküsü, yani Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde yer alan hikâyelerinden, Rüstem'in Rahşan adlı atı hakkında bahsedilenler, Tûs'un değerli şairinin eserinin en ilgi çekici bölümlerini oluşturmuyor mu? Husrev-i Pervîz'in ve Şirin'in "Şebdîz" ve "Gülgûn" adlarındaki atlarının vasıfları Genceli üstat Nizâmî'nin kaleminden çıkan manzum şaheserlerin en güzel bölümlerini meydana getirmiyor mu? Acaba savaşçı ve cesur Partların, fetihlerini meşhur atlarının sürati dışında bir şeyle gerçekleştirmeleri mümkün

müydü? Acaba bu yürekli kavim bütün fetihlerini atlarına borçlu değiller mi? Safevîlerin büyük sultanı Şah Abbâs, atına binmeden önce onu öpüyor ve zaferlerini bu ata borçlu olduğunu düşünüyordu. Şah Abbâs, eli çabuk bir eşkiyanın sayesinde güçlü Osmanlı padişahının “Gazâl” adındaki meşhur atını onun payitahtından çalmış ve İstanbul’dan İsfahan’a getirtmiş, bu hareketiyle mağrur ve zorlu düşmanının ruhunda onulmaz yaralar açmış, bu olay doğu ve batı ülkelerinde yıllarca anlatılmıştı.

Tarihin bize söylediğine göre, atın akıllılığı, sahibine olan vefası eski dünya insanlarının şaşırtıcı maceralarının baş konusu olmuş, bu türden maceralardan geriye kalan hatıralar muhtelif milletlerin tarih sayfalarında yer almıştır.

Atın vefalı ve fedâkâr bir dost olduğunu, en akıllı ve en anlayışlı varlıklar içinde yer aldığını meşhur filozof Maeterlinck’in özlü eserlerinde hiç okumuş muydunuz? Şayet biz bu soylu hayvanın duygu ve düşüncelerini anlamıyorsak, bunun sebeplerini kendi bilgisizliğimizde aramalıyız. Eğer bu akıllı hayvanın tarih boyunca gerek savaşlardaki, gerekse günlük hayattaki fedâkârlığına ve vefakârlığına ilişkin hatıraları toplarsak, bu sevimli hayvanın insanoğluna yaptığı şaşırtıcı hizmetlerine tanık oluruz. Meşhur atının cesareti sayesinde Moğolların kan içen süvarilerinin pençesinden kurtulan Sultan Celâleddîn’in öyküsü hâlâ kitaplarda yer almaktadır. Dünyanın en büyük fatihini bir at mağlup etmiş ve bu kompleksi ömrünün sonuna kadar taşımıştır.

Eski devirlerde at, ünlü sultanların sarayına götürülen en değerli hediyeydi. Bu soylu hayvanın sevgisini anlamak için bize kadar ulaşan rivayetlere ve hadislere bakmak yeterlidir. Bu rivayet ve hadislere göre, göklere yükselen ve Yaratıcı’nın huzurunda yer alan yegâne hayvandır at.

Tarihî kahramanların hayat hikâyelerini incelediğimizde, bu kahramanlardan her birinin bu itâatkâr ve sevimli dostla çeşitli maceralarının olduğunu; hatta kanlı çarpışmaların ve savaşların en hassas anlarını bile bu soylu hayvanın hünerliliğine ve fedâkârlığına borçlu olduklarını, ünlü kumandanların ve büyük fatihlerin bu sadık dosta karşı özel sevgi beslediklerini ve özel bir ilgi duyduklarını görürüz.

Doğunun dahisi ve büyük üstâd Ebû Ali’nin hayatında da ata, bu asil hayvana duyulan ilgi ve aşka dair sahneler görmek mümkündür. Dönemin dahileri gibi, üstat da bu vefalı dosta özel bir ilgi ve sevgi beslemiş, her sabah bir süre atıyla şakalaşmış, atıyla geçirdiği anları hayatının en değerli anları olarak kabul etmiştir.

* * *

Ufukta yükselmeye başlayan güneş, saçtığı ışıkla her yanı ısıtmaya başlamıştı bile. Gürgenç şehri mutlak bir sessizliğe gömülmüştü. Ancak arada bir duyulan bir horoz sesi bu sessizliği bozuyordu. Seher vakti uyanan genç binici, sabah sporunun ve Amûderya nehrinin kıyısında yaptığı gezintinin kendisine bahşettiği hazla dolu olarak Cuma Mescidi meydanına vardı. Atının kişnemesi bütün meydanda yankılandı. Bu sırada meydanın yakınında bulunan iki katlı evin üst katında bulunan odalardan birinin gül desenli perdesi aralandı. Perdenin gerisinden uzun ve beyaz geceliğiyle saçları dağınık bir meleğin güzel yüzü göründü. Peri yüzlü güzel, bir atın kişneme sesiyle naz uykusundan uyanmıştı. Seher vakti onu uykusundan eden ve huzurunu kaçıran bu atın sahibinin kim olduğunu bilmek istiyordu. Perdeyi araladığında meydanın ortasında duran genç biniciyle göz göze geldi ve onu hemen tanıdı. Yüzünde bir kızgınlık ifadesi belirdi. Adama kısa ve keskin bir bakış fırlattıktan sonra, bulutun arkasına gizlenen ay misali perdeyi kapattı ve gözden kayboldu. Hiç beklemediği bu anlık karşılaşmadan dolayı şaşkına dönen genç adam bir an durakladı. Sonra yüzünde acı bir tebessüm belirdi, dişleriyle dudaklarını sıktı. Anî bir hareketle atını geri döndürdü ve hızla meydandan uzaklaştı. Çünkü biraz önce görünen ayın, gizlendiği bulutun ardından bir daha çıkmayacağını biliyordu.

Hüzünlü ve perişan bir halde olan genç kızın kulaklarında hâlâ atın, meydanın taş döşemesine ayaklarını vurması sonucu çıkardığı ayak sesleri çınlıyordu. Genç kız damarlarına ve bedenine bilinmeyen bir sıcaklığın yayıldığını hissediyordu. Kalbi ise hızlı hızlı çarpıyordu. Kulaklarında çınlayan sesler yavaş yavaş silinip yok olduğunda, genç kız yatağına uzandı ve dudaklarından “Acaba bu genç kim?” sözleri dökülüverdi.

* * *

Derin bir sessizliğe gömülmüş olan Amûderya nehri görülmeye değer sonsuz bir ihtişâma sahipti. Yavaş yavaş ufukta yükselmeye başlayan güneşin ışıkları nehrin durgun suları üzerinde oynaşmaya başlamıştı bile. Sahilde tatlı bir rüzgâr esiyordu. Her yanı derin bir sessizlik kaplamıştı. Renkli bir karabatağın zaman zaman çıkardığı ses dışında her yere bir ölüm sessizliği hakimdi.

Karabatak sürekli bir yerden başka bir yere uçuyor ve suyun üzerinde dolanıp duruyordu. Keskin ve ihtiraslı gözleriyle suyun belirli bölgelerinde oynaşan küçük balıklara bakıyor, ansızın avına hücum ediyor, kendini suya

vuruyor ve avını gagasına aldığında hemen sahile konuyor, yakaladığı avı bir anda yutuyordu.

Irmağın sol kenarını, yeşil bir tepeciğin üzerindeki sık dalları ve yaprakları olan dört çınar ağacı gölgelemişti. Bu tepeciğin hemen yakınlarında bulunan birkaç söğüt ağacının dalları nehrin sularına sürtünmekteydi. Manzara görülmeye değerdi doğrusu. Gürgenç halkı burayı Çâryâr adıyla adlandırıyorlardı. Söğüt ağaçlarının bulunduğu yerin tam ortasında kalın ayakları üzerinde suyun üzerinde uzanan ağaç bir iskele bulunmaktaydı. Bu iskelenin sonunda ırmağa doğru bakan ahşap bir bina yer almaktaydı. Bu ahşap yapının biraz daha uzağına ise küçük bir köylü kulübesi yapmışlardı. Bu kulübede Çâryâr'ın bekçisi yaşamaktaydı.

Bu bölge ve içerisinde bulunan binalar Hârezmşah'ın veziri Emîr Sehlî'ye aitti. Vezir tatil günlerinde bazen tek başına, bazen de misafirleriyle buraya geliyordu. Hizmetçilerinden birisini burayı beklemekle görevlendirmişti. Yûsuf adındaki bu genç bekçi, eşi, on iki yaşındaki kızı Sitâre ve beş yaşındaki oğlu Sa'îd'le birlikte burada yaşamaktaydı.

Bir atın uzaktan duyulan kişnemesi ve ayak sesleri bir süvarinin yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu. Bekçi Yûsuf, çocuklarıyla birlikte kulübenin kapısına çıktı. Beklenen süvarinin gelmesi gecikmedi. Her üçü de yanlarında duran süvariyi saygıyla selamladılar ve ona "Hoş geldiniz" dediler. Yûsuf hiç vakit geçirmeden koştu ve atın yularını tuttu. Genç süvari çocukları sevdikten sonra ağaç iskeleye doğru ilerledi. Yûsuf atı bağladıktan sonra kızıyla birlikte kahvaltı hazırlamak için kulübeye girdi. Genç adam iskelenin merdivenlerinden yukarıya doğru çıktı ve iskelenin üzerindeki ağaç bir kanepeye oturdu. Bir süre sonra Sıtâre elindeki küçük tepsiyle yanında beliriverdi. Genç adam tepsiyi kızın elinden aldı ve babacan bir tebessümle kızın saçlarını okşadı. Bu arada kıza laf atmaktan da geri durmadı:

– Sitâre, iyi misin kızım?

Küçük kız çocukça bir mahcûbiyetle yanıtladı genç adamın sorusunu:

– Sayenizde iyiyim efendim, teşekkür ederim.

– Ne güzel bir ismin olduğunu biliyor musun? Sitâre... Annemin adı. Kendisine iltifat edilmesinden hoşlanan Sitâre başını önüne eğdi ve gülümseyerek oradan uzaklaştı.

Derin ve dağınık düşüncelere dalmış olan genç süvari meydandaki görülmeye değer manzarayı gözlerinin önüne getirdi ve dudaklarında şu

sözler döküldü:

– Ah!... Allah’ım! Bu gönül yangınının sebebi nedir? Acaba kalple göz arasında gerçekten bir ilişki var mı? Bunca sırların kaynağı neresi? Acaba bu mukaddes çekim gücünü insanoğlunun varlığını devam ettirmesi için mi yarattın? İnsanoğlunun, yaratılışının sırrını ve felsefesini hiçbir zaman anlayamayacak olması kesin.

Bir süre sonra bir udun can yakan nağmeleri Amûderya nehrinin üzerine çökmüş olan sessizliği bozmaya yetmişti.

5

ME’MÛN’UN ŞİFÂHÂNESİ

Me’mûn’un şifâhânesi bütün Hârezm’de bilinmekteydi. Bu hastane Hicrî 4. yüzyılın sonlarında Emîr Me’mûn b. Muhammed-i Hârezmşah tarafından kurulmuştu. Payitahtın en seçkin tabiblerinden oluşan bir grup burada hastaları tedavi etmekle görevlendirilmişti. Hârezmşah’ın fermanıyla kamu hizmeti veren bu kurumun harcamalarının yarısı saltanat hazinesinden ödeniyordu. Diğer yarısı ise Gürgenç sakinlerinden alınan kelle vergileriyle ve payitahta giren ticarî mallardan alınan gümrük vergileriyle karşılanıyordu. Bu gelir kaynaklarına ilâve olarak, vaizlerin, dinî önderlerin teşvikiyle hayırsever zenginler ve mirasçısı olmayanlar gerek hayattayken, gerekse hayatlarının son anlarında mallarının bir bölümünü veya tamamını vakıf şeklinde bu hayır kurumuna intikal ettiriyorlardı. Bu gelirlerin tamamı buranın kurucusunun vasiyeti gereği hastaların tedavisinde, özellikle yoksul insanların dert ve elemlerinin teskin edilmesinde kullanılıyordu. Böylece payitahtta halkın sağlığını teminde son derece etkili olan donanımlı bir hastane meydana gelmişti. Bu hastaneyi kurucusunun adına nisbetle hem Emîr şifâhânesi, hem de Me’mûn şifâhânesi şeklinde adlandırıyorlardı.

* * *

Şifâhâne şehrin kuzeydoğusunda yer almaktaydı. Birbirinden bağımsız sekiz tane tek katlı bina ile dört yüz bin metrekare genişliğinde bir bahçeden meydana gelmişti. Bu büyük bahçe dört taraftan tuğlalarla ve korkuluklarla çevrilmişti. Bahçenin iki yanında hastaların girişi için demirden iki kapı bulunmaktaydı. Şifâhanenin asıl girişi olan büyük kapı, kuzey bölümde yer almaktaydı. Bu noktada beyaz mermerden dört metre yüksekliğinde ve alçı işlemeli iki büyük sütûn yapmışlardı. Bu girişe lacivert çinilerin üzerine nesih hattıyla *Me’mûn Şifâhânesi* yazmışlardı. Bu ibarenin altında ise Hicrî 389 tarihi göze çarpıyordu.

Şifâhâneyi meydana getiren binalar, bahçenin doğu ve batı cephesinde inşâ edilmişti ve aralarında çok güzel çiçek bahçeleri bulunmaktaydı. Binaların ve hasta odalarının bütün pencereleri bu bahçelere ve çimenliklere açılmaktaydı. Sık dalları ve yaprakları olan genç çınar ağaçları her iki yandaki binaları gölgelemişti. Şifâhânenin üçte birini teşkil eden bahçenin kuzey bölümünde büyüklü küçüklü nar, söğüt ve şimşir ağaçlarını ve çeşitli

çiçekleri özel bir düzenle ekmişlerdi. İki yanında yaklaşık bir buçuk metre uzunluğundaki şimşir ağaçları bulunan bir cadde, kuzey bahçeyi ikiye ayırıyordu. Bahçeleri birbirine bağlayan dar yollar dışında bütün bahçe kokulu ve güzel çiçeklerle, çimenlerle ve yemyeşil yoncalarla doluydu.

Ağaçların altına hastaların dinlenmesi için banklar koymuşlardı. Bahçelerin kenarlarında, taştan yapılmış ince arkların içinde tertemiz bir su akmaktaydı. Bu arklar baştan başa bütün bahçede dik açılarla birbirine bağlanıyordu. Şifâhânenin doğu bölümü ve bu bölüme bitişik olan bahçeler erkek hastalara, karşısı ise kadın hastalara tahsis edilmişti. Bu iki bölüm, iki yanında şimşir ağaçları olan bir caddeyle birbirinden ayrılıyordu. Kadınların ve erkeklerin kaldıkları odalar ve yataklar son binada, yani şifâhânenin kuzey bahçesine yakın bir yerde yer almaktaydı. Şifâhânede çalışanların tamamı uzun ve beyaz peçeler takmışlardı ve gidiş gelişlerinde mutlak bir sessizlik içindeydiler.

Şifâhâne rûhânî bir huzur ve sessizliğe gömülmüştü.

* * *

Şifâhânenin toplantı salonunda iç hastalıkları mütehassısı altı tabib ve staj için orada bulunan on sekiz tıp öğrencisi yuvarlak bir masanın çevresinde toplanmışlardı. Bu gün tıp tarihinde ilk defa hastalardan birisi üzerinde yeni ve şaşırtıcı bir deney yapılacaktı. Masanın üzerinde kuşların göğüs kafesine benzeyen delikli madenî bir kap bulunmaktaydı. Bu cihazın alt bölümünde madenî ince bir örtü ile biri büyük, diğeri küçük iki bölüme ayrılan bir su mahzeni bulunmaktaydı. Büyük olan bölümün hacmi, küçüğün yaklaşık iki buçuk katı kadardı. Elli santim yüksekliğindeki bu mahzen ağzına kadar saf suyla doldurulmuştu. Mahzenin duvarında birkaç ince metalik tel dört taraftan suyun yüzeyine uzanıyordu ve bu tellerin uçları üst bölümde birbirine bağlanıyordu. Tellerin birleşme noktasına yuvarlak bir halka asmışlardı. Bu halkaya, üst bölümü bir asanın başına benzeyen aşağıya doğru biraz eğik olan demirden ince bir mil asılıydı.

Salonda toplanmış olan tabibler ve öğrenciler merak dolu bakışlarla masanın üzerindeki bu garip cihaza bakıyorlar, ancak ondan hiçbir şey anlamıyorlardı. Öğrencilerden biri daha fazla sabredemedi ve bir tabibe danışma gereği duydu:

– Üstâd Ebû Ali! Bu cihazı niçin yapmışlar?

– Herhalde hastaların tedavisinde kullanacaklar. Ancak ben de sizin gibi merak ve şaşkınlık içindeyim. Büyük üstâdın hastaların tedavisinde bu garip mahzenden nasıl yararlanacağını bilmiyorum.

– Gerçekten üstâdın bütün işleri ve tedavi yöntemleri şaşırtıcı. Ben bu esrarengiz cihazdan hiçbir şey anlamadım. Bana sorarsanız, bu alet hastaların tedavi aracı olmaktan daha çok, cadıların kullandıkları büyücülük aletlerine benziyor.

– Hatta büyücülerin kullandıkları aletler içerisinde bile böyle bir şeyin bulunması mümkün değildir.

– Acaba bu mahzeni üstâdın kendisi mi ısmarlamışlar?

– Evet, tümüyle üstâdın talimâtına göre yapıldı. Hatta mahzenin boyutları, telleri ve milleri bile üstâdın çizip tayin ettiği ölçülerde yapılmışlardır. Ben bu aletin krokisini hastanenin girişindeki bir odada gördüm.

– Bütün bunlar demek oluyor ki, biz bugün bir hokkabazlık ve büyücülük gösterisi seyredeceğiz.

Tam bu sırada üstâdın sesi duyuldu:

– Hayır, sevgili dostlarım! Üzülerek bu konuda yanıldığınızı söylemek zorundayım. Çünkü bizim hokkabazlıkla veya büyücülükle bir işimiz yok.

Başlar bu sözleri söyleyene doğru döndü. Ebû Ali Sînâ, asrın şaşırtıcı ve genç tabibi, ellerini birbirine kenetlemiş bir halde, sevgi dolu bir gülümsemeyle karşılarındaydı. Üstâdı görünce odada bulunanların tamamı, kendilerine saygı dolu bir ifade takındılar ve üstâdı selamladılar. Üstâd onların selamına tatlı bir tebessümle karşılık verdi. Ardından masanın üzerinde duran cihazın yanına gitti ve saygı dolu bakışlarla kendisini seyredenlere bu garip cihaz hakkında bilgi vermeye başladı:

– Bugün siz değerli meslektaşlarımın huzurunda, tabiatın muhteşem güçlerinden birinin, bir hastanın sinirlerinin gevşekliği ve kaslarının titremesinin tedavisi üzerindeki etkisini deneyeceğim. Hepiniz, özellikle fırtınalı ve gökgürültülü havalarda şimşek adı verilen ve bilinen hızıyla parlayıp kaybolan ışıkları görmüşsünüzdür. İşte bu, hızın en üst sınırını kendisine benzettiğimiz güçtür. Bilmeliyiz ki, içinde yaşadığımız dünya birçok sırlarla ve bilinmezliklerle doludur. Yaratılış evreninde bizim bilmediğimiz birçok güç bulunmaktadır. Eğer insanoğlu bilginin gücüyle bunların mahiyetini anlayıp bu güçleri kendi hakimiyeti altına alırsa, insanoğlunun mutluluğu, huzuru ve refahı kesinlikle en iyi şekilde temin edilecektir. Bu şaşırtıcı güçlerden biri de işte bu elektriktir. Çok kısa bir anda dehşet verici gücüyle yüksek dağları yaran ve parçalayan parlak ışıklar, yıkıcı fırtınaları, depremi ve yanardağ patlamalarını meydana getiren korkunç güçlerin kaynağı insanın hakimiyeti altına girer ve

insanlığın refahı ve huzuru için kullanılırsa; çorak ve kuru çöllerin, sayısız tepelerin, çorak toprakların, bataklıkların ve terk edilmiş diğer yerlerin tamamı birer gül bahçesine dönecek; bilimin, icatların ve keşiflerin ilerlemesiyle birlikte bugün insanın yakasına yapışmış olan hastalıkların, afetlerin ve belâların tamamının kökü kazınacak; insan bugün sizin için tasavvuru bile mümkün olmayan işlere el atacaktır.

Bu açıklamaları şimdilik bir kenara bırakmamızın daha iyi olacağını düşünüyorum; çünkü burada bu tür meseleleri açıklayabilecek kadar bol zamanımız yok. Bu konular üzerindeki inceleme ve araştırmayı ders meclislerine ve ilmî bahislere bırakalım. Ben insanlığın geleceği ve insanoğlunun medeniyet ve terakki merhaleleri hakkındaki görüşlerimi ve bu konuda ulaştığım sonuçları ilmî münazaralarda açık bir şekilde ve aklî delillerle açıklamaya; sözünü ettiğim şeylerin ilmî ve aklî ölçütlerle uyuştuğunu, sırf vehim ve hayâl olmadığını isbat etmeye hazırım.

Şimdi size bir hastadan söz etmek istiyorum. Bu hasta bir asker. Hârezm ordusunda görevli seçkin albaylardan biri. Sultanımızın ilgisini ve sevgisini kazanmış olan bu albay atından düşmüş ve bu düşme esnasında sinir sistemine aldığı anî bir darbeyle sinirleri felç olmuş, kaslarda titreme meydana gelmiş. Ben onun sinirlerini kuvvetlendirmek ve tedavi etmek amacıyla elektrik gücünden faydalanmak için böyle bir cihaz hazırlamalarını söyledim.

Bu sırada salondaki tabiblerden birisi bir soru yöneltti üstâda:

– Üstâd elektrik gücünü hangi yolla ve hangi araçla hakimiyetleri altına alabileceklerini açıklayabilirler mi? Acaba sözünü ettiğiniz bu hasta fırtına çıkıncaya ve şimşek çakıncaya kadar hazır mı bekleyecek?

Üstâd kendisine yöneltilen bu soru karşısında güldü ve ardından şöyle dedi:

– Hayır sevgili dostum! Bizim fırtınanın çıkmasına ve gökyüzünde şimşek çakmasına ihtiyacımız yok. Ben bu gücü bir canlıdan elde edeceğim.

– Doğrusu pek anlayamadım üstâd. Bu gücü canlı bir hayvandan mı elde etmeyi düşünüyorsunuz? Doğrusu çok şaşırtıcı!

– Şaşıracak bir şey yok sevgili dostum. Evet, ben bu gücü canlı bir hayvandan elde edeceğim. Hint Denizi'nde Arapların "re'âde" adını verdikleri özel bir balık türünün bulunduğunu belki duymuşsunuzdur. Bu balık kendi avını avlamak için elektrik gücünden faydalanıyor ve tabiatın ona bahşettiği bilinmeyen bir ışını küçük balıklar arasından seçtiği avına

göndererek bir süre sonra hareketsiz kalmasını sağlıyor, sonra da onu avlıyor. Re'âde balığının bu özelliğinden yola çıkarak, onda bulunan bu gücü sinirleri gevşek ve kasları titreyen hastaların tedavisinde kullanabileceğimi düşündüm. Bu hastanenin hâmiliğini üstlenmiş olan vezirimiz Emîr Sehlî'den rica ettim. O da bu balıklardan yakalayabildikleri kadar yakalamalarını ve canlı olarak bir kap içinde buraya getirmelerini buyurdu. Onun sayesinde çok sayıda balık yakalanıp buraya getirildi. Gördüğünüz bu cihaz ise bu balıklarda bulunan itici gücü çekmek içindir. Bildiğiniz gibi, başta demir olmak üzere madenlerin çoğu bu gücü çekerler. Bunlar üzerinde defalarca deney yapıldı ve madenlere yaslanan veya madenlerden bir bölümünü kendisiyle birlikte taşıyan kişilerin üzerinde, yıldırımın ve elektriğin ortaya çıktığı yerlerde, özellikle madenî harb araç ve gereçleriyle donanmış olan askerlerin üzerinde denenmiş ve şimşeğin isabeti sonucunda ötekilerden daha çabuk yok olmuşlardır. Buna göre eğer bir miktar balığı ilmî ve fennî usûllere uygun olarak su dolu bir kaba hapsedersek ve bu kap da madenî millerle ve tellerle donatılmış olursa, zorunlu olarak balıklarda bulunan itici güç sudan madene geçecek ve bu güç intikalinden de insan bedenindeki sinirlerin gevşekliğinin ve kas titremelerinin tedavisinde yararlanılabilecektir. Benim bu açıklamalarımdan sonra hâlâ işin içinde sihirbazlık, hokkabazlık ve büyücülük olduğunu söylüyor musunuz?

Salonda bulunanlar şaşkınlık içinde birbirlerine baktılar. Üstâdın kesinlikle şaka yapmadığını anladıkları için söyleyecek bir şey bulamadılar. Üstâd bir yandan anlattıklarını uygulamaya geçerken, bir yandan da konuşmaya devam etti:

– Şimdi başlıyoruz ve siz değerli meslektaşlarım bu deneyi kendi gözlerinizle göreceksiniz.

* * *

Üstâd'ın talimatıyla içinde su ve re'âde balıkları bulunan kabı salona getirdiler. Tabibler ve büyük bölümü Ebû Ali'den ders almış olan tıp öğrencileri Ebû Ali'nin çevresine toplandılar. Hizmetçilerden ikisi önce içinde teller bulunan kabı masanın üzerinden alıp yere koydular. Sonra bir haftadır aç bekletilen altı re'âde balığını büyükçe bir kabın içinden çıkarıp teller bulunan kabın içine birer birer koydular. Balıklar hızla yüzmeye ve sıçramaya başladılar. Şekil itibarıyla daha çok bir koniyi andıran bu balıklar görülmeye değerdi. Başları büyük ve yuvarlak, ağızları geniş ve gözleri birbirine çok yakındı. Bedenleri başlarına oranla ince ve çekikti.

Bedenlerinin iki yanında birkaç süzgeç ve kuyruğa yakın küçük bir kabarıklık vardı. Şaşırtıcı bir hızla oradan oraya koşuşturuyorlardı.

Bu sırada, yaklaşık kırk yaşlarında görünen, üzerinde beyaz ve uzun bir pijama bulunan, hastanede bulunan hizmetçilerden ikisinden destek alan ve zorlukla yürüyen bir adam içeri girdi. İki yanındaki hizmetçiler gümüş kabın karşısında bulunan bir iskemleye oturmasına yardım ettiler. Üstâd sevecen bir yüz ifadesiyle hastanın hatırını sordu ve bir süre onunla şakalaştıktan sonra, ondan her iki elini de delikli telin üzerine koymasını istedi. Genç albay biraz zorlanarak da olsa üstâdın bu isteğini yerine getirdi. Ardından üstâdın emriyle üzeri örtülü kabı gümüş mahzene yaklaştırıp içindekini küçük hazneye döktüler. Küçük balıklar haznenin içine düşer düşmez, bir anda mahzende bir dalgalanma meydana geldi. Bir haftadır aç olan balıklar kımıldamaya başladılar; öyleki onların kıpırdanmaları sonucu mahzenin tamamı titremeye başladı. Mahzendeki bu hareketliliğe paralel olarak albayın her iki eli de titremeye başladı. Balıklar öylece hareket ve koşuşturma halindeydiler; başlarını bastırarak delikli madenî telden geçmeye ve yiyeceklere ulaşmaya çalışıyorlardı. Bu hamleler karşısında küçük balıklar da kendilerini düşmanın çekici gücünün ışınlarından uzak tutmaya çalışıyorlardı. Küçük balıkların tamamı küçük mahzenin en uç noktalarına sığınmışlardı. Gafil avlanan çok küçük birkaç balık suyun ortasında kalmışlardı ve kaçacak güçleri yoktu. Avuçlarını öylece delikli madenî tele bastıran hasta, bilinmeyen bir gücün etkisiyle kendinde bir tür sakinleşme ve nisbî bir rahatlama hissediyordu. Gözlerinde sevincin izleri görülmekteydi. Beş dakikaya yakın bu durum devam etti. Bu sürenin sonunda Üstâd, iki haznenin ortasındaki ayırıcı dikey ağı yukarıya çekti ve iki mahzen birleşir birleşmez, re’âde balıkları avlarına hücum ettiler, göz açıp kapayana kadar suda hareketsizce duran küçük balıkların hepsini yuttular.

Böylece ilginç tedavinin ilk bölümü sona erdi ve albay birkaç kez rahat nefes aldıktan sonra başkalarının yardımı olmaksızın yerinden kalktı. El bileklerini ve parmaklarını oynattı. Bu deneyden önce parmaklarından hiçbiri kendi denetimi altında değildi. Oysa şimdi aynı parmaklar hissedilir derecede iyileşmiş ve onun iradesi altına girmişti. Albay şükran dolu gözlerle Ebû Ali’ye bakıyor ve onu kucaklayıp öpmek istiyordu. Ancak üstâd buna engel oldu. Gülümseyerek “Şimdi biraz daha iyisiniz değil mi?” dedi. “Bugün yaptıklarımız henüz deneyin birinci bölümü. Bir ay boyunca her hafta iki defa bu işi tekrar edeceğiz. Bu sürenin sonunda hastalığınızdan

hiçbir eser kalmayacak ve kesinlikle eski sağlığınıza kavuşacaksınız. Gördüğünüz gibi, bizim deneyimiz tümüyle olumlu bir sonuç verdi. Gelecekte bu tedavi yöntemini benzer hastalar üzerinde de deneyeceğiz.”

Albay sevincini ortaya koyan bir ses tonuyla karşılık verdi:

– Çok ilginç üstâd, sanki bütün damarlarım ve sinirlerim hissizlikten kurtuldu. Ellerim madenî mile değer değmez, bedenimde gizemli bir cereyanın nüfûzunu hissediyordum. Şimdi her iki elim ve parmaklarım kontrolum altına girdi. Ben önceden hiçbir şey yapamıyordum. Felçli insanlara benziyordum. Ah ...Allah’ım! Siz beni çok büyük bir dertten kurtardınız. Bu bir mucize. Ben bu mucizevî iyileşmeyi hemen sultanımıza arz edeceğim.

Albayın gözlerinden mutluluk gözyaşları akıyordu. O, genç tabibin önünde diz çökmek ve onun ayaklarını öpmek istiyordu. Ancak Ebû Ali buna engel oldu. Sevecenlikle hastanın kollarını tuttu ve her zamanki mütevazi haliyle albayı sakinleştirmeye çalıştı:

– Sevgili dostum, sakin olunuz! Sakin olunuz! Henüz tam anlamıyla tedavi olmadınız ve sinirlerinizi yormamanız gerekiyor.

– Büyük üstâd! Size bu iyiliğiniz karşılığında nasıl bir hediye takdim edebilirim?

– Sevgili albay! Bana verebileceğiniz en büyük hediye sizin sağlığınıza tamamen kavuşmanız, yeniden ata binmeniz ve orduya hizmet etmenizdir. Şimdi sizden evinize dönmenizi rica ediyorum. Sizi taht-ı revanla evinize kadar götürmelerini söylerim.

– Hayır büyük Üstâd! Böyle bir şeye gerek yok. Kendim yürüyerek evime gidebileceğimi hissediyorum. Bakın, bedenimde hissizlikten ve eziklikten hiçbir eser kalmadı. Ayrıca evim de buraya çok uzak değil. Baston yardımıyla yürüyebilirim.

– Pekâlâ sevgili kardeşim! Evinize yürüyerek gitmenizde hiçbir sakınca yok. Ancak tedavi sona erene kadar ağır ve yorucu bir iş yapmamanız gerekiyor. Sadece istirahat ediniz. Sinirlerinizi rahatsız edebilecek olan her şeyden uzak durunuz. Çok iyi besleniniz. Her sabah ılık suyla banyo yapınız. Yıkandıktan sonra vücudunuzu yavaşça ovmalarını söyleyiniz. Eğer yapabilirseniz, her sabah evinizin bahçesinde baston yardımıyla biraz gezinti yapınız. Ellerinizi ve ayaklarınızı yavaş yavaş hareket ettiriniz ve açık havada derin derin nefes alarak ciğerlerinizi çalıştırınız. Bütün bunlar bedensel gücünüzün yenilenmesi, adalelerinizin yumuşaması ve

sinirlerinizin sakinleşmesi için faydalıdır. Başkaca bir tavsiyem yok ve sizi Allah'a emanet ediyorum.

Böylece albay hastaneden dışarı çıktı. Sevincine diyecek yoktu. Albayın taht-ı revanla içeri girdiğini gören görevliler ve diğer hastalar, hayret ve şaşkınlık içinde ona bakıyorlardı.

* * *

Şifâhânenin dershane olarak kullanılan salonun duvarları insan bedenini teşrih eden çeşitli resimlerle doluydu. Altı metreye on iki metre büyüklüğündeki bu salonun bir tarafına yan yana beş sıra ve her sıranın arkasına iki kişilik bir oturak koymuşlardı. Sıraların üzerinde mürekkep hokkası, kamış ve kâğıt göze çarpmaktaydı. Salonun sağ tarafında, küçük bir sütûnun üzerinde bir insan iskeleti bulunmaktaydı. Sıraların tam karşısında, iki basamak aracılığıyla çıkılan bir platformun üzerinde önü kapalı uzunca bir masa yer almaktaydı. Bu masa Üstâd'a aitti. Bu masanın iki yanına iki tabure koymuşlardı.

Üstâd'a ait olan bu yerin arkasında kitapla dolu iki raf bulunuyordu. Masanın önünde yuvarlak bir masa daha vardı ve bu masanın üzerine de üç kafatası konulmuştu. Bunlardan biri bir çocuğa, biri bir gence ve biri de yaşlı bir insana aitti.

* * *

Tıp öğrencileri beyaz uzun gömlekleri ve başlarında kepleriyle salondan içeri girdiler ve ikişer ikişer sıralara oturdular. Bir süre sonra da Ebû Ali içeri girdi. Yanında hastanenin tabiblerinden altı kişi daha vardı. Öğrenciler yerlerinden kalktılar. Üstâd gülümseyerek onları selamladı ve doğruca kendine ait olan masaya doğru gitti. Eliyle öğrencilere oturmalarını işaret ederken bir yandan da dersine başladı:

"... Bilmelisiniz ki, her insan kendine özgü bir yaradılışa ve mizaca sahiptir. İnsanlar arasında rûhî, cismî, fikrî ve bedenî terkib bakımından bütünüyle birbirinin aynısı olan iki insan yoktur. Hatta böyle bir şey kesinlikle imkânsızdır. Bu nedenle bir ilacın aynı hastalığa yakalanmış iki hasta üzerinde farklı etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Zira birinin tabiatı soğuk, diğerinin tabiatı sıcaktır. Her biri birer yaradılış sırrı olan bu özelliklere ilâve olarak, çevremizdeki havada ve suda tehlikeli ve bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olan çok küçük canlılar bulunmaktadır. Bu yüzden su, yiyecekler ve havanın insanın sağlığı veya hastalığı üzerinde çok önemli bir rolü vardır. Meyvelerden ve yiyeceklerden her birinin kendi terkibâtına uygun olarak, insanın mizacının ihtiyaç duyduğu muayyen

maddeleri insan bedenine ulaştırdıklarını bilmek gerekir. Buna göre yiyecek türleri muhtelif hastalıklarda faydalı veya zararlı ilaçlar gibidirler. Aynı şekilde pis su içmek veya kirli havayı teneffüs etmek, gözle görülmeyen çok küçük mikropların sindirim sistemine, bağırsaklara veya solunum sistemine saldırmasına sebep olur. Bu canlılar buralarda uygun ortam elde ettiklerinde hemen gelişmeye başlarlar. Tedaviyi daha da zorlaştıran ağır hastalıklara ve bedenin iltihaplanmasına sebep olurlar. Beden sağlığını korumak için spora birinci önceliği vermenizi tavsiye ediyorum. Çünkü hastalıklarla mücadele etmenin en basit yolu, hastalıkların ortaya çıkmasını önlemekten, ondan sonra da sağlıklı ve faydalı besinleri seçmekten, bedeni temiz tutmak ve temiz giysiler giymekten, bedensel güçlerin dengede tutulmasını sağlamaktan, ruhsal dinginlik, uykuya ve dinlenmeye gerekli zamanı ayırmak, temiz ve dumansız yerlerde bulunmak, bataklıkların ve bostanların, özellikle lahana tarlalarının, ceviz ve incir ağaçlarının bulunduğu ortamların havasından uzak durmaktan, sonra da sağlıklı ve neşelendirici eğlencelerle meşgûl olmaktan geçer. Bütün bunların beden sağlığını korumanın temel yolları olduğunu bilmenizi isterim. Bugün sizlere, gelişmek için insanın solunum sistemini seçen ve akciğer iltihabıyla sonuçlanan bir hastalığın ortaya çıkmasına sebep olan bir mikrop türünden söz etmek istiyorum. Böyle bir hasta tanıyorum. Geleceğin tabibleri olan sizlere, onun durumundan biraz söz etmek istiyorum. Bu hasta genç bir kadındı...”

Tam bu sırada salonun kapısı açıldı, hizmetçilerden birisi içeri girdi ve doğruca Üstâd’ın bulunduğu tarafa yöneldi. Üstâd’ın masasına iki üç adım kala durdu ve Üstâd’ı saygıyla selamladıktan sonra konuşmaya başladı:

– Efendim! Yanında eşi ve üç çocuğu olan bir hanım sizinle görüşmek istiyor.

– Onlara derste olduğumu söylediniz mi?

– Evet efendim! Ancak sizinle görüşmekte ısrar ediyorlar. Ayrıca siz, sizinle görüşmek isteyenlerden hasta olmayanlarla ders sırasında da görüşebileceğinizi, hiç kimseyi geri çevirmememizi söylemiştiniz.

– Doğru! Pekâlâ mademki ısrar ediyorlar, buyursunlar bakalım.

Hizmetçi kapıya doğru ilerledi ve kapıyı açtı. Yüzünde renkli bir peçe olan otuz yaşlarında bir kadın ve hemen ardından da bir erkek ve üç çocuk salona girdiler. Kadının ve yanındakilerin ellerinde kırmızı güller görülüyordu. Onlar içeri girdikten kısa bir süre sonra, ellerinde rengârenk çiçeklerle süslenmiş büyükçe bir tepsi olan iki hizmetçi içeri girdi.

Çiçeklerle süslenmiş olan tepsiyi Üstâd'ın masasına koydular. Genç kadın ve yanındakiler, Üstâdın masasının önünde diz çöktüler. Bu manzara karşısında salonda bulunanlar şaşkınlık içinde yerlerinden kalktılar.

Üstâd gülümseyerek yabancı kadına doğru ilerledi ve bir adım karşısında durdu. Kadının yüzüne dikkatlice baktı ve hemen tanıdı:

– Ah, hemşire! Siz, Nişabur'un dağlık bölgelerine gitmenizi söylediğim hasta değil misiniz? Ne tesadüf! Biz de şimdi sizden bahsediyorduk.

– Evet Üstâd, ben o hastayım. Tavsiyenize uydum ve şimdi sapasağlam ve sağlıklı bir şekilde döndüm. Sizi zamansız bir şekilde rahatsız ettiğim ve dersinizi böldüğüm için özür dilerim. Benim tek amacım bana uyguladığınız mucizevî tedavi nedeniyle size teşekkür etmekti. Siz kaybettiğim sağlığımı bana yeniden verdiniz. Bir aydır kendimde hastalığın hiçbir emâresini görmüyorum. Allah'ım! Sanki hiç hastalanmamış gibiyim.

– Sevgili hemşire! Gerçek şifa verici esirgeyen Allah'tır. Tabibler bir araçtan öte bir şey değildirler. Şimdi söyleyin bakalım; kendinizde gerçekten hiçbir rahatsızlık hissetmiyor musunuz? Birkaç defa derin derin nefes alıp verin bakalım.

Kadın birkaç defa derin derin nefes alıp verdi. Üstâd başını öne eğip dikkatlice dinledi kadının nefes alıp verişini. Ardından sevinçle sürdürdü konuşmasını:

– Acaba iştahınız yerinde mi, yeterince yemek yiyor musunuz?

– Evet Üstâd, olanca iştahla. Hatta her zaman kendimi hiç yemek yememiş gibi hissediyorum. Kesinlikle perhiz yapmıyorum.

– Çok sevindim hemşire. Bu durum sizin sağlığınıza tümüyle kavuştuğunuzun göstergesidir. Sizde hastalıktan hiçbir eser görmüyorum.

Bir süre sonra genç kadın ve yanındakiler sevgi dolu bakışlarla salondan çıktılar.

* * *

Genç kadın ve beraberindekiler salondan çıktığında, Üstâd salonda bulunan tabiblere ve öğrencilere hitâben sürdürdü dersini:

– Teveccüh buyurun değerli dostlarım! Biraz önce burada bulunan kadın, size hastalığından söz etmek istediğim kadındı. O akciğer kanserine yakalanmıştı. Bu hastalık çok acımasızdır. Eski ve yeni tabiblerden hiçbirisi bu hastalığın mikrobunu etkisiz kılacak bir ilaç bulamadılar. Ben bunun tedavisini kırmızı gülün tıbbî özelliklerinde buldum. Eğer günün birinde bu hastalık için bir ilaç yapılırsa, bu kesinlikle bu bitkinin yapraklarından olacaktır. Ben, biraz önce beni ziyarete gelen hastaya birkaç aylığına temiz

ve güzel bir havası olduğunu duyduğum Nişabur’un dağlık ve güneşli bölgelerinde dinlenmesini; kaynamış süt ve gül tatlısı yemesini; yaşadığı çevrenin sessiz ve her türlü rahatsızlık verici şeylerden arınmış bir yer olmasını tavsiye ettim. Söylediklerimi dikkatli bir şekilde yerine getirdiği için hasta tehlikeyi atlattı. Yüzünde, bakışlarında ve sesinde hastalığın hiçbir izi kalmamış. Şimdi onun sağlığına yeniden kavuştuğuna ve tümüyle iyileştiğine kesinlikle eminim.

6

YENİDEN GÖRÜŞME

Cuma Mescidi meydanının karşısındaki iki katlı küçük ev için yine sıradan bir gündü. Bu evde Hârezm sarayının kâtiblerinden biri yaşıyordu. Ebû'l-Feth adındaki bu saray kâtibi aslen Nişaburlu'ydu. Ebû'l-Feth kırkbeş yaşlarında bir adamdı ve Hârezmşâh'ın sarayının kalem odasında ferman yazmakla görevliydi. Bu işte çok dikkatli olduğundan ve çok güzel yazdığından meslektaşları arasında saygın bir yere sahipti. Bu adamı Hârezm sultanı Ebû'l-Abbâs'a yakınlığıyla bilinen vezir Ahmed Sehlî Nişabur'dan getirtmiş ve kendisine yeterli miktarda bir gelir tayin ederek kâtiblik işiyle görevlendirmişti. Ebû'l-Feth, Nişabur'un hattatlığıyla ünlü ailelerinden birine mensuptu.

Bu ailenin bireyleri genellikle hattatlıkta ırsî bir yeteneğe sahiptiler. Sultanların saraylarında ve ünlü kütüphanelerde bulunan kitapların istinsâhı, tezyîni ve tezhîbi işinde çalışıyorlardı. Sultan Mahmûd-u Gaznevî'nin sarayında ferman yazma işiyle görevli olan Ebû Nasr da bu ailenin fertlerinden biri ve Ebu'l-Feth'in kardeşiydi.

Ebu'l-Feth'in evinde kendisi, eşi Horşîdbânû, biricik kızları Nâhid ve hizmetçileri Morvârîd olmak üzere dört kişi yaşıyorlardı. Evin iç durumu, orada yaşayanların sakin ve orta halli bir yaşam sürdüklerini gösteriyordu. Evlerinde şatafatlı eşyalar bulunmamasına rağmen, huzur ve mutluluk içinde yaşıyorlardı. Evin alt katında mutfak, kiler ve hizmetçileri Morvârîd'in odası; üst katında, üçü Ebu'l-Feth'in kendisine, eşine ve kızına, biri de konuklara ait olmak üzere dört oda bulunmaktaydı. Genç kızın odası, Gürgenc'in Cuma Mescidi meydanına bakmakta ve bütün meydanı görmekteydi.

Ebu'l-Feth'in eşi Horşîdbânû, iki günden beri şiddetli bir baş ağrısı ve halsizlik hissediyordu. Ondaki bu rahatsızlık git gide ağır ateşe ve titremeye dönüştü. Sonunda da zavallı kadın yatağa düştü. En yakınlarındaki tabib, komşuları olan Ahmed Müştâk'tı. Ahmed Müştâk, şehrin tanınmış tabiblerinden biriydi. Horşîdbânû yatağa düşünce, hizmetçiyi hemen bu tabibe gönderdiler. Tabib hemen geldi. Hastayı muayene ettikten sonra bir reçete yazdı ve hastanın bakımıyla ilgili birkaç tavsiyede bulunup gitti. Ancak Ebu'l-Feth'e karısının hastalığının ne olduğunu söylemedi. Sadece basit bir soğuk algınlığına yakalandığını, odanın sıcak tutulması gerektiğini

ve iyileşinceye kadar istirahat etmesini söylemekle yetindi. Hastanın şekerli sıcak süt içmesini söylemeyi de ihmal etmedi. Ancak bu tedavi, hastalığı ve ateşi düşürmediği gibi, hastanın durumunu daha vahim bir hale getirdi. Sonunda Horşîdbânû iyice güçsüzleşti. Tümüyle yatağa bağlı bir hale geldi. Sütünü bile içemeyecek kadar zayıflayıp güçsüzleşti. Ağrıları iyice şiddetlendi.

Zavallı kadın nefes borusunun da tıkanması sonucu zor nefes almaya, ağrılar içinde inlemeye başladı. Geceleri ateşler içinde yanıyor, terden bütün bedeni sırılsıklam oluyor ve kimi zaman şiddetli ateşin de etkisiyle sayıklıyordu. Üç gün üç gecedir ölümle boğuşuyordu. Ahmed Müştâk hastayı tekrar kontrola geldi. Bu defa da hemen hemen ilkinde söylediklerinin aynısını tekrar edib gitti. Kadın bel kemiğinde ve sırt bölgesinde şiddetli ağrılar hissediyordu. Öyle ki yatakta kımıldamaya ve bir yandan diğer yana dönmeye bile gücü yoktu. Kesilmek bilmeyen öksürükler, nefes darlığı, göğsünden çıkan kahverengi balgam, kabızlık ve katlanılması mümkün olmayan ağrılar sonucu kadın iyice çökmüştü.

Annesini taparcasına seven Nâhid, babasının işte olduğu bir sırada üçüncü kez Ahmed Müştâk'ı çağırmaya gitti. Annesinin gittikçe ağırlaşan durumunu anlattı tabibe ve ondan ağlayarak yardım istedi. Tabib istemeye istemeye hastayı tekrar kontrola geldi ve ona sadece bir şurup verdi. Ateşler içinde yanan ve şiddetli ağrılar içinde kıvranan zavallı kadın, ağrılarını hafifletip ateşini düşürecek bir ilaç vermesi için yalvardı tabibe. Ancak Ahmed Müştâk verdiği şurubun iyi geleceğini ve yeterli olacağını, kaygılanacak bir durumunun olmadığını söyledi. Ancak kadının ikna olmadığını görünce bir başka reçete yazdı. Bu arada hastanın hava ceryanından ve soğuktan korunması yönündeki talimâtlarını yineledi. Sonra da muayene ücretini alıp gitti. Tabibin tavsiyelerini harfi harfine uygulamalarına rağmen, Horşîdbânû'nun hastalığında en ufak bir iyileşme olmadı. Zavallı kadın ilk günkü gibi yine ateşler içinde yanıyor ve ağrılar içinde kıvranıyordu. Bu arada yanaklarına hücum eden fazla kandan dolayı hastanın yüzü ateş parçası gibi kıpkırmızıydı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Hasta yalvaran gözlerle kızı Nâhid'den ateşini düşürecek ve ağrılarını hafifletecek bir şeyler yapmasını istiyordu. Gözlerinden umut gözyaşları döküyordu. Nâhid'e "Kızım" dedi; "galiba bu tabib tabâbetten hiç anlamıyor. Benim ne ateşimi düşürebildi, ne de ağrılarımı hafifletebildi. Başka bir çare düşünmeliyiz. Ben boğulmak üzereyim. Hemen babana

haber ver, başka bir tabib getirsin. Bana yardım et kızım, n'olur feryadıma kulak ver. Ölmek üzereyim."

Nâhid gözyaşları içinde annesinin elllerini öpüyor, terden sırılsıklam olmuş saçlarına ve alnına öpücükler konduruyor, sürekli olarak annesini teselli ediyordu. Babası çok fazla işi olduğu için gece yarılarına kadar sarayın kalem odasında çalışmak zorundaydı. Eşinin hastalığıyla ilgilenemeyecek kadar meşgûldü.

Horşîdbânû'nun ateşler içinde kıvrandığını duyan komşu kadınlardan biri onu görmeye geldi. Horşîdbânû ile son derece samimi olan bu kadın, arkadaşının ateşler içinde yandığını görünce, Nâhid'e "Kızım" dedi; "hiç vakit geçirmeden babana git. Şehirde Buhâralı genç bir tabib var, hemen onu bulsun. Adı Ebû Ali Sînâ. Onu alıp hemen eve getirsin. Bu genç tabib bir dahi, hastaları tedavide mucizeler yaratıyor. Geçenlerde benim de bir hastam vardı. Bir dostun tavsiyesi üzerine ona götürdüm. Verdiği ilaçlar hemen etkisini gösterdi ve hasta eski sağlığına tekrar kavuştu."

Genç kız babasına haber vermek için koşar adımlarla evden çıktı. Babasına annesinin durumunun çok kötü olduğunu, ağrılar ve ateşler içinde kıvrandığını söyledi. Komşu kadının Buhâralı genç tabib hakkında söylediği sözleri aktardı ve annesine bakması için bu tabibi bulup getirmesini söyledi. Sonra da yine koşar adımlarla eve döndü.

Nâhid eve döneli henüz yarım saat bile olmamıştı ki, babası yanında bir adamla kapıda göründü. Yanındaki adam komşu kadının sözünü ettiği Buhâralı genç tabib olmalıydı. Sabırsızlıkla yeni tabibin gelmesini bekleyen Nâhid ve komşu kadın, onları karşılamak için hemen kapıya koştular. Ebû Ali üst kata ulaştığında, genç kız belli belirsiz bir çığlık attı ve elektrik çarpmış gibi olduğu yerde donakaldı. Kızcağızın kalbi hızlı hızlı atmaya başladı. Şaşkınlık içinde genç tabibin yüzüne bakıyordu. Üstâd gülümseyerek Nâhid'i ve komşu kadını selamladı. Üstâd'ın görüntüsü hastasını görmeye gelen bir tabibden daha çok, çocuğunu görmeye gelmiş bir babanın görüntüsünü andırıyordu. Öylesine sevimli ve çekici bir çehresi vardı ki, insan elinde olmadan onun bu gülümseyen çehresine dalıp gidiyordu.

Üstâd merdiven başında gerçekleşen bu kısa tanışmadan sonra hemen hastanın odasına girdi. Doğruca Horşîdbânû'nun yatağının başucuna oturdu. Önce hastanın nabız atışlarını, gözlerini ve yüzünü muayene etti. Sonra nefes alışverişini dinledi. Birkaç kısa sorudan sonra, içeriye temiz hava girmesi için kapıyı ve pencereleri açmalarını söyledi. Bu arada kendisi de

hastayı hacamat etmeye başladı. Nâhid ve komşu kadın genç tabibin isteğini hemen yerine getirdiler; kapıyı ve pencereleri açtılar. Genç tabib bir reçete yazıp Ebu'l-Feth'in eline tutuşturdu ve reçetede yazan ilaçları hemen bulup gelmesini söyledi. Ebu'l-Feth'in dönmesini beklerken hastayı bir kez daha hacamat etti. Hasta biraz rahatlamıştı. Nefes alışı normal seyrine dönüyordu ve ağrıları da azalmıştı. Git gide hastanın yüzü daha fazla ışıldamaya başlamıştı. Gözlerindeki yaşama dair umut ışığı ilk bakışta fark ediliyordu. Hasta konuşacak kadar kendine geldiğinde Ebû Ali gülümseyerek onun hatırını sordu. Horşîdbânû şükran ve minnet dolu gözlerle genç tabibe baktı ve dingin bir sesle konuşmaya başladı:

– Ah... ! Allah'ım durumum biraz iyileşti, neredeyse boğulmak üzereydim.

Bu sırada Ebu'l-Feth elinde bir ilaç şişesiyle odaya girdi. Şişenin içinde Ebû Ali'nin bulmasını istediği şuruptan vardı. Üstâd hemen bir kase istedi ve şurubu yanında getirdiği bir ilaçla karıştırdı. Sonra kuru bir bitki tozunu da bu karışıma ilâve etti ve hastaya içirdi. Arkasından içi sıcak su dolu bir kaba biraz hardal tozu döktü ve hastanın ayaklarını bununla yıkadı. Hastanın ayaklarını yıkama işi de sona erince konuşmaya başladı:

– Bu dakikadan itibaren hastanın durumu Allah'ın izniyle iyileşecek. Bu arada yanlış bir teşhis ve tedavi sonucu hastanın bu hale geldiğini, baştan fark edilmiş olsaydı hastalığın bu kadar ağırlaşmayacağını, Allah'ın izniyle bunu atlattığımızı, hastalığın daha da ağırlaşmasını önlediğimizi söylemeliyim. Hanımı tedavi eden tabib kimdi?

Nâhid yanıtladı Üstâd'ın sorusunu:

– Ahmed Müştâk.

– İlginç!.. Galiba bu tabibin hiç tıp bilgisi yok. Hanımın hastalığı konusunda ne tür bir teşhis koydu? Hastalığın ne olduğunu söylemedi mi?

– Söylemez olur mu? Söyledi elbette. Basit bir soğuk algınlığından başka bir şeyinin olmadığını, iyileşinceye kadar yatakta istirahat etmesini, bu arada odanın kapı ve pencerelerini de kapalı tutmamız gerektiğini söyledi. Ancak sizin tedavi yönteminiz onun söylediklerinin tam tersi.

– Öyle de olması gerekir; çünkü anneniz ağır bir zatürreye yakalanmış. Nefes darlığı, şiddetli sırt ve bel ağrıları, göğsünden kahverengi balgam gelmesi, şiddetli öksürük ve kabızlık bu hastalığın başlıca belirtileridir. Sanırım anneniz tedbirsiz davranmış ve eğer yanılmıyorsam terli bir haldeyken soğuk hava cereyanında kalmış. Öyle mi?

Horşîdbânû şaşkınlık içinde cevap verdi:

– Kesinlikle doğru! Hamamdan eve geldiğimde hâlâ terliydim ve o haldeyken elbisemi değiştirdim. Elbiselerimi değiştirirken de bütün kapı ve pencereler açıktı. Hatta birazcık serinlemek için bir süre çıplak bile dolaştım.

– Fakat sevgili hanımefendi! Bu tür durumlarda çok dikkatli davranmak gerekir. Bu mevsimde hava soğuk değil; ancak terli bir vücutla yaz mevsiminde bile çıplak dolaşmamak ve soğuk havada veya hava cereyanında kalmamak gerekir.

Sizin durumunuz o anda soğuk suyun içine sokulan erimiş demir gibi olmuştur. Ne yazık ki önceki tabibin uyguladığı tedavilerin bu hastalıkla hiçbir ilgisi yok. Eğer siz bu kapalı odada, kuru ve boğucu havada bir saat daha kalsaydınız, sizin için çok tehlikeli olurdu ve Allah'tan başka hiçbir güç sizi eski sağlığınıza döndüremezdi. Ben bu tabibin sizin hastalığınızı kesin olarak teşhis etmeden tedaviye başlamasına ve işe yaramaz ilaçlar vermesine şaşırdım doğrusu. Şayet hastalığı teşhis edemediyse niye diğer tabiblerle görüş alışverişinde bulunmamış. Onun bu davranışı tıp dilinde cinayet demektir. Çünkü bu yanlış teşhis, az daha sonuçları önlenemez tehlikeli bir duruma yol açabilirdi.

Bu arada komşu kadın söze karıştı:

– Muhterem Üstâd! Ben arkadaşımın çok vahim bir durumda olduğunu görür görmez size haber vermelerini söyledim. Allah etmesin, neredeyse günahsız bir kadın daha bu bilgisiz tabib bozuntusunun kurbanı olacaktı. Bu adamın bu tür yanlış teşhis ve tedaviler sonucunda ne ocaklar söndürdüğünü, ne canlar yaktığını ve bu yolla ne büyük bir servete sahibi olduğunu belki siz bilmezsiniz. Şehir halkı bu tabibe "tek gözlü şeytan" adını takmışlar. Bu tabib görünümlü, ancak bilgisiz insana kimin tabâbet izni verdiğini bilmiyorum. Niçin halkın canı ve sağlığı bu ve bunun gibilerin eline bırakılıyor?

Ebû Ali, kadının sözlerini başıyla onayladıktan sonra konuşmasına devam etti:

– Haklısınız sevgili hanımefendi. Bu tür tabiblerin zararlı girişimlerini ve müdahalelerini önleyici çalışmalar devam ediyor. Bu iş bir an önce gerçekleşecek. Şimdilik siz sürekli hastanın başında kalınız. Hanım sadece hafif sulu ve tuzsuz çorba içmeli. Odanın kapıları cereyan yapmayacak şekilde devamlı açık kalmalı. Her gün sabah ve akşam hastayı hacamat etmelisiniz. Bu işi hastanın sırtındaki ve belindeki ağrılar tümüyle ortadan kalkıncaya ve hasta normal bir solunum yapmaya başlayıncaya kadar

devam ettiriniz. Göğsündeki balgamın çıkması için bir başka reçete yazıyorum. Bu ilaç kuvvetli bir şuruptur ve her gün dört defa hastaya içirilmesi gerekir. Hastalık yaklaşık yirmi beş gün sürecek. Hastalığın en tehlikeli dönemi olan ilk on beş günde hastaya çok dikkat ediniz. Bu on beş gün geçtiğinde, tehlike ortadan kalkar ve Allah'ın izniyle hasta eski sağlığına yeniden kavuşur. Bunların dışında başka bir tavsiyem yok. Eğer olur da hastanın durumu kötüleşirse hemen bana haber verin. Gündüz veya gece hiç fark etmez, ben hemen gelirim.

Bu tavsiyelerden sonra Üstâd kapıya yöneldi. Nâhid genç tabibe hayran kalmıştı. Genç kız ona duyduğu hayranlıkla karışık bir şaşkınlık içindeydi. İri gözlerinde, bir gül yaprağının üzerinde parlayan bahar şebnemi gibi, iki damla gözyaşı parlıyordu. Bakışlarında övgü, hayranlık, şükran ve kalemle dile getirilmesi mümkün olmayan bir duygunun izleri okunuyordu. Genç kız göz ucuyla babasıyla işaretleşip yan odaya gitti ve çok geçmeden geri döndü. Avuçlarındaki dört Ca'ferî altınını Ebû Ali'ye uzattı. Ebû Ali başını salladı ve dudaklarına tatlı bir tebessüm kondurup şöyle dedi genç kıza:

– Hemşire! Hastalardan ücret almak benim alışkanlığım değil. Ben Hârezmşah'ın sarayından yeterince ücret alıyorum zaten.

Ebûl-Feth ısrarla Ca'ferî altınlarını Üstâd'a vermeye çalışıyordu:

– Büyük Üstâd! Siz eşimin sağlığını ona tekrar kazandırdınız. Biz şu anda onun yaşıyor olmasını size borçluyuz. Elbette bu size layık değil, ancak bizi başı önde bırakmamanızı rica ediyorum.

– Hayır sevgili dostum! Bir tabib için en iyi mükafat hastanın ve hasta yakınlarının mutlu olduklarını görmektir. Ben gösteriş meraklısı değilim. Sizi temin ederek söylüyorum: Şimdiye kadar sadece sizden değil, hiçbir hastadan ücret almadım, resmî bir gelirim olduğu sürece de almam. Ben tekrar hastayı görmeye geleceğim. Şayet tavsiyelerimi yerine getirirseniz, bu ziyaretin hasta iyileştikten sonra olacağını sanıyorum. Çünkü verdiğim ilaçlar dışında ilaç vermeye gerek yok. Bu ilaçları kullanmanız yeterli olacaktır.

– Fakat muhterem Üstâd, bu değersiz hediyeyi kabul etmezseniz bizi mahcûb etmiş olacaksınız.

– Niçin sevgili dostum? Niçin mahcûb olacaksınız? Toplumu meydana getiren bireylerden her birinin diğer bireylere karşı birtakım sorumlulukları vardır ve herkesin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Benim mesleğim de yaralı gönüllere merhem olmaktır. Bu vicdanî bir vazifedir ve bu mesleği seçtiğim ilk günden beri bundan başka bir hedefim

olmadı ve bundan sonra da kesinlikle olmayacak. Ben bu yolla para ve servet elde etme peşinde değilim ve böyle bir şeyi istemiyorum. Ben insanların can suyundan rızıklanmak da istemiyorum. Elbette tabiblere bir vizite ücreti öderler; ancak bu ücretin zorunlu olmaması gerekir ve dediğim gibi, ben resmî bir ücret aldığım için böyle bir gelire ihtiyaç duymuyorum. Bu yüzden sizin hediyenizi kabul edemediğim için özür dilerim. Bu şehirde tabâbeti mal, servet ve para edinme aracı olarak gören birçok insan olduğunu biliyorum ve ne yazık ki Gürgenc'in zenginlerinin büyük bölümünü de tabibler teşkil ediyorlar. Ancak gerçek tabibler için yersiz beklentilerle hastaların ve hasta yakınlarının kanını emmekten daha ayıp ve daha utanç verici bir şey yoktur. Ben günümüz tabiblerinden birçoğunun aslî ve mukaddes görevlerinden saptıklarını ve ticaretle, sarraflıkla, emlak alıp satmakla meşgûl olduklarını ve bir anlamda tabâbet mesleğini altın ve gümüş biriktirme, kendi nüfûz ve konumlarını koruma aracı yaptıklarını biliyorum ve görüyorum. Bu konunun benzerlerine şimdiye kadar birkaç defa rastladım. Ancak müsterih olunuz; zira saltanat encümeni insanlıkla bağdaşmayan bu duruma son verecek, bu vicdansız ve ihtiraslı insanları halkın canına, malına ve hukukuna göz dikmekten alıkoyacaktır. Bizim bu girişimlerimiz sonunda bir grup insanın bize düşman olacağını ve yaralı yılanları bize karşı kışkırtacağını bilmeme rağmen, bu şehrin halkının canını korumak ve halkın menfaatini dikkate almak adına bu işe bir düzen vermek zorundayız. Bu işin böyle devam etmeyeceğinden emin olabilirsiniz. Dediğim gibi, bu şehirdeki tabiblerin içindeki kötüler ayıklanacaktır.

Üstâd'ın sözlerinden oldukça etkilenmişti Ebu'l-Feth. Nitekim bu etki sesine de yansıyordu:

– Yerden göğe kadar haklısınız Üstâd. Bildiğim kadarıyla bu şehirdeki bir grup tabib, kendi aslî vazifelerinin dışına çıkarak mal mülk elde etme sevdasına kapılmışlar ve bu işi ticarete dökmüşlerdir. Bu Ahmed Müştâk kısa bir zaman içinde kırk küsur dükkân, ev ve kervansaray satın almıştır. Vizite ücretinin bir dinarını bile hastalara bırakmaz; bu hastalar çok fakir olsalar bile. Söylemekten utanıyorum; ancak bizden her zamanki ücretinin dört katını istedi ve aldı.

– Evet!... Bu ihtiraslı elleri kesmek için durum Hârezmşâh'a arz edildi ve bu konudaki yeni görüş en kısa zamanda uygulamaya konulacaktır.

– Ancak Üstâd, bunlar meclislerde şaşırtıcı bir nüfûza sahipler. Kendi çıkarlarını ve konumlarını korumak için her çeşit hileye ve entrikaya

başvuracakları, hiçbir teşebbüsten kaçınmayacakları kesin. Ayrıca bu grup birbiriyle işbirliği yaparak ve şeytanca duyurularla olayları kendi lehlerine çevirirler. Şimdiye kadar birkaç defa bu tür kararlar alınmış, ancak bu grubun çeşitli entrikaları ve hileleri nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.

– Ancak bu defa saltanat encümeni onların peşini bırakmayacak ve entrikalarına kanmayacaktır. Hârezmşâh'ın kendisi de bu işin olumsuz yönlerinden ve bu grubun fâcialarından haberdardır.

Böylece Ebû Ali, gönül rahatlığı içinde saray kâtibi Ebu'l-Feth'in evinden ayrıldı ve arkasında vasfedilmesi mümkün olmayan bir mutluluk bıraktı. Bu defa genç bâkire ondan kaçmıyor, öncekilerin aksine bir dünya lütûf ve güzelliği olan tatlı bir tebessümle ve minnet dolu bakışlarla ona sığınıyordu.

Üstâd'ın gitmesinden sonra genç kızın ruhunda özel bir değişim meydana geldi. Genç tabibin çekici görünüşü, sürekli gülümseyen çehresi, saygılı davranışları, ahenkli, kesin ve etkili konuşmaları gözlerinin önünden gitmiyordu bir türlü. Üstâd'ın, annesinin durumunu iyileştirmedeki maharetine övgüler düzüyordu gönlünde. Böyle maharetli ve tecrübeli bir tabibi yere göğe sığdıramıyordu. Aynı zamanda gönlünde içten içe bir ateşin alevlenmeye başladığını, bütün bedenini yaktığını, bilinmeyen bir özlemle birlikte bir tür ızdırabın bütün varlığını sarstığını, duygularının gizemli bir nûrun etkisi altına girdiğini ilk defa anlıyordu. Bu nûr, aşktan başka bir şey olamazdı.

Nâhid, bahar yağmurlarından daha saf ve daha temiz iki damla gözyaşının parladığı gözleriyle pencerenin yanında bulunan çiçek vazolarının önünde diz çöktü; ellerini pencerenin mermerine dayadı ve başını ellerinin arasına alıp "Ey Allah'ım!" dedi; "ansızın gönlümde yaktığın bu ateş ne ateşidir?"

7

HÂREZM SALTANAT ENCÜMENİ

Hârezm bilginler encümeni her ay bir defa teşkil ediliyordu. Hârezm'in sultanı Emîr Ebu'l-Abbâs, bu encümenin bütün celselerine bizzat katılıyor ve toplantıya başkanlık ediyordu. Bu toplantılarda bilimlerin çeşitli dallarında ortaya çıkan en son yenilikler, değişimler ve incelemelerle birlikte ilmî meselelerin tamamı görüşülüyor, âlimlerin yeni görüşleri alınıyordu. Bu toplantılar encümen üyelerinin çıkıp görüşlerini söylemesi ve münazara şeklinde geçiyordu. Toplantıların programı genellikle encümen kâtibinin görüşülecek meseleleri okumasıyla başlıyordu. Ardından bu meseleler bir sıra dahilinde görüşülmeye başlanıyor ve toplantıda hazır bulunan âlimlerden her biri görüşülen mesele üzerindeki görüşlerini encümene açıklıyordu. Toplantılarda görüşülen konular genellikle tıp, matematik, astronomi, astroloji ve felsefe alanındaki en yeni araştırmalardan, yeni telif edilen eserlerden, her çeşit keşif ve icatlardan ve gerek ülke içinde, gerekse ülke dışında yaşayanların ilimlerin muhtelif meselelerinde karşılaştıkları problemler konusunda sordukları sorulardan ve bu sorulara verilen cevaplardan oluşuyordu. Bu toplantılarda yaşlı başkanın önerisiyle, özellikli bir ilim dalında ve fende diğerlerinden daha fazla inceleme ve araştırması olan bir encümen üyesi bir kitabı tasnif etmekle görevlendiriliyor ve böylece ilme ve genel kültüre hizmet için devamlı bir yarışma sürüp gidiyordu.

Encümene yeni katılacak üyelerin bu katılımının gerçekleşebilmesi için encümen üyesi olanlardan birinin önermesi ve kefil olması zorunluydu. Bu iftihara nâil olanların, önceden seçkin bir eserini encümene sunmaları ve bu arada takdim ettikleri eserde ileri sürdükleri görüşleri isbât etmek ve savunmak için encümen üyelerinin sorularına ve eleştirilerine uygun cevaplar vermeleri ve bir anlamda kendi ilmî görüşlerini ispatlamaları gerekiyordu.

Hârezm bilginler encümeninin böyle birisini üyeliğe kabul etmesi halinde, bu kişi encümenin daimî üyesi oluyordu. Böyle bir kişinin elde ettiği ilk imtiyaz, saray tarafından onun adına çıkarılan bir fermandı. Bu fermanın gereği olarak bu kişi, belli miktarda bir maaşa hak kazanıyordu. Bu fermana sahip olanlar resmî toplantılarda göğüslerine encümenin özel nişanını takıyorlardı.

Hârezm saltanat encümeninin nişanı on santim çapında, yuvarlak bir daireden ibaretti. Daire şeklindeki bu nişanın zemini kadifedendi ve gök mavisi bir renge sahipti. Ortasında tam ortadan açılmış bir kitap yer almaktaydı. Kitabın arkasında, ince oklar şeklindeki dairenin çevresini aydınlatan bir güneş resmi bulunuyordu. Bu oklar dairenin yüzeyinin üç bölümünü kaplamıştı. Padişahlık encümeni üyeleri, bu nişana ilâve olarak, göğsün sol yanına, kalbin tam üzerine astıkları kırmızı renkte ponponları olan yeşil renkli ipekten bir hamayile sahiptiler. Ucu encümen nişanının altında, kaidesi soldaki kaburga kemiğinin en sonunda yer alan ve tamamı otuz santime yakın olan bu hamayil bir üçgen şeklindeydi. Sadece encümenin başkanının hamayili, üçgenin orta bölümünde, gagasında bir gül dalı bulunan uçan bir güvercin işaretine sahipti. Bu işareti erguvan renkli bir zemine beyaz ipekle dikmişlerdi.

Encümenin nişanı ve hamayili, resmî davetlerde ve törenlerde encümen üyelerinin göğsüne asılıyordu. Bu nişanı ve hamayili taşıyanlara özel bir değer veriliyor ve saygı gösteriliyordu. Hazine tarafından verilen aylık maaşa, eve ve binek atına ilâve olarak, resmî bayramlarda bu grup, vezirlerden hemen sonra yer alıyorlardı. Bütün bunların dışında Hârezmşâh'ın fermanı uyarınca bu encümen üyelerinin yolculuk harcamaları, müteferrik masraflar, misafir ağırlama, davet, ilmî araştırmalarda ve değerli kitapları derlerken yaptıkları masrafların tamamı saray tarafından karşılanıyordu. Bu tür harcamalar için vezirden ya da başka bir makam sahibinden özel bir izin gerekmiyordu; aksine saray mübaşirleri her zaman encümen üyelerinin emrindeydiler. Encümen üyeleri böyle bir harcama için müracat eder etmez, hiçbir soru sormaksızın onların ihtiyaçlarını yerine getiriyorlardı.

Sultan Ebu'l-Abbâs, saltanat encümeninin toplandığı salonun baş köşesinde başkanlık kürsüsüne oturmuştu. Sultanın oturduğu kürsünün bir basamak altında başkan vekilinin, yani Hârezmşâh'ın veziri Ahmed Sehlî'nin kürsüsü yer almaktaydı. Beş kişiden ibaret olan encümen üyeleri, sultanın karşısına yarım daire şeklinde dizilmiş olan kendi masalarında oturmuşlardı. Encümen üyelerinin oturdukları masaların tam karşısında, üzerinde birkaç cild kitap, bir miktar kâğıt, mürekkep hokkası ve kamış bulunan hilâl şeklinde bir masa görülüyordu. Ahmed Sehlî'nin iki yanında saray kâtiblerinden iki kişi oturuyorlardı. Bunlardan biri Nişaburlu Ebu'l-Feth idi. Encümenin toplantı salonunun giriş ve çıkış kapılarının iki yanında şeritli özel kıyafetleriyle dört hizmetçi durmaktaydı. Bu salonda bulunan

her şey basit ve süsten uzaktı. Hârezmşâh'ın arkasında altın rengi uzun bir perde asılıydı. Bu perdenin üst bölümünde saltanat encümeninin özel nişanı görülüyordu. Ağzında gül dalı bulunan beyaz güvercin resmi, gül işlemeli perdenin üzerindeki nişanın en alt bölümünde yer almaktaydı. Toplantı salonunda bunların dışında hiçbir şey göze çarpmıyordu.

Saltanat encümeninin üyeleri beş kişiydiler: Encümenin en yaşlı üyesi sıfatına sahip olan ünlü filozof ve tabib Ebu'l-Hayr Nasrânî, çağın astroloji, astronomi ve matematik alanındaki en büyük âlimi Ebû Reyhân Bîrûnî, meşhur hekim ve matematikçi Ebû Nasr, ünlü tabib ve bilgin Ebû Sehl İsâ b. Yahyâ ve meşhur bilgin ve tabib Ebû Ali b. Abdillah Sînâ.

Hârezm Saltanat encümenini meydana getiren bu bilim adamlarından her birinin muhtelif ilim dallarında değerli eserleri vardı. Onların ünü Mısır'a ve Endülüs'e kadar baştan başa bütün İslâm ülkelerine yayılmıştı. En yaşlıları olan Ebu'l-Hayr Nasrânî, bu sırada yetmiş beş yaşından daha fazlaydı ve herkes tarafından saygı görüyordu. En gençleri olan Ebû Ali Sînâ ise henüz otuz dört yaşındaydı.

Hârezmşâh, altın işlemeli bir bastonu masanın üzerine vurarak celseyi resmen açtığını ilan etti ve açılış konuşmasına başladı:

– Değerli dostlarım! Bugünkü toplantımızın ana konusu saray kütüphanesidir. Sizlerin de bildiği gibi, bu mesele oldukça teveccühe şayândır. Değerli kitapları bulabildiğimiz her yerden getirmeli ve saray kütüphanesinde toplamalıyız. Bu taktirde bu değerli eserler bilimin ve bilim adamlarının faydalanmasına açılmış olacaktır. Böyle bir girişim, bizim Nişabur, Rey, İsfahan, Gazne ve Bağdat kütüphanelerine olan bağımlılığımızı ortadan kaldıracaktır. Hâlihazırda çeşitli bilim dallarında kaleme alınmış veya derlenmiş çok sayıda kitap şahısların elinde veya özel kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunlardan gerek ülke içindekileri, gerekse komşu ülkelerde bulunanları satın almak veya emanet olarak alıp nüshasını istinsâh etmek mümkündür. Bu iş için gerekli olan para encümenin emrine verilmiştir. Ancak bu bilim dallarında uzman olan âlimlerin önceden bu kitapları belirlemeleri gerekir. Bu konuda komşu ülkelerdeki siyasî temsilcilerimize gerekli emirleri verdik ve bu konuda elimize birkaç bilgi ulaştı. Şu anda bu bilgileri toparlıyorlar ve gelecek celsede temsilcilerimizin hangi kitapların fihristini çıkarıp bize gönderdikleri sizlerin bilgisine sunulacak. Öte taraftan siz değerli âlimlerin de bildiği gibi, Rey, İsfahan, Gürgenc ve özellikle Gazne sarayları bu konuda bizimle rekâbet halindedirler ve temsilcileri aracılığıyla kıyıda köşede kalmış olan bu

kitapları topluyorlar. Bir anlamda en yeni ve en değerli ilmî eserleri elde etmek için bir tür gizli müsabaka söz konusudur. Bu nedenle bu tür eserlerin tercüme ve teliflerinden ne kadar çok toplayıp Gürgenc'e getirirsek bu bizim için iftihar vesilesi olacaktır. Bu durumda biz komşu ülkelerin sultanlarının saraylarından bu tür değerli kitapları ödünç almaktan kurtulacağız ve onlar bize muhtaç hale gelecekler. Aynı zamanda maharetli hattatlardan, nakkaşlardan, kâtiblerden, müstensihlerden ve sahaflardan oluşan bir grubu Gürgenc'de toplayacağız. Böylece sözünü ettiğim kütüphaneyi oluşturmak için onların varlığından faydalanacağız. İslâm ülkelerinin sultanlarından hiçbirinin sarayında bulunmayan bir hazine meydana getireceğiz. Bu arada siz değerli âlimler verdikleri en yeni telif ve incelemelerini sarayın kalem odasına teslim etsinler ki, istinsah edildikten, tezhîbi ve tezyîni yapıldıktan sonra bunları sarayın kütüphanesine teslim edelim ve orada koruma altına alalım. Bu konuda en seçkin eserlerin müellifine ve musannifine verilmek üzere hatırı sayılır bir ödül de tayin edilecektir. Şimdi siz değerli âlimlerin bu konudaki görüşü nedir ve bu kararın icrası için nasıl bir şey öneriyorlar? Efendilerin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek isterim.

Görüşlerini söylemek üzere konuşma izni isteyen ilk encümen üyesi Ebû Reyhân Bîrûnî oldu. Ebû Reyhân, encümen başkanlığının iznini aldıktan sonra görüşlerini açıklamaya başladı:

– Sultanımızın Gürgenc'de nefis bir kütüphane teşkil etme kararı bizim için kıvanç vesilesi, sultanımızın sarayı içinse bir azamet sembolüdür. Bu asırda bütün yaşamını bilime ve kültüre adamış olanların birinci derecedeki beklentisi her bakımdan bilgili, bilim dostu sultanlar tarafından desteklendiklerini görmektir. Onlar emniyet ve refahın gölgesinde, kendi ilmî incelemelerinin sonuçlarını insanlık toplumuna takdim edebilmek isterler. İlim dünyasının en küçük hizmetçilerinden biri olan bendeniz, uzun yıllar süren araştırma ve incelemelerimin sonucu olan kitabımın ilk bölümünü haşmetli sultanımızın mübarek eşiğine takdim edebilmiş olmaktan kıvanç duyuyorum.

Bu sırada Üstâd Bîrûnî önündeki masanın üzerinden bir kitap aldı ve Hârezmşâh'a takdim etti.

Hârezmşah sevinçle kitabı aldı. Birkaç sayfasını inceledikten sonra vezir Ahmed Sehlî'ye dönüp "Bu kitabı dikkatlice incelemeliyim. Benim incelememi müteâkib istinsâh ve tezhîb etmeleri için verin. Daha sonra da

saray kütüphanesine teslim edilsin. Bu arada kitabın bir fihristini çıkarsınlar da büyük kütüphanelere haber verelim” dedi.

Öylece ayakta durmuş ve Hârezmşâh’ın emirlerini dinlemekte olan Ahmed Sehlî büyük bir saygıyla eğilip kitabı aldı ve yerine oturdu.

Sultan kitabı vezire teslim ettikten sonra Ebû Reyhân’a bir soru yöneltti:

– Bu kitabı ne kadar zamanda telif ettiniz Üstâd?

– Sultanımız hazretleri kitabın ilk birkaç sayfasına bakar bakmaz, ilm-i hey’et’ten söz ettiğini anlamışlardır. İki yıla yakın süredir bendeniz bu eserin telifiyle meşgûlüm. Zât-ı âlînize takdim etttiğim kısım eserin üçte birini oluşturuyor. Kalan bölümlerin telifi hâlâ devam etmektedir.

– Gerçi henüz bu telifin önemi hakkında bir görüş bildiremiyorum; ancak nefis bir eser vücuda getirdiğinizden eminim.

Sultan’la Ebû Reyhân arasında cereyan eden bu konuşmalar sona erdiğinde, Üstâd Ebu’l-Hayr ayağa kalkıp konuşmak için izin istedi ve şöyle dedi:

– Sultanımız hazretlerinin de bildikleri gibi, değerli meslektaşlarım mübarek huzurunuza takdim ettikleri eserler için maddî bir beklenti içinde değillerdir. Bu vazifeyi sadece haşmetli sultanımızın gönlünü hoşnut etmek, ilmin ilerlemesine katkıda bulunmak ve bunun manevî mükafatı için üstlendik. Bu encümenin üyeleri Allah’ın lütfu ve inayeti ve sultanımızın merhameti sayesinde dünya malına muhtaç değildirler; bundan iki yıl kadar önce en kötü örneğini Tûs’un büyük hekîmi ve şairi konusunda da gördüğümüz gibi, kötü niyetli olan diğerlerinin aksine, şükürler olsun ki bizim hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Eğer sultanımız bu gerçekleri dalkavukluk yapma anlamında algılamazlarsa, rûhî azamet ve himmet bakımından bugün bilginlerin hâmiliğini yapan tek insan olduklarını açıkça söylemek isterim. Tarih sizin adınızı iyilik ve büyüklükle anacaktır. Mübarek zâtınızdan af dileyerek arz etmek isterim ki, genel olarak ilimle ilgili olan meseleler, maddiyâtla mukayese edilemez; altın ve gümüşle alınıp satılamaz; ilim ve kültüre hizmet edenlerin en büyük mükâfâtı, zahmetlerinden insanlık toplumunun bir fayda sağlamasıdır. Hiçbirimiz ilmî eserleri tasnif ve telif ederek ticaret yapma, mal ve mülk edinme, altın ve gümüş biriktirme niyetinde değiliz. Bizim için son derece önemli olan bir konu varsa, o da ilmî meselelerdeki gerçekleri beyan etme ve düşünce özgürlüğüdür. Bu konuda bütün meslektaşlarımın benimle aynı görüşte olduklarını düşünüyorum. Her sınıf ve tabakadan ilim hizmetçilerinin düşünce ve görüşlerine, her din ve mezhepten insanların inançlarına saygı

gösterilmesi son derece önemlidir. Siyasî mülâhazaların, şunun azledilip bunun nasb edilmesinin ilmî eserlerin geleceğini tayinde hiçbir müdahalesinin olmaması gerekir. Mülâhaza buyurunuz haşmetli sultanım: Değerli bir şairin ve hekîmin otuz yıl süren zahmetlerinin neticesinin, bir sultanın arzusuna kurban edilmesinden daha kötü bir zulüm olabilir mi? Bu bir cinayet değil midir? Şu anda avare ve derbeder bir halde yaşayan bu Tûslu bilge ve şair adam, Gazne sarayının gazabına uğrayacak ne gibi bir suç işledi acaba? Bir adam bütün gençliğini bir ülkenin ve kavmin yaşaması için sarf etti ve ebediyyen yok olmayacak bir eser vücuda getirdi. Ancak şimdi bir vezir azledildi diye bir grup hased ve kötü niyetli insanın yüzünden, çektiği onca zahmetlerden istenmeyen bir netice elde etti; bütün ümitleri bir anda yok olup gitti; itibarı sarsıldı ve istenmeyen adam ilan edildi. Benim bu açıklamaları yapmaktaki amacım, Allah göstermesin, diğer saraylarda böyle şeylerin bir daha tekrarlanmamasıdır; çünkü bu durumda ilmin fatihasını okumak ve bir ilim adamının siyah saçlarını ilim yolunda beyazlatmasını beklememek ve ödül yerine ceza vermek gerekir. Hârezm'in büyük sultanının sarayında kesinlikle böyle bir durum meydana gelmeyecektir; çünkü hem siz millete hizmet edenlerin değerini biliyorsunuz, hem de gelecek nesiller ve tarih sayfaları böyle nankör sultanların yaptıklarını lanetleyecektir. Ben gerçekleri böylesine açık bir dille arz etmek zorunda kaldığım için sizin mukaddes zâtınızdan affımı diliyorum. Sadece sultanımızın özel lütfû ve inayeti beni böylesine küstahça görüşlerimi açıklamaya teşvik etmiştir.

Başını önüne eğmiş ve derin düşüncelere dalmış olan Hârezmşâh, müteessir bir yüz ifadesiyle Üstâd'a baktı ve konuşmaya başladı:

– Değerli Üstâd! Sizin bu söylediklerinizin tamamına katılıyorum ve sizi rahatlatmak için bir kez daha söylüyorum: Benim sarayımda bu tür şeyler hiçbir zaman olmayacaktır. Bütün siyasî zorluklara rağmen biz, Tûs'un büyük hekîmini Hârezm'de değerli bir misafir gibi karşılamaya, böylesine değerli bir şairi övünç ve iştiyakla bağrımıza basmaya ve bu encümenin üyeliğine kabul etmeye hazırız. Ayrıca bu teşebbüsün sonucunda Gazne sarayıyla bizim aramızda meydana gelecek olan her türlü düşmanlığı göğüslemeye hazır olduğumuzu da bilmenizi isterim. Zira bu büyük adama zulmedilmiştir ve ne pahasına olursa olsun telâfi edilecektir. Ben bilime ve edebiyata hizmet edenlerden hiçbir şeyi esirgemiyorum. Hârezm sarayının bütün gücünü ve hazinelerini saltanat encümeninin emrine tahsis ediyorum. Sizin için mümkünse, Tûs'un büyük hekîmini

Gürgenc'e davet ediniz. Onu gözümüzün önünde tutalım ve onunla Gazne Sultanı arasında var olan ihtilâfı ortadan kaldırmak için ne gerekiyorsa yapalım. Şüphesiz Gazne Sultanı yaptıklarından dolayı pişman olacak ve Tûslu hekîme reva görülen zulmü hafifletecek şeyler yapılacaktır. Bu işin bizim ve sizin yardımınızla halledilmesi de ayrı bir mutluluk kaynağı olacaktır elbette. Ayrıca Tûslu büyük şair Firdevsî'nin bizim sarayımıza davet edilmesi, İslâm ülkelerindeki ilim adamları ve edebiyatçılara bizim sarayımızın gerektiğinde hiç çekinmeden sığınabilecekleri bir sığınak olduğunu gösterecektir. Böyle bir siyasetle ilim ve fazilet erbâbının dikkatini Gürgenc'e çekeceğimiz doğaldır. En uzak noktalardan bile âlim ve ediblerin Hârezm'e yönelecekleri ve böylelikle Gürgenc'in seçkin bir ilim ve edebiyat merkezi haline geleceği kesindir.

Defalarca söyledim ve bir kez daha söylüyorum: Bizim sarayımızda en küçük hizmetçinin, hatta kölelerin bile hiçbir şekilde hakkı yenmemiştir ve hiç kimse zulüm görmemiştir. Kaldı ki bizim itibarımız âlimlerin varlığına bağlıdır ve onların hakkının yenmesi hiç mi hiç mümkün değildir. Buna sizler canlı şahitsiniz. Biz tam bir adalet ve hakkâniyet içinde ülkenin bütün işlerine hakemlik yapıyoruz. Ülkenin hayrına ve iyiliğine olan şeyleri hiç çekinmeden gerçekleştiriyoruz. Çünkü gerçekte biz, halkın emini ve hizmetçisiyiz. Allah'ın bize bahşettiği makam ve mevkiyi, bu ülkenin her bir ferdinin hukukunun korunması, emniyetinin sağlanması ve adaletin yaygınlaşması dışında bir şey için kullanmadık ve kullanmayacağız da.

Düşünce ve inanç özgürlüğü meselesine gelince: Efendiler kendi ilmî inanç ve düşüncelerinin doğruluğundan veya yanlışlığından şahsen sorumludurlar. Siz insanlık toplumunu doğru yola sevk etme görevini üstlenmiş durumdasınız. Sizin dininizle veya mezhebinizle hiç kimsenin bir alışverişi yoktur; ayrıca ilim erbâbının kaderi üzerinde falancanın azledilip filancanın nasb edilmesinin çok az etkisi vardır.

Özetle efendiler; sizin isteğiniz benim isteğimdir.

Bu sırada sarayın teşrifât işlerinden sorumlu olan birisi içeri girdi. Doğruca Hârezmşâh'ın huzuruna gidip bir fermanı ona takdim etti ve alçak sesle Hârezmşâh'ın kulağına bir şeyler söyledi. Sultan başını salladı; sonra fermanı açıp yüzeysel olarak bir göz attı. Ardından encümen üyelerine hitâben "Sevgili dostlarım!" dedi. "Önemli bir emir geldi ve benim Hârezm ülkesi yüksek şûrâsına katılmam gerekiyor. Bu şurada saray vezirinin de bulunması gerekiyor. Öte yandan encümenin sonraki toplantısında şahsen

bulunmayı istiyorum. Bu nedenle gelecek toplantının bugün öğleden sonraya ertelenmesini istiyorum.”

Toplantıda hazır bulunanlar Hârezmşâh’ın isteğine muvâfakat ettiler. Sultan yerinden kalktı; başıyla encümen üyeleriyle vedalaşıp salondan çıktı. Ahmed Sehlî de onun hemen ardı sıra salondan ayrıldı.

8

HÂREZMŞÂH'IN TAAHHÜDÜ

Akşam üstü saat 5'e doğru Hârezmşâh'ın, vezir Ahmed Sehlî'nin ve encümen üyelerinin katılımıyla saltanat encümeni tekrar toplandı. Celsenin resmîleşmesinden sonra Ebû Ali Sînâ encümen başkanlığının iznini ve Üstâd Ebu'l-Hayr'ın muvâfakatını aldıktan sonra ayağa kalktı ve şöyle dedi:

– Hârezm'in haşmetli sultanı çok iyi bilirler ki, tabâbet mesleğiyle iştigâl etmenin temel şartı, bu dalda tam bir uzmanlığa ve gerekli tecrübelere sahip olmaktır.

Bu sırada Hârezmşah gülümseyerek Ebû Ali'nin sözlerini kesti:

– Tam bir uzmanlığa ve gerekli tecrübeye sahip olmanın şartı da yeterince yaşlı olmaktır. Öyle değil mi?

Sultanın kendisi hakkındaki latif kinâyesini anlayan Ebû Ali hemen cevap verdi:

– İstisnâî durumlar dışında hayır, sultanım!

Ebû Ali'nin bu cevabını müteakib Üstâd Ebu'l-Hayr, hemen ayağa kalktı ve Ebû Ali'ye arka çıkmak düşüncesiyle konuşmaya başladı:

– Haşmetli sultanımızın emin olmaları gerekir ki bu bilgin gencin varlığı yaradılışın istisnâî durumlarındandır. Hepimiz kabul etmeliyiz ki, Tanrı bu acâib adama insanoğlunun beyninin kapasitesi üzerinde bir cevher, hafıza, akıl ve istidâd bahşetmiştir.

Ebû Ali saygıyla başını eğdi ve "Değerli Üstâd!" dedi, "Bu mübalağalı övgüyle beni utandırmayınız, ben böyle bir övgüye lâyık değilim."

"Lâyıksın oğlum" diye karşılık verdi Ebu'l-Hayr; "Senin bu yaşta harikulâde bir erdeme, bilgiye ve akla sahip olman, yaradılışın en şaşırtıcı işlerindendir. Şifâhânede en son uyguladığın şaşırtıcı iki tedavi yöntemi senin dehânın en bariz örneğidir."

Ebû Sehl de katıldı Ebu'l-Hayr'ın açıklamalarına:

– Ben Üstâd'ın senin hakkında söylediklerinin övgü olmadığını, gerçeğin tâ kendisi, olduğunu, hatta eksik bile söylendiğini tam bir itimatla söyleyebilirim. Sen tıp dünyasının iftihar kaynağısın ve ben Ebû Sehl olarak bunu açık bir kalple itiraf ediyorum. Bu asrın bütün bilginleri senin ilmî makamın, tıp alanındaki bilgin ve maharetin, hatta bütün ilimlerdeki bilgin karşısında saygıyla eğiliyorlar.

Ebû Ali encümen üyelerinin kendisi hakkındaki övgü dolu sözleri karşısında tevazuyla başını eğdi ve şöyle dedi:

– Hakkımdaki övgü dolu sözleriniz için şükranlarımı arz etmek isterim. Ancak ben çok önemli bir konuyu arz etmek için söz almıştım.

Sultan gülümsedi ve, “Buyrun! Ben sadece şaka yapmıştım. Üstâdların senin hakkındaki sözlerine ben de bütün kalbimle katılıyorum” dedi.

Ebû Ali başını öne eğip kaldığı yerden devam etti konuşmasına:

– Sadece maddî birtakım çıkarlar sağlamak için bu meslekle iştigâl eden kişilerin, toplumun en tehlikeli düşmanları olduğunu ifade etmek isterim. Bu tür insanlar önce bir tabiblik belgesi elde ederek halkın canına ve malına kastediyorlar. Sonra da çeşitli yollarla, özellikle de dertli ve perişan hastaları korkutarak dolandırıyorlar. Ne yazık ki, bu şehirde de ilmî ve tıbbî bilgiden yoksun olduğu halde sırf altın ve gümüş biriktirmek, mal ve mülk edinmek için bu mesleği yapan bir sürü insan var. Nitekim ben geçen gün bunlardan birine rastladım. Eğer bir saat daha gecikilmiş olsaydı, tabib bozuntusu bu adamın bilgisizliği ve cahilliği yüzünden bir canlı telef olacaktı. Bu nedenle bu şehirde çalışan tabiblerin yetkilerinin ve çalışma şartlarının yeniden gözden geçirilmesi ve bu mukaddes mesleği hakkıyla yerine getirmeyen düzenbazların işten el çektirilmesi yerinde bir davranış olacaktır. Eğer bu öneri encümenin ilgisini çekerse, tecrübeli ve güvenilir tabiblerden oluşan bir heyetin bu işi çözümlemesi mümkündür. Böylece düzenbazların ve hırsızların bu işi yapmaları engellenir ve çoğunluğunu câhil insanların oluşturduğu günahsız insanlar, bu tabib görünümlü tâcirlerin elinde telef olmaktan kurtulurlar.

İlmî eserlerin hazırlanması ve takdim edilmesi konusuna gelince: Bendeniz tıp alanında kapsamlı bir eser telif ettiğimi iftiharla söyleyebilirim. Bu eserin birinci bölümü sona ermiş olup mübarek zâtınıza takdim edilecektir. Son derece dikkatli bir şekilde telif edilen bu eserin adı “Kânûn”dur. Toplam beş kitaptan oluşan bu mecmuada tıp alanındaki bütün meseleleri inceleyip açıkladım. Birinci kitap, tıp ilminin tanımına ve insan bedeninin ayrıntılı açıklamasına ilişkindir. İkinci kitap, ilaçları ve ilaçların yapıldığı unsurları içermektedir ve bu bölümde 785 çeşit bitki ve bu bitkilerden hangisinin hangi ilaçların yapımında kullanıldığı incelenmiştir. Üçüncü kitapta, insan bedenindeki belirtileri ve etkileriyle birlikte Hârezm’in yerli hastalıklarının tamamı açıklanmıştır. Dördüncü kitap, içinde bulunduğumuz asra kadar bilinen hastalıkların tamamına, beşinci kitap da ilaç yapımına, ilaçların bileşimine ve özelliklerine ilişkindir. Bu

mecmua hakkında arz edebileceğim tek açıklama; Kânûn adını verdiğim bu eserin tamamlanmasından sonra, hastalıkların teşhisi, tedavisi, bitkisel ilaçların kullanımı ve ilaç yapımı konularında tabiblerin karşılaştıkları güçlüklerin büyük ölçüde ortadan kalkacak olmasıdır. Bir anlamda bu eser hastalıkların belirtilerini ve her birinin tedavi yöntemini içeren tam bir tıp mecmuasıdır. Tabiblerin önceki tıbbî eserlere duydukları ihtiyacı ortadan kaldıracağından eminim. Ben bu hizmetin değeri konusunda hüküm verme işini tarihin vefalı sayfalarına ve gelecek nesillerin insafına bırakıyorum. Bu eserin dışında, ilm-i nazarî'nin ve ilm-i hey'et'in çeşitli konularında beş eser daha hazırlanmıştır. Bunları da zâtınıza takdim ediyorum.

Bu sırada Ebû Ali, Hârezmşâh'a doğru ilerledi ve elindeki altı cild kitabı kendisine takdim edib şöyle dedi:

– Sultanım, bu Kânûn kitabının ilk bölümüdür. Bu kitabın adı da *Hikmet-i Şark*'tır. Üçüncü kitaba Ahlâk adını koydum. Dördüncü kitap musikî ilminin temellerini, beşinci kitap besinler, besinlerin özelliklerini ve zararlı olanlarını içermekte olup *et-Tedâruk* ve altıncı kitap da *Gök Cisimleri* adını taşımaktadır.

Şaşkınlık ve hayranlık dolu gözlerle Ebû Ali'yi izlemekte olan Sultan, Ebû Ali sözlerini bitirdiğinde, kendisine takdim edilen kitaplara bir göz attıktan sonra şöyle dedi:

– Siz günde kaç saat çalışıyorsunuz? Galiba uyumaya ve dinlenmeye hiç zaman ayırmıyorsunuz?

– Uyumak ve dinlenmek için günde iki saat yeterlidir. İnsan ilmî eserlerin içine gömüldüğünde, uykunun ve dinlenmenin anlamını artık bilmiyor ve zamanın nasıl geçtiğini hissetmiyor bile. İlmî mütâlaâlarla meşgûl olan herkesin böyle olması mümkündür; ancak bendeniz çocukluğumdan beri böyle çalışmaya alışmışım.

Sultan şaşkınlık içinde "İlginç!" dedi; "Gerçekten çok ilginç. Siz hayatım boyunca gördüğüm en acâib insansınız!"

Ebû Ali başını öne eğip "Açıklamaların devamını büyük Üstâd Ebû Sehl yapacaklar" dedi ve hesaplı adımlarla kendi masasına doğru yürüyüp yerine oturdu.

Üstâd Ebû Sehl, Hârezmşâh'ın önünde saygı ile eğildikten ve Üstâd Ebu'l-Hayr'dan izin aldıktan sonra görüşlerini açıklamaya başladı:

– Sultanım! Sizin ilme hizmet hususundaki çok mukaddes ve yüksek hedefiniz Me'mûnî hânedânının iftihar sebebi olacaktır. Zâ-ı âlînizin fermanının icrasında bendenizin görüşü şöyledir: Özel kütüphanelerdeki ve

şahısların ellerindeki Yunanca, Süryanice, Hintçe vb. dillerdeki birçok seçkin ilmî eserleri ve nadide kitapları istinsâh etmek ve Arapça'ya, Farsça'ya çevirmek için de bir heyet görevlendirilmesinin uygun olacağını düşünüyorum. Böylece bu tür değerli eserler herkesin kullanımına sunulmuş olur. Bu işin, kendisi seçkin mütercimlerden biri olan ve üç yabancı dili de çok iyi bilen büyük Üstâd Ebu'l-Hayr'ın gözetiminde gerçekleşmesi daha iyi olur. Ben saltanat kütüphanesinin genişletilip tamamlanması ve bilginleri eser ve kitap telif ve tasnif etmeye teşvik konusundaki bütün görüşlerinizi destekliyorum ve inanıyorum ki, bu çabalar gelecek kuşakların övgüsüne ve şaşkınlığına sebep olacaktır. Bizim sevincimizin ve ümidimizin kaynağı şudur: Genellikle hükümdarlar ve sultanlar ülke işleriyle, siyasî ve askerî meselelerle öylesine meşgûldürler ki, bilimin ve kültürün yaygınlaşması onlar için ya ikinci ya da üçüncü derecede önemlidir, hatta bir bölümü bunlara ilgi bile duymamaktadır. Onların bütün işi gücü savaş yapmak, yeni ülkeler fethetmek, komşu ülkelere saldırmak ve nihayet kan dökmekten ibarettir. Ancak Hârezm Sultanı, âlimlerin hâmiliğini yapmakla, bilimin gelişmesine katkıda bulunmakla, genel kültüre hizmet etmekle bu sultanlardan ayrılmaktadır. Bu özellikleriyle bütün sultanların başında yer almaktadır. Bilime özel bir ilgi duymaktadır. Bu yöntem kesinlikle bütün İslâm ülkelerinde eşsizdir; sadece Hârezm sarayına özgüdür. Şu anda bütün ilim meclislerinin, yakın ve uzak bütün ülkelerin öğrencilerinin ve güçlü sarayların gözü Gürgenc'e dikilmiştir. Bir anlamda siz Sâmânîlerin ilmî mirasının hâmisisiniz. Sadece bu hazineyi korumakla kalmıyorsunuz, aynı zamanda onun gelişmesine yönelik bütün imkânları seferber ediyor ve hiçbir fedâkârlıktan kaçınmıyorsunuz. Bendeniz şimdi büyük bir iftiharla çağımızın en korkunç hastalığı olan veba hakkında telif ettiğim son eserimi zât-ı âlînize takdim ediyorum.

Bu açıklamalardan sonra Ebû Sehl, Sultan'a doğru yöneldi ve kitabını ona takdim etti. Sultan kitabı aldı ve daha ilk sayfasını açtığında, beğenisini dile getirdi:

– Oh, oh !... Ne güzel bir hat! Üstâd gerçekten yazınız çok güzel ve böyle bir hünere sahip olduğunuz için ben sizi tebrik ediyorum. En son ortaya çıkan veba salgınında Horasan ve Hârezm halkından birçok insan öldü ve ben bu tehlikeli hastalığın ortaya çıkışı, yayılma yolları ve önlenme yöntemleri konusunda tabiblerin ve halkın elinin altında böyle derli toplu bir kitabın olmasını çok istiyordum. Bu hastalığın yaygın olduğu yerlerde,

imkânlar ölçüsünde insanların bu hastalıktan ve tehlikelerinden korunabilmeleri benim en büyük arzumdu. Ve şimdi sizin, benim bu arzumu yerine getirdiğinizi görüyorum. Acaba bu kitapta, bu hastalığın ortaya çıkış sebeplerinden, korunma yöntemlerinden mi söz edilmekte?

– Evet Sultanım!. Kitapta hastalığın ortaya çıkış sebeplerine ve yayılmasını önlemek için alınması gereken tedbirlere bütün yönleriyle değinilmiştir. Hiçbir hususun unutulmadığını düşünüyorum.

– Pekâlâ! Asıl nüsha sizin en büyük yadigârınız olarak saltanat kütüphanesinde korunacak. Onun fihristini çıkarıp ülke dışındaki muteber kütüphanelere göndermelerini ve arzu ederlerse İslâm ülkelerinin sultanları için ondan altın işlemeli başka nüshalar hazırlamalarını emredeceğim. Acaba Üstâd'ın söyleyecek başka sözü var mı?

– Evet Sultanım! Bendeniz biraz da değerli dostum ve meslektaşım Ebû Ali'nin de sözünü ettiği önemli bir konudan bahsetmek istiyorum.

– Hârezm'de bulunan tabiblerin yetkileri konusunda mı? Pekâlâ, buyrun!

Ebû Sehl kendi masasına doğru gitti; masasının önünde durdu ve konuşmasına kaldığı yerden devam etti:

– Bu konu son derece önemlidir. İşleri insanların canıyla olan kimseler, vicdan sahibi, şerefli ve tamahkâr olmayanlar arasından seçilmelidir. Zira haşmetli sultanımızın da bildikleri gibi, tıbbî hatalar dışındaki bütün hatalar ve zararlar telâfi edilebilir; ancak tıbbî hataları ve zararları hiçbir şekilde telâfi etmek mümkün değildir. Tabâbetle iştigâl edenlerin bu mesleğe ticârî açıdan bakmamaları, bu mesleği servet ve kazanç kapısı olarak görmemeleri gerekir. Şerefli ve gerçek bir tabib, sadece tahsili sonunda ettiği yemine sadık kalması bir yana, bu mukaddes mesleğin rûhânî makamının ve vicdanın gereği olarak maddî hiçbir beklenti içerisinde olmadan ve hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, hastalara hiçbir külfet yüklemeden ve baskı yapmadan, en çok değer verdiği insanlara yaklaştığı gibi yaklaşmalı, onları tedavi etmeli ve hasta ne kadar fakir olursa, onu tedavi eden tabibin tedavisi de o kadar büyük olmalı. Bendenizin bu konuda alınabilecek tedbirlere ilişkin görüşü şudur: tabiblere ödenen her çeşit muayene ve tedavi ücreti, hastanın ve hasta yakınlarının isteğiyle ve hastaların gücü oranında olmalı. Tabâbet ilminde kesin ve değişmez bir gerçek vardır ve o da şudur: özel bir hastalığı tedaviye başladığımızda, bir başka hastalık hastayı tehdit ederse, birinci hastalığı tedavi sırasında ikinci hastalığın belirtilerini ve arâzlarını da ortadan kaldırmamız gerekir. Aksi

taktirde tedavi eden tabibin bütün zahmetleri boşa gidecektir. Zira ikinci hastalık hastaya hücum edib onu yok edecektir. Bu kesin kural sebebiyle, bir tabibin, bir hastanın sadece bir derdini tedavi etmemesi; onun aynı zamanda başka bir hastalığa yakalanmasını da önlemesi gerektiğini arz etmek isterim. Daha açık bir ifadeyle; ağrılar içinde kıvranan bir hastayı cismânî bir hastalıktan kurtardığımızda, onu genellikle bir tabibin insâfıyla bağdaşmayan yersiz beklentilerle ve çok fazla ücret istemekle malî bir zorluğa ve bundan kaynaklanan üzüntüye atmamalıyız.

Bendeniz bu şehirde, kendisinin veya ailesinden birisinin tedavisi amacıyla eşyalarını satarak, tabiblere büyük paralar ödemek zorunda kalan, kimi zaman da çok fazla paralar ödemesine ve maddî hasarlara tahammül etmesine rağmen hastalarını kaybeden ve iki bakımdan da yasa ve mateme gömülen insanların bulunabileceğini biliyorum.

Sultan başını sallayarak Ebû Sehl'in sözlerinin doğruluğunu onayladı. Bu sırada konuşmak için söz alan saray veziri Ahmed Sehlî şaşkınlık içindeydi. Nitekim vezirin bu şaşkınlığı sesine de yansıyordu:

– Fakat Üstâd! Bunlar gerçek tabibler değildir, tabib görüntüsüne bürünmüş tacirlerdir. Bunlar büyük Üstâd Râzî'nin kendileri hakkında "*Hedefleri mal mülk elde etmek ve hastaların can suyunu emmek olan mukallid ve mayasız tabibler, caniden öte bir şey değillerdir*" dediği kimselerdir. Ve bu nedenle de tabibler camiasından kovulmaları gerekir; zira bu grup sadece tabibler câmiasının değil, aynı zamanda bütün toplumun da yüz karasıdırlar. Şimdi yüce sultanımızdan, Hârezm'in tabibler câmiasının, bu bilgisiz ve tâcir kılıklı adamlardan tasfiyesi konusunda seçkin görüşlerini söylemelerini talep ediyorum. Bu arada Üstâd Ebu'l-Hayr'ın, tabiblerin sınanması konusunda nefis bir mecmua hazırlamış olduğunu sultanımızın ve encümenin muhterem üyelerinin bilgisine sunarım. Üstâd'ın hazırladıkları bu mecmuanın, kararın icrası konusunda en iyi kılavuz olacağı kanaatindeyim. Bir anlamda toplumun yararının gereği olarak tabib görünümlü, merhametsiz ve vicdansız bir grubun eylemlerini önlemek için bundan seksen beş yıl kadar önce Bağdat'ta gerçekleşmiş olan bir teşebbüsü bizim de gerçekleştirmemiz gerekmektedir.

Sultan "Hangi teşebbüsü kastediyorsunuz?" diye sordu.

– Bundan seksen beş yıl önce, Bağdat'taki hilâfet sarayında bugün Gürgenc'de görülen durumun benzeri bir olay yaşanmış ve tabiblerin uygunsuz davranışları o dereceye yükselmiş ki, sonunda hilâfet sarayı tıp câmiasını bu unsurlardan temizlemek için bir dizi önlemler almak zorunda

kalmış. O dönemin halifesinin emriyle, Bağdat'ın Sinân Sâbit adındaki meşhur bir tabibi, şehirdeki bütün tabibleri imtihandan geçirmiş ve bu imtihanın sonunda birçoğunun bu işi yapması yasaklanmış.

– Sizin önerinizi her yönüyle destekliyorum. Ben tabibleri sınayacak bir kitap telif ettiğini daha önce Üstâd Ebu'l-Hayr'ın bizzat kendisinden işitmiştim. Şimdi bu mecmua sona erdiğine göre, hemen gerekli adımları atmak gerekir ve güvenilir tabiblerden teşekkül edecek bir grubun bu işe nezaret edeceklerine inanıyorum. Gelecek celseye kadar gecikmeksizin önce Gürgenc'teki, ardından da bütün Hârezm'deki tabiblerin imtihandan geçirilmesine yönelik bütün hazırlıkların yapılmasını bekliyorum. Bu konudaki girişimleri içeren bir program Üstâd Ebu'l-Hayr'ın gözetimi altında tanzim edilecektir. Ancak ilk aşamada iyi bir şöhreti olmayan tabibleri, resmî imtihan komisyonu teşkil edilinceye kadar işten el çektirmek gerekir. Acaba encümen üyelerinin tamamı buna katılıyorlar mı?

Encümen üyeleri oy birliğiyle Sultan'ın görüşünü destekledi. Daha sonra Ebû Sehl ayağa kalktı, başını öne eğip konuşmaya başladı:

– Halkımın ve ülkemin hayrına olan bu önemli işte haşmetli sultanımın teveccühüne mazhar olmaktan dolayı şükranlarımı sunarım. Şimdi üzerinde durulması gereken bir husus daha kaldı ve o da saltanat encümeni üyelerinin güvenliğe sahip olmamasıdır. Bendeniz bu encümenin feshedilmesi için ülke içinde ve dışında birtakım hilelere başvurulduğunu ve birtakım entrikaların çevirildiğini biliyorum. Sultanımız hazretlerinin bu teşebbüslerden haberdar olup olmadıklarını bilmek isterdik. Bu celsenin teşkilinden önce dışarıda değerli meslektaşlarımla bu konuda müşâvere ettik ve meslektaşlarım bu celsede mevcut durumu açıklama görevini bana lâyık gördüler. Anılan düzenbazlıklara ve gizli oyunlara son verilmemesi halinde, bu encümenin faaliyetlerinin devam etmesi güçleşecektir. Ama saltanat encümeni üyelerinin görüş ve düşünce özgürlüğü Sultanımızın himayesi altında olursa ve Sultanımız tarafından da malûm olan siyasî tahrikler bu dokunulmazlık esasını bozamazsa, encümenin faaliyetleri devam edecektir.

Derin bir düşünceye dalmış olan Sultan Ebu'l-Abbâs, bu sırada her iki elini yüzüne sürdü ve sonra encümen üyelerine dönüp tane tane konuşmaya başladı:

– Devam ediniz Üstâd! Bu konuda neler biliyorsanız, hepsini söyleyiniz!

Ebû Sehl konuşmasına devam etti:

– Bundan yaklaşık iki yıl kadar önce, Gazne sarayında Tûs'un değerli şairine karşı gösterilen vefasızlık örneğinden sonra, şimdi de aynı avcı yeni avlar bulmak ümidiyle tuzağını kurmuş, bir başka grubu da bu alınyazısına sürüklemekte ısrar etmektedir. Şimdiye kadar benim ve Ebû Ali'nin adına Gazne'den iki adet mektup geldi. Her iki mektupta da bana ve Ebû Ali'ye parlak vaadlerde bulunulmakta, altın ve gümüş teklif edilmektedir. Ancak bu tür vaadlerin bir aldatmacadan öte bir şey olmadığını ve bizlerin bunlara kanmayacağını; daha da önemlisi tamâh etmeyeceğini sultanımız da çok iyi bilmektedirler. Elbette biz ferman niteliğinde olan bu mektuplara gerekli cevapları verdik. Ancak bu arada Gazne sarayındakiler boş oturmadılar ve düşüncelerini uygulayabilmek için her türlü yolu denemeye başladılar. Bazen lütûf ve merhamet yoluyla, bazen de korkutmak sûretiyle müzâkereye giriştiler. Bizi Gazne sarayının hışmıyla korkutuyorlar ve sürekli olarak Gazne'ye gitmemizi teşvik ediyorlar. Ancak bu girişimler bizim irademizde kesinlikle en küçük bir sarsılma bile meydana getirememekte. Her hâlukârda bendeniz ve Ebû Ali, Gazne sarayının davetini kesin bir dille geri çevirdik ve ilme hizmetin siyasî hareketlere, kişilerin irade ve kararına, şunun bunun görüş ve düşüncelerine, gazabına ve bir sultanın etrafındakilerin mutluluğuna tâbi olmaması gerektiğine inanıyoruz.

Bu sırada encümen üyelerinin tamamı Ebû Sehl'in yaptığı açıklamaları doğruladılar.

Ebû Sehl sözlerini bitirdiğinde, Sultan cevap vermek için ayağa kalktı. Salonda bulunanlar da onu izlediler. Ardından Sultan tane tane ve kesin bir ifadeyle konuşmaya başladı:

– Saygıdeğer efendiler! Defalarca söyledim ve son bir kez daha söylüyorum: Sizin inanç ve düşünce özgürlüğünüz ve aynı şekilde can ve mal dokunulmazlığınız her bakımdan güvence altındadır. Ben şahsen kesin bir şekilde bu dokunulmazlığı garanti altına alıyorum. Başkalarının çevirdikleri entrikalar konusunda da açıkça söylemeliyim ki, ben bu ülkede hükûmet ettiğim müddetçe, bu girişimler kesinlikle hiçbir sonuç vermeyecektir. Umarım benim bu açık taahhütlerimden sonra, bu konudaki bütün tereddütleriniz ortadan kalkar. Hiç kimse ve hiçbir güç sizin iradeniz ve isteğiniz söz konusu olmadıkça, içinizden birini veya birkaçını bir şey yapmaya ya da bir yerlere gitmeye zorlayamaz. Efendiler bu hususu bir kez daha tekrar ediyorum: Hârezm saltanat encümeni üyelerine hiç kimse zorla kendi iradesini kabul ettiremez. Allah'ın takdiriyle mevcut durumun

değişmesi halinde bile, benim verdiğim taahhütleri yerine getireceğimden hiç kimsenin şüphesi olmasın.

Sultan bu kısa, ancak kesin konuşmasından sonra encümen üyelerinin övgüleri arasında toplantı salonundan ayrıldı. Böylece Hârezm saltanat encümeninin son celsesi sona erdi.

9

ACI GERÇEK

Dünyanın muhtelif milletlerinin ve kavimlerinin tarihinde, hânedânlar arasında, saraylarda ve her çeşit siyasî, idarî, toplumsal ve askerî kurumlarda şeref ve vicdandan uzak, kötü maksatlı, kıskanç, kötü tabiatlı, kindâr ve hain unsurlar daima olagelmiştir. Bu tür insanlar aşağılık tabiatları nedeniyle kimi zaman bir aile, toplum, millet veya kavim için en büyük bedbahtlıkları meydana getirmişlerdir. Bu tün insanları velî nimetlerine veya ülke ve vatanlarına karşı hıyânete iten başlıca sebep, adaletin icrası, bir başka ifadeyle; onların başkalarının haklarına saldırıp bundan yararlanmalarının önlenmesi, kendi çıkarlarının zarar görmesidir. Bu tür unsurlar mal, makam ve haksız kazanç elde etmek için kin ve intikam yolunu seçerek toplumun varlığına büyük zarar vermişlerdir. Milletler tarihinin üzüntü dolu olaylarını dikkatli bir gözle incelediğimizde, bu tür musibetlerin temel sebebinin ve aslî kaynağının her zaman aşağılık ve hain bir unsur olduğunu görürüz. Her çeşit milliyeti ve taassubu bir kenara bırakıp sadece gerçekleri; zaferlerin ve yenilgilerin başlıca sebeplerini açıklamak amacıyla, bu kötü unsurların milletlerin kaderi ve önemli tarihi olaylar üzerinde çok büyük etkilerinin olduğunu, hatta bir kavmin yıkılıp yok oluş sebeplerini hazırlayabildiklerini ve bir milletin tarihî rotasını değiştirmeye bile muktedir olduklarını söylememiz gerekir. Bu konudaki örnekler sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar bir araya getirilmeye kalkılsa, yüzlerce cilt kitap tutar. Hicrî 5. yüzyılın başlarında Gürgenc şehrinin tabiblerinden biri olan Ahmed Müştâk, bu zararlı unsurların bariz bir örneğini teşkil eder. Ahmed Müştâk kırk sekiz yaşında bir adamdı. Sağ gözü kör olduğu için Gürgenc halkı ona “Tek gözlü şeytan” adını takmıştı. Kızıl saçları, mavi gözleri ve köse sakalı, adeta bu kötü lâkabı tamamlayan en belirgin özellikleriydi.

* * *

Ahmed Müştâk, saray kâtibi Ebu’l-Feth’in hanımı Horşîdbânû’nun iyileştiğini haber alınca, onun bu iyileşmesini tabiblikteki maharetinin bir sonucu olarak göstermeye ve her mecliste, tıp alanındaki sonsuz bilgisinden ve ustalığından söz etmeye başladı. Saltanat encümeninin son toplantısının üzerinden henüz üç gün geçmişti ki, saray görevlilerinden biri onun evine gitti ve saray tarafından gönderilen bir bildiriyi ona teslim etti. Bu bildiride

saltanat encümeni tarafından payitahtta görev yapan tabiblerin tabâbetteki yeterliliklerinin sınanacağı resmî celsenin teşkiline kadar hiçbir hastayı tedavi etmemesi ve muayenehanesini kapatması gerektiği yazılıydı. Bu arada, bir hafta içinde tabiblik izin belgesini ve resmî evraklarını saltanat encümeninin kalem odasına teslim etmesi söyleniyordu. Bunları yerine getirmediği takdirde, güvenlik güçleri tarafından muayenehanesinin kapatılması için her türlü girişimin yapılacağı; teşkil edilecek uzmanlar heyeti tarafından yapılacak imtihana katılmaması halinde ise, tabiblik yapma hakkının sonsuza kadar elinden alınacağı bildiriliyordu.

Ahmed Müştâk bu bildiriye çok sinirlenmişti; öyle ki bu kararın kendisini de kapsadığına bir süre inanamadı. Bu nedenle bildiriyi getiren saray görevlisine kızgın bir ifadeyle sordu:

– Bu bildiride bir yanlışlık yapılmış olmasın?

Saray görevlisi alaycı bir ifadeyle cevap verdi:

– Kesinlikle hiçbir yanlışlık yok. Özellikle ilk bildiriyi sizin adınıza çıkardılar.

– İlginç! Bu bildirinin altında Ebu'l-Hayr Nasrânî'nin adı var. Acaba bir Nasrânî tabibi Müslüman tabiblere böyle bir ihaneti yapabilir mi?

– Bunu bilmek benim görevimin sınırlarını aşıyor. Ben sadece bir görevliyim.

Ahmed Müştâk saray görevlisinin ağzından "özellikle" sözünü duyunca ve bildirinin numarasının bir olduğunu, yani ilk bildirinin kendisine çıkarıldığını görünce, sanki kafasına ağır bir balyoz yemiş gibi hissetti kendini. Tüm bedenini bir ateş kapladı. Bütün bunların bir şaka olmadığını anladığında, tarzı olduğu üzere güler yüzlü bir ifadeye büründü ve bildiriyi getiren görevliye kapıya kadar eşlik edib onu uğurladı. Görevli adamın gitmesinden sonra, saltanat encümeninin gönderdiği bildiriyi defalarca gözden geçirdi ve her defasında bildiriyi getiren adamın söylediği "özellikle" kelimesi bir neşter misali kalbine saplandı. Sonunda gücü tükendi ve böyle bir neticeyle sonuçlanan olayların neler olduğunu öğrenmek için sarayın kalem odasına gitti. Sarayın başkâtibi Celâleddin'in odasında üç tabib tabiblik izin belgelerini ve tahsil belgelerini teslim etmekteydiler. Müştâk içeriye girdiğinde, içeride bulunan tabibler, olup bitenler karşısında duydukları rahatsızlığı dile getirmeye ve sızlanmaya başladılar. Tabiblerden biri, "Kimbilir meslektaşlarımızdan hangisi, hepimizi bunca zahmete sürükleyecek nasıl bir ahlâksızlık yaptı? Bugün

sabah bana saltanat encümeninden resmî izin belgesi çıkana kadar hasta kabul etmemem gerektiğini bildirdiler” dedi.

Ahmed Müştâk bildiriyi tabibin elinden aldı ve incelemeye başladı. Sonra başını bildiriden kaldırıp yanıtladı, biraz önce konuşan tabibin sorusunu:

– On iki yıl tabiblik yaptıktan sonra bizleri okul çocukları gibi yeniden imtihana tâbi tutmaları inşallah hayırlı olur! Acaba bu ihanet, tabiblerin makamına değil mi?

Başkâtib Celâleddîn cevapladı Ahmed Müştâk’ın bu sorusunu:

– Aksine; bana göre gerçek tabiblerin değerinin anlaşılması için bu şehrin tabiblerinin ahlaksız ve çıkarcı unsurlardan arındırılması gerekir.

Ahmed Müştâk hemen kendini toparladı ve Celâleddin’in sözlerini doğrularcasına konuştu:

– Gerçekten hârikulâde bir düşünce! Bütün meslektaşlarım bu uygulamayı destekliyorlar. Tecrübesiz kimselerin tıbbî olaylara müdahale etmesini önlemek gerekir. Payitahttaki tabiblerin saygınlığının ve onurunun korunması için alınan bu kararı ben de faydalı ve övgüye değer buluyorum. Ancak benim itirazım şuna: Bu bildirilerin tanzimi sırasında muteber ve muhterem tabiblerin haysiyetini korumaları gerekirdi. Acaba tabiblerin imtihanı için bir komisyon tayin edildi mi?

Başkâtib cevap verdi:

– Bu heyetin üyelerini Sultanımızın tasvibiyle saltanat encümeni tayin edecek ve komisyonun celseleri de encümen mahallinde teşkil olunacak. Bu imtihanda Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ’nın doğrudan nezaret edecekleri kesindir.

– Acaba bu tasarıyı saltanat encümeninin üyeleri bizzat mı tasvip ettirdiler Sultanımıza?

– Evet, öneri onlara ait.

– Gerçekten son derece faydalı ve önemli bir düşünce. Bu imtihandan sonra yıllarca tıp tahsil eden, tıp alanında önemli tecrübeler edinen ve büyük birikimleri olan insanlar ortaya çıkacak. Burada bulunan tabiblerin hepsi payitahtın tecrübeli, seçkin ve değerli tabibleridir. Her biri binlerce hastayı ölümden kurtarmıştır ve bu imtihandan başı dik ve iftiharla çıkacaklarına eminim. Bu tasarının uygulanmasıyla artık bilgisiz ve mayası bozuk kimseler, salına salına ortalıkta gezinemeyecek ve halkın canıyla oynayamayacaklar. Ayrıca iyi ve tecrübeli tabiblerin de sıradan tabiblerden ayrılması gerekir. İyi ile kötünün birbirinden ayrılmaları adaletin bir

gereğidir. Geçen hafta hastalarımdan birisi tedavisi zor bir hastalıktan kurtardım. Yaptığım tedavi sonucu sağlığına yeniden kavuşan ve yakalandığı tehlikeli hastalıktan hiçbir iz kalmayan bu hasta saray kâtiblerinden birinin hanımıydı. Bir tabib için hastayı ölümcül bir hastalıktan kurtarmaktan, onu eski sağlığına kavuşmuş bir halde ailesine teslim etmekten daha büyük bir mutluluk bulunabilir mi?

Celâleddin oturduğu yerde biraz kıpırdandı ve “Galiba siz bizim kâtibimiz Ebu’l-Feth’in hanımından söz ediyorsunuz, öyle değil mi?” dedi.

– Evet, evet, diye cevap verdi Ahmed Müştâk; “doğru tahmin ettiniz, ben bu kâtibin hanımını ağır bir hastalıktan kurtardım.”

– Fakat sayın Üstâd... Ebu’l-Feth’in bu konuda ne düşündüğünü sormak gerekir.

– Zavallı kâtib, hanımının iyileşmesinden ve eski sağlığına kavuşmasından dolayı öylesine mutlu ki!

Bu sırada Celâleddin’in emriyle hizmetçilerden biri Ebu’l-Feth’i çağırmaya gitti. Bir süre sonra Nişaburlu kâtib içeri girdi ve odada bulunanları selamladı. Başkâtibin işaretiyle bir iskemlenin üzerine oturdu ve sert bir ifadeyle Ahmed Müştâk’a “Hoş geldiniz!” dedi. Müştâk sadece dalkavukların takınabileceği bir yüz ifadesi ve ses tonuyla Ebu’l-Feth’in halini hatırını sordu ve bu sırada kendisine bir kurtarıcı görüntüsü vermekten de geri kalmadı. Ancak bu iltifatlar tek taraflıydı. Celâleddîn gizemli bir gülümsemeyle Ebu’l-Feth’e sordu:

– Üstâd sizin hanımınızı tehlikeli bir hastalıktan kurtardıklarını söylüyorlar. Ancak kendilerinin bu iddiası, sizin daha önce bize naklettiklerinizin tam tersi. Bu konuda ne diyeceksiniz?

– Vallahi ne diyeyim?

Ahmed Müştâk hemen söze karıştı:

– Buyrun, efendilerin huzurunda hanımınızı nasıl tedavi ettiğimi anlatın. Hastanızın sağlığına kavuştuğunun müjdesini sizin dilinizden duymak beni çok mutlu edecek. Gerçi ben gösterişten hiç hoşlanmam, ancak doğruyu söylemenizin de hiçbir sakıncası olamaz, öyle değil mi?

Ebu’l-Feth bir an şaşkınlık içinde yalancı tabibin gözlerine baktı, ardından da kızgın bir yüz ifadesi ve sert bir ses tonuyla cevapladı bir tabibden daha çok bir dalkavuk gibi davranan Ahmed Müştâk’ı:

– Evet, evet, hakikati anlatmanın ne sakıncası olabilir ki? Ancak hakikati çok acı olduğunu da akıldan çıkarmamak gerekir.

– Nasıl yani? Hiç anlamıyorum doğrusu. Ne demek istediğinizi gerçekten anlamıyorum.

– Gayet basit. Demek istiyorum ki, siz az kalsın yanlış teşhis ve yersiz, hatta zararlı tedavi yönteminizle bizi yasa boğacaktınız pek değerli Üstâd.

“Kinayeli ve alaycı bir ses tonuyla söylenen “pek değerli Üstâd” sözü ızdıraba boğdu Ahmed Müştâk’ı. O, bu kadar açık ve alaycı bir cevabı duymayı kesinlikle beklemiyordu. Bu yüzden son derece perişan bir halde “Acaba bir tabibin yaptığı hizmetlere karşılık verilebilecek ödül bu mu?” dedi. “Ben sizin hastanızı kesin bir ölümden kurtardım ve siz şimdi bu hakikati inkâr ediyorsunuz. Gerçekten bundan daha kötü bir değer bilmezlik olamaz.”

Ebu’l-Feth kızgın bir çehreyle karşılık verdi:

– Öyle değil mi, efendi? Benim söylediklerim hakikatin hilâfına mı? Benim hastamı bir başka tabib tedavi etti ve siz onu yanlış teşhisiniz ve işe yaramaz ilaçlarla ölümün eşiğine getirdiniz. Benim hastamı en tehlikeli anlarında mezarın ağzından geri döndüren, bilgili ve İsâ nefesli tabib Ebû Ali Sînâ’dır. Zatürre hastalığını basit ve önemsiz bir soğuk algınlığı olarak teşhis eden siz değil misiniz? Hastanın odasına temiz havanın girmesini yasaklayan siz değil misiniz? Eğer sizin ustaca talimatlarınızı bir saat daha uygulasaydık, şu anda yas tutuyor olacaktık. Ben tabiblikten anlamam; ancak şu birkaç günde şehirdeki en ünlü ve en iyi tabiblerden işittiğime göre, sizin söylediklerinizi yapsaydık hiçbir güç bizim hastamızı ölümün pençesinden kurtaramazdı. Bütün bu olup bitenlerden sonra, sizin başkalarının yaptıklarını kendinize maletmeniz, muhtelif meclislerde davul zurnayla kendinizi zavallı bir hastanın kurtarıcısı ilan edib zamanın Hipokrat’ı ve Calinus’u olarak tanıtmanız insanlığa sığar mı? Ben bunları tanıdıklardan ve arkadaşlardan işittim; ancak sizin bu kadar insafsız olacağınıza inanmıyordum. Siz benim hastamın tedavisini kendinize malettiğiniz gibi, Ebû Ali hakkında da kötü sözler söylemişsiniz. Onu tecrübesiz, hatta câhil ve ham bir genç olarak nitelemiş, bu yüzden de tabiblik mesleğiyle iştigâl etme hakkının olmadığını; genç olması sebebiyle ailelerin kendisine güvenmediklerini söylemişsiniz. Ben konuyu bu kadar açık bir şekilde anlatmayacaktım. Ancak değerli bir tabibin gerçek hakkının senin sağda solda söylediğin sözlerle ayaklar altına alındığını gördüğüm için daha fazla dayanamadım. Bu arada hazır yeri gelmişken size hatırlatmak istediğim bir şey daha var: O şerefli ve büyük tabib muayene ücretini bile kabul etmedi ve ona hiçbir şekilde hiçbir şey kabul ettiremedik.

Ancak siz üç kez hastayı muayene ve kontrola geldiniz ve bizden dokuz dinar muayene ücreti aldınız. Eminim ki, bu şehirde hastasını muayene ettirip de bizim kadar ücret ödeyen birisi daha yoktur. Keşke yaptığınız tedavi iyi netice verseydi, o zaman bunların hiç sözünü etmezdim. Bu açıklamalardan sonra artık sizden övgüyle söz etmemi ve sizin için dua etmemi beklemiyorsunuz değil mi? Saltanat encümeninin son toplantısında alınan ve şimdi de uygulamaya konulan, bütün tabiblerin bir heyet tarafından sınanması kararına; onlarca eve, bağ ve bahçelere sahip olmakla birlikte hâlâ da zavallı hastaların boş kesesine göz diken ve gönlünüzden geçen muayene ücretini almadan da hastanın evinden ayrılmayan sizin yanlış teşhisiniz, sonuçsuz tedavinizin ve açgözlülüğünüz sebep olduğunu biliyor musunuz acaba? Benim sizin böyle birisi olduğunuzdan önceden haberim yoktu. Ancak sizin yanlış şöhretinize aldandığımın farkına vardığımda, sizin altın biriktirme hırsınızdan, mal canlısı olmanızdan ve diğer kötü davranışlarınızdan dolayı gönlü incinmiş olan herkesle görüştüm. Ne var ki, görüştüklerimden hiçbirisi sizin hakkınızda bir kelime bile olsun iyi bir şey söylemedi. Acaba mukaddes tabiblik mesleğini icra etmenin anlamı bu mu? Tabâbet mesleğine aykırı olarak dükkânlar satın aldığınızı, evler, bağlar ve bahçeler edindiğinizi ve sarraflık işiyle uğraştığınızı ortaya koyacak hem şahitler, hem de belgeler var. İnsanlar sizin bu servetin tümünü dertli hastaları sağmakla elde ettiğinizi söylüyorlar.

Bu sırada orada bulunan ve anlatılanlar sayesinde meslektaşları hakkında daha fazla bilgi sahibi olan tabibler, Celâleddîn'le ve diğerleriyle vedalaşıp odadan çıktılar. Olup bitenler karşısında yıldırım çarpmışa dönen Ahmed Müştâk ayağa kalktı ve öfke dolu bir ses tonuyla şöyle dedi:

– Bu, utanmazlığın ve yüzsüzlüğün son sınırıdır. Bu küstahlığın tâ kendisidir. Ben saray vezirinden sizin cezalandırılmanızı isteyeceğim. Siz payitahtta bulunan tabibler câmiasına ve onların başkanı olan bana iftira ettiniz.

Ebu'l-Feth daha heyecanlı bir şekilde cevapladı Müştâk'ın sözlerini:

– Ancak ben daha önce böyle bir ricada bulundum sevgili Üstâd! Utanmaz ve küstah olanın kim olduğunu hep birlikte göreceğiz.

Ahmed Müştâk, Celâleddîn'le kısa bir vedalaşmada bulundu ve Ebu'l-Feth'e bakmaksızın kurşun yemiş bir domuz misali hızla odayı terk etti. Ebu'l-Feth'in sözleri, bu adamda şiddetli bir kin ve kızgınlık ateşini çoktan alevlendirmişti bile. Daha o anda kendisine yapılan ihanet ve küstahlık karşısında en ağır şekilde intikam almaya karar verdi.

* * *

Hârezm saltanat encümeninin Gürgenc'de bulunan tabiblerin yeterlilik imtihanından geçirileceğini haber veren bildirisi tellâllar aracılığıyla bütün şehre duyuruldu. Resmî imtihan komisyonu teşkil edilene kadar tabiblikten ve hasta kabulünden men edilen tabibler, muayenehanelerinin duvarına asılan bildiriyle ayırt ediliyorlardı. Bildiriyi dağıtmakla görevli olanlar, tabiblerin muayenehanelerinin geçici olarak kapatıldığını bildiren evrakları onların kapılarına asmakla meşgûldüler. Geçici bir süre için mesleğini icradan ve hasta kabulünden men edilen tabiblerden biri de Ahmed Müştâk'tı. İnsanlar grup grup tabiblerin kapılarına asılan bu bildirilerin başında toplanıyor ve hastaları tedavi etmesi yasaklanan tabibin geçmişi hakkında çeşitli tartışmalara girişiyorlardı. Hastasını kaybettiği ya da ağır bir muayene ücreti ödediği için tabiblerden yana dertli olan kimseler, bu tür tabiblere duydukları nefreti açıkça ortaya koymanın yanında, saltanat encümeninin almış olduğu karara övgüler yağdırıyorlardı. Ahmed Müştâk'ın muayenehanesinin önünde şehrin hemen her noktasından çok sayıda insan toplanmış ve bunlardan içinde ona karşı nefret besleyenler nefretlerinin sebebini yanlarında bulunan diğer insanlara anlatıyorlardı.

10

ENTRİKA

Bu olaylardan yaklaşık iki buçuk ay kadar önce, Gazneli Sultan Mahmûd'un özel elçi ünvanıyla Hârezm'e gönderdiği Hasan Mîkâl, Hârezmşâh'ın sarayına ulaşmıştı. Hasan, Sultan Mahmûd'un Ebu'l-Abbâs'a gönderdiği dostluk mektubunu getirmişti Hârezmşâh'a. Sultan bu mektupta Hârezmşâh'a olan dostluk ve sevgisini açık açık belirtmekte ve Buhâra Emîri Eylekhân'la yapılan anlaşmada, Hârezm ülkesinin bağımsızlığının ve bütünlüğünün güvence altına alındığını bildirmekteydi. Hasan Mîkâl bu mektupla birlikte, Hindistan seferinde elde edilen ganimetlerden Hârezmşâh için altın işlemeli eyerleriyle birlikte on beş beyaz at ve iki fil; Hârezmşâh'ın hanımı için de gerdanlık, kolye ve yüzük türü nefis mücevherlerle birlikte elmas ve zümrüt parçalarıyla süslenmiş bir tâcı hediye olarak getirmişti. Görünüşte Mîkâl'in görevi Sultan Mahmûd'un mektubunu ve hediyelerini Hârezmşâh'a takdim etmekten ibaretti. Ancak gerçekte Mahmûd onu Hârezm'e başka bir siyasî amaç için göndermişti. Mîkâl, Sultan Mahmûd'la Hârezmşâh'ın hanımı arasındaki irtibatı korumak ve Hârezmşâh'ın hanımı aracılığıyla Ebu'l-Abbâs'ın sarayında olup bitenleri Gazne'ye rapor etmek ve bir anlamda elçi kisvesi altında casusluk yapmak üzere görevlendirilmişti. Bu nedenle Hasan Mîkâl, Hanım Sultan'ın özel hizmetçilerinden birkaçını mümkün olabilecek her yolla gizli bilgileri kendisi rapor etmeleri için ikna etmeyi başarmıştı. Neticede Hârezmşâh'ın sarayına ait sırların, gizli bilgilerin, Hârezmşâh tarafından alınan siyasî ve askerî kararların tamamı bu casuslar tarafından anında Hasan'a iletiliyordu. Hatta Hârezmşâh'ın özel hayatı bile Hasan'ın hafiyeleri tarafından dakika dakika izleniyordu.

Ebu'l-Abbâs, Mîkâl'in bu gizli faaliyetlerinden habersiz değildi elbette. Ancak Hanım Sultan'ın saraydaki nüfûzu ve Sultan Mahmûd'un günden güne artan kudreti karşısında susup sabretmekten başka çaresi yoktu. İyi niyetli, temiz yürekli ve sakin bir adam olduğu için bu meselelerle çok fazla ilgilenmiyordu da doğrusu. Aşırı iyimser olması ve olaylara sadece iyi taraflarından bakması nedeniyle, Hasan Mîkâl'in faaliyetlerinin önemli olabileceğini aklına bile getirmiyordu. Öte yandan da Eylekhân gibi güçlü ve donanımlı bir düşman Hârezm'i tehdit ettiği için, ister istemez bu

olayları görmezlikten geliyordu. Bu nedenle Gürgenc sarayı, Gazne'nin kudretli sultanı Mahmûd'un nezareti altında yer alıyordu.

Hasan Mîkâl, Hârezm'de, Hanım Sultan'ın sarayının yakınında son derece gösterişli bir evde ikamet etmekteydi. Bu evde sefîrle birlikte Gazne'den gelmiş olan bir grup hizmetçi evin iç işlerini yapıyor ve gelen misafirleri karşılayıp ağırlıyorlardı. Hasan saray görevlileriyle ve özellikle de bunların nüfûzlu olanlarıyla görüşebilmek ve payitahtın meşhur şahsiyetleriyle tanışabilmek için hemen her gün davet ve toplantılar düzenliyordu. Bu davet ve toplantılarda en yeni haberleri elde ediyor ve siyasî olaylarda koku alma duyusu gelişmiş olan insanlar onu görmeye geliyorlardı. Bu toplantı meclislerindeki müzakerelerin konusu başlangıçta genellikle şiir, edebiyat, eski ve yeni kitaplar ve ilmî eserlerdi. Ancak zaman ilerledikçe avcılık, ok atma ve daha sonra da siyasî meseleler de müzakere ediliyordu. Özetle; Mîkâl'in evinde tertip edilen davetlerin, ilmî ve edebî toplantıların asıl hedefi, Gazne sarayının ilgi duyduğu bilgileri ve en son haberleri elde etmekti. Bunun için de çoğunlukla sefîrin evinde görkemli ziyafetler veriliyordu. Onun evinin kapısı herkese açıktı ve zorunlu olarak zaman zaman da sefîr, Hanım Sultan'ın huzuruna çıkıyordu.

* * *

Ahmed Müştâk, tabâbetle iştigâl etmesinin Hârezm saltanat encümeni üyeleri tarafından yasaklanışının ikinci günü gece yarısına doğru Hasan Mîkâl'i görmeye gitti. Kapıdan içeri girdiğinde ilk önce kendini tanıttı. Ardından da dalkavuklara ve yağcılara özgü bir dille ziyaretinin sebebini söyledi:

– Efendim, bendeniz Ahmed Müştâk; payitaht tabibler odasının başkanı. Uzun yıllar bu ülkenin insanlarına hizmet ettim ve şu anda payitahtta yaşayan tabiblerin temsilcisi olarak önemli bir konuyu arz etmek üzere huzurunuzda bulunuyorum.

Hasan Mîkâl olanca yumuşaklığını takınıp Ahmed Müştâk'ın sözünü kesti:

– Sizin hizmetleriniz ve ülkedeki özel konumunuz hakkında yeterince bilgim var. Dostlar bu konuda bana gerekli açıklamaları yaptılar. Ancak çok meşgûl olmam nedeniyle şimdiye kadar sizinle tanışma fırsatım olmadı. Şayet bir isteğiniz varsa, buyrun söyleyin. Bu konuda elimden bir şey gelirse, seve seve yapmaya hazır olduğumu bilmenizi isterim.

– Son olaylar hakkında sefîr hazretlerinin bilgisi vardır sanırım.

– Herhalde saltanat encümeninin aldığı son karardan söz ediyorsunuz, öyle değil mi?

– Doğru tahmin ettiniz; ancak mesele zât-ı âlînize arz edilenden çok daha büyük boyutlarda. Zira alınan karar siyasî bir entrikayla ilişkili.

– Siyasî entrika mı? Doğrusu söylediklerinizden hiçbir şey anlamadım. Ne demek istiyorsunuz? Hangi entrika bu kararla ilişkili?

– Zât-ı âlînizin de bildiği gibi, son bir iki yıl boyunca çevre ülkelerden bir grup insan Gürgenc'e gelip yerleşti. Bu insanlar sultanımız Hârezmşâh'ın cömertliğinden ve temiz yürekliliğinden faydalanıp saraydaki önemli makamları ve hassas görevleri ele geçirdiler veya yakınlarına tahsis ettiler ve neticede de bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlandılar. Bu grubun arasında kesinlikle ahlakî, içtimâî ve siyasî yeterliliğe sahip olmayan birkaç kişi var ve son günlerde bu unsurların şeytanca nüfûzu öylesine arttı ki, Hârezm'in iyi adlı ve tanınmış tabiblerinin makamına bile ihânet ve tecâvüz eder oldular.

Tecrübeli ve akıllı bir siyasetçi olan Hasan Mîkâl şaşkınlık içinde sözlerini kesti Ahmed Müştâk'ın:

– Son günlerde nüfûzlarının arttığını söylediğiniz bu şahıslar kimler ve bu işten nasıl bir çıkarları var? Toplumun en faydalı hizmetçileri olan tabibler bunlara nasıl bir rahatsızlık vermiş olabilirler ki?

– Hârezm saltanat encümeni üyesi olan birkaç kişi böyle bir fitne kopardılar. Amaçlarıysa tabiblik mesleğini kendi tekellerine almak, daha çok kazanç elde etmek ve nihayet Hârezm tabiblerinin ekmeğini kesip payitahtta karışıklık yaratmaktır; hem de ülkemizin en fazla güven ve huzura ihtiyaç duyduğu bir zamanda.

– Olup bitenleri niçin Hârezmşâh'a arz etmiyorsunuz?

– Ne yazık ki iyi niyetli ve temiz yürekli sultanımız da bu tehlikeli unsurların nüfûzu altına girmiş durumda efendim.

– Encümen üyelerinden hangilerini kastediyorsunuz?

– Hârezm tabiblerinin aleyhine entrika çevirenlerin başında Hristiyan bir tabib olan Ebû Sehl ve dinsiz bir adam olan Buhâralı Ebû Ali Sînâ bulunuyorlar. Bu ikisi, plânlarını yine Hristiyan bir tabib olan Üstâd Ebu'l-Hayr'ın talimâtıyla icra ediyorlar.

– Doğrusu çok şaşırtıcı... Acaba yanılıyor olamaz mısınız? Bu söyledikleriniz zamanın en meşhûr tabib ve âlimleridir.

Ahmed Müştâk hilekâr bir gülümsemeyle cevapladı Mîkâl'in bu sorusunu:

– Ne yazık ki bu şahıslar doğru karşıtı olmakla meşhûr olmuşlardır. Bunlar tıp alanında az da olsa bilgi sahibidirler. Ancak payitahtta yaşayanların huzurunu ve güvenini kaçırmak ve yoksul insanları bölük bölük mezara göndermek için dalkavukluk ve büyücülük sayesinde saraya yakın olmayı başarabilmişlerdir.

– Söyledikleriniz inanılacak gibi değil. Peki bu adamların Gürgenc'deki tabiblere karşı nasıl bir kini ve düşmanlığı olabilir? Hangi olay onları payitaht tabibleri aleyhine kışkırtmış olabilir?

– Kin ve düşmanlık diye bir şey söz konusu değil elbette; çünkü bu şehirdeki tabibler hiç kimsenin yerini daraltmamışlardır. Ancak bu şahıslar hem dinî, hem de ahlâkî bakımdan tabiblik mesleğiyle iştigâl etme selâhiyetine haiz değillerdir. Dinimizde haram olan şarap içmek, raks etmek ve musikî dinlemek bu adamların özel meclislerinde sıradan şeylerdir. Hele bunlardan Ebû Ali, Sînâ halkın namusuna bile göz dikebilir. Bunların geceleri gizli gizli içlerinden birinin evinde toplanıp siyasî meseleleri de müzakere ettikleri, ülke aleyhine siyasî bir ayaklanma çıkarmak amacında olduklarını bendeniz kesin olarak biliyorum. Bu bilgileri bana, onların, içinde nelerin olup bittiği belli olmayan evlerine girip çıkanları gözetleyen birkaç arkadaş verdiler. Bu bilgilerin doğruluğu konusunda tereddüt etmemek gerekir.

– Gerçekten ilginç! Acaba bu adamlar sahiden de şarap ve eğlence meclisleri tertip ediyorlar mı? Gerçekten siyasî olaylara müdahale etmeleri ve siyasî entrikalar çevirmeleri mümkün mü?

– Bu bilgilerin doğruluğu konusunda bendeniz başımı ortaya koyarım. O yaşlı Hristiyan tabib de bu ikisinin oyuncağı olmuş ve onlarla işbirliği yapıyor.

– Yaşlı bilgin Ebu'l-Hayr'ı mı kastediyorsunuz? Ne söylediğinizin farkında mısınız?

– Efendim tam bir itimadım olmasaydı, buraya kadar gelip bunları anlatmaz ve sizin değerli zamanınızı almazdım. Elde ettiğim bilgilere göre bunlar, Gazne'nin büyük ve muzaffer sultanına ve size muhâlefet ediyorlar. Ve bu arada şahsınızı Hârezm'in başkentinde güpegündüz casusluk yapmakla ve bir kısım insanları kışkırtmakla suçluyorlar.

Casusluk sözünü duyan Mîkâl'in yüzünde ve hareketlerinde kızgınlık ve öfkenin belirtileri açıkça görülüyordu. Kaşlarını çattı ve ağzından "Sizin bütün bu anlattıklarınız için bir deliliniz vardır herhalde" sözleri dökülüverdi bir anda.

– Saltanat encümeninin son toplantı tutanağından daha anlamlı ve daha değerli bir belge olamaz herhalde, öyle değil mi? Zâtı âlînizden gerçeklerin gün ışığına çıkması için encümenin son toplantı tutanağını incelemesini rica ediyorum. Bu belgede zât-ı âlînize ve Gazne'nin haşmetli sultanına uygun olmayan yakıştırmaların yapıldığını kendi gözlerinizle görün. Ayrıca Gazne sarayıyla olan iyi ilişkilerine rağmen, Sultan hazretlerinin bu belgede onlarla birlikte hareket etmesi ve onları himaye konusunda bir takım taahhütlerde bulunması gerçekten ilginç değil mi? Gazne Sultanı tarafından özel elçi ünvanıyla gönderilen zât-ı âlînizin bu entrikadan haberdar olmaması üzüntü verici bir durum doğrusu.

– Bu sözünü ettiğiniz toplantı tutanağı nerede?

– Toplantı tutanağının aslı sarayın kalem odasında efendim ve işte bu da onun kopyası. Bu belgeyi gizlice elde edebilmek için elli dinar ödemek zorunda kaldım.

Bu sırada Ahmed Müştâk elini cebine götürdü ve katlanmış bir kâğıt tomarını çıkarıp Hasan Mîkâl'e uzattı. Hasan Mîkâl kendisine uzatılan belgeyi alıp okumaya başladı. Belgeyi okuduktan sonra bir süre düşündü, ardından da şöyle dedi:

– İyi niyetinizden dolayı çok teşekkür ederim. Sizin ve payitahtın diğer tabiblerinin uğradığı bu haksızlığı ve adaletsizliği gidermek için gerekli girişimlerde bulunacağımdan; Hârezmşâh'tan, alınan bu kararı bir daha gözden geçirmesini ve düzeltmesini isteyeceğimden ve muhterem tabiblerin gönüllerinin hoşnut olacağından emin olabilirsiniz.

– Efendim! Bendenizin maksadı, tabibler hakkında alınan kararın düzeltilmesi değil; zira bizim aramızda da mukaddes tabiblik mesleğini mal ve servet kazanma aracı yapan uygunsuz insanlar var. Benim sizden talebim, yıllarca bu şehrin halkına hizmet ettikten sonra namus ve haysiyetimin korunması ve bana yapılan ihanetin ortadan kaldırılması hususunda zât-ı âlînizin sıcak ilgisini esirgememesidir.

– Önce olan biteni Hanım Sultan'a arz etmem ve bu konuda kendilerinden yardım istemem gerekir. Eminim ki, Hârezmşâh, sevgili eşlerinin kararına ve ricasına karşı çıkmayacaktır. Her hâlukârda şahsınız hakkında alınan rahatsızlık verici kararın değiştirileceğine ve eskisi gibi işinize devam edeceğinize daha şimdiden emin olabilirsiniz.

– Ancak bendenize göre tavsiye ve rica yoluyla olacak olan bu girişimler sonuç vermeyecek; zira Hârezmşâh kesinlikle verdiği sözlerin

hilâfına davranmayacaktır. Bu bozguncular dört bir yandan bizim iyi niyetli ve temiz yürekli sultanımızı kuşatmış durumdalar.

– Ben yine de Hârezmşâh'a, birkaç kişi uğruna bir topluluğu incitmenin ülke menfaatleriyle bağdaşmayacağını söyleyeceğim. Zira böyle bir kararın icrası için daha fazla dikkat edilmeli ve daha çok ön araştırma yapılmalıydı. Şahsen ben tabiblerin haysiyet ve şerefine bu kadar basit bir şekilde saldırılamayacağına inanıyorum.

– Bu arada son olarak şunu da arz etmek isterim ki bu büyük ihanetin en iyi çözüm yolu, Hârezmli tabiblerin tabiblik yapıp yapamayacaklarına ilişkin sorunu bendenize havale etmeleridir. Zira bendeniz bu ülkenin tabiblerini her yönden tanıyorum ve kimlerin hak etmedikleri halde tabiblerin arasında yer aldığını çok iyi biliyorum. Eğer zât-ı âlîniz uygun görürlerse, bendeniz şahsen bu olayı Gazne'nin büyük sultanına arz edeyim ve adalet istemenin yanı sıra bu dileğimi de ortaya koyayım. Hârezm'in bütün tabiblerinin muvâfakatı hususunda bendeniz bu sınıfa mensup olanların tamamını buna dahil edeceğimi ve birlikte hareket edeceğimizi taahhüd ediyorum.

– Şimdilik ben böyle bir girişimin gereksiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü böyle bir girişimden haberdar olmaları halinde sizi Hârezmşâh'ın fermanına karşı çıkanların başı olarak bilecekler ve yabancı makamlara tevessül etmekle suçlayacaklar ki, hiçbir şekilde uygun değildir. Ben bizim samimi ilişkilerimize zarar vermeyecek ve ülkenin iç işlerine müdahale olarak yorumlanmayacak şekilde bu konuda teşebbüste bulunacağım.

Şeytanlıkta eşi ve benzeri olmayan Ahmed Müştâk, bu üstü kapalı tehdidi hemen anladı ve Hasan Mîkâl'in siyasî mülâhazalara göre kimi zaman nalına kimi zaman da mıhına vurduğunu; hem tehdit ettiğini, hem de tahrik ettiğini anladı. Bir yandan Gazne ve Gürgenc sarayları arasındaki dostâne ilişkilerden övgüyle söz ediyor, diğer yandan tabâbetle iştigâl etmesi yasaklanan tabibler hakkında "toplumun en yararlı hizmetçileri" ifadesini kullanıyordu. Mîkâl'in sözlerinden ve konuşma tarzından, bu raporun ve şikâyetin Gürgenc'teki tabibler tarafından doğrudan Gazne sarayına iletilmesini istemediği anlaşılıyordu. Zira Sultan Mahmûd'un, kız kardeşi ve gönderdiği sefîr aracılığıyla Hârezm sarayında bir delik açmaktaki hedefinin ne olduğunu ve sefîrin evinin niçin paralı saray casuslarının toplantı yeri haline geldiğini çok iyi biliyordu. Sahip olduğu keskin koku alma duyusu sayesinde, Gazneli Mahmûd'un Hârezm sultanına ulaştıktan sonra bu ülkeyi yutma ve kendi imparatorluğuna katma niyetinde

olduğunu anlamıştı. Türklerden Eylekhân aracılığıyla Sâmânîleri yıktıktan ve onları Ceyhun ırmağının öbür tarafında durdurduktan sonra, şimdi de sıranın Hârezm'e geldiğini çok iyi biliyordu Ahmed Müştâk. Gazne sultanı Mahmûd'un Hindistan'da gerçekleştirdiği fetihlerden ve o ülkenin efsânevî hazinelerini ele geçirdikten sonra artık sakin sakin oturmayacağından; er ya da geç askerlerinin, Me'mûnîlerin, Ziyârîlerin ve Deylemîlerin de peşine düşeceğine emindi. Yine biliyordu ki, Hasan Mîkâl, Hârezm'in durumu hakkında kendisinden başkasının Gazne'ye rapor vermesini istemiyordu; zira bu rapor verme işi Ahmed Müştâk aracılığıyla gerçekleşirse, Sultan Mahmûd, Hasan Mîkâl'in liyâkatsız birisi olduğuna hükmedecek; onu verilen görevi yapmamakla, zamanında Gazne'ye bilgi ve rapor vermemekle suçlayacaktı. Bütün bunlar Ahmed Müştâk tarafından bilinmeyen şeyler değildi. Bu nedenle o isterse, bütün olaylardan kendi menfaatları doğrultusunda faydalanabilir ve bu durumlara sebep olanlardan intikam alabilirdi. Bu düşünceler içinde olan Ahmed Müştâk, Hasan Mîkâl sözlerini bitirdiğinde, kendine özgü dalkavukluğuyla şöyle dedi:

– Beni vefalı ve sadık hizmetçilerinizden biri olarak kabul edeceğinizi ümit ederim. Her konuda emrinize hazır olduğumu bilmenizi isterim ve size hizmet edebilmiş olmaktan da büyük kıvanç duyarım. Bendeniz bu şehrin bütün meclislerine girip çıkarım. Ayrıca meslekleri gereği payitahtta yaşayanların duygu ve düşüncelerini yakından bilen Gürgenc tabiblerinin bendenizin emrinde ve etkisi altında olduklarını bilmenizi isterim.

Hasan Mîkâl, gülümseyerek ileriki günlerde onun vereceği bilgilerden faydalanabileceğini vaad etti ve Müştâk evinden ayrılacağı sırada Hasan, odanın sonunda bulunan küçük bir dolabın çekmecesinden erguvan renkli küçük bir keseyi çıkarıp ona uzattı:

– Bu yüz dinarlık küçük hediyemi zahmetlerinizin karşılığı olarak kabul etmenizi rica ediyorum.

Müştâk hizmetlerinin bir bedel karşılığı olmadığını gösteren yapay bir dalkavukluk gösterisine girişti; ancak Mîkâl'in ısrarları karşısında kendisine uzatılan para kesesini alıp cebine gizledi. Gülümseyerek Gazneli sefîrin evinden çıktı ve karanlığın içinde gözden kayboldu.

11

TEHLİKE YAKLAŞIYOR

Ebû Ali’nin özel kabul salonu evinin kuzey bölümünde bulunan küçük bir bahçeye bakıyordu. Bu küçük salonda pencerelerin yanında iki küçük sedir bulunmaktaydı. Sedirlerin üzerinde, ortaları iki güzel tavus kuşu işlemeli koyu kırmızı iki küçük halı vardı. Bu sedirlerden her birinin üstüne mor renkli ipekle örtülmüş büyükçe birer yastık konulmuştu. Sedirlerin karşısındaki duvara iki kaplan postu asmışlardı. Salonun duvarlarında çeşitli tablolar görülmekteydi. Bu tablolar genellikle deniz, dağ ve yeşil tarla manzaralarına ilişkindi. Duvarlara serpiştirilmiş olan tabloların arasından birisi; çerçevesi altın rengi gül yapraklarıyla süslenmiş olan bir tablo özellikle dikkat çekmekteydi. Bu tablo, bir kayanın üzerinde duran ve sol yanına bakan uzun yeleli ve beyaz renkli olağanüstü güzel bir atın resmiydi. Üstâd’ın bu tabloyu diğer manzaralardan daha çok sevdiği belli oluyordu. Salonun tam ortasında, etrafında birkaç iskemle bulunan yuvarlak bir masa hemen dikkati çekiyordu. Salonun zeminine, kenarları çok güzel şekilli natürmortlarla süslenmiş olan açık mavi renkli büyük bir halı yayılmıştı. Salonun dört tarafındaki küçük sekilerin üstüne çok sayıda çiçek vazosu dizilmişti. Salonun bahçeye bakan köşesinde ise, içerisinde kırmızı güller bulunan dört vazo bulunmaktaydı. İçerisinde fıskiyeli küçük bir havuz bulunan küçük bahçedeki bu güllerin manzarası görülmeye değerdi. Genellikle Ebû Ali istirahat saatlerini eyvanda geçiriyordu ve burada bulunduğu vakitlerde udunu eline alıyor, gür ve güzel sesiyle içli ve etkili şarkılar söylüyordu. Ebû Ali, diğer ilimler gibi musikide de son derece maharetli ve bilgiliydi. Dinleyenlerin ruhunu derinden etkileyen çok güzel bir sesi vardı.

* * *

Güneş batmak üzereydi. Ebû Ali, sedirlerden birinin üzerinde sırtını bir yastığa dayamış ve ayaklarını birbirinin üzerine atmış bir halde istirahat etmekteydi. Başında erguvan rengi çiçekli bir sarık, üzerinde beyaz renkli keten kumaştan bol bir gömlek ve şalvar, belinde sol tarafında iki tane püskülü bulunan beyaz ipekten bir kuşak vardı. Üstâd’ın yüzünde bilinmeyen bir gam ve hüznün izleri okunuyordu. Bu sırada bahçenin manzarasına, çiçeklere, sarmaşıklara ve küçük çam ağaçlarına bakıyordu.

Bazen de sağ tarafında bulunan Muhammedî çiçekleriyle dolu vazolara ilişiyordu bakışları.

Güneşin batışının üzerinden az bir zaman geçmişti. Duyduğu bir sesle irkildi Üstâd. Kapı çalınıyordu. Murad gidip kapıyı açtı. Kapıyı açar açmaz da, beraberinde hizmetçi bir kız bulunan genç bir kızla yüz yüze geldi. Genç kız mavi renkli bir peçeyle yüzünü örtmüştü. Kapı açıldığında, daha çok kuşların nağmesine benzeyen bir sesle hemen Ebû Ali'yle görüşmek istediğini söyledi Murad'a. Murad genç kızın bu isteğini Üstâd'a iletmek üzere kapıdan ayrılacağı sırada, genç kız onu durdurup "İzin almanız gerekmez; biz Üstâd'la tanışıyoruz" dedi.

Böylece, Murad'ın bir karar vermesine fırsat vermeden, genç kız ve beraberindeki hizmetçisi bahçe kapısından evin girişine uzanan yolda yürümeye başladılar. Udun gönül okşayan nağmeleri ve Ebû Ali'nin dinleyene özel bir heyecan bahşeden etkili ve güzel sesi evin salonunda çınlıyordu. Yabancı hanım böylesine heyecanlı bir şarkıyı kesmemek için yavaşça Murad'a sordu:

– Acaba Üstâd'ın müzisyen bir hizmetkârı mı var? Bu güzel ses kimin?

– Hem saz, hem de ses Üstâd'a aittir.

– Olağanüstü, gerçekten olağanüstü! Acaba Üstâd her gün çalıp söylüyor mu?

– Her gün değil. Canı sıkkın ve düşünceli olduğunda ve kendini yalnız hissettiğinde.

– Nasıl? Canının sıkılmasına sebep olacak ne oldu ki?

– Bilmiyorum. Bugün sabahtan bu yana kendisini düşünceli görüyorum. Sebebini bilmiyorum. İzin verin de geldiğinizi kendisine haber vereyim.

– Hayır, hayır! Bekle!

– Fakat!..

– Bu güzel şarkının kesilmesini istemiyorum. Ben şimdiye kadar böylesine güzel bir sesle şarkı söyleyen ve bu kadar güzel ud çalan birisini daha duymadım... Ah!... Allah'ım! Bu ahenk insanın ruhunu okşuyor, gönlüne dinginlik veriyor.

Bu arada Üstâd gelenlerin kim olduğunu ve niye geldiğini bilmeksizin çalıp söylüyordu:

> *Gerçi gönül bu çölde çok koştu, bir kılı bile bilemedi, ancak kılı kırk yardı.*
>
> *Gönlümde bin güneş parladı, ancak bir zerrenin yetkinliğine bile ulaşamadı.*

Genç kız, bahçe kapısından eve uzanan yolun duvarına dayandı; olanca iştiyâkıyla kulak verdi Üstâd'ın sesine ve sazına. Genç kızın yüzündeki ifade, udun ve şarkının ruhunda meydana getirdiği etkiyi açıkça ortaya koyuyordu. Genç kız âdeta kendinden geçmişti. Bir süre sonra birkaç adım ilerledi ve bahçenin sonuna ulaştı.

Ansızın dudaklarından belli belirsiz bir çığlık yükseldi. Yüzünde gizemli bir sevincin izleri belirdi ve hizmetçisine alçak bir sesle "Bak Morvârîd!" dedi. "Muhammedî çiçeğinden. Bak, benim ve annemin sevdiği çiçek, ne kadar güzel!"

Murad ve hizmetçisi Morvârîd genç kızın iradesine öylece teslim olmuşlardı. Genç ve güzel kızın yüzüne yayılan sevinci seyrettiler bir süre. Murad kendisini çabuk toparladı:

– İzin verirseniz geldiğinizi Üstâd'a haber vereyim?

– Ah!... Gidin ve acele kendisiyle görüşmek istediğimi söyleyin. Nişaburlu kâtib Ebûl-Feth'in evinden geldiğimizi söyleyin.

Murad onların yanından ayrıldı ve salona doğru yürüdü. Kapıyı birkaç kez çalıp bekledi. Bir süre sonra içeriden "giriniz" sesi işitildi ve Murad kapıyı açıp içeri girdi. Kapının açılmasıyla birlikte biraz önceki gönül okşayan, dinleyenin ruhuna bir dünya huzur bahşeden sesler yerini derin bir sessizliğe bıraktı. Üstâd'ın sesi işitildi:

– Ha!... Bir işin mi vardı Murad?

– Evet Üstâd. Dışarıda yanında hizmetçisi olan genç bir kız var ve hemen sizinle görüşmek istiyor. Nişaburlu kâtib Ebu'l-Feth'in evinden geldiğini söylüyor.

– Neredeler?

– Koridorda bekliyorlar efendim.

– Niye koridorda bekliyorlar? Neden onları bekleme odasına götürmedin? Yoksa perişan bir halde miydiler?

– Kendileri koridorda kalmak istediler. Durumlarında hastalığın ya da endişenin hiçbir izini görmedim.

Üstâd nakış işlemeli üstlüğünü üzerine alırken Murat'a"Söyle, hemen içeri buyursunlar!" dedi.

Birkaç saniye sonra genç kız salonun kapısında göründü. Üstâd'ı selamladı. Üstâd da güler yüzlü bir şekilde genç kızın selamına karşılık verdi:

– Hoş geldiniz hemşire. İnşallah annenizin durumu iyidir. Ne oldu da zahmet edib buraya kadar geldiniz? İnşallah hayırdır!

– Annem sayenizde çok iyi. Hastalığı günden güne iyileşiyor. Ben sizi başka bir şey için rahatsız ettim.

– Buyrun buyrun, ayakta durmayın, şuraya oturun.

Murat tatlı tepsisiyle içeri girdi ve tepsiyi salonun ortasında bulunan yuvarlak masanın üzerine koyduktan sonra tekrar dışarı çıktı. Genç kız içerisinde kırmızı güller bulunan vazoların yakınındaki bir iskemleye oturdu. Ay kadar güzel olan yüzünü kapatan peçeyi açtığında, insan görüntüsüne bürünmüş bir melek çıktı ortaya. Vazolara hızlı bir bakış fırlattı ve tebessüm etti. Genç kız bu halde bahçeye bakan pencerenin kenarında oturuyordu. Murad ve hizmetçi kız onu koridordan rahatça görebiliyorlardı. Genç kızın çiçeklere olan ilgisini fark eden Ebû Ali gülümseyerek başını salladı:

– Siz bu çiçekleri çok seviyor olmalısınız?

– Evet, çok seviyorum.

– Hepsini size armağan etmeme izin verin.

– Hayır Üstâd, buraya daha çok yakışıyorlar. İzin verirseniz gelişimin asıl sebebini söyleyeyim. Ancak daha önce...

– Önce şerbetinizi buyurun ve dudaklarınızı ıslatın.

– Hayır, hayır, istemiyorum.

– Ancak bu misafirlik âdâbına aykırıdır.

– Rica ederim, ısrar etmeyiniz. Önemli bir konuyu size haber vermeliyim.

– Sizi bu kadar endişelendiren konu nedir acaba?

– Sizinle ilgili.

– Benimle mi ilgili?

– Evet.

– Pekâlâ, buyrun anlatın da öğrenelim öyleyse.

– Önce bu evin gözetlenip gözetlenmediğini bilmek isterim.

– Ne demek istediğinizi pek anlayamadım doğrusu.

– İçeriye girerken bir tatlıcının sürekli sizin evinizi gözetlediğini fark ettim. Bu şahıs şu anda sokak kapısının karşısında oturmakta.

– Belki siz öyle olduğunu hayâl ediyorsunuz, ya da o adam sizi görünce böyle davranmış olabilir. Her hâlukârda bu konu çok da önemli değil. Asıl maksadınızı söyleyiniz.

– Hayır hayır, bu adam bana bakmıyordu; aksine kesinlikle sizin evinizi gözetliyordu. Ama neyse, öyle olduğunu farz edelim. Gazne sarayının kalem odasında çalışan amcamın oğlu Abdullah, amcamdan özel bir

mektup getirdi. O mektupta yazılanlar sizinle ilgili. Babam hamama gitti ve dönmesine yarım saatten biraz fazla bir zaman var. Annem mektubun içeriğinden haberdar olur olmaz, hayatını size borçlu olduğu için bana hemen buraya gelip sizi durumdan haberdar etmemi söyledi.

– Bu mektubun içeriği nedir? Yoksa siz onu babanızdan habersiz açıp okudunuz mu?

– Hayır Üstâd! Babam mektubu bizim yanımızda açıp okudu ve sonra da hamama gitti. Hiç vakit geçirmeden saraya gidecek ve Sultan'ı haberdar etmesi için mektubu saray vezirine verecek.

– Mektupta sizi bu kadar telaşa düşüren ne yazılıydı? Benimle ilgili olarak yazılan çok önemli şeyler nelerdir?

– Amcamın mektupta yazdığına göre, Gazneli Sultan Mahmûd'un muhafız alayının komutanı Altuntaş yüz kadar süvariyle Gürgenc'e doğru yola çıkmış ve Gürgenc'e geliş amacı da Hârezm saltanat encümeni üyelerinin tamamını, özellikle de Üstâd Ebû Sehl'i ve sizi yakalayıp Gazne'ye götürmekmiş. Altuntaş denilen bu serdar şu anda yoldaymış ve hızla Gürgenc'e yaklaşmaktaymış.

– Ne zaman buraya ulaşır?

– Büyük bir ihtimalle iki üç gün içinde burada olur?

– Bu mektubu taşıyan nasıl Altuntaş'tan önce Gürgenc'e ulaşabilmiş?

– Amcamın oğlu Abdullah hecin devesi ile Gazne'den hareket etmiş, önce Nişabur'a gitmiş, oradan da buraya gelmiş. Hecin devesinin çok hızlı hareket ettiğini siz de biliyorsunuzdur herhalde.

Genç kızın açıklamaları karşısında Ebû Ali'nin yüzü endişeli bir ifadeye büründü. Bir süre düşündü. Birkaç saniye sonra başını kaldırıp şöyle dedi:

– İlginç!... Dün gece rüyamda meslektaşlarımdan birkaçının ve çok sayıda akbabanın bir ormanda beni ve Üstâd Ebû Sehl'i muhâsara ettiklerini gördüm. Şimdi, gördüğüm bu rüyanın gerçekleşmek üzere olduğunu görüyorum. Bu leş yiyen kuşlar bana ve Üstâd Ebû Sehl'e saldırdıklarında, biz hızla ormandan ovaya doğru yöneldik ve bir süre kaçtık. Ansızın arkamda müthiş bir kükreme sesi duydum. Sesin nereden gldiğini anlamak için geriye dönüp baktım, ancak hiçbir şey göremedim. Tekrar karşıya baktığımda, benimle Üstâd'ın arasında derin bir saban izi açılmıştı ve Ebû Sehl de görünürde yoktu.

– Bu Hristiyan tabib Ebû Sehl sizin dostunuz mudur?

– Hem dostum, hem de hocamdır.

– Acaba bu yüzden mi bugün sabahtan beri endişeli ve perişan bir haldesiniz?

– Nasıl? Siz nereden anladınız?

– Hizmetçiniz koridorda bana söyledi. Ancak burada herhangi bir orman, çöl ve akbaba yok. Siz Sultan Mahmûd'un sarayına giderseniz elbette orada da size saygı gösterecekler; zira siz hastaları tedavide gerçekten mucizeler yaratıyorsunuz.

– Siz böyle düşünüyor olabilirsiniz. Ancak benim için Gazne sarayı cehennemden daha beterdir. Acaba mektupta yazılı olanları kelimesi kelimesine hatırlayabiliyor musunuz? Amacım, mektubun nasıl bir üslupla yazıldığını anlamak.

– Satır satır mektubun tamamını hatırlayamıyorum elbette. Ancak amcamın yazdığına göre, Sultan Mahmûd'un oğlu Şehzâde Mes'ûd bir mide hastalığına yakalanmış ve oradaki tabibler onun tedavisinin üstesinden gelememişler. Sultan da bu yüzden çok kızmış ve tabiblerden birkaçını zindana bile atmış. Bu arada "her ne pahasına olursa olsun, hatta gerekirse zorla" ifadesi, "özellikle Hristiyan tabib Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ ifadesi ifadesi bu mektuptan hatırlayabildiklerim.

– Böyle de olması gerekir. Yazdığımız o sert cevap mektuplarından sonra böyle bir tepkiyi beklemeliyiz. Altuntaş, Mahmûd'un ordusunda "kara kartal" lakabıyla tanınmakta. O Herat valisidir; çok yürekli ve aynı zamanda merhametsiz bir adamdır. Kan dökmekten çekinmez. Uzunca bir süre Mahmûd'un öncü askerlerinin komutanlığını yaptı. Sind ve Pencab halkı onu "Gazne Celladı" diye adlandırıyorlar. Eğer bu acımasız cellat bizim peşimize düşmüşse, bu bir savaşın başlayacağının işaretidir.

– Ah Üstâd, çok geç olmuş. Babam eve dönmek üzeredir. Annemin istek ve tavsiyesi üzerine sizi olup bitenden haberdar ettim ve şimdi de eve dönmek için izninizi rica ediyorum.

– Her türlü zahmeti göze alıp buraya kadar geldiğiniz ve olup bitenlerden beni haberdar ettiğiniz için çok teşekkür ederim hemşire. Annenize selamlarımı iletin. Bu konu tümüyle bizim aramızda kalmalı; çünkü önemli bir konu olduğu için babanızın başına umulmadık işler açabilir.

Genç kız yerinden kalktı ve koridorda kendisini bekleyen hizmetçi kızla birlikte Ebû Ali'nin evinden çıktı. Kapıya kadar ona refakat eden Ebû Ali, sokak kapısını açtığında, evinin önünden geçen yolun karşısında genç bir

tatlıcının bulunduğunu fark etti. Genç adam bir meşalenin ışığı altında oturmuş ve çevresine de birkaç çocuk toplanmıştı.

Tatlıcı bir taraftan bağıra çağıra kendi malını tanıtırken, bir taraftan da göz ucuyla evi gözlüyordu. Genç kız seyyar satıcıya keskin bir bakış fırlatıp hızla oradan uzaklaştı ve bir süre sonra da iyice gözden kayboldu.

* * *

Bu olayların üzerinden yaklaşık yarım saat geçtikten sonra Hârezm saltanat encümeni üyeleri Ebû Sehl'in evinde toplanıp olayları müzakere etmeye başlamışlardı bile. Ebû Ali meslektaşlarını olup bitenden hemen haberdar etmişti. İlkin, diğerlerinden daha fazla üzüntülü olan Ebû Sehl başladı söze:

– Bu zorba adamın bizi tahkîr etmek ve intikam almak için böyle bir karara vardığı açık. Ya bu mağrur ve zorba sultanın sarayında bir köle gibi onun her emrini yerine getirmeli, ya da zindana atılmayı göze almalı. Bir grup aşağılık dalkavuk, onu daima bencilce davranışlarını devam ettirmeye teşvik ediyorlar ve âdil olmayan her davranışını övüyorlar. Sonuçta da gördüğünüz durumlar meydana geliyor. Onun sarayında hiç kimsenin can, mal ve namus güvenliği yoktur. Onun bir aileyi gazaba uğratması ve o aileden nefret etmesi için birazcık dedikodu ve gammazlık yeter de artar bile. Bu kusurlarına ilâve olarak, mezhebî inançları ve dinî taassubu bakımından kendisiyle aynı dinden olmayanlara daima bedbahtlık verir ve onları rahatsız eder. Ben ömrüm boyunca hiç yalan söylemediğim, hiç kimseye dalkavukluk yapmadığım, kendi inanç ve düşünce özgürlüğüme son derece düşkün olduğum için her ne pahasına olursa olsun Gazne'ye gitmeye hazır değilim. Bu zorba ve mağrur adam, yeryüzünün tamamını fethetse bile, ben bu adamın ve etrafındakilerin zararlarından korunmak için terk edilmiş ve hiçbir canlının yaşamadığı bir adaya sığınmayı yeğlerim. Şimdi beyler istedikleri her kararı verebilirler.

Ebû Sehl konuşmasını bitirdiğinde, ondan hiç farklı durumda olmayan Ebû Ali söz aldı:

– Sevgili dostlarım! Aramızda var olan ilişkiler ve Sultan Mahmûd'un mükerrer davetlerini reddetmek için yazdığım sert ve açık mektuplardan sonra kesinlikle onun sarayına gidemem; bu davranışımın bedelini canımla ödesem bile. Bu inatçı ve kindâr adam, zindanın demir kapılarını sonuna kadar açmış, benim ve diğer dostlarımın gelişini beklemekte. Ancak ben her cehenneme gitmeye, ancak Gazne cennetine ayak basmamaya hazırım.

Dünya benim için hiç de dar değil. Ben kendi kaderimin peşinden gideceğim. Ayrıca bu itaatsizliğin sonuçlarını da hiç umursamıyorum.

Üstâd Ebûl-Hayr, Bîrûnî ve Ebû Nasr henüz kendi görüşlerini bildirmemişlerdi ki, dışarıdan bir atın nal sesleri çalındı kulaklarına. Çok geçmeden de Ebû Sehl'in evinin kapısı çalınmaya başladı. Bir süre sonra saray hizmetkârlarından biri girdi içeri. Odada bulunanları selamladıktan sonra hemen söze girdi:

– Bendeniz ve beraberimdeki dört atlı saray veziri tarafından görevlendirildik. Vezir hazretleri, siz saygıdeğer üstâdların hiç vakit geçirmeden çok önemli bir olay hakkında görüşmek üzere saltanat encümeni toplantı salonuna teşriflerini istedi.

12

OLAĞANÜSTÜ TOPLANTI

Hârezm saltanat encümeni üyeleri hep birlikte encümen toplantı salonuna girdiler ve doğruca kendi yerlerine gidip oturdular. Hemen arkalarından saray veziri Ahmed Sehlî koşar adımlarla salona girdi. Vezir içeri girince encümen üyeleri ayağa kalktılar; vezirin yerine oturması üzerine, onlar da yerlerine oturdular ve vezirin açıklamalarını beklemeye koyuldular. Kısa süren bir sessizlikten sonra Ahmed Sehlî konuşmaya başladı:

– Saygıdeğer efendiler! Bu ani davetin amacı, sizlerle doğrudan ilişkisi olan çok önemli bir konu hakkında müzakerede bulunmaktır. Sultanımız Hârezmşâh'ın fermanı uyarınca, hiç vakit geçirmeden sizlerle burada toplanılmasına ve görüş alışverişinde bulunulmasına karar verildi. Ayrıca haşmetli sultanımız da bu toplantıya hemen katılacaklarını bildirdiler.

Bu sırada hizmetkârlardan birisi Hârezmşâh'ın gelişini haber verdi. Toplantı salonunda hazır bulunanların hepsi ayağa kalktılar. Sultan telaşlı bir şekilde salona girdi. Çehresini, ilk bakışta hissedilen bir üzüntünün izleri kaplamıştı. Üzerinde mavi bir kaftan vardı ve hareketlerinden derin ve dağınık düşüncelerin içine gömüldüğü hemen belli oluyordu. İçeri girer girmez salonda bulunanları başıyla selamladı; sonra sinirli ve rahatsız insanlar gibi kendi kürsüsünün başına geçti ve yerine oturduktan sonra eliyle salonda bulunanların oturmalarını işaret etti.

Sultan birkaç saniye düşünceli bir şekilde sessiz kaldıktan sonra dirseklerini masanın üzerine yaslayıp ellerini yanaklarına dayadı. Bir süre bu şekilde kaldıktan sonra üzüntüsünü ve sabırsızlığını ortaya koyan bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

– Değerli dostlarım! Hepinizin beklediği kâbus sonunda yorumlandı. Bugün bize ulaşan gizli bir habere göre, Sultan Mahmûd gereği yapılmak üzere bize bir ferman göndermiş. İki gün içinde bir haberci tarafından bize ulaştırılacak bu ferman uyarınca, bizden bundan sonraki ilmî faaliyetlerinize orada devam etmek üzere hepinizi Gazne'ye göndermemiz isteniyor. Sultan Mahmûd, bu fermanın icrası için yüz kadar atlıyla birlikte serdar Altuntaş'ı görevlendirmiş ve büyük ihtimalle bu adam yarından sonra Gürgenc'de olur. Öte yandan sizlerin de çok iyi bildiği gibi, Gazne sarayıyla aramızda var olan özel ilişkiler ve şu anda karşı karşıya

olduğumuz çok hassas siyasî mülâhazalar nedeniyle iki yoldan birini seçmek zorundayız: Ya sizleri kayıtsız şartsız Sultan Mahmûd'a teslim edeceğiz ya da böyle bir istek karşısında direneceğiz. Fakat encümenin son toplantısında verdiğimiz söz gereği, Sultan Mahmûd'un habercisi gelmeden önce konuyu sizlere açmayı ve döneklikle itham edilmeyelim diye bu meselenin çözümü için çare aramayı gerekli gördük. Şimdi sizlerin bu konudaki görüş ve düşüncelerinizin neler olduğunu bilmek isterim.

Salona bir ölüm sessizliği çöküverdi bir anda. Nihayet Nasrânî filozof Üstâd Ebu'l-Hayr ayağa kalktı ve konuşmaya başladı:

– Haşmetli Sultanımız çok iyi biliyorlar ki, biz hiç kimsenin kölesi ve ücretli hizmetçisi değiliz. Sultan Mahmûd'a ait olsa bile, hiçbir güç bizi böyle bir isteği veya fermanı kabul etmeye zorlayamaz. Esasen bu ne tür bir dostluk ve birlikteliktir ki, bir sultan sırf kendisi istediği için böyle bir zorbalığa başvurmakta ve başka bir sultandan böyle bir şey istemektedir? İlim hizmetkârlarının bir sarayda çalışmaları zorla olmamalıdır. Acaba zor kullanarak bir bulutun yağmur yağdırması istenebilir mi? Bendeniz açık seçik arz ediyorum: Bu alçakgönüllü, ilim ve edebiyat sever insanlar sultanımız hazretleri'ne inanmamış olsalardı, kesinlikle şu anda hiçbiri burada olmazdı, hatta Gürgenc sarayına bağlanmayı bile kabul etmezlerdi. Şayet Sultan Mahmûd'un âlim ve ediblere ihtiyacı varsa, bu insanların adına şahsen edebli bir davetiye göndermesi gerekir. Ayrıca bu grubun inanç özgürlüğünü, şeref ve haysiyetini korumayı açıkça taahhüd etmeli. Yoksa biz onun durumlarını bilmiyor muyuz? Mahmûd'un, insanlığın hizmetkârlarına karşı takındığı sert ve katı tutum ve davranışları, özellikle mezheb meselelerindeki katı taassubu, kendi dinine mensub olmayan din ve mezheb büyüklerinin tamamını kâfir, hatta pis kabul etmesi nedeniyle kim kendi istek ve iradesiyle onun sarayına gitmek ister? Haşmetli sultanımız, encümenin son toplantısında bu encümen üyelerinin himayesi konusunda bazı taahhüdlerde bulundular ve eğer şimdi, günün gelişen siyasî olaylarının gereği olarak önceki kararlarını değiştirmek isterlerse, istedikleri şekilde davranabilirler; ancak benim ve dostlarımın varmış olduğu karar hiçbir şekilde değişmeyecektir. Bizler mevcut şartlarda ne pahasına olursa olsun Gazne'ye gitmeye hazır değiliz. Şayet bu konuda gerçekten bir zorlama söz konusuysa, sultanımızdan bunu bize açıklamalarını talep ediyoruz.

Üstâd Ebu'l-Hayr'ın son derece açık olan bu konuşmaları karşısında Hârezmşâh'ın yüzünde ve hareketlerinde kızgınlık, endişe ve üzüntüye dair hiçbir işaret yoktu. Çünkü bu cömert ve iyi yürekli sultan, tahta geçtiği ilk

günden beri Hârezm saltanat encümeni üyelerinin son derece saygıdeğer ve her şeye lâyık insanlar olduğuna inanıyordu. Onların, sarayındaki varlığıyla iftihar ediyordu. Bu nedenle inanç özgürlüğü ilkesine ve saltanat encümeni üyelerinin açıklamalarına çok değer veriyordu. Hangi konuda olursa olsun, kendi inançlarını açıkça ortaya koymaları hususunda onlara sonsuz bir serbestlik tanımıştı; hatta yapacakları acı ve tatsız açıklamalar ve alenî tenkit kendisi hakkında bile olsa. Hârezmşâh'ın, sarayındaki âlimlere ve ediblere karşı sergilediği bu tutum, o asrın sultan ve emîrlerinin saraylarında eşine pek rastlanmayan ve benzeri olmayan bir yöntemdi. Sultan bu tarz davranıştan özel bir ruhsal haz alıyordu. Dalkavuklardan ve yağcılardan şiddetle nefret ediyordu. Saray nedimelerinden, ordu komutanlarından ve emirlerden veya ülkenin ileri gelenlerinden biri yağcılık ve dalkavukluk kokan bir şey söylediğinde, Sultan hemen "Yeterlidir!" diyerek onun sözünü kesiyordu. Onun bu uyarıcı sözü daima etrafındakilerin kulağında çınlıyor, bu nedenle Hârezmşâh'la muhatab olanlar, onun bu meşhur sözüyle cezalandırılmamak için meseleleri olduğu gibi anlatıyorlardı.

Üstâd Ebu'l-Hayr'ın konuşmasını sona erdirdiğinde, Sultan gülümseyerek başını salladı ve şöyle dedi:

– Sevgili Üstâd! Sizleri himaye etme hususunda vermiş olduğum ilk kararımda en ufak bir değişiklik söz konusu değildir ve kesinlikle de olmayacaktır. Bu toplantının yegâne amacı da sizlerle müşâvere etmektir. Bir kez daha söylüyorum ki ben, Hârezm tahtını ve tacını yitirmem pahasına da olsa, sizlere en küçük bir ihanetin yapılmasına veya özgürlüğünüzün tehlikeye girmesine razı değilim. Beklenmedik bir durumla karşı karşıya olduğumuz için sadece son defa sizlere sormak istedim: Acaba encümen üyeleri arasında şahsî isteğiyle Sultan Mahmûd'un bu daveti üzerine Gazne sarayına gitmek isteyen var mı? Şayet içinizde Gazne sarayına gitmek isteyen yoksa, Sultan Mahmûd'a nasıl bir cevap vermeliyiz? Şimdi Gazne'ye gitmek istemeyenlerin ayağa kalkmasını rica ediyorum.

Encümen üyelerinin tamamı ayağa kalktılar.

Bunun üzerine Sultan kesin bir ifadeyle şöyle dedi:

– Pekâlâ! Yapılması gereken son derece açık. Bizim Sultan Mahmûd'un bu davetine menfî bir cevap yazmamız gerekiyor.

Bu sırada Ahmed Sehlî söze karıştı:

– Fakat haşmetli sultanım, verdikleri bu kararın sonuçlarını göz önünde bulunduruyorlar mı acaba?

– Çare nedir? Acaba bundan başka bir çıkış yolumuz var mı?

– Bendenizin görüşü şudur: Üstâd Ebû Sehl ve Ebû Ali Sînâ, Sultan Mahmûd'un önceki davetlerine menfî cevap verdikleri için encümen üyelerinin arasından ayrılsınlar. Kalan üyelerin akıbeti konusunda da Sultan Mahmûd'un temsilcisinin de katılacağı bir toplantı düzenleyip Gazneli Sultan'ın, onların inanç özgürlüğünü temin ve saygınlığını koruma konusunda hangi taahhütlerde bulunduğunu görebiliriz. Bizim henüz Sultan Mahmûd'un gönderdiği mektubun içeriği hakkında bir bilgimiz yok ve encümen üyelerini himaye konusunda hangi vaadlerde bulunduğunu bilmiyoruz. Bu nedenle bendenize göre, bu davetin hangi şartlar altında gerçekleştiğini ve mektubun nasıl bir ifade tarzıyla yazıldığını öğrenebilmek için Mahmûd'un habercisinin gelişini beklememiz daha uygun olur. Haşmetli Sultanımız, Sultan Mahmûd'un ahlâkıyla tamamen âşinâdırlar ve davetine menfî bir cevap verilmesi halinde intikam alma yoluna gideceğini, hatta Hârezm'e asker göndermesinin uzak bir ihtimal olmadığını bilirler. Sultan Mahmûd hâl-i hazırda Hindistan seferlerinden elde ettiği ganimetlerden istifadeyle son derece mücehhez bir güce sahiptir. Onun için yüz elli bin kişilik bir ordunun teçhizi sıradan ve kolay bir iştir. Böyle bir kararın alınması halinde Hârezm'in kırk bin kişilik ordusu Mahmûd'un askerleri karşısında duramayacaktır. Bugün bizim siyasî durumumuz, Ceyhun'un öte yakasının korkunç seli karşısında zorunlu olarak Mahmûd'un himayesini kabul etmekle özetlenebilir. Sultan Mahmûd da Hârezm'e saldırmak için bahane arayıp durmaktadır. Zât-ı âlînizin de bildiği gibi, Sultan Mahmûd hem Rey hâkimi Seyyide Hatun'dan, hem de İran'ın güney bölgelerinin ve İsfahan'ın sultanı Alauddevle'den kendi kuvvetleri karşısında teslim olmalarını istemiş, onlara çok sert bir ültimatom vermiştir. Eğer bu isteğine uymazlar ve kendi istekleriyle teslim olmazlarsa, ordularının şehirleri yağmalayacağını ve asilerin idam edileceğini bildirmiştir. Bu durumda bizim böyle bir karar almamız ve onun eline bize saldırtacak bir bahane vermemiz acaba ülkenin yararına mıdır? Bendeniz devletseverlik ve vicdânî vazife adına siyasî istiklâl ve emniyet olmazsa artık Hârezm saltanatının ve öteki her çeşit kurumun da bulunmayacağını, yani Hârezm saltanat encümeninin hizmetlerine devam edebilmesi için önce hükûmetin ve istiklâlin olması gerektiğini arz etmek zorundayım. Bu gerçeklere dikkatle, Sultanımız Hazretleri'nden hem

ülkenin hem de muhterem üstâdların yararına sonuçlanacak bir karara varmasını, pişmanlıkla sonuçlanabilecek bir karar almaktan kaçınmasını talep ediyorum. Şimdi Üstâd Ebû Sehl'e ve Ebû Ali Sînâ'ya sorulmasını talep ediyorum: Acaba üstâdlar ilk kararlarında, yani Gazne'ye gitmemekte hâlâ ısrar ediyorlar mı?

Sultan Ebû Sehl'e dönerek vezirin sorusunu tekrarladı:

– Ne diyorsunuz Üstâd?

– Haşmetli Sultanım! Bendeniz ilk kararımdan dönmüş değilim ve ne pahasına olursa olsun Gazne sarayına gitmeye hazır değilim.

Ardından Sultan aynı soruyu Üstâd Ebû Ali'ye de yöneltti:

– Siz ne diyorsunuz?

– Bendeniz de Gazne'ye gitmeye razı değilim; zira geçmişte yaşanan tatsız olaylar nedeniyle Sultan Mahmûd'un hışmına ve gazabına uğrayacağımdan adım gibi eminim.

Sultan bir süre düşündü; ardından başını kaldırıp şöyle dedi:

– Buna göre yapılması gerekenler ortada. Sultan Mahmûd'un davetini kabul etmekten imtinâ eden bu iki değerli dostumuz, Gazne sarayının elçisi Gürgenc'e girmeden önce Gürgenc'i terk edecekler ve Altuntaş geldiğinde, onun ve Sultan Mahmûd'un özel elçisi Hasan Mîkâl'in de katılacağı bir toplantı tertib edeceğiz. Bu toplantıda konuyu müzakere edecek ve bu daveti kabul veya reddetme konusunu encümen üyelerinin kendi iradelerine bırakacağız. Biz hiçbir şekilde üyelerin kararına müdahale etmeyeceğiz. Acaba, böylesi sizler tarafından da uygun mu?

– Evet, hepimiz muvafıkız.

Üyelerin verdikleri bu cevabın ardından Sultan konuşmasına kaldığı yerden devam etti:

– Sizlerin de bildiği gibi, Üstâd Ebû Sehl ve Üstâd Ebû Ali Sînâ ile Gazne sarayı arasında daha önceden birtakım mektuplaşmalar oldu ve bunların sonucunda da iki taraf arasında önceden bir düşmanlık ortaya çıktı. Bu nedenle Altuntaş Gürgenc'e geldikten sonra, bu değerli üstâdlar şehri terk etmiş olsun ya da olmasın, teşkil edilecek toplantıya kesinlikle katılmayacaklar.

Vezir Ahmed Sehlî söze karıştı:

– Fakat Sultanım! Sultan Mahmûd'un sefîri adına çalışan casuslar, üstâdların bu yolculuğunun kasten ve bilerek engellenmediğini haber verecekler ve bu durum kesinlikle büyük problemler meydana getirecek; çünkü Mahmûd tarafından gönderilen mektupta, bu iki değerli üstâdın

isimleri özellikle geçmektedir. Öyle görünüyor ki, Gazne Sultanı davetinin reddedilmesinden ve isteğinin yerine getirilmemesinden dolayı intikam almak amacıyla bu ısrarcı davranmaktadır; aksi takdirde, gönderdiği elçinin yanında yüz silahlı süvarinin bulunmasına hiç gerek kalmazdı.

Bu sırada hizmetkârlardan birisi girdi toplantı salonuna. Hârezmşâh'ın önünde saygıyla eğildikten sonra konuşmaya başladı:

– Sultanım! Dışarıda Ciger-bend kalesinden geldiğini ve çok acil bir haber taşıdığını söyleyen bir subay var; hemen sultanımızın huzuruna kabul edilmeyi dilemekte.

Hârezmşâh eliyle içeri gelmesini işaret etti. Üstü başı toza toprağa bulanmış olan genç bir subay girdi içeri. Hârezmşâh'ı asker selamıyla selamladıktan sonra doğrudan söze girdi genç subay:

– Haşmetli Sultanımız! Bendeniz Ciger-bend garnizonunda görevliyim. Çok acil bir haber nedeniyle sultanımız hazretlerinin huzurunda bulunuyorum. Bu haberi doğrudan size arz etmem emredildi.

Bu sırada genç subay elini hızla koltuğunun altına götürdü ve küçük bir tomarı çıkarıp iki eliyle Hârezmşâh'a teslim etti. Sultan bir yandan genç subayın uzattığı tomarı alıp mührünü açarken, diğer yandan eliyle subayın dışarı çıkmasını işaret etti. Genç subay dışarı çıkarken "Cevabı bekle!" dedi.

Genç subay Hârezmşâh'ı tekrar selamladı ve dışarı çıktı. Sultan kendisine takdim edilen mektubu bir süre inceledikten sonra başını kaldırdı ve encümen üyelerine hitâben konuşmaya başladı:

– Değerli üstâdlar, garnizon komutanının gönderdiği mektubu bilgilenmeniz için okuyorum:

"Bugün, yani receb ayının on altısı, akşam üzeri Sultan Mahmûd'un muhafız alayının komutanı Emîr Altuntaş yüz silahlı süvariyle birlikte Ciger-bend kalesine ulaştı. Bizzat kendisinin açıkladığına göre, son derece gizli olan özel bir görevle Sultanımız hazretlerinin huzuruna çıkacak. Emîr Altuntaş ve beraberindeki silahlı süvariler kalede gerektiği gibi ağırlandılar. Durum zât-ı âlîlerine arz olunur. Ciger-bend kalesi askeri garnizon komutanı Albay Hâmûn."

– Buna göre Altuntaş iki güne kadar Gürgenc'de olacak.

Bir süre sonra Sultan, mektubu getiren genç subayı çağırdı. Genç subay hemen içeri girdi ve Hârezmşâh'ı selamladı. Sultan genç subaya sordu hemen:

– Ne zaman Ciger-bend'den çıktın?

– Evvelki gün güneş batımına yakın yola koyuldum Sultanım.

– Bu konvoy kesin olarak ne zaman Gürgenc'e ulaşır?

– Yarından sonra öğleye doğru payitahtta olmaları gerekir Sultanım.

– Sen ne ile geldin? Hecin devesiyle mi?

– Evet Sultanım! Mektubu bir an önce size ulaştırmak için hiç durmamam emredildi.

– Pekâlâ! Sen, Emîr Altuntaş ve beraberindeki silahlı süvariler payitahta girdikten sonra hemen görev yerine dönmelisin.

– Ferman Sultanımındır!

Ardından genç subay Sultan Hârezmşâh'ı selamlayıp salondan dışarı çıktı. O gittikten sonra Sultan, Üstâd Ebû Sehl'e döndü:

– Görüyor musunuz? Garnizon komutanımızın bize gönderdiği ve doğruluğu kesin olan bu mektuba göre, yarından sonra öğleye doğru Altuntaş payitahtta olacak. Şimdi Gazne Sultanı'nın değerli dostları olan siz ikinizin kararının ne olduğunu bilmemiz gerekir. Ne yapmayı düşünüyorsunuz? Kalacak mısınız, yoksa kaçacak mısınız?

Ebû Sehl yerinden kalktı ve kesin bir ifadeyle cevapladı Hârezmşâh'ın sorusunu:

– Sultanım! Gazne Sultanı Mahmûd'un pek değerli dostları bir an önce şehirden çıkacaklar.

– Nereye gideceksiniz?

– Belli değil. Şimdilik Hârezm'den bir an önce çıkmamız gerekir. Sonra da alınyazımızda ne varsa o olacak.

– Gürgenc'den ne zaman ayrılacaksınız?

– Yarım saate kadar harekete hazır oluruz Sultanım.

– Pekâlâ! Değerli dostlarımızın hiç vakit geçirmeden hareket etmeleri en uygunu. Acaba yanınızda başkaları da olacak mı?

– Sadece iki hizmetçi ve bir rehber götüreceğiz yanımızda. Başka neyimiz var neyimiz yoksa hepsi Gürgenc'de kalacak.

– Bu bakımdan hiç endişelenmeyin. Sizden haber alır almaz ve bir şehre yerleştiğinizi öğrenir öğrenmez kişisel eşyalarınızı gönderecekler. Fakat hangi yoldan gideceksiniz?

Ebû Ali oturduğu yerden kalktı ve Sultan'ın sorusunu cevapladı:

– Çöl yolundan gideceğiz Sultanım.

– Hâverân çölünden mi?

– Başka çaremiz yok Sultanım.

– Fakat bu yolun ne kadar tehlikeli olduğunu biliyor musunuz? Sizin en az on günlük yiyecek ve suyu yanınızda götürmeniz gerekir. Düşünüp taşınmadan ve rehbersiz olarak Güney çölüne girmemek gerekir. Biliyorsunuz ki, bu siyah kumların merhameti ve acıması yoktur.

– Bu zorlukların hepsini biliyoruz Sultanım. Ancak bizi götürmek üzere buraya doğru gelmekte olan askerlerin bizi yakalayamayacağı bir yoldan gitmek zorundayız.

– Kabul ediyorum, ancak bu yolculuk sizin canınıza mal olmamalı. Hemen şimdi tecrübeli ve uyanık bir rehber ile birlikte yolculuk boyunca ihtiyacınız olan şeyleri hazır etmelerini emredeceğim.

Bu konuşmadan sonra Sultan sarayın hazinedarını çağırttı. Hazinedar geldiğinde ona bazı emirler verip gönderdi. Hazinedar, Hârezmşâh'ın emirlerini yerine getirmek üzere dışarı çıktı. Hârezmşâh ayağa kalktı; önce Ebû Sehl'i, ardından da Ebû Ali'yi muhabbetle kucakladı:

– Sizi birbirinize ve her ikinizi de Allah'a emanet ediyorum.

Hârezmşâh'ın ve çöl yolcularının gözleri yaşlarla doldu bu dokunaklı veda sırasında. Ebû Sehl ve Ebû Ali son bir kez daha Hârezm'in haşmetli, iyi yürekli ve cömert sultanıyla vedalaştılar. Sultan son derece üzgün ve müteessir bir halde salondan çıktı. Ardından sıra dostlarla vedalaşmaya geldi. Vezir Ahmed Sehlî'nin gönlündeki hüznün ve üzüntünün izleri okunuyordu yüzünde. Sultan gibi o da son kez kucakladı çöl yolcularını. Böylece Hârezm saltanat encümeninin üyeleri birer birer değerli dostlarının ellerini sıkıp onları öpücüklere boğdular. Hepsi son derece müteessir ve üzgündüler. Bu duygu yüklü ve dokunaklı vedalaşmayla encümenin olağanüstü toplantısı sona erdi.

13

KARA KARTAL

Mayıs ayının son cuması Altuntaş, maiyetindeki yüz silahlı süvariyle birlikte Gürgenc'in giriş kapısına ulaştı. Saatler öğleden sonra 3'ü gösteriyordu bu sırada. Gürgenc'e çok sıcak ve bunaltıcı bir hava hakimdi. Havanın son derece sıcak olmasına rağmen, Altuntaş ve maiyetindeki süvariler tepeden tırnağa savaş giysilerine bürünmüşlerdi. Süvari birliğinin sancaktarı, sancağın sopasını atının sağ üzengisinin halkasına takmış, birliğin birkaç adım önünde at sürmekteydi. Zemini mor renkte olan sancağın tam ortasına, Sultan Mahmûd'un özel birliğinin işareti olan bir kalkan ve iki savaş baltasıyla Gazne sarayının altın rengindeki arması işlenmişti. Sancağın üç köşesine beyaz renkli ponponlar asılmıştı. Sancaktarın birkaç adım gerisinde belden yukarısı zırhlı ve başında çelik bir başlık bulunan siyah giysiler içinde bir adam göze çarpıyordu. Beline uzunca bir kılıç takmış olan bu adam, muhafız birliğinin komutanı Altuntaş'tan başkası değildi. Altuntaş, alnında burun deliklerine kadar uzanan beyaz bir çizgi bulunan iri kemikli ve heybetli siyah bir ata binmişti. Bu genç ve mağrur atın bütün bedeni güneş altında saf katran gibi parlıyordu. Siyah ve güneşten yanmış kısa sakalıyla ve baktığı insanı hemen etkisi altına alan meraklı gözleriyle Altuntaş son derece gösterişli bir eyerin üstüne oturmuştu. Bu halde keskin gözlü bir baykuş veya av peşinde olan aç bir kartal gibi dikkatli bir şekilde etrafına bakıyordu. Çehresinde demirden bir azmin, iradenin, hiddetin, gururun ve korkusuzluğun izleri okunuyordu. Bu görünüşüyle "Kara Kartal" adını fazlasıyla hak ediyordu doğrusu. Gürgenc kapısına az bir mesafe kala, tamamı tek tip askerî üniforma giymiş, mızrak, kılıç ve hançerlerden oluşan silahlar kuşanmış olan yüz kişilik Hârezmli bir süvari grubu, başlarında Hârezm ordusunun komutanı Niyâl Tekin olduğu halde karşılamaya gelmişlerdi Altuntaş'la süvarilerini. Bu süvari takımının sancaktarı olan uzun boylu ve kuvvetli bir genç, açık mavi bir sancakla herkesin önünde at sürüyordu. Genç sancaktar, Gazne'den gelen süvari birliğine yirmi adım kala elindeki sancağı yere paralel bir şekilde tutarak misafirlerini selamladı ve bu sırada borazancı karşılama borusunu çaldı. Karşı konvoydan da bu selamı cevaplayan bir borazan sesi yükseldi. Ardından Hârezmli süvariler başlarındaki komutanlarının emriyle kılıçlarını çekip garip feryatlarla "Hoş geldin"

dediler. Gazne'den gelen konvoy da aynı şekilde buna cevap verdiler. Ardından Niyal Tekin atını misafirlere doğru sürdü. Gazneli komutanı ve askerleri kılıcıyla selamladıktan ve diğer askerî merasimden sonra Gazneli komutan Altuntaş'tan askerlerin önünde şehre girmesini rica etti. Böylece Altuntaş en önde şehre doğru yola koyuldu. Altuntaş'ın yanında Hârezmli komutan Niyal Tekin ve arkalarında da her iki konvoyun sancaktarları yer almışlardı. Her iki grup böyle bir düzenle Gürgenc kapısına ulaştı. Birbiriyle yan yana at süren her iki komutan da kendilerini seyretmek için toplanmış olan bir topluluğun ortasından geçtiler. Yemyeşil ağaçların bulunduğu yeni sulanmış caddelerden de geçtikten sonra saltanat sarayının önünde atlarından indiler.

Serdar Altuntaş, Niyal Tekin'in refâkatında son derece mağrur ve görkemli bir edayla Hârezmşâh'ın sarayına yöneldi. Hârezmşâh'ın muhafız birliğine mensup askerlerin iki sıra halinde dizildikleri koridoru boydan boya geçip sarayın salonuna ulaştı. Giriş kapısının yanında saray veziri Ahmed Sehlî karşıladı kendisini. Ardından el işaretiyle misafiri salonun büyük kapısına doğru yönlendirdi. Hizmetçilerden ikisi hemen koşup salonun uzun perdelerini kenara çektiler. Altuntaş içeri girdi; Hârezmşâh'a ait özel salonun girişinde saygıyla eğildikten sonra sert adımlarla iki sıra halinde dizilmiş olan saray görevlilerinin arasından geçti. Salonun ortasına geldiğinde tekrar saygıyla eğildi ve Sultan'ın tahtının beş adım önünde durup kendini takdim etti:

– Bendeniz Altuntaş, Gazne'nin haşmetli sultanı Mahmûd'un özel muhafız birliğinin komutanı. Büyük velînimetimin samimî ve sıcak bir mesajını zât-ı âlînize sunmak üzere huzurunuzda bulunuyorum. Sultanımızın fermanını Hârezm'in haşmetli sultanına takdim etmekten büyük bir övünç duyuyorum.

– Hoş geldiniz sipehsalar. Yolculuğunuzun iyi geçmiş olmasını ümit ederim. Ancak siz yoldan yeni geldiniz ve yorgun olmalısınız. Biz yol yorgunluğunuzu atmadan size zahmet vermek istemeyiz.

– Sultanım!... Bir asker için yol yorgunluğu hiçbir anlam ifade etmez. Payitahtınıza gelir gelmez, bir an önce zât-ı âlînizi ziyaretle iftihar etme bahtiyarlığına nâil olmak istedim. Şayet yolun tozuna ve toprağına bulanmış bir halde huzurunuza çıktıysam, mübarek zâtınızdan affımı rica ederim. Benim bu cesaretimin sebebi, Sultanımız tarafından, şehre girer girmez bir an önce tarafınızdan kabul edilme şerefine vâsıl olmamın tavsiye edilmesidir.

– Gerçekten biz de cesur sipehsalarımızı ve değerli misafirimizi böyle savaş elbiseleri ve zırhlar içinde görmeyi arzu etmiştik. Bize göre bir ordunun yürekli ve korkusuz komutanını bu savaş kıyafetleri içinde görmek gerekir. Böylesi gerçekten daha iyi ve daha değerlidir. Pekâlâ sipehsalar, kaç gündür yoldasınız?

– Kırk dört gündür Sultanım.

– Acaba büyük biraderimiz, göreviniz hakkında bize bir mektup gönderdiler mi?

– Evet Sultanım! Bu, Sultan Gazneli Mahmûd’un fermanı.

Bu sırada Altuntaş elini koynuna götürüp kenarları renkli çiçeklerle süslenmiş olan mühürlü bir tomar çıkardı. İki eliyle uzatıp Hârezmşâh’a takdim etti.

Hârezmşâh serdarın uzattığı mektubu aldıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

– Yol yorgunu olduğunuz için bugün istirahat etmeniz daha iyi olur. Değerli biraderimizin fermanı ve sizin göreviniz hakkında yarın sabah görüşürüz.

Altıntaş, Sultan’ın karşısında saygıyla eğilip birkaç adım geri gitti. Sonra salonun kapısına doğru hareket etti. Kapıya geldiğinde geri dönüp Sultan’ı tekrar selamladı ve dışarı çıktı. Altuntaş’a refakat eden Hârezm ordusunun komutanı Niyal Tekin’in emriyle genç bir subay öne çıkıp onu ikamet edeceği yere yöneltmek istedi. Ancak Altuntaş, Sultan Mahmûd’un sefiri Hasan Mîkâl’in evini sordu ve mihmandar subayla birlikte onu görmeye gitti. Yirmi dakika sonra Altuntaş, Hasan Mîkâl’in evinden içeri girdi. Sultan Mahmûd’un sefîri, hastalığı nedeniyle sarayda Altuntaş’ın yanında olamamıştı. Bu konudan söz ettiğinde Altuntaş kendisini teselli etti:

– Şehre girdiğimde sizin hastalığınızı haber aldım. Süvarileriyle beni karşılamaya gelen Gürgenc garnizonu komutanı Niyal Tekin sizin hastalığınızdan söz etti. Ancak Sultanımız Gürgenc’e girer girmez, hiç vakit geçirmeden Hârezmşâh’ın huzuruna çıkmamı emrettiği için sizi görmeyi Hârezmşâh’ın huzuruna kabulden sonraya erteledim. Sultanımız’ın Hârezmşâh’a gönderdiği ferman bizzat tarafımdan takdim edildi ve bu da sizin adınıza yazılan ferman.

Altuntaş fermanı iç cebinden çıkarıp Mîkâl’e teslim ederken bir yandan da konuşmasını sürdürdü:

– Sultanımızın şahsen verdikleri emre göre, ben Hârezm saltanat encümeni üyelerinin tamamını Gazne'ye götürmekle görevlendirildim. Bu arada kendileriyle görüşebilmem için Hanım Sultan'dan randevu talep edilmesini rica ediyorum.

Mîkâl hastalığın da etkisiyle son derece yavaş hareketlerle mektubun mührünü açtı ve okumaya başladı. Mektubu okuma işini bitirdikten sonra cevapladı Altuntaş'ı:

– Memnuniyetle! Bu arada siz yorgunluk atarken, ben de Hanım Sultan'tan randevu almaya gideceğim ve durumu size haber vereceğim. Yarın sabaha kadar Hârezmşâh'ın ve Hanım Sultan'ın huzuruna çıkabileceğimi sanıyorum. Zira ateşim yeni kesildi ve durumum biraz daha iyi. Ancak serdar, siz yoldan gelir gelmez, bu halinizle Hârezmşâh'ın huzuruna mı çıktınız?

– Evet; tesadüfen Sultan'ın kendisi de bu durumdan rahatsız olmadılar, hatta memnuniyetlerini bile belirttiler. Zaten Sultanımız da Gürgenc'e varır varmaz Hârezmşâh'ın huzuruna çıkıp fermanı teslim etmemi buyurdular. Bu arada ilâve etmeliyim ki, Sultanımız bu görevin tamamen gizli tutulmasını ve Gürgenc'e girene kadar hiç kimsenin bu görevden haberinin olmamasını tavsiye ettiler.

– Pekâlâ sevgili dostum! Eğer uygun görürseniz, siz banyo yapıp dinlenmeye çekilin. Ben akşama doğru sizi görmeye geleceğim. Şimdi ziyaretime gelecek olan Üstâd Ebû Sehl'i bekliyorum.

– Sultanımız bana özellikle bu tabibi ve Ebû Ali'yi Gazne'ye götürmemi ferman buyurdular. Biliyorsunuz ki, Emîr Mes'ûd çok hasta ve midesindeki bir ağrı yüzünden çok eziyet çekiyor. Sultan, oğlunun hastalığı yüzünden öylesine perişan oldu ki, Hint mihrâcelerine ferman verilmesi töreni sırasında her zamanki merasimi bile yaptırmadılar.

– Acaba Şehzâde'nin tedavisi konusunda saray tabibleri hiçbir şey yapamadılar mı?

– Maalesef hayır! Şehzâde Mes'ûd midesindeki ağrılar yüzünden acılar içinde bağırıyor, tabiblerin kendisine şurup ve ilaç içirmelerine izin vermiyordu. Çünkü birkaç gün süren muayene ve tedaviler sonunda midesindeki ağrıyı teskîn edemediler ve azaltamadılar. Bu yüzden de Şehzâde hepsini küfür yağmuruna tutmuştu. Bütün bunların sonunda da Sultanımızın emriyle tabiblerden birkaçını zindana attılar.

– Sultan'ın sarayında bilgili ve tecrübeli bir tabibin bulunmaması gerçekten çok üzüntü verici. Aksine burada, ülke içindeki hastalara ilâve

olarak Horasan çevresinden bile hastaları tedavi için Gürgenc'e getiriyorlar ve şimdiye kadar bu hastalardan kesin olarak iyileşmeyen birisinin olduğu bir defa bile duyulup görülmedi. Bu durumda bu tabiblerin Gazne'de bulunması elbette son derece gerekli.

Bu sırada hizmetçilerden biri içeri girdi:

– Efendim!... Gürgenc tabiblerinden Ahmed Müştâk hemen huzurunuza kabul edilmeyi rica ediyorlar.

Mîkâl eliyle gelmesini işaret etti. Bu arada Altuntaş'a Ahmed Müştâk hakkında açıklama yapma gereği hissetti:

– Serdar!... Biraz sonra içeriye girecek olan adam, bu şehrin en ünlü tabiblerinden ve bizim gizli habercilerimizdendir. Onun varlığından ve payitahtta olup bitenler hakkında verdiği bilgilerden çok faydalanıyoruz. Onu tanıyınca, siz de bizim için ne kadar faydalı birisi olduğunu kendi gözlerinizle göreceksiniz.

Bu sırada Ahmed Müştâk aceleyle içeri girdi. Ellerini karnının üzerinde birbirine kavuşturup Mîkâl'i ve Altuntaş'ı saygıyla selamladıktan sonra konuşmaya başladı:

– Mübarek vücudunuza bir hastalığın ârız olduğunu duyar duymaz, belki bir hizmetim dokunur diye huzurunuza kabul etmenizi istedim.

– Önemli bir şey yok, sevgili dostum. Biraz ateşim vardı, ancak şimdi geçti. Lütfunuzdan dolayı çok teşekkür ederim. Buyrun, oturun. Büyük velînimetimiz Sultan Mahmûd'un özel muhafız birliğinin komutanı Altuntaş'la tanışın. Serdar bugün Gürgenc'e teşrif ettiler.

Altuntaş hafifçe gülümsedi. Ahmed Müştâk, Altuntaş'ın karşısında saygıyla eğildikten sonra konuşmasına devam etti: Memnun oldum efendim. Sipehsaların Hârezm'e girişini bütün kalbimle tebrik ederim. Bu seferin iki ülke arasındaki dostluk temellerini kuvvetlendirmesini, her iki tarafa da başarı ve hoşluk getirmesini, Gazne'nin büyük ve haşmetli sultanı Mahmûd'un değerli temsilcilerinin teveccühü ve inayetiyle Gürgenc sarayındaki karışıklığın ve haince eylemlerin son bulmasını ümit ederim.

Altuntaş şaşkınlık içinde sordu:

– Nasıl Üstâd? Yoksa Gürgenc'de karışıklık da mı var?

– Olup bitenler çok ayrıntılı Sipehsalar. Galiba Sefîr hazretleri bu şehirde olup bitenler hakkında zâtınıza henüz bilgi verecek zaman ve fırsat bulamamışlar. Ancak mübarek zâtınız, Gürgenc sarayında olup biten üzücü olaylardan hemen haberdar olacaklar. Burada bir grup hain ve maceracı insan, ülkenin emniyeti ve siyasî çıkarları aleyhine entrika çevirmekle

meşgûller ve korkarım bu entrikalar, Gazne ve Gürgenc sarayları arasındaki dostluğun ve iyi ilişkilerin gölgelenmesiyle sonuçlanacak.

Altuntaş'ın yüzünde merak ve şaşkınlığın izleri belirdi hemen. Kara Kartal, Mîkâl'e hızlı bir bakış fırlatıp konuşmasına devam etti:

– İlginç bir konu olmalı!

Mîkâl cevap verdi:

– Evet Sipehsalar, burada son zamanlarda siyasî bakımdan son derece ilginç bazı olaylar oldu. Ben olup bitenleri Gazne'ye rapor ettim. Niye ve nasıl böyle bir durum yarattıklarını size de anlatacağım.

– Yani burada siyasî ya da askerî bir entrikanın var olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

– Elbette askerî bir yanı yok; ancak umûmî emniyet ve Gürgenç'in huzuru üzerine yaptığı etki bakımından özel bir öneme sahip.

Altuntaş kuru bir ifadeyle sordu:

– Bu fesat tertibini düzenleyenler kimler? Hangi sınıfa mensuplar?

Ahmed Müştâk, Sefîr'in yerine cevap verdi:

– Hârezm saltanat encümeni üyeleri efendim.

Serdar gözlerini kapatıp konuşmasına devam etti:

– Ne dediniz? Hârezm saltanat encümeni üyeleri mi? Bunların ilmî ve tıbbî işlerle ilgilenmek dışında bir işleri yok. Bu grubun elinden nasıl bir iş gelebilir ki?

Ahmed Müştâk muzipçe gülümsedi ve şöyle dedi:

– İşin dış yüzü böyle efendim; ancak bunların fitne ve fesat icat etmekten, dost ve müttefik ülkelerle olan iyi ilişkileri bozmaya çalışmaktan başka işleri yok. Puslu havayı gördüklerinde de kaçıyorlar.

Hasan Mîkâl bir an için kulaklarına inanamadı ve hemen sordu:

– Kaçıyorlar mı? Kim kaçmış? Acaba yeni bir haberiniz mi var?

– Evet efendim, her yönden yeni. Bu değerli âlimlerden ikisi, yani Hristiyan tabib Ebû Sehl ile meslektaşı Ebû Ali Sînâ tam otuz altı saat önce ortadan yok oldular. Bendeniz bu zaman zarfında iki defa size bilgi vermek istedim; ancak zât-ı âlînizin rahatsızlığı nedeniyle buna muvaffak olamadım. Tahkik ettiğime göre, bu ikisi gece vakti Gürgenc'den kaçmışlar ve bu kaçışla son olaylardaki suçları sabitleşmiş oldu. Bendenize göre hemen onları takip edib yakalamak gerekir.

Altuntaş aceleyle sordu:

– Kaçmalarının sebebi neymiş? Acaba siz bu haberin doğruluğundan emin misiniz?

– Evet Sipehsalar, tümüyle eminim. Bu sabah haber aldığıma göre, sizin Gürgenç'e girişinizden iki gün önce, Gazne'den hecin devesiyle bir haberci gelmiş ve doğruca saray kâtibi Nişaburlu Ebu'l-Feth'in evine gitmiş. Bu şahıs Ebu'l-Feth'in akrabalarındandır ve şu anda da onun evindedir. Görünüşte Hârezm sarayında kâtib olan, ancak gizliden gizliye casusluk yapan bu Ebu'l-Feth'in habercisinin geldiği günün akşamına doğru Ebu'l-Feth, kızını gizlice Buhâralı tabib Ebû Ali Sînâ'nın evine göndermiş ve aynı gece encümen üyeleri gizli bir toplantı yapmışlar. Bugün de bu efendilerin o gece gizlice şehirden çıktıkları, yani kaçtıkları anlaşıldı.

Hasan Mîkâl merak ve aceleyle sordu:

– Siz bu haberleri nereden elde ettiniz?

Ahmed Müştâk başarılı bir şey yapmış olmanın verdiği hazla gülümsedi:

– Daha önce zât-ı âlînize arz ettiğim olaylardan sonra, bendeniz bazı şahısları Ebû Ali'nin, onun işbirlikçilerinin ve Nişaburlu kâtib Ebu'l-Feth'in gizli faaliyetlerini izlemekle görevlendirdim ve işte bu bilgiler bu gizli görevlilerden elde edilmiştir.

– Çok ilginç! Öyleyse bu kâtibin Gazne sarayıyla ilişkisi var?

– Kesinlikle doğru efendim. Bendenize göre, hakkında araştırma yapılırsa, bütün gerçekler ortaya çıkacaktır. Bu arada bu adamın dışarı işlerini yapan hizmetçisinden elde edilen bilgilere göre, onun kardeşlerinden birisi Gazne sarayında hizmet ediyormuş.

Hasan Mîkâl ve Altuntaş duydukları haber nedeniyle kızgınlık ve şaşkınlık içindeydiler. Her ikisi de düşünceye dalmıştı. Bu sırada Mîkâl ani bir kararla yerinden kalktı ve Altuntaş'a şöyle dedi:

– Ben rahatsızlığıma rağmen hemen saraya gidiyorum ve bir an önce de dönmeye çalışacağım. Ben dönünceye kadar, Sipehsalar bu konuda sevgili dostumuzdan yeterince bilgi alabilirler.

Ardından Mîkâl aceleyle dışarı çıktı. Altuntaş ve tek gözlü şeytan da kaldıkları yerden konuşmalarına devam ettiler.

14

ÖLÜM VADİSİ

Düşüncesi ne kadar güçlü olursa olsun, hiç kimse ve sihirli de olsa hiçbir kalem çöl korkusunun büyüklüğünü ve çöl tehlikesinin dehşetini olduğu gibi anlatamaz.

Çölde insanın başına gelebilecek musibetleri ve karşısına çıkabilecek güçlükleri betimleme gücüne sahip olmayanların veya çölün meçhûl tuzaklarına yakalanmayanların, çölde kaybolanların gerçek endişesini, ızdırabını, korkularını, mücadelesini ve dağınık duygu ve düşüncelerinin binlercesinden birazını bile anlamaları son derece zordur.

Ben bunların hepsini yaşadım. Kader beni bir gün bu ölüm yağdıran ve deliye döndüren manzarayı kendi gözümle görmeye zorladı. Şimdi bile bu korkunç hatırayı hatırladıkça korkudan tir tir titriyorum. Benim, Kirman'ın kuru ve yakıcı Gulâşger çölünde kaybolmamdan bu yana dört yıl geçmesine rağmen, ruhumun derinliklerinde, beynimde ve hafızamda bu büyük kâbusun izleri hâlâ durmaktadır. Her bininci saniyesinde sinir sistemimin ve ruhumun komuta merkezinin şiddet ve hiddetle bombalandığı o hassas anların hâtırası, bedenimin bütün organlarını titretmektedir.

Hiçbir günahı olmadığı halde ansızın ölüme mahkûm olmak (o da bilinmeyen bir alınyazısıyla özdeşleşen bir ölüm), korku ve ümit, sürekli ızdırab ve vesvese, Yaratıcı'ya yalvarıp yakarma; hayâle özgü gizli komplekslerin, dertlerin, sıkıntıların geçmişin acı ve tatlı olaylarıyla birbirine karışması; yaşamın ilgilerine ve arzularına veda, görünmeyen ruhsal güçlerin ve sinirlerin daimî istilâsı, insanın cesaret hissinin yenilgiye uğraması, bilinmeyen ve hissedilmeyen bir korkunun zaferi, insanın aklî güçlerinin ve bütün organlarının sıcaklık derecesinin idrâk edilemez şekilde yükselmesi; aynı zamanda bu korkunç ve tehlikelerle dolu yerden kurtulma ümidine sahip olma, anlık bir mucizenin gerçekleşmesi beklentisi, çölün hissiz, ruhsuz ve sessiz cehenneminde canlılık ve hayat belirtilerinden biz iz müşahade etmenin sonucunda gerçekleşen anlık düşünce değişimleri; bir kuş, bir böcek ve bir bitki görmekten dolayı ortaya çıkan sevinç, çölün korkunç ortamının doğurduğu binlerce korkunç düşüncenin ortasında dehşetli ve uçsuz bucaksız çöllerin yolcularına hücum eden karabasanların başlıcalarıdır.

Çölde kaybolmuş ve avare bir şekilde dolaşan bir yolcu veya kervan için çöl, efsânevî ve gizemli diriliş meydanının bir görüntüsüdür.

Çöl; insanoğlunun cesaretinin sınandığı en dakik sahnedir.

Çöl!... Çöl; ey korkunç cehennem, ey dehşetli kâbus, korkunç dev!' Kaza ve kader olmasaydı, beni kendi muradına kurban edemezdin.

Gözümün uzaktan bir firdevsin bayındırlığına düştüğü o saatte ve sonraki yirmi dört saat boyunca başıboş ve derbeder bir halde çölde dolaştıktan sonra, aç ve susuzluktan şişmiş dudaklarla uykuya hasret gözlerle, yorgun, bitkin ve hissiz bir halde kendimi yere attım. Toprağı öptüm ve parlayan güneşe taptım; ellerimi gökyüzüne, yüce Tanrı'nın eşiğine açtım. O korkunç dakikalarda dünyayı yaratanın büyüklüğünü her zamankinden daha çok anladım. Gözlerimden gözyaşları akıyordu. "Ey ölüm yağdıran çöl!" dedim. "Benim canımı alıp cesedimi kuru ve yakıcı kumlarında öğütemedin işte. Ey uçsuz bucaksız ve acımasız cehennem! Sonunda benim sabrım, soğukkanlılığım ve rûhî gücüm senin gücünü de kırdı.

Çöl!... Ey suskun cehennem, ey sessiz mezarlık! Senin o korkunç kudretin sonsuza kadar kalmayacak. İnsanoğlunun güçlü elinin senin şeytanî gücünü kıracağı ve yok edeceği gün de gelecek. Senin adaletsizliklerin ve fâcialarıın, acımasızca yok ettiklerin hiçbir zaman tarih sayfalarından silinmeyecek.

* * *

Hârezmşâh'ın emri üzerine, Ebû Sehl ve Ebû Ali'nin çıkacakları meçhûl seferde ihtiyaç duyacakları şeyler kısa sürede hazırlandı. Bu arada Hârezm çöllerini avucunun içi gibi bilen tecrübeli bir kervancı grubunun onlara rehberlik etmesi kararlaştırıldı. Çöl yolcuları iki ayrı grup halinde güneye hareket edeceklerdi. Tecrübeli kervancılardan oluşan birinci grup, Hârezm halkının "heyûn" adını verdikleri yedi hecin devesine yükledikleri su tulumları, yol azığı ve atlar için sıkıştırılmış otlar gibi yol boyunca gerekli olabilecek şeylerle birlikte hemen yola koyuldular. Üstâd Ebû Sehl, Ebû Ali Sînâ, Ebû Ali'nin hizmetçisi Murad ve Cemal adındaki tecrübeli rehberden oluşan ikinci grup da onların arkasından hareket ettiler. Böylece birinci grup yol eşyaları ve yol boyunca gerekli olabilecek su tulumlarıyla birlikte önden, kalanlar da atlarıyla onların peşi sıra güneye doğru yollandılar. İkinci gruba yolculuk sırasında kullanma suyunu temin için küçük su tulumlarını atlarının terkisine bağlamaları, bu arada yanlarına biraz ekmek ve kuru et almaları, bunların dışında kalan bütün ağırlıklarını

develere yüklemeleri ve mümkün olduğunca hafif olmaları söylendi. Aynı şekilde öncü grubun son devesinin yük kayışına kervanın gittiği yönü belirginleştirmesi için bir ip asmaları kararlaştırıldı. Böylece ikinci grup bu çizgiyi izleyerek öncü kervanla irtibatını koruyacaktı. Bu tedbirlere ilâve olarak, birinci gruptaki deve sürücülerine güneş batar batmaz, ikinci kervanın kendilerine yetişmesi için beklemeleri, ikinci grubun su ve erzak ihtiyacı giderildikten sonra hiç vakit geçirmeden tekrar yola koyulmaları ve bu yöntemin yolculuğun sonuna kadar devam ettirilmesi sıkı sıkı tembih edildi.

Bu şekilde deve sürücüleri gerekli eşyalarla birlikte atlılardan üç saat önce yola koyuldular. Üstâd Ebû Sehl, Ebû Ali, Murad ve Cemal ise gece yarısından bir saat sonra, Cemal'in kılavuzluğunda Gürgenc'den çıktılar ve Hârezm'in güney çölünün yolunu tuttular.

* * *

Bu korkunç ve ürkütücü çölün, Horasan dağının kuzey etekleriyle Bâverd ve Nîsâye şehirlerinin görüldüğü güney sınırının bitimine kadar, kervancıların önünde yaklaşık yetmiş beş fersenk yol vardı. Bu yolculuğun kuzey yarısında hiçbir hayat belirtisi göze çarpmıyordu. Onlarca, yüzlerce, hatta binlerce asırdan beri bu sessizlik vadisinde rüzgârların, fırtınaların, kızgın güneş ışınlarının, dondurucu soğuğun; kısacası her türlü doğa olaylarının ve değişimlerin oyuncağı olmuş olan sıcak ve yakıcı kumlardan başka hiçbir şey görülmüyordu. Güney bölümünde on, on beş fersenk aralıklarla, asla birkaç saatten veya en fazla bir gece veya bir günden fazla bir kervanın ikamet etme ve dinlenme yeri olmamış gölgelikler, viraneler ve kervancı sığınakları bulunmaktaydı. Bu noktalarda elbette hiçbir yaşam belirtisi göze çarpmıyordu; zira sadece kervanların gecelemesi ve dinlenmesi için kullanılıyordu. Bu merkezleri kervancıların kendileri etraftaki çalı çırpı, taş, tezek ve kuru ağaç dallarını bir araya getirerek yapmışlardı. Buralar hem kervanların dinlenme, hem de kendilerinden sonra gelen kervanlar için bir alâmet olması için yapılmıştı elbette. Ancak bu sığınak ve gölgelikler uzun ömürlü olma şansına pek sahip değildi. Çoğu zaman bu sığınak ve gölgelikler kum fırtınalarının sonucu yüzlerce ve binlerce kilo kumun altına gömülüyor ve kaybolup gidiyordu.

Yolculuğun birinci günü kervancılar çeşitli zorluklara katlanarak on dört fersenk yolu alabilmişlerdi. Genç Ebû Ali, onun hizmetçisi Murad ve rehberleri Cemal için bu yolculuk çok zor değildi. Şiddetli yorgunluk ve kasların hissizleşmesi dışında onları pek etkilemiyordu. Ancak elli yıllık

ömrü boyunca zorunlu olanlar dışında ne atla, ne de yaya olarak hiç yolculuk yapmamış olan ve yaşlılık ve hamlık neticesinde bütün organlarında ve adalelerinde acı verici bir ağrı hisseden Ebû Sehl için hiç de böyle değildi. Öyle ki yükleri taşıyan deve kervanına ulaştıklarında baygın bir halde kendini kumların üzerine bırakıvermişti. Kendisi de çok yorulmuş olan Ebû Ali, hemen Üstâd'la ilgilendi; su içirerek ve adalelerine masaj yaparak onu kendine getirdi. Ebû Ali âdeti olduğu üzere gülümseyerek ve tatlı dille, sürekli değerli Üstâdının moralini yükseltmeye çalışıyordu.

Gündüzün bunaltıcı sıcağının aksine, çölde serin bir rüzgâr esiyordu. Çöl yolcuları geceleyin ikamet etmek için iki küçük kum tepesinin arasını seçtiler. Deve sürücüleri ise atlıların ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra hiç vakit geçirmeden yeniden yola koyuldular. Ebû Ali, Murad ve Cemal'in yardımıyla yorgunluktan adım atacak halleri kalmayan atlara su ve ot verdi. Ardından Ebû Sehl'in yanına geldi. Murad sofrayı kurdu ve bu arada yaktığı bir meşaleyi kum tepelerinden birinin üstüne koydu. Ebû Sehl kumların üzerine uzanmış, öylece yatıyordu. Yorgunluktan kesinlikle yemek yiyecek hali yoktu. Ancak Ebû Ali'nin şakaları ve ısrarı sonucu ağzına bir lokma koydu ve git gide iştahı açıldı. Bir yandan kabaran iştahıyla yemek yerken, diğer yandan da konuşmaktaydı:

– Elli yıllık ömrüm boyunca bir yemeğin bu kadar lezzetli olabileceğini kesinlikle hiç aklıma getirmedim.

Üstâd'ın bu sözü karşısında dudaklarında hafif bir tebessüm beliren Ebû Ali karşılık verdi:

– Üstâd, kaçışın iyi yanlarından biri budur.

– Eğer böyle bir özelliği varsa, ben ömrümün sonuna kadar kaçacağım. Ancak, ah... Sanki bedenimi yüzlerce kırbaç darbesiyle kırbaçlamışlar gibi hiç hareket edecek gücüm yok.

– Sevgili Üstâd! Bu eziklik rahat bir uykudan sonra gider. Sonunda özgürlük varsa bu sıkıntılara katlanmak kolaydır.

– Fakat sevgili dostum! Bu söylediklerin benim gibi zayıf olan birisi için değil, senin gibi güçlü bir bünyesi olan için doğrudur. Böylesine zorluklarla dolu bir yolu katedebileceğimi kesinlikle düşünmüyordum. Gerçekten insan kaçarken şaşırtıcı bir güce kavuşuyor.

– İlk bir iki gün bu eziklik, sizin adalelerinizin çok ağrımasına sebep olacak; ancak yavaş yavaş alışacaksınız.

– Adalelerimin ağrısı gözlerimde bir damla uyku bırakmadı ve sabaha kadar da bir an olsun uyuyabileceğimi sanmıyorum.

– Biraz sonra ne kadar tatlı bir uykuya dalacağınızı göreceğiz Üstâd.

– Senin bana verdiğin bunca cesaret ve teselliye rağmen, ben bu çölden sağ çıkmayacağıma eminim.

– Hayır, sevgili Üstâd!. Böyle düşünmeyin. Bu can korkusu, özgürlüğü koruma isteği ve iyimserlik size zorluklar karşısında direnme gücü verecek. Zaten bu tantananın yerine bize gönül azığı vermeleri daha iyi değil mi?

– Elbette; ancak bazen korkunun heybeti öğüt verenin kendisinin de korkuya kapılacağı ölçüdedir ve benim şimdiki durumum, kendi sözüne ve fikrine kendisi de inanmayan vaizin durumu gibidir. Ben şu anda kendisi ağır bir hastalığa yakalanmış olan bir tabibe benziyorum. Acaba böyle bir durumda benim titrek tesellilerimle teselli olmayı bekleyebilir misin?

– Ancak ben, sahip olduğu bunca güce ve heybete rağmen bu çölün bizim cesetlerimizi yutamayacağına inanıyorum; zira bu uçsuz bucaksız çölün ilk yolcuları biz değiliz elbette.

– Bütün kâinât hakkında iyimsersin ve iyi şeyler düşünmektesin. O nedenle senin gözünde böyle olabilir. Ancak insanoğlunun kaderinin değişmez olduğunu da bil sevgili dostum!

Ah, Allah’ım! Yaşam nedir? Bir seraptır, serap.... Ya da yaşam su üstündeki bir kabarcıktır. Sırf karnını doyurmak, bazı maddeleri başka maddelerle değiştirmek, yıllarca eziyet çekmek ve azaba katlanmaktır. İnsanın insanla vuruşması niçin? İnsanoğlunun bunca hırsa kapılmasının sebeplerinin neler olduğu konusunda acaba hiç düşündün mü?

Bu savaşlar, bu vahşice cinayetler, bitmez tükenmez zulümler, diğerlerinin varlık harmanına hamle edib yağmalamak ve ateşe vermek; hepsi bir asıldan, bir kaynaktan, bir aileden ve bir hânedândan olanların esareti ve köleliği hangi hedefe ulaşmak için? Her ordu sevk edişinde on binlerce insanı katleden, yaralayan ve ızdıraba boğan, en iyi gençleri toprağa çeken bu adam bu facialarla neyi amaçlamaktadır? Bir avuç rengârenk taş, altın ve gümüş biriktirmek dışında başka bir amacı var mı acaba? Tabiatta sözünü ettiğim bu unsurların benzer taşlara, benzer ya da daha az değerli madenlere karşı hiçbir imtiyazının olmadığını, belki birçok yönlerden onlardan daha az işe yaradıklarını hiç düşündün mü? Akıl ve vicdan aracılığıyla yargıya vardığımızda, bu hırsın ve açgözlülüğün bencillik üzerine temellendirildiğini; bu vahşiliklerin insanoğlunun aptalca gururu ve ahmaklığı dışında hiçbir temelinin ve kaynağının olmadığını ve nihayet bu hırsın ve açgözlülüğün pişmanlıkla sonlandığını görürüz. Bugün bu adam, kendisini aralarına almış olan midesinin kölesi bir avuç casus ve

çapulcuyla günahsız insanları öldürmekte, dini korumak adına farklı inanca sahip olanların kanını dökmeyi mübah, hatta mukaddes ve meşru bir görev kabul etmektedir. Ona göre kendi mezhebi dışındaki bütün mezheblerin inanç ve görüşleri bozuktur ve diğer dinlere mensup olanlar pis ve kâfir sayılmaktadırlar. Bu zorba adam, farklı din ve mezheblere mensup olanları idam etmeyi ve katletmeyi diyanete bir hizmet ve Peygamber'in hoşnutluğunu kazanma olarak kabul etmektedir. Mukaddes Buda, Allah'a yakarışlarından birisinde şöyle demektedir: *"Ey kim olduğunu, ne olduğunu ve nerede olduğunu bilmediğim!"* İşte Buda'nın bu sözleri en iyi, en doğru tavsif ve dünyanın yaratıcısına en iyi hitaptır. Ben Budist bir âlimin özlü bir eserinde onun, *"Ey Âdemoğlu! Kavgayı ve çekişmeyi bir yana bırakınız! Belki o zaman Allah'ın pak zâtı, bir kavmin kendisini çeşitli merasimlerle ve muhtelif ayinlerle övmesini ve kendisine tapmasını sever. Siz o mebde hakkında kesin bir bilgiye sahip değilsiniz. Söylediğiniz ve yaptığınız her şey, kendi sezginiz ve teşhisiniz üzerinedir. Bir konunun esası size söylenen veya kendinizin icat ettiği tasavvur ve ihtimaller üzerine olduğuna göre, artık bu yırtıcılıklar, vahşetler, zulümler, savaşlar ve kavgalar niçindir?" diye yazdığını gördüm. Evet sevgili dostum! Put, ateş, heykel ve insanoğlunun secde edib taptığı her cisim, şekil veya unsur, hepsi âlemin büyük yaratıcısının mazharıdır. Hepimiz bir mebdeden ve bir unsurdanız ve hepimiz bir maksada doğru yürümekteyiz. Hepimiz O'ndan varlık bulmuşuz ve sonunda O'na döneceğiz. Yoksa bu, sizin peygamberinizin sözü değil mi?"*

Üstâd'ın felsefî inançları ve yüksek insanî düşünceleri karşısında büyülenen Ebû Ali, bu sözleri doğruladı:

"Evet, sevgili Üstâd! Bu zorbalıkların bir tek temel sebebi var: Cehâlet! İnsanoğlunun bu cinayetlere son vereceği gün gelecek sonunda. Bilimin meşalesi baştan başa bütün dünyayı aydınlattığında ve her yer aydınlandığında, bilgisizliğin ehrimeni mağlup olacak ve artık insanlıktan uzak olan bu düşünceler arz-ı endam etmek için bir meydan bulamayacak. Bu, ilmin parlak kandilini bütün yeryüzünde yakacak olan âlimlerin, ilim ve edeb hizmetkârlarının görevidir ve bu nedenle en zor görevi siz ve sizin gibiler üstlenmişsiniz. Kendi düşüncelerinize ilişkin değerli eserlerinizi yayınlayarak bugünün câhil ve zâlim nesline doğru yolu gösterecek, onları kendi peşinizden sürükleyecek ve medeniyetin ve fikrî terakkinin anayoluna çekeceksiniz.

Üstâd oturduğu yerde biraz kıpırdandı; sonra adalelerindeki ağrının şiddetini gösteren kısa bir inleme sesinden sonra konuşmasını sürdürdü:

– Ancak insanoğlunun hırsı ve bencilliği, bu amacın önündeki en büyük engeldir. İlim ve kültürün en büyük otlakları olan Buhâra bilginler topluluğunu ve Sâmânîlerin yararlı faaliyetlerini, ne dağıttı ve çökertti? Sadece yağmacı ve bedevî maceracılar grubunun gururu ve makam hırsı. Sen ve ben niçin bu çölde dolaşıyoruz ve yakamıza yapışmış olan ölümle birlikteyiz? Biz böyle bir cezayı ve alınyazısını hak edecek hangi suçu işledik? Acaba bu câhil ve yolunu kaybetmiş insanları doğru yola yöneltmek istemenin dışında bir suçumuz var mı bizim? İnsanlığa kendi payımıza düşen hizmetleri yapmak istemenin dışında... Ne suç işledik biz?!

– Çare nedir değerli Üstâd? Cehâlet ve bedbahtlık hastalığı insanları bu derece etkisi altına almışken, çaresiz toplumun, sâdık ve fedâkâr hizmetkârlarından bir grup bu olumsuzluklarla mücadele etmelidir ve hiçbir savaş da kayıp vermeden kazanılamaz. Acaba Firavun'un korkunç gücü İsrailoğulları'nın kurtuluşu için ayaklanan savunmasız peygamberi engelleyebildi mi? Acaba bu bedevî kavimlerin benzeri olan düşmanlar ve kötü düşünceliler Zerdüşt'ün düşüncelerinin yayılmasını engelleyebildi mi? Ve o kendi canını bağışlamakla, Âdemoğulları için en mukaddes dini ve en faydalı kanunları oluşturabildi mi? Acaba Sokrat; o büyük ve değerli Üstâd, zehir dolu kadehi içip ebedî bir yolculuğa çıktığında, nihaî fethin O'nunla olduğunu ve bir gün insanlık âleminin, onun insanlığın kurallarına, kanunlarına saygı, hak ve adalet yolundaki büyük fedakârlığını öveceğini bilmiyor muydu? Yoksa o büyük öğretmen, o insanlığın gerçek dostu, kendisine yapılan onca işkencelere, eziyete ve ihanete; yolunu kaybetmişleri doğru yola yöneltmek, altın ve gümüşün kölesi olmuşlara öğüt vermek ve onlara doğru yolu göstermek uğruna katlanmadı mı, onların kurtulması için kendi tatlı canını ortaya koymadı mı? Acaba bu hak tanımaz insanların mutluluğunu temin etme dışında başka bir hedefi mi vardı onun? O büyük öğretmenin boynuna bağladıkları sıcak zincirler, Mesih'in ellerini ve ayaklarını çiviledikleri o çiviler, acaba insanlığa en büyük darbeyi vurmadı mı? Acaba bu büyük cinayet, ahlâk öğretmeninin semavî öğretilerinin, rûhî ve kalbî hükûmetinin yayılmasını engelleyebildi mi? Acaba vahşîlerin ve câhillerin işkenceleri, ihanetleri, küfürleri, tehditleri ve saldırıları, İslâm'ın büyük Peygamberi Hz. Muhammed'in semâvî öğretilerinin Arap Yarımadasına girmesini engelleyebildi mi? Evet, bütün bunlar kötülerin ve yoldan sapmışların yenilgisi ve hakkın bâtıla karşı

kazandığı nihaî zaferle sonuçlandı. Evet, sevgili Üstâd! Her savaş ve her mücadele bazı kayıplara sahip olmalıdır. Bu, tabiatın kanunudur.

Derin bir ah çeken Üstâd, Ebû Ali'nin sözlerinden oldukça etkilenmiş görünüyordu. Nitekim bu etki sesine de yansıyordu. O, titreyen sesiyle karşılık verdi Ebû Ali'ye:

– Sevgili dostum, Sevgili dostum! Hayatın bu merhalesinde son derece ince ve dakik felsefî meselelere ve varlığın hakikatine, tecrübeli ve yaşlı her bilginden daha fazla ilgi duyduğunu ve daha fazla bilgi sahibi olduğunu gördüğümde, ne kadar çok seviniyorum. Ben sende insanlığa hizmet konusunda çok parlak bir gelecek görüyorum. Senin sözlerin ve eylemlerin, bilimsel problemleri halletmedeki dikkatin ve ilgin, muhtelif olaylar ve meseleler hakkında getirdiğin deliller, özellikle tıp ilmindeki maharetine ilişkin hatıralarım, hastaları kesin ölümden kurtarman benim bu teşhisimin en doğru delilidir. Eğer zaman içinde karşılaşacağın olaylar sana galebe çalmazsa, tarihin seni lâyık olduğun şekilde anlatacağından ve senin adının tarihin altın sayfalarına işleneceğinden eminim. Senin bir üstâda ihtiyacın yok; zira sen kendin her yönüyle bir üstâdsın ve ben senin bilgini ve fazlını itiraf ediyorum. Bana üstâd diye hitap ediyorsun; ancak açıkça söylüyorum ki, üstâdlık makamı sana layıktır. Sana verebileceğim tek öğüt, hangi durumda ve makamda olursan ol, elinin altındakilere, düşkünlere, yoksul insanlara ve zulme uğrayanlara şefkat göstermeyi ve merhamet etmeyi hiçbir zaman unutmaman ve daima bu mazlûmlara destek olman, güç ve servet sahiplerine merhamet etmemendir. Zira gördüğümüz gibi, bunlar şefkat, merhamet ve insanlıktan nasibini almamışlardır. Şefkatli olmadıkları için, onlar hakkında merhametli olmamak gerekir. Benim inancıma göre, tarihin saygı göstereceği ve iyilikle anacağı kimseler sadece bu tür düşünce ve inançlara sahip olanlardır. Ayrıca hiçbir ayrıcalık, tehdit veya güç gösterisi karşısında kendi inanç ve düşünce özgürlüğünü kaybetme. Daha açık söyleyeyim: Senin yaşam boyu izleyeceğin yöntem, kendi nefsinden güç alan özgür adamların yöntemi olmalıdır. Sen, bizim büyük üstâdımız Hasan Ebu'l-Hayr gibi olmalısın: Zulme uğramış olanlara ve yoksul tabakalara sevecen, samimî ve bahar sabahı esen nesîm rüzgârından daha yumuşak; güçlülere ve zorbalara karşı ise yakıcı bir ateş gibi. Umarım, benim bu kardeşçe öğütlerimi unutmazsın.

Üstâd altın değerinde olan bu öğütlerinden sonra durup derin bir nefes aldı; yeterince dinlendiğinden emin olduktan sonra Ebû Ali'ye sordu:

– Udunu yanında getirdin mi?

– Evet Üstâd! Yola çıkarken bile bir türlü ondan ayrılamadım; onu Murad'ın atının terkisine bağlayıp getirdim.

– Biraz çalıp söyle de dinleyelim bari. Ben en büyük lezzetleri senin , insanın ruhunu okşayan nağmelerinden alıyorum.

Ebû Ali yanı başındaki yol eşyalarının arasından küçük bir udu aldı. Tellerine birkaç kez vurduktan sonra ıssız bucaksız çölün derin sessizliği arasında etkili ve yakıcı bir ahenkle çalıp söylemeye başladı:

> *Keşke kim olduğumu bilseydim; âlemde neyin peşinde dolaştığımı da.*
>
> *Keşke rahat, huzurlu ve güzel yaşasaydım, aksi takdirde bin gözle ağlasaydım.*

15

SABOTAJ

Sultan Mahmûd’un asıl istedikleri olan Ebû Sehl’in ve Ebû Ali’nin kaçışı Altuntaş’ı çok kızdırmıştı.

Bu haşin ve mağrur asker, görevinin daha başında aldığı bu yenilgiden dolayı öylesine öfkelenmişti ki, yırtıcı bir kaplan ve yakıcı bir ateş gibi bu olayın sorumlularını parçalayıp yakmaya hazırdı. Bu olayı duyunca, Gazne’nin güçlü ve haşmetli sultanının kendisine neler yapabileceğini düşündü bir süre. Gözlerinin önünden binlerce idam sehpası geçti. İçini bir ürperti kapladı Nihayet kendisini toplayıp, gömüldüğü karışık düşüncelerden sıyrıldı. Ahmed Müştâk’ın rehberliği ve yardımıyla kaçakların seyir çizgisini keşfe karar verdi. Bu konuda Hârezm’in askerî makamlarından izin almaya bile gerek görmeden şahsen araştırmalara başladı. Bu arada Ahmed Müştâk da ondaki kin ve düşmanlık ateşini düzenli olarak körüklüyordu. Sipehsaların ilk teşebbüsü, saraya haber vermeden, mihmandarı ve rehberi olan genç subayla on atlıyı yanına alıp Ebû Ali’nin evine gitmek oldu.

Evin talihsiz hizmetçi kadını ve yegâne koruyucusu Mînâ, kızgın bir subayla karşılaşmaktan ve atlı bir grubun aniden karşısına çıkıvermesinden dolayı kapıldığı korkuyla, Altuntaş’ın ve beraberindekilerin Ebû Ali’nin evine girmelerine müsaade etmedi ve ev sahibinin yokluğunda böyle bir inisiyatifinin olmadığını söyledi. Ancak Altuntaş kuvvetli bir tekmeyle kapıyı açtı ve içeri girdi; atlılarına da peşinden içeri girmelerini işaret etti. Süvariler atlarının yularlarını caddenin kenarındaki ağaçlara bağlayıp sipehsaların peşinden Ebû Ali’nin evine girdiler. Böyle bir küstahlığı beklemeyen Mînâ, giriş kapısının yanında ellerini iki yana açtı ve bahçe kapısına yaslanmış bir halde feryad etmeye başladı:

– Siz kimin izniyle insanların evine giriyorsunuz? Siz kimsiniz ve ne istiyorsunuz?

Yüzü kızgınlıktan erimiş bir demirin rengine dönmüş olan Altuntaş, dişleriyle dudaklarını ısırdı ve elindeki gümüş rengi kırbaçla zavallı kadının yüzüne sert bir darbe indirdi ve ardından da bir tekme darbesiyle onu yere düşürdü.

Bu sahneyi keyifle seyreden Ahmed Müştâk ilerledi ve kapıyı açtı.

Altuntaş koridoru geçip bekleme salonuna girdi. Gözü odadaki tablolara iliştiğinde kılıcını kınından çekti ve kılıcın ucuyla ilk tabloya bir kılıç çalıp onu boydan boya yırttı. Daha sonra onun işaretiyle göz açıp kapayıncaya kadar askerler bütün tabloları, masaları, iskemleleri, perdeleri, pencerenin kenarına konulmuş olan vazoları kırıp döktüler. Hasta muayene odasında ve diğer odalarda da aynı şeyleri tekrarladılar. Kitaplar, raflar, tıbbî aletler, iskemleler, masalar, dolaplar ve nihayet perdeler, saksılar, vazolar, elbiseler, yatak, mutfaktaki kaplar, kısaca evde ne var ne yoksa hepsini kırıp döktüler ve kullanılamaz hale getirdiler. Üstâd'ın özel bir ilgi duyduğu kırmızı gül saksıları içlerindeki güllerle birlikte evin kuzey bahçesindeki vazolar da kırılıp döküldü ve ayaklar altında çiğnendi. Âdeta bir harabeye dönen evin içinde Ahmed Müştâk, Ebû Ali'nin özel evrakını ve kitaplarını karıştırmaya başladı. Elyazması değerli kitaplardan bir bölümünü yağmaladı. Ancak Altuntaş askerlere, her şeyi alıp iç bahçedeki küçük havuzun içine dökmelerini ve ortadan kaldırmalarını emretti.

* * *

İçeride olup bitenlerden habersiz bir grup insan evin önündeki sokakta toplanmış, süvarilerin dışarı çıkmasını bekliyorlardı ve hiç kimse bu kırıp dökmelerin sebebinin ne olduğunu bilmiyor, sormaya da cesaret edemiyordu. Sokakta toplanmış olan insanlar üzüntü içinde çok sevdikleri Buhâralı tabibin evini seyrediyorlardı. Hatta içlerinden bazıları ağlıyordu. Zira Ebû Ali'nin Gürgenc halkı üzerinde büyük hakkı vardı. Hârezm'in başkenti olan bu şehirde kendi hastalarının sağlığını yeniden kazanmasını Buhâralı tabibin bilgisine ve maharetine borçlu olduğunu düşünmeyen çok az aile vardı.

Sokakta toplanan meraklı insan kalabalığına her an birileri ekleniyor ve sayıları giderek daha da artıyordu. Ahalinin bir bölümü ise çevredeki evlerin damlarından bu acıklı sahneyi seyrediyordu. Çocuklar evin içinde nelerin olup bittiğini daha iyi görebilmek için sokağın iki yanındaki ağaçlara tırmanıyorlardı. Etraftaki sokaklarda da hatırı sayılır bir hareketlilik göze çarpıyordu. Kadınlar her taraftan Buhâralı tabibin evine doğru akın etmekte, merak ve ızdırab içinde Ebû Ali'nin evine yapılan saldırının sebebini soruşturmaktaydılar.

Evin içinde ise kırıp dökme faaliyetleri devam etmekteydi. Askerler evde ne var ne yok, hepsini yerlere atıyor ve kırıp döküyorlardı. Ebû Ali'nin özel elbiselerini ve eşyalarını, evin içindeki perdeleri, yaygıları evin iç bahçesinde üst üste yığıp ateşe veriyorlardı. Ebû Ali'nin evinin içinde bir

duman sütunu çoktan gökyüzüne doğru yükselmişti. Komşu evlerde oturanlar yangını fark ettiklerinde, bunun kendi evlerine sıçrayacağı korkusuyla kendi evlerine doğru koşturuyorlardı.

Nihayet Altuntaş ve beraberindekiler Ebû Ali'nin evinden çıktılar. Tek Gözlü Şeytan da onlarla birlikte dışarı çıktı. Yüzünde kötü emellerine ulaşmış olanların duyabileceği türden bir sevincin izleri görülüyordu. Bu kindar adam, sokakta toplanmış olan seyircilerin duygularını tahrik etmek için ilkin birkaç defa yüksek sesle "dinsiz", "râfızî", ve "kâfir" diye bağırdı; ardından topluluğa dönüp şöyle dedi:

– Değerli hemşehrilerim, kardeşlerim, bacılarım! Gürgenc'de baş gösteren üç yıl önceki kuraklığı ve kıtlığı hatırlayınız. Yaratıcı'nın gazabına ve bu tür belaların inmesinin başlıca sebebi Ebû Ali ve onu gibi olan diğer kâfir ve hâinlerdir. Bu yabancı, tabib görüntüsü altında ülkemize, sultanımıza ve bizlere ihanet ediyordu. Bu şahıs bir grup yandaşı ve işbirlikçisi ile birlikte, sizin en iyi ve en müşfik hizmetkârlarınız olan tabiblere ihânet etmiş ve bütün tabiblerin muayenehanelerini kapatarak yoksul ve hasta insanları grup grup mezara göndermeyi amaçlamıştır. Gördüğünüz gibi şimdi de kaçmıştır; ancak kısa sürede yakalanacak ve diğer işbirlikçisi olan Hristiyan hainle birlikte hak ettiği cezaya çarptırılacaktır.

Olup bitenlerden hiçbir şey anlamayan ve sormaya da cesaret edemeyen halk, şaşkın ve korkudan donmuş bir halde birbirine bakıyordu. Bütün bakışlarda, olup biteni anlamak ve öğrenmek isteyen soru işaretleri gizliydi. Tek Gözlü Şeytan'ı iyi tanıyanlar, bu olaylarda bir hilenin ve hainliğin söz konusu olduğunu ve bütün bunların asıl sebebinin de Ahmed Müştâk'ın menfaatine dokunulması olduğunu seziyorlardı. Bu beklenmedik adaletsizliğin sebebi olabilecek başka hiçbir şey göremiyorlardı.

Olup bitenleri cansız bir heykel gibi seyreden mihmandar subay, şehrin bekçibaşısı ile birlikte bu sabotajın ve yangının sebebini araştırmaya gelmiş olan şehir muhafızlarından üçüne, hizmetçi kadın Mînâ'yı yakındaki komşulardan birinin evine götürmelerini ve gözlerini onun üstünden ayırmamalarını emretti.

Ardından Altuntaş ve beraberindeki süvariler atlarına bindiler ve seyircilerin gürültüsü, çocukların ıslığı ve çığlıkları arasında Ebû Sehl'in evine doğru yola koyuldular.

Ebû Sehl'in evinde de Ebû Ali'nin evinde yaşanan olayların benzeri yaşandı. Ebû Sehl'in evindeki bütün eşyalar ve kitaplar ateşe verildi.

Altuntaş, Ebû Sehl'in evindeki işini bitirdikten sonra, oradan doğruca Cuma Mescidi meydanına yöneldi. Birkaç dakika sonra atlılar Cuma Mescidi meydanına ulaştılar. Ahmed Müştâk, Nişaburlu saray kâtibi Ebu'l-Feth'in evinin önünde atından indi ve evin kapı tokmağını hızla vurdu. İkinci darbede evin hizmetçisi Morvârîd kapıyı açtı. Karşısında Ahmed Müştâk'ı ve atlıları görünce şaşkınlık ve merakla sordu:

– Bir şey mi istemiştiniz?

– Saray kâtibi Ebu'l-Feth'le acil bir işim var.

– İzin verin kendisine haber vereyim.

Tek Gözlü Şeytan başıyla Altuntaş'a işaret etti. Sipehsalar ve beraberindeki süvariler atlarından indiler. Bu arada insanlar, atlıların Nişaburlu kâtibin evinin önünde toplanmasının sebebini öğrenmek için toplanmaya başladılar. Atlıların dış görünüşü beklenmedik bir olayın gerçekleşmek üzere olduğunu haber veriyordu. Evin üst penceresinde genç bir kız belirdi; atlılara ve sokakta toplanmış olan halka hızlı bir bakış fırlattı. Sonra baş işaretiyle komşu kadınlardan birine bu izdihamın sebebini sordu. Kadın eliyle evden içeri girmek üzere olan Altuntaş'ı ve atlıları gösterdi. Kız aceleyle pencereyi kapattı ve ortadan kayboldu. Morvârîd'in ev halkını olup bitenden haberdar etmesine fırsat kalmadan, Ahmed Müştâk önden, Altuntaş ve mihmandar subay arkadan evin içine döküldüler ve merdivenlerden yukarı çıktılar. Bu grup üst kata ulaştıklarında, Ebu'l-Feth de korku içinde odasından çıktı. Ahmed Müştâk'ı bir grup yabancı askerle birlikte karşısında görünce, biraz sert bir ses tonuyla "Ne oluyor? Siz hangi hakla benim evime girdiniz?" diye sordu.

Ahmet Müştâk şeytanî bir gülümsemeyle Altuntaş'ı gösterdikten sonra yanıtladı Nişaburlu kâtibin sorusunu:

– Sipehsalar Altuntaş'ın emriyle.

Saray kâtibi bu kez daha kızgın ve daha saldırgan bir ses tonuyla bağırdı:

– Niçin izin almadan gizlice evime girdiniz. Hastamızın olduğunu bilmiyor musunuz? Bu yanınızdakiler de kim ve bizden ne istiyorlar?

Abus bir çehre ve sert bir ses tonuyla bu kez Altuntaş cevapladı saray kâtibini:

– Kesin sesinizi! Hakkınızda tahkikat yapmak gerekiyor.

Bu cümleyi duyar duymaz, saray kâtibinin gözleri yuvalarından fırladı ve kalbi hızlı hızlı atmaya başladı. Korkusunu açığa vuran bir yüz ifadesiyle

orada bulunanlara hızlı bir bakış fırlattı. Sonra kendisine hakim olmaya çalışarak sordu:

– Benim hakkımda mı tahkikat yapıyorsunuz?

– Evet, sizin hakkınızda. Yoksa siz saray kâtibi Nişaburlu Ebu'l-Feth değil misiniz?

– Elbette.

– Pekâlâ. Acaba sizin âdetiniz misafirleri koridorda karşılamak mı?

– Acaba misafirler ev sahibinin evine böyle mi girerler?

– Evet bizim âdetimiz böyle.

– Eğer sizin âdetiniz böyleyse, benim söyleyecek hiçbir şeyim yok, buyrun.

Böylece gelenler misafir odasına girdileri askerlerse koridorda kaldılar. Askerlerden ikisi de evin giriş kapısının önünde nöbete durdular. Ebu'l-Feth hizmetçisine ve odadan çıkan bir gence misafirler için şerbet hazırlamalarını söyledi ve kendisi de misafir odasına geçti.

Altuntaş pencerenin yanındaki bir divanın üzerine oturdu. Mihmandar subay ve Ahmed Müştâk da onun iki yanında ayakta beklemeye başladılar. Sipehsalar, Ebu'l-Feth'e divanın üzerine oturmasını söyledi. Ancak olup bitenler karşısında çok şaşırmış olan Ebu'l-Feth biraz da misafire olan saygısı nedeniyle Altuntaş'ın bu teklifini kabul etmedi.

Altuntaş ciddi ve sert bir ses tonuyla sordu:

– Siz Nişaburlu musunuz?

– Evet.

– Ne zamandan beri Hârezm'de yaşıyorsunuz?

– Bu şehre geleli altı ay kadar oluyor.

– Saraydaki işiniz nedir?

– Hem sarayın ferman kâtibi, hem de saltanat encümeninin kâtibiyim.

– Acaba beni tanıyor musunuz?

– Evet; siz, Gazneli Sultan Mahmûd'un komutanlarından Altuntaş'sınız.

– Güzel! Acaba sözünü ettiğinizin dışında başka bir göreviniz de var mı?

– Hayır, bendenizin kâtiblik dışında başka bir görevim yok.

– Acaba Gazne sarayında hizmet eden bir akrabanız veya tanıdığınız var mı?

– Evet; kardeşim Ebû Nasr, Gazne sarayının kalem odasında kâtib olarak çalışıyor.

– İlginç! O halde Gazne sarayının özel kâtibi Ebû Nasr sizin kardeşiniz. Pekâlâ onunla mektuplaşıyor musunuz?

– Zaman zaman birbirimize mektup yazıyoruz.

– Son günlerde kardeşinizden bir mektup aldınız mı?

– Evet, birkaç gün önce ondan bir mektup geldi.

– Bu mektubu divanın habercisi mi getirdi, yoksa özel bir haberciyle mi size ulaştı?

– Bu mektubu Gazne'den gelen yeğenim Abdullah yanında getirdi.

– Bu mektubu görebilir miyim?

– Bu mektup özel ve ailevî konulardadır. Size takdim etmem mümkün değildir.

– Her ne konuda olursa olsun, mektubu hemen görmek istiyorum.

– Başüstüne! Hemen getiriyorum.

Ebu'l-Feth mektubu getirmek için odadan dışarı çıkmak istedi, ancak Altuntaş el işaretiyle engel oldu:

– Sizin gitmeniz gerekmez. Evin hizmetçisine onu getirmesini söyleyin.

Ebu'l-Feth ızdırab ve endişe içinde, o sırada elinde bir şerbet tepsisiyle içeri giren hizmetçisine odasından mektubu getirmesini söyledi. Hizmetçi mektubu getirmek üzere odadan çıktığında Altuntaş, Nişaburlu kâtibe ardı arkası kesilmeyen sorularından birini daha yöneltti:

– Mektubu Gazne'den getiren şahıs burada mı?

– Evet efendim!

– Söyleyin, gelsin!

Ebu'l-Feth yüksek sesle Abdullah'a seslendi. Altuntaş daha önce Herat yakınlarındaki Tûniyân kervansarayında gördüğü deve sürücüsü genci daha kapıda belirir belirmez tanımıştı. Başını salladı ve "İlginç!" dedi. "gerçekten çok ilginç! Bizim yolda rastladığımız arkadaş."

Bu sırada hizmetçi mektubu getirip ve Ebu'l-Feth'e uzattı. O da mektubu Altuntaş'a teslim etti. Sipehsalar mektubu alıp okumaya başladı. Mektubu okurken yüzünün şekilden şekile girmesi, mektupta ilginç şeylerin yazılı olduğunu gösteriyordu. Mektubu okuma işini bitirdiğinde yeniden Ebu'l-Feth'e dönüp şöyle dedi:

– Kutlu olsun! Demek oluyor ki siz Gazne sarayında bir haber alma teşkilâtı kurmuşsunuz ve oradakiler sarayın gizli bilgilerini anında size ulaştırıyorlar?

– Doğrusu ben pek anlayamadım; bu mektupta ilginç olan haber hangisi? Bu mektubun neresi gizli?

– Sarayın sırlarını koruması gereken kardeşiniz, bu mektupta Gürgenc saltanat encümeni üyelerinin en kısa sürede Gazne'ye intikal edeceklerini bildirmiş size. Acaba bu, saraya ait gizli bilgileri ve sırları ifş â etmek değil mi?

– Pekâlâ! Siz Nişaburlu Abdullah; siz söyleyin, bakalım! Gazne'den ne zaman hareket ettiniz?

Olup bitenler karşısında şaşıran ve olduğu yerde donup kalan Abdullah korku dolu gözlerle Altuntaş'ın sorusuna cevap verdi:

– Otuz gün kadar önce Gazne'den hareket ettim.

– Yani tam olarak bu mektubun yazıldığı gün, yani bizim yola çıkışımızdan bir gün önce. Öyle değil mi?

– Öyle olmalı!

– Hem de hecin devesiyle!

– Evet, deveyle yola çıktım.

– Aferin, aferin! Acaba babanız size, bu mektubu benim Gürgenc'e girişimden önce sahibine ulaştırmanızı da söyledi mi?

– Hayır efendim, böyle bir şey söylemedi.

– Öyleyse ne aceleniz vardı? Benim Gürgenc'e varışımdan önce bu mektubu yerine ulaştırma konusundaki ısrarınızın sebebi neydi?

– Arz ettiğim gibi, özel bir sebebi yoktu. Yolculuk esnasında üç gün hastalandım. Herat'tan doğruca Nişabur'a gittim, oradan da Gürgenc'e geldim ve tesadüfen sizden bir iki gün önce Gürgenc'e ulaştım.

– Tesadüfen dediniz, öyle değil mi?

– Evet efendim.

Altuntaş yerinden kalkıp Abdullah'a doğru ilerledi ve bir adım kala durdu. Sonra ayaklarını iki yana açıp kartal gibi gözlerini gencin gözlerine dikti ve ansızın Abdullah'ın suratına sağlam bir tokat attı. Bîçâre genç yediği tokatın etkisiyle kendi ekseni etrafında dönerek, iki adım geriye fırladı ve yere yuvarlandı. Burnundan kan akmaya başlayan zavallı genç, yüzündeki ağrının ve acının şiddetiyle feryadı bastı:

– Niçin vuruyorsunuz? Ah, Allah'ım öldüm!

Altuntaş tekrar gence doğru ilerledi ve elindeki kırbaçla başına ve yüzüne birkaç darbe indirdi. Abdullah yürek dağlayan bir sesle bağırıyordu:

– Niye vuruyorsunuz? Ben ne suç işledim? Ah, Allah'ım, yandım!

Altuntaş askerlerine Abdullah'ın ağzını ve ellerini bağlamalarını ve dışarıya çıkarmalarını, zindana atmak üzere tutuklayıp gözlerini Abdullah'ın üzerinden ayırmamalarını söyledi. Ardından Ebu'l-Feth'in kızı

Nahîd'in gelmesini emretti. Genç bakire fevkâlâde korkulu bir halde içeri girdi. Göz kamaştırıcı bir güzelliğe sahipti. Gözlerinde iki damla gözyaşı parlıyordu.

Kızın eşsiz güzelliği karşısında bir an kendinden geçen ve donup kalan Altuntaş, ona yaklaştı ve yanına geldiğinde eliyle kızın çenesini yukarıya doğru kaldırıp "Ey güzel casus!" dedi, "sonunda kapana kısıldın."

Nahîd, Altuntaş'a cevap vermek yerine suratına tükürmeyi tercih etti; heyecanla ve şaşırtıcı bir cesaretle bağırdı:

– Casus sensin, ey utanmaz cani!

Altuntaş sakin bir şekilde elbisesinin yeni ile suratını temizledikten sonra, "Namussuz vahşi!" dedi, "utanmaz sen misin yoksa ben mi?"

Nahîd korkusuzca yanıtladı Altuntaş'ın sorusunu:

– Utanmaz sensin ve senden daha utanmazı da olanca küstahlığıyla senin vahşiliklerini seyreden ve ölüm çarpıntısına tutulmuş olan şu aşağılık mihmandar subay. Sizin ikinizden de daha utanmaz olanı ise, bu tek gözlü ve hain şeytan. Sizin gibi namussuz ve şerefsizlere lanet olsun!

Öfkeden kıpkırmızı olan Altuntaş dişlerini sıkarak şöyle dedi:

– Güpegündüz casusluk ve sevişmek için serkeş ve rezil bir Râfızî'nin evine gidiyorsun ve...

Henüz Altuntaş'ın ağzından son kelime çıkmamıştı ki, genç kız kızgın bir dişi arslan gibi ona saldırdı ve kulağına sağlam bir tokat patlattı. Genç kızın vurduğu tokadın sesi odada ve koridorda yankılandı. Gafil avlanan ve böyle bir küstahlığı kesinlikle beklemeyen Altuntaş, kızı bileğinden yakaladı ve karnına sağlam bir tekme patlatıp birkaç adım öteye fırlattı. Ardından kızın başına gitti. Nahîd'in narin bedenine art arda kırbaç darbelerini indirmeye başladı. Bu manzara karşısında adeta deliye dönen ve kendinden geçen Ebu'l-Feth, Altuntaş'ın üzerine atıldı. Ancak bu sefer tetikte bekleyen Altuntaş'ın tekmelerine ve art arda gelen kırbaç darbelerine maruz kaldı ve o da cansız bir cisim gibi yere düştü.

Bu olaylardan birkaç dakika sonra Ebu'l-Feth, kızı Nahîd ve Abdullah casusluk yapmak ve siyasî sırları ifşa etmek suçlamasıyla zindana atıldılar. Bu arada zavallı kâtibin evi görevliler tarafından gözetim altına alındı. Ebu'l-Feth'in şahsî mektupları ve evrakları Altuntaş'ın askerleri tarafından bir çuvala dolduruldu ve hepsine el konuldu. Ebu'l-Feth'in hasta hanımı da Altuntaş'ın emriyle gözetim altında kalması için komşu eve taşındı. Ancak zavallı Horşîdbânû bu bedbahtlığı görüp yaşadıktan sonra, adeta cansız bir ceset gibi olmuştu.

16

FIRTINA

Gürgenc'den kaçışın üçüncü günü, gurub vaktine kadar kervan Gürgenc'den yaklaşık otuz fersenk uzaklaşmıştı. Hicrî 405 yılının yaz mevsiminin ilk ayının dördüncü gününe denk gelen ertesi gün şafak vakti, kervan güneye doğru yola koyuldu. Baştan başa bütün çöle derin bir sessizlik hakimdi. Ölüm vadisinden farksız olan bu çölde bitkiden, her çeşit hayvan ve canlıdan en küçük bir ize bile göze rastlamak mümkün değildi. Mavi ve esrarlı gökyüzü, lacivert bir tavan gibi çölü her yandan kaplamıştı. Kervan yaklaşık bir buçuk saat kadar yol aldıktan sonra, güneşin ilk ışıkları ufukta görülür görülmez, kuzeyden beklenmedik ve sıra dışı serin bir rüzgâr esmeye başladı.

Kervanın en önünde, kumların üzerine çizilen çizgi boyunca at süren Cemal, ansızın durdu. Dönüp geriye baktı ve dikkatle çölün uzak ufkuna gözünü dikti. Git gide yüzünde endişeli bir ifade belirdi. Ebû Ali, Cemal'e aniden duruşunun sebebini sordu:

– Ne oldu, niye aniden durdun?

– Efendim, bu rüzgârdan burnuma kötü bir koku geliyor.

– Yani?! Ne demek istediğini anlamadım?

– Ufkun o noktasına bakın. Kara bulutun keskin ucunu görüyor musunuz?

– Evet, görüyorum.

– Bu zamansız esinti, sert rüzgârların habercisi olabilir. Buna karşı hazırlıklı olmalıyız.

– Olsun! Rüzgâr, çölün sıcak havasını daha serin yapacaktır.

– Ancak mesele bu kadar basit değil. Bu zamansız esinti Allah göstermesin, bir kum fırtınasına dönüşebilir.

– Çare nedir? Biz tabiatla savaşamayız ki!

– Doğrudur efendim. Biz tabiata karşı koyacak güce sahip değiliz, ancak kum fırtınası başlarsa, biz durmak zorunda kalırız. Bu arada fırtınanın ne zaman dineceği biraz da bizim şansımıza bağlı. Bazen fırtınanın iki üç gün, hatta daha fazla devam ettiği de olur.

– Yine de çare değil. Allah ne isterse o olacak.

– Şimdilik hava serinken ve rüzgâr da arkamızdan esiyorken daha hızlı ilerleyelim. Bakın, ufuktaki o siyah beyaz ince dalgaları görüyor musunuz?

Bu izler rüzgâr sonucu yükselen sıcak kumların selidir ve şu anda güneye doğru ilerlemekte. Ancak henüz bizden oldukça uzakta ve rüzgârın şiddeti arttıkça bu izler daha uzun ve daha büyük olacak.

Rehberin açıklamalarını büyük bir dikkatle dinleyen Ebû Sehl söze karıştı:

– Fırtınalı zamanlarda çöl yolcularının ne yapmaları gerekir?

– Rüzgârın ve fırtınanın seyir çizgisinden olabildiğince çabuk uzaklaşmaları gerekir. Ya da fırtına kesilinceye kadar beklemeleri.

– Pekâlâ, biz bu ikisinden hangisini tercih etmeliyiz?

– Şu anda fırtınaya yakalanmadığımıza göre hızla ilerlemeliyiz. Belki fırtına bize yetişemez ya da yön değiştirir.

– Benim durumum pek iyi sayılmaz. Ateşim olduğunu hissediyorum. Bu halde gücüm oldukça atın eyeri üstünde oturmaktan başka çarem yok.

Ebû Ali, Üstâd’a yaklaştı ve onun nabzını tuttu. Birkaç saniye düşündükten sonra düşüncesini söyledi:

– Evet Üstâd, hafif bir ateşiniz var.

– Buna rağmen ilerlemek gerekir. Gidelim sevgili dostum. Bu cehennemden uzaklaştığımız her adım bizim için ganimettir.

Böylece çöl yolcuları atlarını mahmuzladılar ve hızla yola koyuldular.

* * *

Uzaklardan kurt ulumasına benzeyen belirsiz ve uzun bir inleme sesi duyuluyordu. Bu ses başlangıçta belli belirsiz ve gizemliydi, ancak gitgide şiddeti artıyordu. Bu arada rüzgâr da hızını arttırmış, daha uzun ve daha çirkin gürlemesi uçsuz bucaksız çölü kaplamaya başlamıştı. Ufukta siyah renkli kumların meydana getirdiği daha büyük dalgalar hareket etmeye başlamıştı. Yaklaşık yarım saat içinde kuzey hattından itibaren çölde bir kum fırtınası başladı. Denizin vahşi ve çalkantılı dalgaları şeklinde koyu ve kara bir kum seli daha da yaklaşıyordu. Çölün kuzey batı ve kuzeydoğusundaki yerlerde hortum sütûnları ân be ân daha da büyüyordu. Kısa bir süre içinde bu sütûnlar büyük birer fıskiye gibi gökyüzüne yükseliyordu. Kum dalgaları delice ilerliyorlardı. Sanki bu korkunç çölün bütün kumu ve toprağı, kaçakları takip etmek üzere harekete geçmişti. Fırtınanın korkunç sesi artık çöl yolcularının yakınına kadar ulaşmıştı. Onun ölüm kusan uluması bir türlü kesilmek bilmiyordu. Çöl yolcularının rehberi Cemal’in korktuğu başına gelmiş, gerçek fırtına başlamıştı sonunda. Fırtınanın baş döndürücü sesi, fevkalâde şiddetli ve son derece süratli bir rüzgâr, hava dalgalarının sesine ekleniyor ve çöle korkunç bir inilti

yayıyordu. Birkaç dakika içinde fırtınanın anî hücumu çöl yolcularını yakaladı. Çöl yolcuları panik içinde kaçışırken, güçlü ve kalın bir kum bulutunun arasında kayboldular. Kum seli atlıların ve atlarının başını, yüzünü ve bedenini olanca gücüyle kırbaçlıyordu. Kum taneleri adeta keskin birer neşter gibi atlıların ellerine ve yüzlerine çarpıyordu. Zavallı hayvanlar can korkusuyla, fırtınanın yarattığı şaşkınlıkla ve yüzlerini bir neşter gibi kesen kum taneciklerinin acısıyla bilinçsizce ileriye doğru sürükleniyorlardı. Ağıt, inleme, feryat, nara ve öldürücü fırtınanın uğultusu birbirine karışmıştı. Kulakları tırmalayan seslerden bir cehennem meydana gelmişti. Akışkan kum tanelerinden binlerce ve yüz binlerce kızgın yılanın ıslığına benzer monoton bir ses duyuluyordu. Daimî bir titreşimle bazen çok şiddetli ve uğultulu, bazen de yumuşak ve çalkantılı bir inleme duyuluyor ve kesilmeksizin devam ediyordu. Böyle bir ortamda çöl yolcuları bir adım bile önlerini görebilecek durumda değillerdi. Çöl yolcuları ve atları, bir o yana, bir bu yana sürükleniyor, kum tepelerine çarpıyorlar ve bazen de yere yuvarlanıyorlardı. Atlılardan hiçbirinin, yol arkadaşlarının durumundan haberi yoktu. Onların feryadları ve atlarının kişnemeleri korkunç fırtınanın uğultusu arasında kaybolup gidiyordu. Çöl yolcularının kaderini ansızın karşılarına çıkıveren öldürücü bir fırtınanın şekillendireceği anlaşılıyordu. Baştan başa bütün çölü kara bir kum bulutu kaplamıştı. Gökyüzünde güneşten hiçbir iz görülmüyordu. Atlılar atlarının yularını idare edecek güce bile sahip değillerdi. Ve onlardan bazılarının atları içine düştükleri korku ve dehşet yüzünden ürküp isyan etmiş ve ellerinden kaçmıştı. Böyle bir kıyamette çöl yolcuları bütün kontrolu yitirmişler, fırtına tarafından oradan oraya sürükleniyorlardı. Havanın boğucu ve yakıcı sıcağı güneşin olanca şiddeti ve kuvvetiyle bu tozlu cehenneme doğacağını gösteriyordu. Ağızlar çölün yakıcı sıcağından kuruyup çatlamıştı. Çöl yolcuları ne suya ulaşabiliyorlar, ne de feryatlarını ve imdat çığlıklarını duyurabiliyorlardı.

Merhametsiz kum fırtınası ölüm kusmaya ve yakıcı güneş ortalığı kasıp kavurmaya öylece devam ediyordu. Çöl yolcularının bu ölüm cehenneminden kurtulmalarını sağlayacak en küçük bir ümit ışığı bile görülmüyordu. Acımasız tabiatın sakinleşeceğini gösteren hiçbir belirti yoktu.

Zavallılar can havliyle bir şeylere tutunmaya çalışıyorlar, seslerinin çıktığı kadar bağırıp imdat istiyorlardı. Ancak onların imdat çığlıkları fırtınanın korkunç uğultusu arasında kaybolup gidiyordu. Kimi zaman uzaklardan belirsiz bir ses işitiliyordu. Ancak sesin nereden geldiğini, ne

kadar uzakta olduğunu ve kime ait olduğunu kestirmek kesinlikle mümkün değildi.

Bu korkunç cehennemde yol arkadaşlarının durumundan habersiz bir şekilde düşe kalka sağa sola seğirten Ebû Ali, yakıcı kum ve toz taneciklerinin kendisini olduğu yere çivilediğini ve hareket edecek gücünün olmadığını görünce, başından sarığını çözüp boynuna bağladı ve onunla yüzünü örttü. Ebû Ali'nin vefalı atı Boran, çoktan sahibinin elinden kurtulup kaçmıştı. Ebû Ali, hayvanın başına ne tür bir belanın geldiğini ve nereye kaçtığını bilmiyordu. Bir süre sırtı fırtınaya dönük bir halde oturdu. Ancak bu halde kum seli onu dört bir yandan kuşatmış ve canlı canlı gömmek üzereydi. Fırtınanın hızını biraz olsun azalttığı bir anda yerinden kalktı ve etrafı araştırmaya koyuldu. Gölgesi siyah kumların oluşturduğu kalın bulutun arasında şaşkın bir karartı gibi görünüyordu. Ebû Ali'nin uzun çığlıkları, can çekişen birisinin derin bir kuyudan duyulan inlemesi gibi, fırtınanın uğultusu arasında kayboluyordu. Birkaç defa ağzına doladığı sarığın arkasından, göğsünde ve hançeresinde sahip olduğu olanca gücüyle hizmetçisi Murad'a ve Cemal'e seslendi. Ancak cevap veren hiç kimse çıkmadı. Kesinlikle yol arkadaşlarından en küçük bir iz yoktu. Tabiatın kızgın kurdu öylece uluyor, nara atıyor, inliyor ve gürlüyordu. Fırtına hızını biraz olsun azaltır azaltmaz, Ebû Ali bir kez daha yerinden kalktı ve birkaç defa bağırıp yardım istedi.

Uzak ve bilinmeyen bir noktadan silik ve belirsiz bir ses duyuldu. Tam bir kez daha bağırıp yardım isteyeceği sırada daha vahşi bir saldırıyı ve daha şiddetli bir gazabı haber veren fırtınanın geçici suskunluğu ansızın sona erdi ve tabiat kahrını arttırdı. Onun tam arkasından son derece güçlü bir hortum yükselmişti ve yavaş yavaş yaklaşıyordu. Yükselen bu hortum bir fırıldak gibi kendi çevresinde dönüyor ve sonra da gökyüzüne yükseliyordu. Bütün bunların sonucunda da Ebû Ali bir çöp parçası gibi öne doğru sürükleniyor ve yerlerde yuvarlanıyordu. Oradan oraya sürüklenmelerin sonucunda bir uçurumdan aşağı düştü ve baş aşağı bir kuyuya düşmüş gibi tonlarca kum başına döküldü. Ebû Ali büyük bir tehlikeyle yüz yüze gelmişti. İçine düştüğü tehlikenin büyüklüğünü anlamakta gecikmedi. Böyle tehlikeli bir kuyudan kendisini en seri şekilde kurtarmazsa canlı canlı kuma gömüleceğini hemen fark etti. Bu nedenle can havliyle ve olanca kıvraklığıyla her iki elini de kullanmaya başladı ve kendisini örtmüş olan kumları etrafa atmaya başladı. Bir süre korku ve heyecan içinde bu işe devam etti. Böyle zamanlarda insanda ortaya çıkan

olağanüstü güç sayesinde nihayet başını sıcak ve yakıcı kum yığınının içinden çıkardı. Korku; vasfedilmesi mümkün olmayan bir korku kaplamıştı bütün bedenini. Kumları bir süre kazdıktan sonra, nihayet kum yığınının altından tamamen çıkmayı başardı. Birkaç saniye içinde kendisini toparladıktan sonra yuvalarından dışarı fırlamış gözleriyle kendi konumunu ve düştüğü yeri seyretti.

Başının üzerinde, yaklaşık yirmi metre yüksekliğinde bir kum tepesi bulunmaktaydı ve onun düştüğü yer söz konusu tepenin güneyindeki vadinin batı kenarında idi. Tayin edilmesi ve görülmesi mümkün olmayan bir uzaklıkta bulunan güney kenarı bir uçurum şekline gelmiş, kum yığını korkunç bir yükseklik meydana getirmişti. En küçük bir olay bu yüksek kum yükseltisini dere çukuruna dökmeye yeterliydi. Ebû Ali hızlı bir bakışla tehlikenin büyüklüğünü fark etti ve son derece ihtiyatlı bir şekilde ellerinin ve ayaklarının yardımıyla tepenin kenarından yukarıya tırmandı. Her birkaç adım yükseldiğinde yumuşak kumlar onu belli bir mesafede çukura doğru sürüklüyordu. Tepenin yukarısına ulaşabilmek için bir süre çaba sarf etti ve sonunda da bunu başardı. Ölüm deresinden kurtulur kurtulmaz, bu ölüm yağdıran korkunç dereden mümkün olduğunca uzaklaşabilmek için hızla koşmaya başladı.

* * *

Fırtınalı çöllerde bu tür arazi şekillerinin meydana gelmesi, yüksekliklerin yer değiştirmesi, yeni yükseltilerin ve çukurların oluşması sıradan ve devamlı olan olaylardandır. Kimi zaman nohut büyüklüğündeki küçük bir kum parçasının, fırtına ve kum selinin yola koyulması sonucu kısa bir süre içinde büyük bir tepe haline geldiği bile olurdu. Fırtına ve kumların hareketi devam ettiği müddetçe bu yükseltilerin ve kum tepelerinin daha da büyüdüğü, fırtına yön değiştirdiğinde ise bu tepelerden geriye en ufak bir izin bile kalmadığı ve bu tür şekilleri meydana getiren kumların fırtınanın şiddetine uygun olarak yeni bir yere taşındığı olurdu. Bu değişimler geniş ve fırtınalı çöllerde sürekli tekrarlanırdı.

* * *

Ebû Ali içine düştüğü bu ölüm çölünde öylesine çaresiz ve bitkin bir haldeydi, ikinci kez bu tür bir ölüm dehlizine düşmemek için son derece dikkatli bir şekilde yol alıyordu. Açlık, susuzluk, yorgunluk ve dayanılmaz fırtına onu canından bezdirmişti. Bütün bu olumsuzluklar onun bedensel güçlerini yavaş yavaş yok ediyordu. Ancak o yine de birkaç defa bağırdı ve yol arkadaşlarını isimleriyle çağırdı. Ancak onlardan bir iz bulmak için

ortaya konan bu gayret ve çabalar boşunaydı. Hava sıcaklığı her an biraz daha artıyordu. Ebû Ali, kalın elbiseleriyle sıcak ve penceresiz bir hamamda kapalı kalmış birisi gibi ter içindeydi. Fırtınanın hızı biraz olsun azaldığında, el yordamıyla yolu üzerindeki kumlara dokunuyor ve tehlikesiz bir yol bulmak, kum derelerine ve çukurlarına düşmemek için gayret sarf ediyordu. Sıcaklığın şiddeti ve siyah kum ve toz bulutunun üstünden parlayan güneş, zamanın öğle vakti olması gerektiğini gösteriyordu. Ebû Ali yaklaşık beş saatten beri fırtınayla mücadele ediyordu. Ancak halâ tabiatın kahrının sona erdiğini ve her şeyin eski sakin durumuna döndüğünü gösteren en küçük bir işaret göze çarpmıyordu.

Fırtına... Gönüllere korku salan ve insanın aklını başından alan fırtına, bütün gücü ve azametiyle uçsuz bucaksız çölü kırbaçlamaya devam ediyordu.

17

KAPLANIN YARASI

Hava kararmak üzereydi. Sıcaklık yavaş yavaş azalmaya başlamıştı. Fırtınanın kızgınlığı ve öfkesi hâlâ geçmemişti. Ancak kum selleri gitgide hafifliyordu. Çölün batı ufkunda, güneş yuvarlağı olanca azametiyle her zamankinden daha büyük ve şaşkınlık veren ışığından yoksun bir şekilde görülmekteydi. Baştan başa bütün ufku güneşin turuncu ve ateş rengi ışığı kaplamıştı. Ufkun bu bölümünde gökyüzü kanlı ve seyredilmeye değer bir sahne gibi çok güzel ve aynı zamanda korkunç bir manzara meydana getirmişti. Sanki büyük bir şehir, içindeki insanlar ve evleriyle birlikte büyük bir yangına maruz kalmış ve alevler her tarafı aydınlatmıştı.

Boşlukta uçuşan toz miktarı azaldıkça gökyüzü yanardağı daha fazla kendini gösteriyor ve özel bir ihtişâm ve heybetle yavaş yavaş sakinleşiyordu. Güneşin batışına paralel olarak fırtına da şiddetini azaltmakta ve kara kumlara doğru esen rüzgârın etkisi, ince, kesik kesik ve dönüşümlü izlerle ve kısa aralıklarla yerin yüzeyine doğru git gide daha da zayıflamaktaydı Gündüzün yakıcı sıcağı yerini tatlı bir esintiye bırakmıştı. Havaya yayılmış olan çalkantılı tozlar yatışmaya başlamıştı. Diğer yıldızlardan daha erken ışık saçmaya başlayan öncü yıldızlar ışıldıyordu gökyüzünde. Hava açılmaya yüz tutmuştu ve gökyüzü masmavi rengine yeniden bürünmeye başlamıştı. Güneşin batışından bu yana yaklaşık bir saat geçmiş ve çöl havasının bir süre önceki anî değişiminden, kum fırtınasından, toz ve topraktan geriye hiçbir eser kalmamıştı. Bütün çölü gizemli, korkunç ve belirsiz bir sessizlik kaplamıştı. Vahametli gökyüzü kubbesi her yerde lacivert bir renge bürünmüştü.

Geniş ve uçsuz bucaksız çölü birbirine katan korkunç fırtına artık sona ermişti.

* * *

Ebû Ali aç, susuz, yorgun, bitkin ve şaşırmış bir halde nereye gittiğini bilmeksizin çölde ilerlemekteydi. O, nihayet güneşin battığı noktayı yıldızlarla yön bulma aracı olarak kullanabileceğini hatırladı ve bir süre sırtı kutup yıldızına dönük olarak yol aldı. Bilinçsizce çölde yürüdüğü sırada, birkaç kez olanca gücüyle ve avazı çıktığı kadar bağırdı. Kimi zaman hizmetçisi Murad'ın, kimi zaman da rehberleri olan Cemal'in adını seslendi. Ancak sanki baştan başa bütün çöle anlamsız bir ölüm sessizliği

çökmüştü ve çölde hiçbir hayat belirtisi yoktu. Ebû Ali bu şekilde uzun bir süre yürüdü. Nereye gideceğini bilmiyordu. Henüz ayın parlaklığından hiçbir haber yoktu ve bu yüzden önünü de göremiyordu. Onun izleyebileceği belirgin bir güzergâh yoktu. Olsaydı da havanın karanlığında ve çölün boşluğunda bu güzergâhı teşhis edebilecek imkan yoktu. Zaten fırtına çölün altını üstüne getirdiği için yoldan geriye hiçbir iz de kalmamıştı. Çöldeki her şey değişmiş, bütün izler silinip gitmişti. Ebû Ali birkaç kez seslenip de hiçbir yandan cevap alamayınca, güçlü kalbi titremeye başladı. Çölde kaybolanlar dışında hiç kimsenin anlayamayacağı vasfedilmesi imkânsız bir korkuya kapıldı.

Ebû Ali kalp atışlarının sesini açıkça duyabiliyordu. Gizemli bir sıcaklığın bedeninin bütün organlarını etkisi altına aldığını hissediyordu. Beyni kızgın ve korkunç bir küreye dönmüştü. Sanki kafatasının altında koskoca bir ateş parçası, bir alevli aydınlık vardı da, bu ateş parçasından etrafa yayılan sıcaklığın ve buharın çıkacak hiçbir penceresi, hiçbir kaçış noktası yoktu ve derûnî bir iltihap neticesinde bu ateş parçasının kıvılcımları bütün bedenine yayılmış, her yeri yakmaktaydı.

Çölün yakıcı sıcağında yaklaşık on beş saatten beri eziyet ve azap çekmekte, susuzluğa dayanmakta, dağınık ve insanı deli eden düşüncelerle mücadele etmekteydi. Yaşamının duygu yüklü sahneleri gözünün önünde canlanmaktaydı bir bir. Gece gündüz süren kesintisiz çalışmalar, bütün sevecenliğiyle kaşlarını çatıp onu azarlayan ve yorucu çalışmalarını bırakıp biraz dinlenmesini isteyen annesinin güzel görüntüsü, annesinin aksine onu sürekli ilim öğrenmeye, âlimlerin eserlerinden ve kitaplarından faydalanmaya, üstâdların ilmî bahislerine ve derslerine katılmaya teşvik eden babasının sevecen çehresi, Afşana'da âlimlerle yaptığı bilimsel toplantılar ve heyecanlı münazaralar, Zerefşân ırmağı, insana mutluluk bahşeden güzel Buhâra, Sâmânî Emîri Nûh b. Mansûr'un görkemli sarayı, tabiatın Mulyân ırmağında çizdiği muhteşem tablolar, Gazne'nin kudretli sultanına son mektubu yazarken kendisinde hissettiği kibir ve gurur, bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla akan Amûderya, Hârezm sultanı Ebu'l-Abbâs'ın ve onun iyi niyetli veziri Ahmed Sehlî'nin sevgisi, Hârezm saltanat encümeninin toplantıları, encümenin âlim üyelerinin kendisine olan ilgileri, sevgi ve saygıları, soylu atı Boran'la olan hatıraları... ve nihayet Nahid'in son görüşmelerindeki melekler kadar güzel olan yüzü... Hepsini, ama hepsini gözünün önünde canlandırıyordu. Bu karışık ve dağınık düşünceler

içinde ölüm çölünde öylece yürüyordu. Nihayet hareket edemeyecek kadar güçsüz hâle düşünce yere oturdu ve kendi kendine konuşmaya başladı:

– Nereye gideceğim? Değerli üstâdım Ebû Sehl nerede? Başına ne gelmiş olabilir? Acaba o, ateşler içindeki zayıf bedeniyle bu merhametsiz çölün, bu lanetli kum denizinin zorluklarına karşı koyabilmiş midir? Acaba bir mucize bizi bu korkunç çukurdan kurtaracak mı? Ah!... Ey Allahım!... Acaba alınyazısı dedikleri bu mu? Acaba Kerbela faciası ikinci kez mi yaşanacak? Acaba bu çölün de kurban etmek için “Hüseyin”e ihtiyacı var mı? Gerçekten bu dik kafalı fatihle Muâviye’nin oğlu arasında ne tür bir benzerlik var? Ey günahsızların kanını emerek susuzluğunu gideren yarasa!... Acaba bunca facialar, katliamlar ve zulümler seni kandırmadı mı ki, toplumun zararsız hizmetkârlarının gırtlağına pençe atıyorsun?

Ebû Ali bu düşünce ve tahayyüllerle boğuşurken,. Gazne’nin mağrur ve zâlim sultanına karşı vasfedilmesi mümkün olmayan bir kin ve nefret duyuyordu. Birdenbire kalbinin ve ruhunun derinliklerinden kopup gelen tarifi imkansız bir güçle bağırdı:

– Hayır Hüseyin! Tanrı’nın isteği senin bu ölüm vadisinde diri diri mezara girmen değildir. Zira bu çöl, sahip olduğu onca güce ve görkeme rağmen, senin cesedini yutamayacak. Senin göğüs kafesinde güçlü ve demirden bir yürek gizlidir. Gazneli Mahmûd gibi bir cellatla kavgalı olan birisi, ruhsuz ve iradesiz bir çölün heybet ve azametinden korkmaz; korkmamalı. Güçlü ol. Hayat ümitsizliklerle mücadele meydanıdır. Eğer senin alınyazında bu harâbede kurban olmak varsa ve bundan başka bir yol da yoksa, artık korku yersizdir. Kendi ayağıyla ölümü karşılamaya giden bir insan, artık aczi, yağcılığı ve yalvarıp yakarmayı bir kenara bırakmalı. Tehlikeyle karşılaştıklarında ümitsizliğe kapılmak, teslim olmak ve yenilgiyi kabul etmek özgür adamlara yaraşmaz. Bir sanık, suçlu ya da masum olsun, darağacına gittiğinde, eğer ölecekse mertçe ölmeli. İradeli bir adam için ölümden sonra bile korkaklıkla itham edilmek büyük utançtır.

Ebû Ali kendisiyle, ıssız bucaksız çölle, gökyüzündeki ışıl ışıl yıldızlarla, ölümü çağrıştıran karanlıkla ve evrenin yaratıcısıyla konuşuyordu. Ancak hiç kimse onun sesini duyamazdı; çünkü o, bütn bunları gönül diliyle konuşuyordu.

Bir kez daha feryat etti Ebû Ali:

– Evet ölüyorum, ancak teslim olmuyorum. Dünyaya özgür olarak geldim ve özgür olarak da gideceğim. Yeryüzünde benim ruhumu mağlup edecek hiçbir güç yoktur. Allah’ım! Sen şâhid ol ki, zamanın Yezîdi,

Sebuktegin'in oğlu onca güç ve kudretine rağmen Hüseyin Sînâ'nın irade ve kararlılığını yenmeyi başaramadı. Allah'ım! Sen beni yoktan var ettin ve ben sadece senin dergâhına teslim oluyorum. Şu anda ey büyük Allah'ım! Canımı senin eşiğine teslim ve takdim etmeye hazırım.

Tam bu sırada güney ufkunda tasavvur edilmesi mümkün olmayan bir hızla gökyüzünde bir yıldız kaydı ve çok kısa bir sürede yok oldu. Ebû Ali bu olayı kendi isteğinin kabul edildiğinin bir işareti sandı. Bütün bedeni titremeye başladı. Sağ tarafa, yumuşak ve serin kumların üzerine uzandı. Yorgun ve bitkindi. Ona her şeyden daha çok susuzluk eziyet ediyordu. Dudakları susuzluktan kuruyup çatlamıştı. Sessizlik... çölün korkunç sessizliği öylece devam ediyordu. Uzun bir süreden beri kendisini göstermek için naz eden Ay, nihayet kendisini göstermeye başlamıştı. Gökyüzünün efsanevî kızının yaydığı ışık sayesinde ufkun bir bölümünü aydınlanmıştı ve bu aydınlık git gide bütün çöle yayılmaktaydı. Ebû Ali gözlerini kapadı. Parlak ay küresi ufuktan bir mızrak boyu yükseldiğinde, Ebû Ali çoktan uykuya dalmıştı bile.

* * *

Daldığı derin uykudan sıçrayarak uyandı ve olduğu yere oturdu.

Ne kadar uyumuştu, bilmiyordu. Uykusunda hangi acı, tatlı ve korkunç rüyaları görmüştü, yine bilmiyordu. Çirkin, güzel ve heyecanlı sahneler uyku âleminde bir kabus gibi onu meşgûl edib durmuştu. O rüya âleminde her şeyi görmüştü, ancak belirgin hiçbir şey hatırlamıyordu.

* * *

Hızla sağ kulağını kumların üzerine koydu. Birkaç saniye böylece kaldı. Tekrar oturup düşündü ve bir süre sonra yeniden kulağını kumlara dayadı. Kumları kenara çekti ve eliyle küçük bir çukur kazdı. Daha sağlam bir tabakaya ulaştığında başını yere koydu ve dikkatle kulağını çukurun içine gömdü. Genç tabibin kalp atışları en üst dereceye ulaşmıştı.

– Ah... Bir ses duyuyorum.

Gerçekten de bir ses işitmişti. Üstâd sessiz çöllerde kumlarla kaplı olan zeminin sesi ilettiğini biliyordu. Duyduğu ses başlangıçta çok zayıf ve belirsizdi. Ancak gitgide daha açık ve belirgin bir hale geliyordu. Sanki zemine devamlı darbeler vuruluyordu. Bu sırada Ebû Ali gücünün son zahiresiyle avazı çıktığı kadar bağırdı. Bu bir bağırma ya da feryat değildi. Yardım isteyen yaralı bir kaplanın narasıydı. Çaresiz ve eli kolu bağlı bir şekilde ölümünü bekleyen birisinin son bağırışıydı bu. Duyduğu sese bir süre daha kulak verdi. Çok uzak bir mesafeden bir ses işitmişti. Ebû Ali

tekrar bağırdı. İkinci kez, üçüncü kez seslendi uzaklara doğru. Duyduğu ses belirginleşinceye kadar yaklaşık on dakika geçti.

Cemal ve Murad'dı duyduğu sesin sahipleri.

Ebû Ali tekrar seslendi:

– Üstâd Ebû Sehl yanınızda mı?

– Hayır, ondan haberimiz yok.

Ebû Ali hemen Cemal'e ve Murad'a katıldı. Onun endişeli ve solgun durumunu tavsif etmek imkânsızdı doğrusu. Zayıf ve cılız bir sesle Cemal'e seslendi:

– Hemen Üstâd'ı aramaya başlamalıyız.

– Başüstüne efendim! Ancak önce biraz su için. Yoksa hiç susamadınız mı?

– Susamaz olur muyum? Hem acıktım, hem de susadım. Ancak her şeyden önce Üstâd'ın nerede kaldığını ve başına ne geldiğini bilmemiz gerekiyor.

– Siz susuzluğunuzu ve açlığınızı giderene kadar biz de ne yapacağımıza karar verelim. Sonra da hep birlikte Üstâd'ı aramaya başlarız.

Ebû Ali, Murad'ın uzattığı su tulumunu aldı ve başına dikti. Ancak Cemal onun fazla su içmesine engel oldu:

– Efendim, daha az için. Böyle zamanlarda daha az içmek gerekir.

Ebû Ali bir taraftan Murad'ın uzattığı ekmeği alırken, bir taraftan da soru sormaya devam etti:

– Boran'dan haberiniz var mı? Zavallı hayvanın başına hangi belanın geldiğini bilmiyorum.

Cemal cevapladı Üstâd'ın bu sorusunu:

– Hayvanların çölde insanlara göre daha fazla güçleri vardır. Eğer susuzluktan ölmediyse bir zarar görmeyecektir. Fırtına başladığında benim sadece Üstâd'a ve Murad'a atın dizginlerini sıkıca tutmalarını ve ellerine dolamalarını tavsiye edecek fırsatım oldu. Fırtınalı zamanlarda hayvanlar ürküyorlar, huysuzluk ediyorlar. Bu yüzden de onlara sahip çıkmak çok zorlaşıyor.

Eğer bizim atlarımız da kaçsalardı, hem biz, hem de o dili bağlı hayvanlar açlıktan ve susuzluktan helâk olurduk. Allah, yanımızdaki bu biraz suyun ve ekmeğin zayi olmasını istemedi. Fırtınanın saldırısı öylesine şiddetli ve ani oldu ki, gafil avlandık. Ancak her ne olursa olsun, Üstâd'ı bulacağız. Çünkü bu civardan çok uzağa gitmiş olamaz.

– Bu işe hemen başlamalıyız; çünkü Üstâd susuzluğa hiç dayanamaz, üstelik ateşi de vardı.

Ansızın Cemal elini yukarı kaldırdı:

– Duyuyor musunuz efendim?

– Evet, duyuyorum.

– Evet efendim, dinleyin. Bunlar bizim deve sürücüleri olmalılar.

– Nereden belli?

– Dikkat edin.

Bir devenin çan sesi duyuluyordu. Cemal yüksek sesle bağırdı:

– Hey deveci, hey!...

Çok uzaktan bir ses işitildi. Cemal ve deve sürücüsü birkaç defa birbirlerine seslendiler ve böylece deve sürücüleri yaklaştılar. Deve sürücüleri onların yanına gelene kadar yaklaşık on beş dakika geçti. Boran'ın mağrur kişnemesi işitildi. Uzaktan sahibinin kokusunu duyan hayvan, kişneyerek Ebû Ali'ye doğru koştu. Ebû Ali'nin yanına geldiğinde, mutluluktan mest olmuş bir halde ayaklarıyla yeri eşelemeye başladı. Bir süre sonra kişnemeyi ve huysuzluk etmeyi kesti. Belli ki, deve sürücüleri fırtına dindikten sonra Ebû Ali'nin atını bulmuşlardı. Hayvan çölde başıboş bir halde dolaşıyordu. Deve sürücüleri biraz su ve kuru ot verdikten sonra onu kendileriyle birlikte getirmişlerdi. Ebû Ali'nin mutluluğuna diyecek yoktu doğrusu. Bir yandan atının çenesinin altını okşarken, bir yandan da onu sakinleştirmeye çalışıyordu:

– Sakin ol, benim asi dostum!

18

KADER

Dolunayın, açık ve mavi gökyüzünde görülmeye değer bir görüntüsü vardı. Bütün ihtişâmı ve güzelliğiyle ışık saçıyordu. Çölün yüzeyi mehtabın gümüş renkli ışıkları altında şafak vakti parlayan serap misali silik ve donuk bir aydınlığa sahipti. Sonsuza doğru uzayıp giden çöldeki kum tepeleri bir yandan ışığa gömülmüş, bir yandan da koyu bir gölge ortaya çıkarmışlardı.

Ebû Ali'nin emriyle Ebû Sehl'i bulmak için kervancıların gece araması başladı. Onlar uzak noktalardan yüksek bir piramit gibi görünen en yüksek tepeyi merkez olarak tesbit ettiler. Kervanın yükünü o tepenin eteğine indirdiler. Develerin yükünü yere indirip binek hayvanlarını hafifleten deve sürücüleri, rehber Cemal'in tayin ettiği programa göre çölde dağıldılar. Onlar şafak vaktine kadar tepenin etrafındaki birkaç fersahlık alanı araştırdılar. Her yeri alt üst ettiler; ancak bütün çabaları sonuçsuz kaldı.

Sanki Üstâd Ebû Sehl ve atı buhar olup gökyüzüne uçmuştu. Murad'la birlikte yaklaşık iki saat boyunca bizzat aramalara katılan Ebû Ali, sonunda ümitsiz ve üzüntülü bir şekilde tepenin eteğinde atından indi. Atını develerden indirilen yüklere bağladı ve yorgunluktan, bedenine yüzlerce kırbaç darbesi yemiş bir insan gibi halsiz ve hissiz bir şekilde yere düştü. Uzayıp giden uçsuz bucaksız çöldeki yolculuğun ilk gününün sonunda, Üstâd Ebû Sehl'in söylediği hüzünlü cümle geldi gözlerinin önüne:

– ... Eminim ki, ben bu çölden sağ çıkamayacağım.

Ebû Ali'nin kulaklarında çınlıyordu hocasının bu sözü. O, zihninde ve hafızasında sürekli hocasının sözünü tekrar ediyordu. Kendi kendine konuşuyordu:

– Acaba böyle bir olay meydana gelebilir mi? Eğer böylesi bir talihsizlik meydana gelirse, ne kadar değerli ve aziz bir varlık elden gidecek. Böylesine büyük ve âlim bir adamın zayıf, ancak değerli cesedinin bu korkunç çöle gömülmesi ne kadar da korkunç bir şey! Ne kötü bir son. Binlerce dertli ve ümitsiz insanı ölüm şeytanının pençesinden kurtaran bir insanın kendisinin böyle bir kadere sahip olması reva mı? Ailesinden, akrabalarından, dostlarından ve tanıdıklarından uzak, ölümle savaş ve mücadele halinde, açlığa ve susuzluğa tahammül ederek ruhsuz ve kuru bir çölde canını teslim etmek... Ah!... Ey Allah'ım!... Acaba insanoğluna yıllarca hizmet etmenin ödülü bu mu? Acaba gördüğüm o korkunç rüya

böyle mi yorumlanacak? O korkunç kükreme, o yerin yarılması ve Üstâd'ın kaybolması gerçek mi oldu?

Ebû Ali içini kemiren bu acı ve üzüntü verici düşüncelerle boğuşmaktaydı. Kafası ve kalbi bir an olsun huzurlu değildi. Yavaş yavaş gözlerini kapadı ve uykuya daldı.

* * *

Hava aydınlanmaya başlamıştı. Cemal ve deve sürücüleri yorgun ve bitkin bir halde art arda buluşma noktasına döndüler. Hiçbirinden yeni bir haber yoktu. Ebû Sehl'e ait en küçük bir ize bile rastlayamamışlardı. Kuzeyden, batıdan ve doğudan, çölün küçük kum tepelerinde gözden geçirmedikleri hiçbir belirgin nokta yoktu. Belki de her biri yükleri indirdikleri yerin etrafını kilometrelerce enine, boyuna ve derinliğine taramışlar, araştırmışlar, yüzlerce kez Üstâd'a adıyla seslenmişlerdi. Ancak bu çabaların hepsi sonuçsuz kalmıştı. Üstâd Ebû Sehl'den en küçük bir iz bile yoktu.

Ebû Ali, Üstâd'ı arama faaliyetlerinin sonuçsuz kaldığını anladığında, gam ve üzüntüye boğuldu. Bir süre gözlerini yere dikip sessizce oturdu. Cemal uzunca bir süre bu üzücü ve acıklı sahneyi seyretti. Bir şey söyleyecek cesareti de yoktu. Ancak Ebû Ali'nin sessizliği ve düşünceli hâli uzayınca kendisini cesaretlendirip bir adım öne çıktı ve konuşmaya başladı:

– Efendim! Bizim aramalarımız henüz sona ermedi. Ortalık iyice aydınlanınca daha iyi araştırbiliriz.

Ebû Ali başını kaldırdı ve içine düştüğü ümitsizliğin ve endişenin izlerini belli eden bir yüz ifadesiyle cevap verdi Cemal'e:

– Cemal! Karışık bir rüya gördüm. Üstâd'ın temiz ruhu gökyüzüne yükseliyordu. Bununla birlikte, hepiniz çok yorgun ve uykusuz olmanıza rağmen, onu bulmadan buradan bir adım bile uzaklaşmamamız gerekir.

– Biz hiçbir fedakârlıktan kaçınmayız. Uykusuzluk, yorgunluk ve çölün meşakkatleri bizim için sıradan ve olağan hallerdir. Biz çölün çocuklarıyız ve bu olaylardan çokça gördük. Canımız bedende olduğu müddetçe her yeri arayacağız. Ancak netice alamazsak, ısrar etmekten vazgeçmemiz ve sizin canınızı kurtarmamız gerekir.

– Fakat ben Üstâd'ı bulmadan buradan ayrılmayacağım.

– Efendim, size kurban olayım!... Burasının adı ölüm vadisidir. Eğer durursak hepimiz helâk olacağız. Elbette bizim bu değersiz canımızın hiçbir değeri yok. Ancak her ne olursa olsun, sizi sağ salim bu çölün güneyindeki

ilk köye ulaştırmamız gerekir. Ben, birilerini bizi takip etmekle görevlendirdiklerinden eminim.

– Özgürsünüz, gidin; hepiniz gidin ve beni yalnız bırakın. Yaşadığım sürece Üstâd'ı aramaya devam ederim. Sonra da benim alınyazım neyse ve Allah ne istiyorsa o olur. Ben tam bir gönül rızasıyla ve isteyerek hepinizi azad ediyorum. İstediğiniz yere gitmekte serbestsiniz. Siz gidin ve ölüm vadisi dediğiniz bu lanetli yerden bir an önce canınızı kurtarın.

Murad bir şey söyleyecek oldu, ancak Cemal ondan daha erken davrandı:

– Bu mümkün değil efendim. Bu gerçekten imkânsız. Bendenizin sözlerini lütfen iyice dinleyin. Sizin bu kararınızın hiçbir olumlu neticesi yok. Zira farz-ı muhal Allah bir şeyin meydana gelmesini istememiş olsa bile, yine de siz neden çölde açlıktan ve susuzluktan helâk olacaksınız? Siz bu acımasız çölle tanışık değilsiniz ve nasıl bir cehennemde bulunduğumuzu da asla tasavvur edemezsiniz.

Ebû Ali kızgın ve öfkeli bir şekilde bağırdı:

– Sus! Ben hocamı ve en değerli dostumu çölde kendi haline bırakıp gidemem.

Cemal küstahça görünen heyecanlı bir ifadeyle hemen cevap verdi:

– Bendeniz bu kervanın rehberiyim. Bu nedenle de benim görüşüme göre hareket etmeniz gerektiğini arz ediyorum.

Cemal'in bu cesareti karşısında çok sinirlenen Ebû Ali hemen saldırıya geçti:

– Bedbaht! Bana tahakküm mü ediyorsun?

– Ortada tahakküm etmek diye bir şey yok efendim. Zaten size tahakküm etmek haddim değil. Bendeniz size karşı böyle bir şeye cesaret edebielcek birisi değilim. Ancak üzerime aldığım vazife beni, sizin bu kararınızdan döndürmeye mecbur ediyor. Ya hemen şu anda beni kendi ellerinizle öldürün ya da bendenizin görüşüne ve rehberliğine teslim olun. Ve başka bir yol da yok zaten.

Cemal bu sırada belindeki kuşaktan bir bıçak çıkardı ve iki eliyle Ebû Ali'ye uzattı.

Ebû Ali tekrar bağırdı:

– Anlamıyorum! Ne oluyor? Sen mi benim emrimdesin, yoksa ben mi senin? Sen, hocamı ve yol arkadaşımı çölde bırakmamı ve kendi canımı kurtarmamı mı istiyorsun benden? Cevap ver, konuş bedbaht!

Bu tehdit karşısında en küçük bir korku dahi duymayan Cemal soğukkanlılıkla cevap verdi:

– Efendim, yersiz yere sinirlenmeyiniz. Burada söz konusu olan sizin değerli canınızdır. Bendeniz Üstâd'ın makamının ve aranızdaki dostluğun, bu ölüm yağdıran çölün büyük tehlikesini doğru bir şekilde gözünüzde canlandırmanıza engel olduğunu biliyorum. Ayrıca bendeniz aramalarımıza son verelim demedim. Benim bir planım var. Biz doğru bir hat üzerinde doğudan batıya ve güneye ilerleyeceğiz. Bu bölgeyi baştan sona araştırdık ancak Üstâd'ın hiçbir izine rastlayamadık ve çaresiz onu sonraki güzergâhımızda aramamız gerekiyor. Üstâd'ın kayboluşundan bu yana yaklaşık yirmi dört saat geçtiğine göre, bir an önce işe başlamamız gerekiyor. Eğer bu şekilde hareket edersek, Üstâd'ı ölümden kurtarma ümidimiz var. Aksi takdirde geciktiğimiz her dakika onu canlı bulmamızı güçleştirir. Bu nedenle bir saniyeyi bile boşa geçirmememiz gerekiyor. Kuzey bölümünden eminim ve fırtınanın yönü kuzeyden güneye doğru olduğu için, Üstâd kesin olarak rüzgârın tersi yönünde fazla bir yol alamamıştır ve çaresiz güneye gitmiştir. Hepimiz belirli aralıklarla birbirimizden ayrılarak ve bu şekilde düz bir hat boyunca Üstâd'ı arayarak ilerlediğimizde, iki yandan, en azından üç bin adımlık bir alanı araştırabiliriz. Güneye doğru hareket ettiğimiz takdirde, Üstâd'a rastlayacağımızdan kesinlikle eminim. Öte yandan su ve yiyecek stoğumuz bu bekleme ve duraklama bitecek. O zaman artık önümüzde ölümden başka hiçbir yol kalmayacak. Hepsinden önemlisi; biz şu anda takip edilmeniz tehlikesi tehdit ediyor. Takip edenlerin de bizim dost ve akrabalarımız olmadıkları açık. Bunların Gazne'den gelmiş olan Altuntaş'ın süvarileri olduğuna şüphem yok. Bu nedenle bendeniz, takip edenlere izimizi kaybettirelim diye çöldeki, yolculuğun ilk günlerinden itibaren kervanı bilerek çölün güney batısına yönelttim. Eğer bendenizin sezgisi doğruysa ve yakalanırsak, kesinlikle önce beni işkence altında öldürecekler. Size nasıl davranacaklarını ise Allah bilir. Bu nedenle tekrar rica ediyorum; lütfen hemen yola koyulalım. Çünkü burada bir an bile beklememiz kesinlikle doğru değil.

Ebû Ali, Cemal'in inatçılığını ve azmini görüp ve mantıklı delillerini dinleyince, bir an düşünceye daldı. Sonra başını kaldırdı ve derin bir üzüntünün izlerini ortaya koyan bir ifadeyle şöyle dedi:

– Sen haklısın Cemal, ben teslim oluyorum.

Cemal duyduğu sevinçten dolayı Üstâd’ın elini öpmek istedi. Ancak Üstâd buna engel oldu:

– Gerekmez Cemal. Ben normal bir durumda değilim. Sen benim bu öfkem ve haşinliğimden dolayı incinme ne olur! Ne nazlı bir varlığı, ne kadar değerli bir cevheri yitirdiğimi bilemezsin.

– Niye bilmemeyim efendim? Hazinedâr yola çıkmadan önce olup bitenlerin hepsini bana anlatmıştı. Üstelik baştan başa bütün Hârezm’de meşhur tabib Üstâd Ebû Sehl’i tanımayan var mı acaba? Bana sizin canınızı koruma pahasına, kendimin ve yanımdakilerin değersiz canını fedâ etmemi, sizi sağ sâlim bu çölden geçirmemi tembihlediler ve saray veziri, eğer muvaffak olursam bütün ömrüm boyunca bütün ihtiyaçlarımın karşılanacağına ve hiçbir şeye ihtiyacımın olmayacağına söz verdi. Acaba beni, sizi bu korkunç yerde tek başınıza bırakacak ve kendi canımı kurtaracak kadar nankör ve aşağılık birisi mi zannettiniz? Her ne kadar sıradan ve değersiz bir rehberden öte bir şey değilsem de, bütün Hârezm’de beni “Vefalı Cemal” diye adlandırırlar. Ayrıca sizin Hârezm Sultanı’nın sarayındaki makamınızı ve değerinizi de tam olarak biliyorum. Hârezm’de sevdiklerinden birisinin sağlığını ve hayatını Üstâd Ebû Sehl’e veya size borçlu olmayan çok az aile vardır ve bu, her mecliste nakledilen bir konudur.

– Tamam Cemal, yeterli. Ben teslim olduğumu söyledim ya! Sen günümüzün en kudretli sultanının yapamadığı bir şeyi yaptın ve teslim alamadığı birisini, beni teslim aldın.

– Bendeniz böyle bir kıvanca lâyık değilim. Birtakım zorunluluklar ve yüklendiğim görev, kendi canımı fedâ etmemi, ancak size en küçük bir zararın gelmemesini emrediyor.

– Pekâlâ, şimdi ne yapmamız gerekiyor?

– Arz ettiğim plana göre hareket etmeliyiz. Develerin yükünü yükleyene ve atları eyerleyene kadar, bendeniz bu tepenin üzerinden etrafa bir bakayım. Sonra söylediğim şekilde her birimiz belirli aralıklarla sıralanalım ve bu şekilde düz bir hat üzerinde ilerleyelim. Bütün dereleri, çukurları arayalım. Bu yöntemle kesin netice alırız.

– Pekâlâ.

Cemal, Murad’a ve deve sürücülerine, develerin yüklerinin yüklenmesini ve atların eyerlenmesini söyledi. Kendisi de aceleyle tepeye tırmandı. Ebû Ali de bir lokma ekmek yedikten ve biraz su içtikten sonra, Cemal’in dönmesini ve kervancıların hazırlanmasını beklemeye başladı. O

yürüyerek yüksek tepenin eteğine kadar gitti ve güney bölgesini en uzak noktasına kadar gözden geçirdi. Çölün görünüşü her yerde aynıydı; koyu ve parlak kumların dışında hiçbir şey görünmüyordu.

Kum tepelerinin dış yüzünde birbirine paralel bir şekilde çok güzel bir çalkantının düzenli çizgileri göze çarpmaktaydı. Baştan başa bütün tepeleri kaplayan ve şekillendiren bu çizgiler kimi zaman eğik, kimi zaman helezonik, kimi zaman da her ikisinin de karışımı şeklindeydi. Rüzgâr sonucu meydana gelen bu birbirine paralel çizgiler kimi zaman sanki dikkatli ve becerikli bir mühendis tarafından özel bazı aletlerle çizilmişçesine mütenasib ve ölçülüydü. Ebû Ali, Üstâd Ebû Sehl'i bulmak ümidiyle çevresindeki çukurların ve kanalların dibine bakıyor; çevresinde sıradan olmayan bir yükseltiye rastladığında uzaktan teşhis ediyor ve uzun süre onu inceliyor, böylece arama faaliyetlerine o da katılıyor, bu inceleme ve araştırmalardan bir sonuç çıkmadığında da konaklama yerine doğru yola koyuluyordu. Cemal tepenin üstüne çıkmış, elini gözüne siper ederek dikkatli bir şekilde etrafa bakıyordu. Bazen batıya, bazen de doğuya yöneliyordu. Bu arada güneş, ışıklarıyla yavaş yavaş uçsuz bucaksız çölü ısıtmaya başlamıştı. Güneşin doğduğu yöne bakmakta olan Cemal ansızın bağırdı:

– Bir işaret, uzakta bir beyazlık görüyorum!

O, eliyle tepenin başında güneşin doğduğu yeri gösteriyordu.

Ebû Ali heyecan içinde bağırdı:

– Yakında mı?

– Çok uzakta değil. Buradan yaklaşık iki bin beş yüz adım kadar uzakta olmalı.

Cemal bu cümleyi söyledikten sonra koşarak tepeden aşağı indi. Doğruca atına doğru gidip üzerine sıçradı. Ebû Ali de hiç durmadan atına bindi ve bütün bedeni heyecandan titrer bir halde Cemal'i takip etti. Uzaktan gördükleri beyazlığa ulaşıncaya kadar at sürdüler. Beyaz cisim Üstâd'ın atının başıydı. Zavallı hayvanın bütün bedeni kumlara gömülmüştü ve başından başka hiçbir yeri görünmüyordu. Her ikisi de hemen atlarından indiler ve ellerinin yardımıyla hızla kumları kenara çekmeye başladılar. Onların ardı sıra Murad ve deve sürücüleri de geldiler ve hep birlikte kumları kazıp kenara çekmeye başladılar. Çukura düştükten sonra Üstâd'ın atının boynu kırılmıştı. Hayvanın etrafındaki kumları açtıklarında Ebû Sehl'in hâlâ atının yularını tutan ellerini ve cansız bedeni çıktı ortaya. Ebû Sehl atının kalmıştı. Atın ve binicisinin bedeni saatlerce

önce soğumuştu. Gördüğü manzara karşısında Ebû Ali'nin gözlerinden zümrüt taneleri gibi gözyaşları boşaldı. Sadece Ebû Ali değil, herkes o korkunç ve yürek parçalayan manzarayı görmekten dolayı ağlıyordu.

* * *

Yarım saat sonra konakladıkları yerin yakınlarında, Hâverân çölünün tam kalbi sayılan yerde bulunan tepenin eteğinde bir mezar hazırlandı. Ebû Ali bizzat elleriyle kazdı bu mezarı. Sonra da sevgili hocasını son kez kucaklayıp gömdü, elleriyle kazdığı bu mezara. Kervan yola çıkacağı sırada Ebû Ali yaşlı ve hasret dolu gözlerle baktı hocasının ve değerli dostunun mezarına ve son kez konuştu onunla:

– Ruhun şâd olsun ey temiz yaradılışlı büyük âlim. Allah'ın iradesi böyleymiş. Zaten kendin de bu korkunç çölden sağ salim çıkamayacağını biliyordun. Bu senin alınyazındı.

... Ve matemli kervan sessizlik ve gözyaşları içinde Hâverân çölünün güneybatısına doğru yola koyuldu.

* * *

Baştan ayağa silahlı, zırhlı ve çelik miğferli on beş savaşçı adam, yanlarına yeterince ekmek ve su alarak iki rehberle birlikte güçlü, genç ve hızlı develerine binerek aç kurtlar gibi çölde av peşine düşmüşlerdi. Bu grubun en önünde, Gazne sultanının muhafız alayının atlı bir subayı olan Argun Bey at sürüyordu. Komutanın ve bütün atlıların göğsünde Sultan Mahmûd'un özel birliğinin nişanı parlıyordu. Son derece hızlı giden develer uzun ve geniş adımlarıyla yumuşak kumların üzerinde hızla yol alıyorlardı. Süvarilerin komutanı, keskin ve vahşi gözleriyle en uzak noktalarına kadar bütün çölü dikkatle inceliyor ve en küçük bir belirti gördüğünde devesinin yularını dizginleyip o tarafa doğru sürüyordu. Bütün tepeler, çukurlar ve kanallar bu grubun teftişinden geçiyordu. Argun Bey'in ve süvarilerinin yanık ve asık yüzleri gerçekten korku vericiydi. Hepsi parlak mızraklar, kılıçlar ve hançerler kuşanmışlardı. Yarısı da sırtlarına oklar ve yaylar bağlamışlardı. Zırhlara bürünmüş olan bu hızlı süvariler için yorgunluğun, açlığın ve susuzluğun hiçbir anlamı yoktu. Çölün bu yırtıcı avcıları kaçakların geçiş yerine ulaşana kadar onları takip ettiler. Ancak fırtınanın ortaya çıkmasından ve çöl yüzeyindeki her çeşit izin silinmesinden sonra, kaçaklar kervanının güneybatıya gittiği düşüncesiyle Merv-rûd ve Tecen yoluna saptılar. Ancak kaçaklar kervanının tecrübeli ve vefalı rehberi Cemal'in yaptığı basit bir hileyle gidiş güzergâhını böyle gösteren bizim

küçük kervan, gerçekte çölün güneybatı hattında, Nîsâye ve Bâverd şehirlerine doğru gidiyordu.

19

NİŞABUR’DA

Hicrî 5. yüzyılın başlarında Nişabur iktisadî ve ticarî faaliyetlerin ve Horasan şehrinden yola çıkan büyük ve muteber kervanların geçiş merkeziydi. Civarında bulunan köyler ve kalelerle birlikte yedi yüz binden fazla nüfusu olan bu büyük şehirde çeşitli tarım ürünlerinin üretimine ilâve olarak, halıcılık, el sanatları, dokumacılık ve dericilik gibi çeşitli sanatlar da revaçtaydı. Su dağıtım kanalları yapan uzmanlardan ve çeşitli sanatlara mensub sanat erbâbından birçok kişi bu şehirde toplanmışlar ve faaliyetlerine burada devam ediyorlardı. Silahlı güçlerden oluşan Nişabur garnizonunun varlığı sayesinde silah yapımcılarının ve askerlerin teçhizâtını hazırlayanların işi, binek ve yük atı alım satımı, diğer meslek dallarından daha iyi durumdaydı. Zira bu şehir çok eskiden beri Horasan sipehsalarının karargahıydı. Bunlar bir yana Nişabur şehri, medrese öğrencileri ve araştırmacılar için muteber ve önemli bir ocak sayılıyordu. Sâbûniyân ve İbn Bâzâr adındaki iki meşhur kütüphane yanında, her biri çok sayıda ilgi çekici kitaba ve el yazması bilimsel risalelere sahip olan birkaç özel kütüphanesi, burada yaşayan büyük âlimler, hattatlar, sahaflar, kâtibler, nakkaşlar ve tezhib ustaları sayesinde bu zengin şehrin adı, o devrin bütün İslâm ülkelerinde dillerde dolaşmaktaydı.

Nişabur’un güzel ve yumuşak havası, kuzeyin yüksek dağlarından güneyin ovalarına yönelen sayısız akarsuları ve su yolları, meyva bahçelerinin çokluğu, çok geniş tahıl ve hububat tarlaları, uçsuz bucaksız ovaları, bereketli toprakları, her zaman yemyeşil olan dağları nedeniyle bu şehri “Horasan şehirlerinin gelini” olarak adlandırıyorlardı.

Bu şehirde o çağın revaçta olan ilim ve fenlerinin âlimlerinin ve fakihlerinin ders meclisleri, ülke içinden ve dışından ilim tahsil etmeye gelen öğrencilerle dolup taşıyordu. Hikmet, felsefe, matematik, astronomi, astroloji, fizik, mantık ve tıp başta olmak üzere çeşitli ilim dallarının talim ve tedrisinde bilgili üstâdlar, sonsuz bir cömertlikle ülkenin genel bilgi düzeyinin ve kültürünün ilerlemesi için büyük hizmetler yapıyorlardı. Bu nedenle “Horasan şehirlerinin gelini” aynı zamanda “Horasan’ın ilim merkezi” idi.

* * *

Güneşin batışına yakın, muhafızlar şehrin giriş kapılarını kapatmaya hazırlandıkları sırada iki atlı yedeklerinde yük taşıyan bir at daha olduğu halde Nişabur'un doğu kapısına ulaştılar. Uzun boylu ve yakışıklı bir adam olan öndeki atlının üzerinde, dinî ilimler tahsil eden öğrencilerin giydiği kıyafetten vardı. Yüzü ise kendisini daha çekici yapan kısa bir sakalla örtülmüştü.

Atlılar şehrin giriş kapısına ulaştıklarında kapıda bekleyen muhafız, aceleyle şehre girmek isteyen öndeki atlıyı ve yanındaki yol arkadaşını eliyle durdurdu:

– Hey, nereye amca? Yoksa güneş battıktan sonra şehre girmenin yasak olduğunu bilmiyor musunuz?

Yolcu saygılı bir ifadeyle cevap verdi muhafıza:

– Kardeş! Biz yabancıyız, uzak yoldan geliyoruz.

– Hangi şehirdensin? Necisin? Yanındaki kim?Vay, vay! Ne kadar da asil bir atın var?!

– Aslen Belh halkındanım. Tahsil için bu şehre geldim. Yanımdaki adam da benim hizmetçimdir.

– Yükünüz nedir?

– Bir avuç kitap, birkaç elbise ve yol eşyası.

– Eşyalarınızı kontrol etmeleri gerekiyor. Bize bu günlerde yabancı yolcuların giriş çıkışına daha fazla dikkat etmemiz gerektiğini söylediler. Her hâlukârda yarın güneş doğmadan önce şehre girmeniz imkânsız.

– Fakat bu sert tedbirlerin ilim tahsil etmeye gelmiş öğrenciler için geçerli olacağını sanmıyorum. Ben garip bir yolcuyum ve sizin de misafirinizim; ayrıca başka meselelerle de hiç işim yok.

– Fark etmez, bize böyle emir verdiler. Bizim, üstlerimizin emrine itaat etmekten başka seçeneğimiz yok.

– Fakat henüz hava kararmadı. Sizin yeni kurallarınızdan haberdar olmayan misafirlere böyle davranmanız insaftan uzaktır.

– Çok konuşma! Ne dediysem o. Sen ve hizmetçin yarın sabaha kadar kapının dışında kalın. Sabah kapı açılınca görevliler eşyalarınızı kontrol ederler ve siz de içeri girersiniz; aksi takdirde buradan geri dönersiniz. Seninle daha fazla tartışacak zamanım yok.

– Ancak burada geceyi geçirip istirahat edilebilecek bir yer yok.

– Allah'a şükür hava güzel ve serin. Şu duvarın kenarına bir yaygı yayar ve rahatça uyursunuz.

Alaycı bir ifadeyle yolcuyu ve yanındaki adamı süzdükten sonra bıyık altından gülerek konuşmasını sürdürdü muhafız:

– Sen gizemli birine benziyorsun. Asil bir ata binmek, hizmetçi, yük atı; bütün bunlarla talebe birisine hiç benzemiyorsun.

Daha sonra da bir şarkı mırıldanmaya başladı. Ellerini arkasına kilitlemiş bir halde kapıya doğru yürüdü.

Garip yolcunun o ana kadar sessiz kalan hizmetçisi bu sırada muhafıza doğru gitti ve ona ulaştığında saygıyla önünde eğilip tatlı bir dille konuşmaya başladı:

– Efendim bendenizin söyleyeceklerinize kulak vermenizi rica ediyorum. Tam on saattir bu sıcak mevsimde yolculuk yapıyoruz. Efendim de, ben de çok aç, yorgun ve uykusuzuz. Ayrıca atlarımız da çok susadı ve adım atacak halleri yok. Eğer bir an önce bir hana ulaşıp bu ağzı bağlı hayvanlara ot ve su vermemiz için bize merhamet ederseniz bir dünya memnun olacağız. Efendim Belh’in tanınmış ailelerindendir ve harap olmuş bir ahırdan farkı olmayan bu pis yerde istirahat edemez.

– Bolluk içinde ve nazlı büyümüş biri olmalı... Bindiği attan ve dış görüntüsünden her istediğini rahatça elde etmiş birisi olduğu belli.

– Öyle değil efendim. Her insan pislikten ve uygun olmayan yerden kaçar. Lütfen siz söyleyiniz, zararlı böceklerle dolu olan ve hayvanların kokusundan geçilmeyen bu viranede bir gece için dahi olsa yaşamak mümkün mü?

– Bunlar artık beni ilgilendirmiyor. Bu sizin kendi kabahatiniz. Daha erken hareket etseydiniz, kapının dışında kalmazdınız.

– Elbette haklısınız. Ancak şehir kapısını güneş batmadan önce kapattıklarından haberimiz yoktu bizim. Yolumuzun üzerindeki şehirlerden hiçbirinde böyle bir uygulamayla karşılaşmadık.

– Burada da yoktu. Bu emri bize yeni verdiler. Daha fazla vaktim yok.

– Buna rağmen bize merhamet ederseniz...

Muhafız geriye dönüp kızgınlıkla bağırdı:

– Amca söyledim ya! Gevezelik yapmanın vakti değil. Sen ne kadar geveze bir adamsın böyle!

– Maksadım şuydu: Eğer bize lütfederseniz, siz ne isterseniz yapmaya hazırım.

Kapının kapatılması emrini vermek üzere olan muhafız, bu sözleri duyar duymaz birden durdu. Sonra arkasındaki yolcuya baktı ve şöyle dedi:

– Gerçekten utanmaz bir hizmetçisin sen. Şimdi bu şehrin yabancısı olduğunuz ve yeni emirden de haberiniz olmadığı için sadece bir şartla şehre girmenize izin veririm. Kapıdaki görevlileri razı edeceksiniz.

– Her şeyi yapmaya hazır olduğumu söylemiştim.

Bu sırada olup biteni ve kapı muhafızıyla yolcular arasında nelerin konuşulduğunu tahmin eden gözcülerden biri yüksek sesle bağırdı:

– Zincirleri bağlamama izin verir misiniz?

– Sabret; biraz sabret bakayım. Bu zavallıların geceyi kapının arkasında geçirmemeleri için bir şeyler düşünmek lazım. Bunlar yabancı, Allah razı olmaz. Saygıdeğer insanlardır!

– Baş üstüne efendim.

Ardından muhafız hizmetçiye dönüp alçak sesle şöyle dedi:

– Dinle birader! İki gümüş dinar kapı görevlilerinin hakkıdır. İki dinar da benim payım. Eğer bu parayı öderseniz, içeri girmenize izin verebilirim; aksi takdirde bu geceyi kapının arkasında geçirmek zorunda kalırsınız.

– Önemli değil efendim. Buyrun, işte dört dinar!

Muhafız parayı aldı ve cebine koydu. Ardından hizmetçiyle konuşmasını sürdürdü:

– Efendin nerede kalacak? Acaba bir yer düşündünüz mü?

– Bilmiyorum. Biz bu şehre ilk kez geliyoruz. Burada hiç kimseyi de tanımıyoruz. Kervansaraylardan birisinde konaklayacağız. Eğer siz temiz ve rahat bir yer biliyorsanız, bize söyleyin; çok memnun olacağız.

– Elbette temiz bir yer biliyorum. Yabancı ve bir yer bilmeyen yolculara rehberlik etmek bizim her zamanki işimizdir. Siz doğruca Buhâralılar kervansarayına gidiniz. Orada sizin rahat etmenizi sağlayacak her şeyi hazırlayacaklar. Ayrıca ben kervansarayın sahibini de tanıyorum. Memnun kalacağınıza eminim. Nişabur’da uzun süre mi kalacaksınız?

– Evet! Benim Efendim bu şehirde tahsil yapmak niyetinde. En az iki yıl bu şehirde kalacağız.

– Bu çok iyi. Size elimden gelen her türlü yardımı seve seve yapacağım. Ben dört gün daha burada muhafızlık yapacağım. Bugün pazartesi. Cuma gününden itibaren iki gün izinliyim. O gün sizin yanınıza gelirim. Bu arada efendinin atını bana satabileceğini bilmeni isterim.

– Sorayım ve sonucu size bildireyim.

– Bu alışverişi kesinlikle kaynatmalısın, senin hakkını veririm. Benim güzel bir atım var ve efendinin atıyla yarıştırmak istiyorum. Elbette benim atım efendinin atından kat kat daha iyidir. Dört günlük hizmetim

tamamlanınca, atımla birlikte sizi görmeye gelirim. Sizden benim dostum olan Buhâralılar kervansarayının sahibine söz edeceğim ve orada bu alışverişi de sonuçlandırırız. Anlaştık mı?

– Başüstüne, emrinizdeyim!

Böylece hizmetçi ve efendisi şehre girdiler. Kapı görevlileri de onların arkasından giriş kapısını kapatıp zincirlediler. Muhafızlığın bütün sorumlulukları ve kuralları dört gümüş dinar karşılığında ortadan kalkmıştı. Muhafız, yolcular geçerken alıcı gözle efendinin atına ve hizmetçiye bakıyordu. Onlarla samimi bir şekilde vedalaştı ve arkalarından bağırdı:

– Görüşmek üzere!

* * *

Büyük sûfî ve âlim Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr'ın Nişabur'daki evi herkes tarafından biliniyordu. Hizmetçisiyle birlikte dört dinar karşılığında şehrin giriş kapısından içeri girmeyi başaran genç adam, büyük Üstâd Ebû Sa'îd'in evinin kapısı önünde durdu. Evin kapısı açıktı. Temiz ve safalı bahçesi dışarıdan rahatlıkla görülebilmekteydi. Yabancı genç açık kapıdan içeri girdi. Bahçede bulunan yuvarlak su havuzunun kenarına, içlerinde çeşitli çiçekler bulunan saksılar dizilmişti. Havuzun kenarında bulunan oldukça yaşlı bir söğüt ağacının dalları suyun üzerine sarkmış ve güzel bir gölgelik meydana getirmişti. Yabancı genç bahçeden geçti. Birkaç taş basamaktan aşağı indikten sonra, basit ve eski bir binayla sonlanan ikinci bahçeye ulaştı. Bahçenin sonunda, misafirleri üst kata ulaştıran karşılıklı iki taş merdiven bulunmaktaydı. Bunlardan doğu merdiveninin sağ yanında, evin bodrumuna açılan bir kapı göze çarpıyordu. Binanın doğu duvarının köşesinde, elinde bir bahçe süzgüsü bulunan bir bahçıvan çiçek saksılarını yerleştirmekle, bahçeyi ve çiçekleri sulamakla meşgûldü. Bahçede bahçıvandan başka kimse görülmüyordu. Yabancı genç, bahçıvanın duyacağı şekilde hafifçe öksürdü. Onu fark eden bahçıvan geri döndü. Karşısında güzel ve süslü elbiseler içinde bir genç görünce hemen sordu:

– Bir şey mi istemiştiniz?

– Evet; Üstâd Ebû Sa'îd'le görüşecektim.

Yabancı adamın devamlı gülümseyen çehresinden ve çekici görüntüsünden etkilenen bahçıvan, bahçe süzgüsünü yere bıraktı ve bodruma açılan kapıya doğru koştu. Genç adam, bahçıvan dönünceye kadar bahçedeki çiçekleri seyre koyuldu. Bahçıvan çok çabuk geri döndü ve "Buyrun, Üstâd sizi bekliyor" dedi.

Genç adam bodruma indi. Tabanı yeşil ve parlak fayanslarla döşenmiş olan geniş bir oda çıktı karşısına. Bodrumun tam ortasında, içinde renkli küçük balıkların yüzdüğü fıskiyeli küçük bir su havuzu vardı. Havuzun kuzey köşesine bodrumun tabanından yaklaşık elli santim yüksekliğinde bir sofa yapmışlardı. Bu sofanın ortasına koyu mavi renkte güzel nakışlarla işlenmiş bir yaygı yaymışlar ve duvara da birkaç yumuşak yastık dayamışlardı. Rafların üzerinde dikey olarak dizilmiş birkaç sıra kitap görülüyordu. Bu kitap raflarının altında kalın bir döşeğin üzerinde kül rengi saçlarıyla Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr oturmaktaydı. Önünde, rahle vardı. Rahlenin üzerinde açık bir kitap göze çarpıyordu.

Genç adam, Ebû Sa'îd'i selamladı.

Büyük sûfî okumakta olduğu kitaptan başını kaldırıp dikkatli ve hayranlık dolu gözlerle karşısındaki genç adamı süzdükten sonra, sevgi dolu bir tebessümle genç adamın selamına karşılık verdi:

– Selam, hoşgeldin bilgin dostum ve kardeşim Ebû Ali Sînâ!

Üstâd'ın kendisine adıyla hitâb etmesi karşısında şaşkınlığa düşen genç adam bir an durdu ve ardından hem şaşkınlığını, hem de hayranlığını açığa vuran bir ses tonuyla konuşmasını sürdürdü:

– Acaba Üstâd'ın, kendilerini ziyaret edeceğimden önceden haberleri var mıydı?

– Evet sevgili dostum, haberim vardı.

– Kim size bunu haber verdi?

– Son derece hızlı bir haberci.

– Hangi haberci? Adını söyleyebilir misiniz?

– Kalbim!

– Ah Üstâd!...

Üstâd yerinden kalktı ve Ebû Ali'yi kucaklayıp öptü. Sonra da aynı sevecenlikle konuşmaya devam etti:

– Gerçekten hoşgeldin. Nişabur'a ne zaman geldin? Nerede kalıyorsun? Niye kendi fakirhanene gelmedin?

– Dün gece geldim. Şehrin büyük meydanının yakınında rahat bir kervansarayda kaldım. Sizi rahatsız etmek istemediğim için doğruca buraya gelmeyi uygun bulmadım.

– Özgür olmak istedin, değil mi? Haklısın; gençler ihtiyarların sohbetine pek itibar etmezler. Ama hata yapmışsın. Bu fakirhanede senin istediğin özgürlük bulunmaktadır. Hankâhın müstakil odasını senin emrine

bırakırdım. Şimdi bu vefasızlığı telafî etmek için birkaç gün bu fakirhânede tutuklu kalacaksın. Nasıl? Acaba bu cezayı beğendin mi?

– Övünerek ve seve seve kabul ederim.

– Pekâlâ, senden bir ricam var: Benimle açık açık konuşmalısın. Ben böyle severim. Eğer bu isteğimi kabul ediyorsan, söyle bakalım, Hârezm'den ve Ebu'l-Abbâs'ın sarayından nasıl kopabildin? Gürgenc'deki dostlarından yeni bir haber var mı? Acaba hepsi selâmette mi?

Ebû Ali başından geçenleri bütün ayrıntılarıyla nakletti Üstâd Ebû Sa'îd'e. Sıra Üstâd Ebû Sehl'in ölümünü anlatmaya geldiğinde, büyük sûfînin gözlerinden iki damla gözyaşı sakalının üzerine doğru kaydı. Üstâd başını önüne eğmiş bir halde hiç konuşmadan, Ebû Ali'nin anlattığı acıklı macerayı dinliyordu. Ebû Ali sustuğunda, Üstâd bir hizmetçi çağırdı ve dışarıdaki müstakil odanın misafir için hazırlanmasını söyledi. Ardından Ebû Ali'yle sohbetini sürdürdü:

– Sevgili dostum! Bu bizim ilk ve son görüşmemiz olabilir. Çünkü zamana hiç güven olmuyor. Ecel orağı ömür hasadımızı biçmeden ve olaylar bizi birbirimizden uzaklaştırmadan önce birkaç gün sizinle yakın olmayı isterim. Benim yaşım ilerledi, böyle bir yaşta insanın bedeni de kırık dökük oluyor. Bu yüzden belki seni ikinci kez görme fırsatını yakalayamayabilirim. Seni güzel kıyafetler içinde karşımda gördüğümde, kaybettiğim sevgilimi yeniden bulduğumu anladım.Şark şark hikmeti hakkındaki ilk risaleni elde ettiğim ilk günden itibaren seni görme arzusu içimi kavurup durdu. Sonra astronomi, matematik ve fizik alanındaki içli risalelerin elime ulaştığında ve senin felsefî düşüncelerini isbat konusundaki sağlam delillerini okuduğumda, bunlardan tasavvur edilemeyecek kadar etkilendim ve zamanın anasının dahî bir evlat doğurduğunu kesin olarak anladım. Daha bu yaşta ilim ve tıp meclislerinde büyük bir kavga başlatan dahîyi, Horasan'ın iftihar kaynağını gözümle görebilmeyi için bir gün seninle karşılaşmayı istedim hep. Tanrı'ya şükürler olsun ki, bu arzumu yanımda mezara götürmedim. Ben senin bütün ilmî ve felsefî makale ve risalelerinden nefis nüshalar aldım ve bunları Rey, İsfahan, Gazne ve Bağdat kütüphanelerine ve kendi şehrimizin kütüphanesine gönderdim. Sevgili dostum! Bilmelisin ki, senin bu şehirde herkes tarafından takdir edilen bir makamın var. Her yerde sana değer veriyorlar ve senden övgüyle söz ediyorlar. Fakat benim sevgili dostum! Senin bu inatçı ve mağrur adama alenen muhalefet etmen , onu bütün gücüyle sana karşı kışkırttı ve bu yüzden daima tehlikede olacaksın. Çünkü

Mahmûd, Horasan’ın tamamında etkin bir güce ve nüfûza sahip. Sen gittiğin her yerde onun görevlileri tarafından rahatsız edileceksin; hiçbir zaman güvende olamayacaksın; özellikle batıdaki askerî ve siyasî gücünün merkezi olan bu şehirde. Şimdi söyle de nereye gideceğini bileyim. Çünkü bu şehirde durman kesinlikle uygun değil.

– Bu kindar adamın görevlilerinden uzak olabilmek için şimdilik Gurgan’a gideceğim.

– Orada da güvende olacağından emin değilim. Çünkü bu adam bütün sultanlar ve saraylarla siyasî ilişki içinde, aralarında var. Her yerde onun casusluk ve haber alma örgütünün gizli ve resmî görevlileri dolaşıyor.

– Ancak Gazne örümceği henüz Ziyârîlerin ülkesinde ağlarını örmeye muvaffak olamadı.

– Aksine. Ben onun görevlilerinin Ziyârîlerin ülkesinde de faaliyet içinde olduklarından eminim. Onların oradaki teşebbüsleri henüz tam anlamıyla sonuca ulaşmamış olsa bile, bunun vaktinin de çok uzak olmadığını hissediyorum. Emîr Kabûs’un ölümünden sonra Mahmûd’un taraftarları orada da birtakım tahriklere giriştiler ve bu Mahmûd’un Ziyârî ülkesine tasallutunun ilk adımıdır.

– Ancak sözünü ettiğiniz bu teşebbüsler henüz başlangıç aşamasındadır. Tûs’tayken, Ziyârî sarayının nüfûzlu görevlilerinden birinin Mahmûd’un himayesini elde etmek için Gazne’ye gittiğini, fakat şimdiye kadar dönmediğini işittim. Ayrıca bu anlaşmalar karşısında Deylemîlerin nasıl bir tepki gösterecekleri henüz belli değil. Ancak onların bu anlaşma karşısında sessiz kalmayacakları kesin; zira Ziyârîlere hem bağlılıkları var, hem de aralarında birlik anlaşması mevcut.

– Sevgili dostum! Dünya güç dünyası. Gurgan sarayında ve Emîr Menûçehr’in akrabaları arasında bile dahilî anlaşmazlıkları ve ikilikleri körükleyen Mahmûd taraftarı bir grup var. Şimdilik oranın durumu tam olarak belli değil. Askerî görevlilerden, nüfûz sahibi olanlardan ve asilerden bir bölümünü tutuklayıp hapse atmışlar. Serdar Ebu’l-Kâsım’la Etrek ve Dihistân Emîri orada kapsamlı tahriklere girişmişlerdir. Bu anlaşmazlıkların ortasında Emîr Menûçehr kendi konumunu sağlamlaştırmak için Ziyârîlerin ileri gelenlerinin onayıyla Sultan Mahmûd’un kızını istemeyi düşünmektedir. Öte yandan da Gazne’nin aç kurtları bu nimet dolu ülkeye göz dikmişler ve uygun bir fırsat ortaya çıkar çıkmaz kesinlikle oraya hamle edeceklerdir. Küçük bir bahane Gazne Sultanı’nın taahhütlerinin tamamını

sıfıra indirmek için yeterlidir. Bu nedenle buraya sığınman arı yuvasına çomak sokmak gibi olur.

– Sevgili Üstâd! Orada kendi kimliğimi tümüyle gizleyip yabancı birisi gibi tababetle meşgûl olmayı düşünüyorum.

– Eğer yapabilirsen böylesi daha iyi olur elbette. Merhametli Tanrı'nın her yerde sana destek olmasını ümit ederim. Seni Tanrı'ya emanet ediyorum.

Ebû Ali üç gün boyunca büyük sûfînin misafiri oldu. Bu üç gün boyunca ilmî ve felsefî meselelerden, siyasî durumlardan ve Sultan Mahmûd'un planlarından söz ettiler. Dördüncü gün Ebû Ali Nişaburlu büyük sûfîyle vedalaştı ve şehirden ayrılmak için kervansarayda kendisini beklemekte olan Murad'ın yanına gitti.

20

TAKİP

Sabah saat 7’den itibaren Nişabur’un büyük meydanı Leşgergâh’ta hemen her sınıftan insanların bir araya geldiği yoğun bir kalabalık toplanmaya başlamıştı ve sayıları her geçen dakika biraz daha artmaktaydı. Şehrin en uzak noktalarından bile işini gücünü bırakıp gelenler vardı. İnsanlar merak içinde şehrin merkezine doğru koşuşuyorlardı. Bu arada çalınan davul ciddi bir olayı haber veriyordu. Şehrin bekçibaşısı, beraberindeki bir grup muhafızla birlikte meydanda düzeni sağlamaya çalışıyordu. İnsanları itip kakıyorlardı. Seyirciler, genellikle meydanın ortasında bulunan ve suçluları cezalandırmak amacıyla yapılmış olan ağaçtan yüksek bir platforma gözlerini dikmiş, olanı biteni anlamaya çalışıyor ve idam sehpasına kimi çıkaracaklarını görmeyi bekliyorlardı.

İnsanlar grup grup meydanda bekleşmekte ve kendi aralarında konuşmaktaydılar. Ancak hiç kimse ne olup bittiğini henüz tam anlamıyla bilmiyordu. Herkes kendi düşüncesine göre doğruyu ve yalanı birbirine katıp yanındakilere anlatıyor, kendi şahsî düşüncelerini de açıklamak sûretiyle en son olan olayları günün yeni olayıyla ilişkilendiriyordu. Meydanın ortasındaki idam sehpasının görünüşünde hiçbir değişiklik olmamıştı. Sadece bu tahtadan platformun dört bir köşesinde iki ağaç direk göze çarpıyordu. Gördükleri bu manzara insanları daha fazla meraka sürüklüyordu. Davulun tekdüze sesi daha belirgin bir şekilde işitilmeye başlamıştı. İnsanlar gelmeye devam ediyordu hâlâ. Meydanda toplanan kalabalığın sayısı git gide artmaya başlamıştı. Suçluları cezalandırmak için kurulan platform, kuzey ve güney bölümlerine yerleştirilen iki darağacıyla insanda nefret uyandıran bir görüntüye sahipti. Saat 8’e doğru ansızın haberci borusunun sesi duyuldu. Borunun sesini işiten insanlar, başlarını meydanın güney girişine çevirip kimin çıkacağını beklemeye başladılar. Nişabur halkının ilk defa gördükleri zırhlı süvarilerden oluşan on beş kişilik atlı grubu meydana girdiler ve doğruca meydanın ortasındaki platforma doğru ilerlediler. Bu atlı grubun en önünde, şehirdeki askerî garnizonda görevli genç bir subay ve beraberindeki beş atlı görülüyordu. Yabancı askerlerin hepsi zırhlara bürünmüş ve başlarına da çelik mifer takmışlardı. Askerlerin göğüslerinde Sultan Mahmûd’un muhafız alayının nişanı parlıyordu. Süvarilerin komutanı özel bir gurur ve kibirle atının üzerinde

oturuyordu. Atı ise sürekli kişneyen ve başını sürekli sol tarafa doğru eğerek hareket eden iri kemikli ve alaca renkli bir attı. Atlılar meydanın ortasında kurulu olan platformun önüne vardıklarında, platformu dört bir yandan kuşattılar. ve komutanları atından indi. Gerçekte kendi ekibiyle yabancı komutana eskortluk yapan mihmandar subay da onun ardından atından indi ve peşinden platformun basamaklarından yukarı çıktı. Nişabur halkı patformun üzerindeki parlak bir zırh kuşanmış, başına çelik bir mifer giymiş ve göğsüne Gazne Sultanı'nın muhafız alayının özel nişanını takmış olan baştan ayağa silahlı adamı ilk defa görüyorlardı. Bu adam meydanı baştan başa gözleriyle uzun uzun taradıktan sonra bıyıklarının ucunu yukarıya doğru kıvırdı. Ardından yanındaki mihmandar subaya dönüp bir şeyler söyledi. Genç subay, yabancı komutanın karşısında saygıyla eğildikten sonra öne çıktı ve sus borusunun çalınması emrini verdi. Emrindeki atlı askerlerden ikisi borazanı çaldılar. Meydan baştan başa sessizliğe gömüldüğünde cebinden fermana benzeyen bir şeyi çıkardı ve elini yukarı kaldırıp topluluğa hitaben konuşmaya başladı:

– Nişabur halkı, dinleyin! Horasan'ın sipehsalarının fermanı üzerine bütün şehir halkının bilgisine sunuyorum ki, geçen gün gece yarısına doğru Sultan Mahmûd-u Gaznevî'nin komutanlarından Altuntaş'ın askerlerinden on beşi, şu anda buraya teşrif eden Argun Bey'in komutasında bir görevi sonlandırmak amacıyla şehrimize geldiler. Onlar Altuntaş'ın Nişabur halkına gönderdiği bir mesajı iletmek üzere şehrimizde bulunmaktadırlar. Şimdi bu mesajı kendileri size bildirecekler.

Bu sırada Argun Bey boğazını temizleyip kuru ve melez bir sesle halka hitaben şöyle konuşmaya başladı:

– Sevgili Nişaburlu kardeşlerim! Ben Emînü'l-mille, yemînü'd-devle, Gazne'nin büyük ve saygıdeğer sultanının muhafız alayının komutanı Altuntaş tarafından size bir haber vermek üzere görevlendirildim. Son günlerde Horasan'ın asi ve kâfir unsurlarından Ebû Ali Sînâ diye tanınan Abdullah oğlu Hüseyin ve meslektaşı Ebû Sehl-i Mesihî adlarında iki kişi ki, maalesef her ikisi de tabibler camiasının adını kirletmişlerdir, haşmetli sultanımızın fermanına baş kaldırarak gizlenmiş ve Hârezm'den kaçmışlardır. Yapılan araştırmalara göre, bu dik kafalı asiler Horasan'da hain unsurların yardımıyla huzur ve güven karşıtı tahriklerde bulunmak ve batıda fitne ve fesat ateşini körüklemek için bu bölgeye sığınmışlardır. Bilmelisiniz ki, bu şahıslardan her ikisi de zararlı tebliğleriyle halkın düşüncelerini zehirleyen, cahil ve bozguncu insanları kötümserliğe, tanrı

tanımazlığa ve bilâhere küfür ve ilhâda sürükleyip sonuçta toplumun huzurunu bozan, dinden çıkmış ve yolunu sapıtmış insanlardır ve bu suçları nedeniyle yakalanıp adalet hükmünce cezalandırılmaları gerekmektedir. Bu asiler, hile ve düzenbazlıkla Hârezm'in kolluk kuvvetlerinin elinden kaçmışlar ve Hâverân çölü üzerinden bu bölgeye kadar gelmişlerdir. Bizim askerlerimiz onları takip etmektedirler. Bu nedenle onların kimliklerinden haberdar oldukları halde onları saklayan ve koruyan herkes onların suçuna katılmış kabul edilecek ve cezalandırılacak. Eğer birisi onların evini ve meskenini görevlilere haber verirse ya da onları teslim ederse beş bin altın ödül alacak. Bütün şehir halkının bu hain kaçakların kimliklerinden haberdar olması için hemen şimdi onların resimlerini size ulaştıracaklar.

Bu sırada süvarilerden biri, elindeki bir paketi platformun üstüne götürüp açtı ve içinden sekiz portreyi çıkarıp bekçibaşı ve onun adamları aracılığıyla her birini platformun köşelerinde bulunan tahta direklerden birinin üzerine çiviyle çaktılar. Bu resimlerden dördü Ebû Sehl'e atitti ve diğer dördü de Ebû Ali Sînâ'yı gösteriyordu. Her ikisini de ipek kumaşlar üzerine doğal ölçülerle ve tam bir ustalıkla resmetmişlerdi. Ebû Sehl bu tasvirde başında küçük bir sarığa sahipti. Ebû Sehl'in üzerinde beyaz renkli yakası açık bir elbise vardı. Boynuna ise zarif bir haç asmıştı. Kül rengi kısa sakalı, gür kaşları ile Üstâd'ın görüntüsü çok çekiciydi. Ebû Ali'nin tasviri ise Üstâd Ebû Sehl'den on beş yaş daha genç gösteriyordu. Çok kısa siyah sakalı ve çok şirin ve çekici bir tebessümle bakışı, görenlerin kendisine hayranlık duymasına ve iç çekmesine sebep oluyordu. Ebû Ali'nin başında tabiblerin giydiği küçük beyaz bir kep vardı. Kepin alt çevresine ince ipekten bir şal bağlamıştı ve şalın bir ucunu, boynunun altından sağ omzuna sarkıtmıştı. Üzerinde tabiblerin giydiği yakası kapalı beyaz bir gömlek vardı. Ebû Ali'nin resmini vücudunun sağına doğru eğilmiş bir halde yarı profilden çizmişlerdi.

Resimlerin perdeleri son derece büyük ve tabiî olmasına rağmen, uzak noktalardaki seyirciler biraz daha öne çıkmak ve resimlerdekilerin özelliklerini daha yakından ve daha iyi görüp hafızalarına yerleştirebilmek için çaba sarf ediyorlardı. Bu nedenle insanlar arasında bir gürültü, itişip kakışma sürüp gidiyordu. Meydandaki gürültü bir türlü kesilmek bilmiyordu.

Bu kargaşanın ortasında, ansızın meydandaki topluluğun arasından bir adamın sesi duyuldu:

– Ben tanıyorum. Ben bunlardan birini gördüm.

Bir anda bütün başlar bu sözlerin sahibine yöneldi. Halk talihin kendisine güldüğü ve beş bin altın sikke ödülü götürecek olan bu şanslı adamı görmek için başlarını kaldırdılar. Argun Bey yüksek sesle bağırdı:

– Yol verin, yolu açın! Bu şahıs öne çıksın.

Topluluk sesin sahibine yol verdi. Onun geçebilmesi için bir koridor açtılar. Adam bin bir güçlükle ve nefes nefese bu geçidin ortasından ilerledi. Birkaç dakika süren telaştan sonra platformun önüne gelebildi. Adamın üzerinde, şehrin giriş kapısında görevli olanların giydiği özel bir üniforma vardı.

Argun Bey sabırsızlıkla sordu:

– Sen bu resimlerdeki adamları tanıyor musun?

– Evet efendim! Birini gördüm; şu daha genç olanını. Hatta onunla konuştum bile. Dört gün önce Tûs kapısında görevliyken, güneşin batmasına yakın bu adam resimdeki kıyafetiyle kapıya geldi. Yanında da bir genç vardı. Asil bir yarış atına binmişti. O tam kapının kapanmasına yakın şehre girdi. Belh halkından olduğunu ve tahsil için Nişabur’a geldiğini söylüyordu.

Argun Bey sevinçle sordu:

– Evi nerede? Nereye gitti?

– İzin verirseniz, gizlice arz edeyim.

– Yukarıya gel.

Kapı görevlisi platformun merdivenlerinden yukarı çıktı ve Argun Bey’in kulağına bir şeyler fısıldadı. Argun Bey, kapı görevlisinin anlattıkları karşısında duyduğu memnuniyetin göstergesi olarak başını salladı ve tekrar sordu:

– Acaba gördüğün adamın resimdeki adam olduğundan emin misin?

– Estağfirullah efendim. Başımın üstüne yemin edebilirim. Bizzat onunla konuştum. Kimliğini sordum, eşyalarını kontrol ettim. Ağırbaşlı ve terbiyeli bir adam gibi görünüyordu. Yanındaki hizmetçisi, onun Belh’in tanınmış ailelerinden olduğunu söylüyordu.

– Yanındaki adam çok yaşlı mıydı? Acaba bu genç adamdan daha yaşlı mıydı?

– Yaklaşık yirmi iki yaşında bir gençti efendim.

Argun Bey bir süre düşündükten sonra tekrar konuşmaya başladı:

– Pekâlâ! Sen bizim yanımızda ol.

– Hazırım efendim! Ben bu şahsı hemen bugün size teslim edeceğim.

Kapı görevlisiyle aralarında geçen bu konuşmalardan sonra, Argun Bey süvarilerinden ikisine bir şeyler söyleyip mihmandar subay, kapı görevlisi ve diğer süvarileriyle birlikte meydandan ayrıldı.

* * *

O gün akşam üstüne kadar Nişabur'a gelen yolcuların ve misafirlerin konakladıkları bütün misafirhaneler ve kervansaraylar kontroldan geçirildi, ancak kaçakların izine rastlanamadı. Öğleden sonra saat 3 civarında; büyük ödüle tamahla her yeri alt üst eden kapı görevlisi, aceleyle Argun Bey'in yanına gelip ona aramalarının sonucunu arz etti:

– Efendim! Kaçakla ilgili hiçbir ize rastlayamadım. Bu şahıs değişik bir elbiseyle şehirde görülmüş. İkamet ettiği yeri de buldum. Biraz araştırmadan sonra bu adamın öğleye üç saat kala ikamet ettiği yeri terk ettiği ve yer değiştirdiği ortaya çıktı.

– Nerede kalıyordu?

– Belhli Baba Kemal adında birinin husûsî kervansarayında.

– Bu kervansaray şehrin hangi bölümünde bulunuyor?

– Şehrin büyük meydanına bitişik efendim. Tam meydanın karşısında. Sizin bu sabah teşrif ettiğiniz yer.

– Ben bu mihmansarayın sahibini hemen görmek istiyorum. Bu şahıs bize ihanet etti ve kesinlikle suçlunun kaçmasına yardımcı oldu.

– Fakat efendim! Baba Kemal basit ve zararsız yaşlı bir adamdır. Bu şehirdeki insanların hepsi onu tanırlar. O yıllardır Nişabur'da ikamet eder. Büyük meydanın yakınında geniş bir ev satın almıştır onun odalarını yolculara kiralar. Yolcuların yemeklerini bizzat kendisi hazırlar. Hem kimseyle de hiçbir işi, hiçbir alışverişi yoktur. Kulağı ağır işitir ve dünyada da hiç kimsesi yoktur. Evinin dışına temiz ve namuslu yolculara özel olarak kiraladığı çok güzel de bir bahçe yapmıştır. Kervansaray olarak kullandığı binanın yakınında müşterilerin atları için küçük ve çok temiz bir ahırı da var. Bu asi genç herkesi aldatmış ve gideceği sırada öylesine acelesi varmış ki, yük atını ve eşyalarından bir bölümünü bile bırakıp gitmiş.

– Hayır, mesele bu kadar basit olmamalı. Bana göre bu tilki, meydanda olup bitenlerin tamamını gözüyle gördü ve belki meydanda toplanan insanların arasına bile karıştı. Olaydan haberdar olunca da kaçtı. Senin söylediklerine bakılacak olursa şehirden de çıkmış olmalı. Ancak balık olup denize gitse veya kuşlar gibi kanatlanıp havaya uçsa da benim elimden canını kurtaramayacak. Sen şimdi beni bu ihtiyar adamın evine götür. Orada

bu hilekâr adamın hangi hileyle ikinci kez bizim pençemizden kaçtığı meydana çıkacaktır.

On dakika sonra Ebû Ali’nin firar olayını atlılar aracılığıyla şehrin bütün giriş kapılarına bildirdiler. Onun çıkışından haberdar olan herkesin hemen şehrin bekçibaşına müracaat etmesini ve hatırı sayılır bir ödülle ödüllendirileceğini duyurdular. Argun Bey bu emrin çıkmasından sonra kapı muhafızı adamla birlikte Belhli Baba Kemal’in kervansarayına doğru yola koyuldu.

* * *

Nişabur’dan Sebzivar’a giden yol üzerinde iki atlı hızla hareket etmekteydiler. Atlılardan her biri atlarının terkisine iki küçük su tulumu ve silindir biçiminde bir çıkın bağlamışlar ve durmaksızın at sürmekteydiler. Karanlık her yeri kapladığında atlılar bir ağacın altında atlarından indiler. Terli atlarını biraz gezdirip terlerini soğuttuktan ve yemek yiyip kısa bir süre dinlendikten sonra tekrar yola koyuldular. Her iki atlı da yük bakımından hafiftiler ve hızlı bir göreve giden askerler gibi sanki hiç yorulmak bilmeyen güçlü atlarını durmadan sürüyorlardı. Şafak vakti atlılar yol ortasında bulunan küçük bir köye ulaştılar. Yaşlı bir çiftçi sabanın çubuğunu yerde sürükleyen iki güçlü öküzle birlikte köyden çıkmış, tarlaya doğru gitmekteydi. Köylü sırtına küçük bir su tulumu ve içerisinde ekmek olduğu belli olan küçük bir çıkın bağlamıştı. Sağ ayağı biraz aksıyordu. Atlılar ona rastladıklarında yaşlı adam durup onları seyretmeye başladı. Birinci atlı, yaşlı adama selam verdi. Yaşlı adam önce kendisi selam vermediği için biraz utanarak atlının selamına karşılık verdi. Atlı adam köylüye sordu:

– Babacığım, iyi günler! Bu köyden misin?

– İyi günler oğul! Evet, bu köydenim.

– Sizin köyünüzün adı nedir?

– Buraya Kol-i Husrev derler. Siz nerelisiniz ve nereye gitmek istiyorsunuz?

– Biz buraların yabancısıyız. Sebzivar’a gitmek istiyoruz. Ama oranın yolunu bilmiyoruz. Acaba bu civardaki yolların durumunu bize söyleyebilir misin? Bu zahmetin karşılığında sana bir ücret de vereceğiz.

Köylü gülümseyip yanıtladı atlı adamı:

– Oğul! Özellikle de yabancı ve misafir olduklarında yolculara yol göstermenin karşılığında onlardan bir ücret almak bizim âdetimiz değildir. Ben bu bölgedeki bütün yolları, köyleri ve Rey ve Sevâd’a kadar bütün

patikaları adım adım bilirim. Bu konuda sana istediğin her bilgiyi seve seve verebilirim. Ancak siz Sebzivar'a gitmek istediğinizi söylediniz. Buradan Sebzevar şehrine kadar yol üç saat ya sürer ya sürmez. Altınızdaki bu güçlü ve yağız atlarla oraya üç saatten daha erken bile ulaşabilirsiniz.

– Bizim Sebzivar'a gitmek istediğimiz doğrudur. Ancak biz asıl Rey'e gitmek istiyoruz. Ayrıca bu bölgenin köylerinin ve yollarının durumunu öğrenmek istiyoruz. Çünkü yolda susuz bir yere rastlamadan hareket etmek istiyoruz.

– Bu bölgede köyler birbirinden çok fazla uzak değildir. Burası Hâverân çölü değil. Her yerde bir konak, hatta her fersahta bir köy vardır. Buradan Sebzivar'a, Sebzivar'dan Esferâyin'e, Gurgan'a, Taberistan'a ve nihayet dünyanın bütün noktalarına yol vardır. Allah'ın bütün toprağı birbirine bitişmiş ve her noktadan diğer noktaya yol vardır. Ancak biri uzaktır, diğeri yakın.

Yaşlı adamın şakacılığından ve hoş sözlülüğünden hoşlanan atlı, yüksek sesle güldükten sonra karşılık verdi yaşlı köylüye:

– Babacığım! Söylediklerine bakılırsa, bütün dünyayı dolaşmış tecrübeli bir adama benziyorsun. Eğer yanılmıyorsam, ömrünün büyük bir bölümünü at üstünde, örneğin askerî hizmetlerle geçirmiş olmalısın. Tavırların ve konuşmaların böyle gösteriyor. Yanılmıyorum değil mi?

– Kesinlikle doğru teşhis ettiniz. Evet evladım! Ben yirmi beş yıl Sâmânîlerin hizmetinde bulundum. Sizin bindiğiniz ata benzer bir atım vardı. Emîr Nûh-u Sâmânî'nin yakınındaki avcılarından biri idim ve Emîr'in oldukça ilgisini de kazanmıştım. Vücudumda çok sayıda yara izleri bulunmaktadır. Sağ ayağım Sefîd Rân bölgesinde, Tûs'un Tabâtkân çölünde av sırasında bir yaban domuzunun saldırısı sonucu yaralandı ve sakat kaldı. Bu darbeden sonra artık ata binemedim ve silah kullanamadım. Bu yüzden de askerlik hizmetinden muaf oldum ve çiftçiliğe başladım. Fakat şimdi artık elimden bu işten başka bir iş gelmiyor. Allah mezarını nurla doldursun, büyük Emîr kendi köyümde bana bir toprak parçası bağışladılar ve beş yüz Caferî altını maaş bağladılar. Ömrüm boyunca o büyük Emîr'i minnet ve şükranla anacağım.

– O halde ben yanılmamışım. Fakat hani sen bana bu bölgenin yollarının durumunu tanıtacaktın babacığım!

– Hazırım, memnuniyetle. Dinle oğul! Bizim köyümüz tam olarak bir kavşağın başında yer almaktadır. Buradan bir anayol Nişabur'a gider ki siz oradan geliyorsunuz. Bu yol bizim köyümüzün doğusundan geçer. Şu

önümüzde uzayıp giden ikinci yol da kuzey yoludur. Bakın şu tarafı söylüyorum. Bu yol kuru bir çöle ulaşır ki, biz onu Kâl-i Serpûş şeklinde adlandırıyoruz. Bu çöl yaklaşık sekiz fersenk uzunluğundadır. Oradan geçerken yanınızda yeterli miktarda su bulundurmanız gerekir. Bu taraftaki yoldan Esferâyin'e ve sonra da Gurgan'a ve Âbsükûn denizinin kenarında yer almakta olan Taberistan'a giderler. Bu yol baştan başa ormanlarla ve yüksek dağlarla kaplıdır. Üçüncü yol, şu siyah renkli taştan dağın kenarından geçer. Bir patikadan öte bir şey olmamakla birlikte, bu köyü Efçenk köyüne ve Cevvîn ovasına bağlar. Cevvîn'den de kuzeye giderseniz yine ikinci yola ulaşırsınız. Ahûçer adındaki büyük bir ovadan sonra da Şah Cihan adındaki çok yüksek bir dağın batı eteğinden geçip, Esferâyin'e ulaşırsınız ve sonra da Gurgan sınırına gidersiniz. Güneydeki yol ise, doğruca Sebzevar'a, Şahrûd'a, Damgan'a ve Rey'e giden anayoldur.

– Çok sağol babacığım. Şimdi bu beş dirhemi benden bir hediye olarak kabul edebilir misin?

– Asla evlâdım! Bir hizmette bulunmadan veya bir iş yapmadan ücret almak biz köylülerin alışkanlığı değildir. Sizi Allah'a emanet ediyorum.

– Allah seni korusun babacığım!

Yaşlı adam topallaya topallaya öküzlerinin ardı sıra yola koyuldu. Atlılar köyün yanındaki su yolundan geçerek anayoldan doğruca Sebzivar'a gidiyormuş gibi yaptılar. Ancak yaşlı köylünün kendilerini göremeyeceği kadar uzaklaştıklarında ve kayalık dağın eteğine ulaştıklarında batıya ve yaşlı köylünün yönünü gösterdiği Efçenk köyüne doğru hızla at sürdüler.

Bu atlılardan biri Ebû Ali, öbürü de onun vefalı hizmetçisi Murad'dı. Nişabur'un büyük meydanındaki korkunç sahneyi gördükten sonra hiç vakit geçirmeden şehirden çıkmışlardı. Can korkusuyla o kadar acele etmişlerdi ki, yük taşıyan atı ve şahsî eşyalarının bir bölümünü bile Baba Kemal'in kervansarayında bırakmak zorunda kalmışlardı.

* * *

Altlarındaki atları dört nala süren on silahlı süvari, Nişabur yolunun başından göründüler. Atlılardan biri yorgunluğu her halinden anlaşılan ve yavaş adımlarla köye doğru gitmekte olan yaşlı köylüye doğru sürdü atını. Köylüye uzak bir mesafeden, atlı iki kişiyi görüp görmediğini sordu. Yaşlı adam şaşkınlık içinde Sebzivar yolunu işaret etti. Bunun üzerine atlıların hepsi Sebzivar'a doğru mahmuzladılar atlarını. Yaşlı köylü bir süre düşündü ve sonra öküzleriyle köyün yolunu tuttu.

21

TESADÜF

Ebû Ali ve hizmetçisi Murad geç vakit şehre ulaştılar. Gurgan'ın yüksek hisarı, duvarlarının üzerinde yanmakta olan meşaleleriyle uzaktan görülüyordu. Atlılar böyle bir zamanda tekrar kapı muhafızlarıyla konuşma zahmetine katlanmak ve onların merakını tahrik etmek istemediler. Bu uzun, yorucu, tehlikeli ve korku dolu yolculuk boyunca edindikleri acı tecrübeler sayesinde gece vakti şehre girmenin başlarını ne kadar ağrıtacağını öğrenmişlerdi artık. Bu nedenle geceyi tabiatın kucağında geçirip sabah vakti şehre girmeye karar verdiler.

* * *

İnsanın ruhunu okşayan ve can bahşeden bir sabah rüzgârı esiyordu. Uçsuz bucaksız ve yemyeşil Gurgan ovası, sanki tabiat bu geniş ve uçsuz bucaksız ovaya nakışlı bir örtü yaymışçasına veya usta ve maharetli bir ressam ova sahnesini çeşitli renklerle resmetmişçesine rengârenk çiçeklerle, çimenliklerle, sazlıklarla, geniş buğday ve arpa tarlalarıyla ve yonca bitkileriyle örtülüydü. Altın sarısı buğday başakları, baştan başa bütün ovada uzak ufka kadar sabah rüzgârının esişiyle dalgalanmaya başlamış; deniz dalgaları gibi ovanın yüzeyinde insanın seyretmeye doyamayacağı açık bir gölge meydana getirmişti. Ovanın bir bölümünü bir kemer gibi kuşatmış olan batıdaki yüksek dağların manzarası, dağların eteklerindeki gür ormanlar, masmavi ve sakin sularıyla Ab-sükûn denizi, tertemiz ve berrak gökyüzü ve Gurgan ovasının ruhu okşayan havası bir tabiat harikası olarak görünüyordu.

Yemyeşil tarlalardan yükselen tarla kuşlarının, bıldırcınların ve sığırcık kuşlarının latif nağmeleri kulakları okşuyordu. Cırcır böceklerinin tekdüze sesi kesilmek bilmiyordu. Sahra güvercinleri gruplar halinde uçmaktaydı. Kırlangıçların bağırış çağırışları boşluğu ve ovaya çökmüş olan sessizliği yarıyordu. Telaş içinde uçuşan böcekleri, Yusufçukları, çekirgeleri ve arıları avlamak peşindeydiler. Ormanın kıyısındaki otlaklar, tarlaların içindeki tek tük yüksek ağaçlar ve bülbülün hoş sesi bir fitne ve ayaklanma koparmaya yetiyordu. Bu küçük kuşların hançeresinden musikinin en güzel sesleri yayılıyordu etrafa. İnce su dereleri yavaş ve sakin bir şekilde tarlaların kenarından akmaya devam ediyordu. Çeşit çeşit tarla kuşları ırmakların ve akarsuların kenarlarında, dinleyeni hayâl âlemine götüren nağmeleriyle

tabiat nimetlerinin bu bolluk mevsiminde mihregân şenliği düzenlemişlerdi adeta. Tabiat bu yemyeşil ve mutluluk bahşeden yeryüzü köşesine karşı son derece cömert davranmış, bütün güzellikleri bahşetmişti.

Hava çok yumuşak ve sakindi. Güneş ufuktan yeni yükselmeye başlamıştı. Gökyüzü yüksek dağlardaki su göletleri gibi masmaviydi. Sessiz Ab-sükûn denizinin açık maviye çalan suları ve batıdaki yüksek dağ , güzel ve heybetliydi.

Karanfil, papatya, şakayık, lale ve yıldız çiçekleriyle süslenmiş olan yemyeşil bir tepenin yamacında gözyaşı kadar temiz ve berrak bir suyu olan bir pınar rengârenk kumların üzerinden sürünerek akmakta ve yumuşak bir fıkırdama ile ilerlemekteydi. Pınarın kenarında sık yapraklarla örtülü kalın dallarıyla iri bir çınar ağacı çok büyük bir şemsiye gibi gölgelemişti etrafı. Bu doğal şemsiyenin altında iki atlı istirahat etmekteydiler. Onlar bu bedava kervansarayı hiçbir zahmete katlanmadan, hiçbir tehlikeyi göze almadan seçmişler ve geceyi de orada geçirmişlerdi. Serin sabah rüzgârı esmeye başladığında, yolcular çok mutlu olduğu her halinden belli olan Boran'ın kişneme sesiyle uykudan uyandılar. Ebû Ali birkaç kez derin derin nefes aldı ve göğsünü ovanın temiz havasıyla doldurdu. Ufku ve etrafındaki manzarayı dikkatle izlemeye koyuldu. Birkaç dakika spor hareketleriyle meşgûl oldu. Sonra çeşmenin başına gidip elini yüzünü yıkamaya başladı. Elini yüzünü yıkama işini bitirdikten sonra atının yanına gitti ve bir süre alışkanlığı olduğu üzere hayvanla şakalaşıp vakit geçirdi. Çeşmeden avuçlarına doldurduğu serin suyla atın ayaklarını ve bedenini yıkadı. Sonra tekrar atın yularını taze ve el değmemiş otlardan yemesi için etraftaki otlağa demir bir çubukla örükledi. Ebû Ali bütün bu işleri bitirdiğinde, Murad sofrayı açtı ve Ebû Ali bir lokma ekmek yiyip bir yudum su içti.

Ansızın Boran'ın yüksek sesle kişnemesi onu atına yöneltti. Her iki hayvan da kulaklarını dikmiş şehir tarafına bakıyorlardı. Kararsızlıklarından ve kulak kabartış tarzlarından alışık olmadıkları bir ses duydukları belli oluyordu. Ebû Ali sofranın başından kalktı ve atına doğru gitti. Hayvan tam bir dikkatle şehre doğru bakmaya devam ediyordu. Birkaç saniye sonra uzaklardan kesik bir ses duyuldu. Ebû Ali tepenin eteğinden saptı. Tepenin batı tarafındaki manzaraya baktığında hafif bir ah çekti:

– Ah!... Mezarlık.

Evet orada şehrin mezarlığı vardı. Baştan başa dikey ve yatay taşlarla, odalarla, basamaklarla ve sayılı dört duvarlarla örtülü olan geniş bir çevrede birbirine bitişik binlerce mezar görülüyordu. Bu çevrenin ortasında

rengârenk çinilerle kaplı kubbe biçiminde bir bina diğer bölümlerden daha belirgindi. Bu binanın yakınında kazma ve küreklerle mezar kazan üç kişi göze çarpıyordu.

Dua okuyan bir grubun sesi Ebû Ali'ye kadar geliyordu:

– Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûllah...

Ve bu sesler git gide daha da belirginleşiyordu. Birkaç dakika sonra yaklaşık yirmi kişi kadar olan bir topluluk, omuzlarında bir tabutla mezarlığın köşesinden göründüler.

Bu şekilde cenazeyi son yolculuğuna uğurlayanlar, tabutu kazılan çukurun başına getirip yere koydular. Namazı kıldıktan ve inançları gereği yapmaları gereken merasimi yerine getirdikten sonra bir süre mezarın hazırlanması için hüzünlü bakışlar içinde sessizce beklediler. Bu sırada Ebû Ali cenazeyi uğurlayan topluluğun arasına karışmıştı bile. O, diğerlerinden daha üzgün ve daha bitkin görünen bir gencin yanına oturdu. Genç adam sürekli ağlıyor ve ağıtlar yakıyordu. Gözyaşları bir türlü kesilmek bilmiyordu. Gencin gözleri iki kan çanağına dönmüştü adeta. Bu matemin asıl sebebinin, gencin yakın akrabalarından birinin ölümü olduğu açıkça belli oluyordu. Cenazeye katılanlardan ikisi gencin yanına oturmuş, onu teselli etmeye çalışıyorlardı.

Genç, hüzün dolu bir halde saçını başını yolup feryat ediyordu:

– Babacığım! Sen ölmedin, senin öldüğüne inanmıyorum.

Ebû Ali yanına oturmuş olan ihtiyar adama sordu:

– Birader! Bu merhumun ölüm sebebinin ne olduğunu söyleyebilir misiniz?

Ebû Ali'nin sorusu karşısında son derece şaşırdığı her halinden belli olan adam Ebû Ali'ye dönüp cevap verdi:

– Merhum kalp krizinden öldü.

– Acaba tedavisini yapan tabib defin müsaadesi verdi mi?

– Elbette. Ancak sizin maksadınız nedir? Ne biçim bir soru bu?

– Maksadım kesin bir ölüm olup olmadığını anlamak.

– Ne kadar tuhaf konuşuyorsun birader. Elbette kesin bir ölüm. Öyle olmasa burada ne işimiz var bizim?

– Bunda şaşıracak bir şey yok. Ben tabâbetten biraz anlarım. Kalp krizinin çeşitli sebepleri vardır. Çoğu zaman kalp krizi nedeniyle öldüğü sanılan insanlar gerçekte ölmemişlerdir. Bu tür insanların ölümü şüphelidir ve kesin olarak öldükleri kabul edilemez. Bu gencin de "Babam ölmüşe benzemiyor" dediğini duyuyorsunuz. Bu konu insanı şüpheye sürüklüyor.

– Ancak birader, bu merhum dört saat önce Hakk'ın rahmetine kavuştu. Ayrıca kendisini tedavi eden tabib de Gurgan tabiblerinin başıydı ve onun yanılmış olması mümkün değildir.

– Anlattıklarınıza bakılırsa, ölümün teşhisinde yeterince dikkatli davranılmadığı ihtimali ortaya çıkıyor. İnsan hata yapabilir; sizin şehrinizdeki tabiblerin başı olsa bile.

– Pekâlâ! Sizin bu soruları sormaktaki amacınız nedir? Ne demek istiyorsunuz?

– Ölüyü muayene etmeme izin verip veremeyeceklerini soracaktım.

– Hayır sevgili kardeşim, bu mümkün değil. Kesinlikle izin vermezler.

– Fakat bir tabib için ölüyü muayene etmek yasak olmamalı. Hem bunun herhangi bir sakıncası veya zararı da yok.

– Önce siz neci olduğunuzu söyleyin.

Arz ettim; ben tabiblik hakkında yeterince bilgiye sahibim. Horasan halkındanım ve şehre girmek üzereyken size rastladım.

– Ölüyü muayene etmekteki amacınız nedir? Niçin onu yeniden muayene edeceksiniz?

– Ben ölümün gerçekleşmiş olduğundan şüpheliyim ve cenazeyi muayene etmek için izin istiyorum.

– Bu konuda önce merhumun oğluna danışman gerekir. Sonra Şeyh'ten de izin alınmalı. Her şeye rağmen ben bu işin doğru olduğunu sanmıyorum ve böyle bir izni size kesinlikle vermeyecekler.

– Buyrun, siz bir konuşun kendileriyle. Ben kendim bu konuda yeterince izahat yapacağım. Bu arada bu işte bir dakika bile gecikmenin uygun olmadığını aklınızdan çıkarmayın.

Yaşlı adam el işaretiyle Ebû Ali'den izin istedi. Sonra matem tutan gence yaklaştı ve onun kulağına bir şeyler söyledi. Genç meraklı bakışlarla Ebû Ali'yi süzdü. Ardından kalkıp onun yanına geldi ve şöyle dedi:

– Siz ölümün gerçekşmesi konusunda şüpheniz olduğunu mu söylüyorsunuz? Acaba siz tabib misiniz?

– Evet, tabiblikten anlarım. Ölüm sebebi kalp krizi olduğundan ve kalp krizinin de birkaç çeşidi bulunduğundan, çoğu zaman tedavi eden tabibin yeterince dikkat etmemesi sonucu bir hastayı canlı canlı mezara göndermesi mümkündür. Bu tür olaylar çok olmaktadır.

Üzüntülü genç, bir süre düşündükten sonra şüpheyle başını kaldırıp Ebû Ali'ye baktı ve ardından konuşmasını sürdürdü:

– Bu konuda Şeyh’le danışmam gerekir. Bekleyin, bakalım Şeyh bu konuda ne diyecek?

Genç yerinden kalktı ve yaşlı adamla birlikte Şeyh’in yanına gitti. Bir süre onunla alçak sesle bir şeyler konuştu. O sırada mezarcılara talimatlar vermekle meşgûl olan Şeyh, iki adım açığında durmuş olan Ebû Ali’ye şüpheli bir bakış fırlattı. Sonra da onun yanına gelip şöyle dedi:

– Bu iş dinî bakımdan yasak ve günahtır. Tabiblerin başı ölümün vuku bulduğunu söylediğine göre, artık yeniden muayene etmenin hiç gereği yoktur.

Ebû Ali etkileyici bir ses tonuyla karşılık verdi:

– Şeyh Hazretleri! Bir kere daha düşününüz. Burada ölümle yaşam arasında bulunan bir insanın hayatı söz konusudur. Ben şer’î hüküm ve kurallardan haberdarım. Şer’î kurallardan ve emirlerden hiçbirinde, defnedilmeden önce bir ölüyü yeniden muayene etmeyi yasaklayan bir şey yok. Aksine şer’î ve örfî bakımdan en büyük günah ve cinayet, tedaviyi gerçekleştiren tabibin yanlış teşhisi sonucu bîçâre ve masum bir insanı canlı canlı mezara göndermektir.

– Pekâlâ! Baştabibin ölümü onaylamasına ne diyeceksiniz? Şayet sizin söyledikleriniz doğru çıkmazsa, bizim için nasıl bir sorumluluğun ortaya çıkacağını biliyor musunuz acaba? Siz bu şehrin baştabibini tanımıyorsunuz. Tıp ilmindeki maharetine ve teşhisinin doğruluğuna ne kadar güvendiğini bilmiyorsunuz. Kendi görüşünün veya talimatının hilâfına davranıldığını öğrendiğinde, ilk önce bizzat beni tıbbın emrine gereksiz müdahaleden dolayı cezalandırır. Bu sebeble benim başıma büyük bir dert açacağından hiç şüphem yok.

– Şeyh Hazretleri! Sizin göreviniz ölünün defni için gerekli olan dinî hükümleri yerine getirmekten ibarettir. Bu iş size hiçbir şekilde sorumluluk yüklemez. Ayrıca da bilmelisiniz ki, insan hatadan ve yanlışlıktan arınmış değildir. En tecrübeli tabibler bile hata yapabilirler. Zaten burada merhumun yakınları kendi haklarını kullanıp cesedi muayene izni verebilirler. Muayene sonuçlandığında, eğer gerçekten doğal ve kesin bir ölümse, benim söyleyecek hiçbir şeyim yok. Aksi takdirde neden bir insanı bir tabibin dikkatsizliğine ve hatasına kurban etmek gerekiyor? Şayet böyle bir hata yapılmışsa, yarın Allah’ın huzurunda siz de tabibin suçuna ortak olacaksınız. Bu meselelerin hepsi bir yana, bir tabib için cesedi muayene etmek, sırf bir insan hayatını kurtarmak veya tedavi etmek maksadıyla, hiçbir din ve mezhebe göre günah olarak telakki edilmemektedir; bu

nedenle sizin buna engel olmamanız gerekir. Ben bu konuda ısrar etmiyorum. Ancak bu matemli gencin hareketleri beni böyle bir şüpheye sürükledi. Ayrıca cenazeyi muayene etmem de sizin şer'î ödevlerinizle hiçbir şekilde çelişmemektedir.

Ebû Ali'nin sağlam ve mantıklı açıklamalarından sonra değişen Şeyh, bir süre gençle ve beyaz sakallılarla meşveret edip görüş alışverişinde bulundu. Onların onayını aldıktan sonra cesedi muayene etmesi için Ebû Ali'yi davet etti. Ebû Ali merhumun göbeğine kadar kefeni açmalarını söyledi. Oradakiler adamın göbeğine kadar kefeni çektiler. Ebû Ali cenazenin üstüne eğildi. Orada hazır bulunanların sessizliği içinde bütün dikkatiyle muayeneye başladı.

Önce ölünün her iki göz kapağını da açtı. Sonra göz bebeklerinin görünüşünü uzun uzun ve dikkatlice inceledi. Daha sonra gömleğinin beyaz yenini ölünün gözlerinin önünde tutup birkaç defa iki tarafa hareket ettirdi. Göz bebeklerinde çok hafif bir şekilde önündeki görüntüleri yansıtan bir parlaklık gördü. Alnının ve yüzünün kenarlarında yumuşak bir rutubetin izi görülüyordu ve bu noktalarda hissedilmeyecek şekilde küçük ter taneleri göze çarpıyordu. Boyun damarları şişkindi. Ölünün yüzünün rengi biraz kırmızılığa çalan mor bir renkteydi ve bu haliyle boğulmuş bir insanı andırıyordu. Ebû Ali ölünün göbeğinin manzarasını, karnının ve sırtının rengini kontrol ettikten sonra ağzını, diş etlerini, nabzını ve kalbini muayene etmeye başladı. Bu kontrollerini de sona erdirdikten sonra başını kaldırdı ve kesin ölümün gerçekleşmesi konusundaki şüphelerini doğrulayan özel bir ifadeyle açıklamaya başladı:

– Arkadaşlar! Benim sezgimin doğru olduğunu düşünüyorum. Bu cesette, eğer bir an önce işe koyulursak, kendisini hayata döndürebileceğimiz konusunda birtakım işaretler görüyorum. Fırsat elden gitmeden harekete geçmek gerekir. Zira bir dakikalık gecikme bile bu insanın yeniden hayata döndürülmesini veya kesin olarak ölmesini etkileyecektir. Burada gerekli aletler yok. Cesedi hiç vakit geçirmeden eve taşımamız gerekir. Bu arada birisinin hemen şehre gitmesi, cerrahî araçları ve kan alma aletini en yakın tabiblerden emaneten alıp getirmesi gerekir. Ben de hemen gelir ve işe koyulurum. Hemen cenazeyi örtün ve şehre götürün. İşin hızlanması için tepenin arkasındaki bizim atlarımızdan faydalanabilirsiniz.

Hayret içinde Ebû Ali'nin açıklamalarını dinleyen topluluk, Sadreddîn adındaki matemli gencin talimâtıyla ölünün üstünü örtüp tabuta

yerleştirdiler ve onu taşımakla görevli olan on iki kişilik grup şehre doğru yola düştüler. Arkalarından Ebû Ali ve Sadreddin de hemen atlarına bindiler ve şehre doğru yola koyuldular.

Ebû Ali'nin hizmetçisi Murad da, Şeyh ve diğerleriyle birlikte yaya olarak şehre doğru yürüdü.

22

MUCİZE

Ziyârî emirlerinin başkenti olan Gurgan şehri, Şâhkûh dağının yumuşak engebesi ve Bâmiyân dağının yükseklikleriyle aşağı yukarı dağlık bir bölge konumuna sahipti; ancak o asırda Ab-sükûn olarak adlandırılan Hazar denizinin yüzeyinden yüksekliği iki bin metreden daha fazla olmayan bir dağlık bölge. Tarihin o dönemindeki, yani Hicrî 5. yüzyılın başlarındaki diğer muteber şehirler gibi bu şehir de müstahkem duvarlarla çevriliydi. Bu duvarların dört bir yanında gözcülerin nöbet tuttukları gözcü kuleleri ve savunma burçları bulunmaktaydı. Şehrin bu noktasında kuzeyden güneye doğru akan Gurgan ırmağı şehri doğu ve batı olmak üzere iki bölüme ayırıyordu. Irmağın doğu yakası şehrin asıl bölümüydü. Irmağın diğer yanında, yani şehrin diğer yarısını teşkil eden sol sahilinde ise işçi, çiftçi, esnaf ve sanatkârların ikamet ettiği daha alçak ve basık yapılar bulunmaktaydı. Şehrin iki yakası kemerli tuğladan iki ana köprü ve kayıkların birbirine bağlanıp tahtalarla örtülmesinden meydana gelen ve sabit olmayan birkaç köprü aracılığıyla birbirine bağlanıyordu.

Gurgan şehri, tamamı demirden yapılmış olan dokuz kapıya sahipti ve bu kapılar şehrin muhtelif bölümlerini dış çevreye ve civar yollara bağlıyordu. Bütün kapılar gece başladığında kapanıyordu. Ancak gündüzün her saati ahalinin giriş ve çıkışı için açıktı. Daha önce de işaret edildiği gibi, bu şehir çok geniş ve verimli bir ova üzerinde kurulmuştu ve bütün İslâm ülkelerinde nimetlerinin, doğal servetlerinin, tarım ve hayvancılık ürünlerinin bolluğuyla meşhurdu.

* * *

Eşraf ve ileri gelenlerin oturduğu doğu bölümü, rengârenk çiçekler, çeşitli süs bitkileri, servi, akasya ve çam ağaçlarıyla dolu bahçelerin ortasına yapılmış olan taştan ve tuğladan güzel yapılarıyla insanı ferahlatıcı bir görüntüye sahipti. Şehrin bu bölümünün bütün cadde ve sokakları taş döşeme ve oldukça genişti. Düzenli bir şekilde ağaçlandırılmış olan caddelerin kenarlarındaki su kanallarının içinde daima berrak bir su akıyordu. Akasya ve mimozalar düz ve kalın başaklarıyla evlerin duvarlarından sokaklara taşmış ve gölgelikler meydana getirmişti. Hafif bir esinti sayesinde mimozaların hoş kokuları bütün şehre yayılıyordu.

Şehrin bu bölümünde yer alan evlerin bahçelerindeki dalları yeşil sarmaşıklarla kaplanmış olan yaşlı salkım söğütler, iri çınar ve çam ağaçları insana mutluluk bahşeden bir görüntüye sahipti. Her zaman yemyeşil ve güzel olması nedeniyle şehrin bu bölümünü Baharistan adıyla adlandırıyorlardı.

Ebû Ali'nin Gurgan'a girişine yakın, şehrin Baharistan adı verilen bu bölümünde iki tüccar kardeş oturuyorlardı. Bu kardeşler aslen Şirazlı'ydılar. Şirazlı ailenin reisi sayılan büyük kardeşin adı Ebû Muhammed'di ve ticaretle meşgûldü. Ahmed Ebû Muhammed adındaki küçük kardeş ise ilim âşığı bir adamdı. Onun evi ilim erbâbının, şairlerin, ediblerin ve söz ustalarının toplantı yeriydi. O ticaretle iştigâl etmenin yanında, o zamanın revaçta ilim dallarında araştırma yapmaktan ve bilginlerin huzurundan istifade etmekten büyük bir haz duyuyordu. İlmî ve edebî konulardaki münazaralar onun en büyük tutkuları arasındaydı. Çoğunlukla şairleri, edibleri ve âlimleri kendi evinde bir araya getiriyor ve onların ilmî ve edebî bilgilerinden feyz alıyordu. Şahsen kendisi de fâzıl ve edebî meselelerde görüş sahibi bir adamdı. İlim tahsil edenlerin istifade ettikleri nefis bir kütüphane kurmuştu. Bu özellikleriyle Ahmed Ebû Muhammed payitahtın muhterem ve muteber şahsiyetlerinden sayılıyordu. Şehirdeki herkesten büyük saygı görüyordu. İyi yaradılışlı bu adam, yıllarca ticaretle uğraştıktan sonra hatırı sayılır bir servet kazanmıştı. Zarûrî yerlerde muhtelif tabakalara, özellikle de ilim ehli olanlara bağış yapmaktan çekinmiyordu. Ebû Muhammed'in evinde genellikle cuma günleri yapılan haftalık toplantılarda şairler en yeni şiirlerini, en seçkin kasidelerini ve rubâilerinizi okuyorlardı. Bir grup da duydukları ya da okudukları destanları orada hazır bulunanlara anlatıyorlar ve böylece Ebû Muhammed'in evinde ilim, edebiyat ve eğlenceyle karışık bir meclis teşkil ediliyordu. Nüktedanlar ve güzel konuşanlar da bu mecliste iç ve dış olaylardan söz ediyor, bunları eleştiriyor veya eğlence vesilesi yapıyorlardı. Böylece ilmî, edebî, içtimaî ve siyasî meseleler görüşülüp konuşuluyor ve bunlar üzerinde yorumlar yapılıyordu. Bu toplantıların müdavimleri yeni ve bakir bir konuya sahip olduklarında, bunu haftalık toplantılarda anlatıyor ve böylece orada bulunanların da bunlardan istifade etmesi sağlanıyordu. İşte Ebû Ali'nin cenazesini mezarlıktan şehre taşıttığı şahıs, Ebû Muhammed'in küçük kardeşi Ahmed Ebû Muhammed'di.

* * *

Küçük kardeşinin ani ölümü Ebû Muhammed'in gönlüne öyle bir darbe vurmuştu ki, kendisini kaybedip komaya girmesine sebep olmuştu. Kardeşinin ölümü onu çok etkilemiş, sanki aklını yitirmiş insanların durumuna benzer bir duruma sokmuştu. Ağlamaktan, bedeninde artık hiç derman kalmamıştı. Bu nedenle dostları ve arkadaşları, kardeşinin cenazesini mezarlığa kadar taşımasına engel oldular. Zira bu işin, onun sağlığı için tehlikeli olduğunu düşünüyorlardı. Kardeşinin cenazesi eve taşındığında, Ebû Muhammed anî bir kalp krizine ve felce maruz kalmış birisi gibi şaşkınlık ve hayret içinde yatağa düştü. Tabiblerin ve arkadaşlarının hemen müdahale etmesi sonucu sakinleşmeye ve yavaş yavaş kendisine gelmeye başlamıştı. İyice aklı başına geldiğinde ve kendisini toparladığında, Gurgan'a yeni gelmiş olan ve kardeşinin ölümünü konusunda şüpheye düşen Horasanlı yabancı bir tabibin cenazeyi şehre taşıttığını söylediler kendisine. Ebû Muhammed bu haberi işittiğinde aniden heyecanlandı. Gönlünde bir umut parıltısı belirdi ve sevinçle karışık bir endişeye kapıldı. O ağlayıp inleyerek şöyle diyordu:

– Benim Ahmed'im ölmedi. O ölenlere benzemiyor. Acaba Tanrı'nın fazlı ve inayeti bir mucizeyle kardeşimi bize geri verebilir mi? Bu tabip kimdir? Nerelidir? Adı nedir?

Ebû Muhammed hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Hiç kimse Horasanlı olduğunu söyleyen bu tabibin kimliği hakkında bilgiye sahip değildi ve bu yüzden de bu yüreği yanan kardeşin sorularına doğru bir cevap veremiyordu.

Ebû Muhammed'in gözlerinden yaş damlaları yavaşça akmaya devam ediyor, şaşkın ve donuk bakışlarla boşluğa bakıyordu. Görünüşü sakin ve hareketsizdi. Dudak ucuyla Allah'a yalvarıyor ve hezeyan içinde olanların söyleyebileceği türden sözler söylüyordu. Bir süre bu halde kaldı. Sonra hazin bir şekilde yeniden inlemeye başladı.

Ebû Ali, Sadreddin ve iki hizmetçi dışında hiç kimsenin odaya girmesine izin vermedi. Sadreddin'e kalp kuvvetiyle ve korkmadan yapacağı tedavileri izlemesi gerektiğini hatırlattı ve eğer kendisinde böyle bir kudret göremiyorsa odadan çıkmasının daha iyi olacağını söyledi. Ondan cesur olacağı konusunda kesin söz aldığında da şöyle dedi:

– İnsanlara Allah rızası için ve insaniyet adına buradan uzaklaşmalarını söyleyin. Benim sessiz ve sakin bir ortamda işe başlamam gerekiyor. Bu evin etrafında hiçbir şekilde ağlama inleme sesi duyulmamalı. Hatta en küçük bir sesin dahi yükselmemesi için üçünüzün de odanın içinde yalın

ayak gidip gelmeniz gerekiyor. Söylediğim bu kurallara uyulması halinde Allah'ın izniyle işimi başarıyla sonuçlandıracağımdam ümitliyim.

Bu tavsiyelerden sonra Üstâd hemen işe koyuldu. Sadreddin Üstâd'ın verdiği talimatları yerine getirmek için bir süreliğine odadan dışarı çıktı ve çabucak geri döndü. Baş işaretiyle Üstâd'ın talimatlarını yerine getirdiğini söyledi.

Bu ön hazırlıklardan sonra tıbbî operasyon başladı.

Üstâd önce koltuk altındaki deri bir çantadan ince bir kamış parçasıyla küçük bir kutu çıkardı. Sonra kutunun içindeki ezilmiş kara biber tozunu kara çöpleme otunun tozuyla birbirine karıştırdı ve bu karışımın bir miktarını kamışın içine döktü. Kamışın bir ucunu ağzına, diğer ucunu ise cesedin sol burun deliğine koydu. Sonra cesedin burnunun iç cidarının derinliklerine kadar nüfûz edecek şekilde kuvvetle üfledi kamışı. Bir dakikaya yakın bir süre geçti. Üstâd cesedin yüzüne doğru eğilip yakın bir mesafeden çehresine bakıyordu. Yavaş yavaş cesedin dudaklarında hafif bir titreme belirdi. Üstâd'ın çehresine iri ter taneleri oturmuştu. O, mendiliyle yüzünün terini sildi. Cesedin dudaklarındaki bu belirtiyi görünce, hemen bir ip aracılığıyla cesedin ellerini ve ayaklarını, kollarından ve ayak baldırlarından bağlamalarını söyledi. Hizmetkârlar cesedin omuzlarını ve ayak topuklarını ovmaya başladılar. Üstâd'ın işaretiyle cesedin ayak ayalarına kuvvetlice birkaç darbe indirdiler. Bu sırada Üstâd bir neşter aldı ve neşteri cesedin sağ toplardamarına gömüp damarın cidarından birazını süratle ve büyük bir ustalıkla yırttı. Sonra aynı işi sol elin dirsek çukurunda da gerçekleştirdi. Her iki toplar damar açıldıktan sonra iki damla siyah ve galiz kanın damarların yarılan yerinden ortaya çıktığını ve yavaşça dışarı akmakta olduğunu müşahade etti. Üstâd'ın emriyle ayakları daha da şiddetli ovmaya başladılar. Kendisi de jiletle hastanın kulak arkasında birkaç noktayı tıraş etti ve o noktaları kesik olarak kazıdı. Arkasından, deri çantasından bir nohut büyüklüğünde bir ilaç çıkardı. Asıl maddesi Hint yağı olan bu ilaç, mucizevî bir etkiye sahipti. Yetmiş beşten fazla usarenin birbirine karıştırılması sonucu zahmetli bir şekilde elde edilebiliyordu. Hazırlanması oldukça zor bir işti ve son derece dikkatli olmayı gerektiriyordu.

Üstâd ilacı bir su kabında çözümledi ve cesedin başındaki yaralı noktaların üstüne sürdü. Daha sonra cesedin sol burun deliği için gerçekleştirdiği işlemi bir kez de sağ burun deliği için gerçekleştirdi. Toz karışımını kamışın içine koydu. Kamışın bir ucunu ağzına, diğer ucunu

cesedin sağ burun deliğine dayadı ve burun deliğinin içine üfledi. Bu işlemi gerçekleştirdikten sonra cesedin ellerine ve ayaklarına bağladıkları ipleri çözmelerini istedi. Bir süre geçti. O sabırsızlıkla ilaçların etkisini bekledi. Bekleyişi çok da uzun sürmedi. Cesedin sağ burun deliğine üflemesinin üzerinden yaklaşık iki dakika geçtikten sonra cesedin el ve ayak adalelerinde titreme şeklinde hafif hareketler görüldü. Üstâd bu belirtileri görür görmez Sadreddin'e beş kakule çekirdeğini dövüp bir miktar gül suyuyla birlikte kendisine getirmesini istedi. Bu talimât hemen yerine getirildi ve Sadreddin içinde dövülmüş kakule tozu bulunan küçük bir kâse ve bir gül suyu kabıyla içeri girdi. Üstâd tekrar çantasından küçük bir ilaç kutusunu çıkardı ve içinden bir mercimek tanesi büyüklüğünde bir hapı aldı. Üstâd'ın çantasından çıkardığı bu hap güç bahşeden en kuvvetli ilaçlardan biri olan tiryâk-ı fârûk idi. Üstâd tiryakı gül suyunun içinde ezdi ve kakule tozuyla birbirine karıştırdı. Sadreddin'in yardımıyla zorla cesedin ağzını açtı. Beyaz bir kumaşı düğümleyip cesedin çene kemiğinin arasına koydu. Cesedin ağzını bu yöntemle sürekli açık bir halde tutmayı başarınca, sihirli şerbeti damla damla cesedin boğazına döktü ve kısa aralıklarla bu eylemi birkaç defa tekrar etti. Yine bir süre geçti. Git gide ellerin yaralı noktalarından kan akışı başladı. Üstâd kan içine damlasın diye cesedin dirsekleri altına iki küçük kap koydu. Sadreddin şaşkınlık içinde bu sahneyi seyrediyordu. Kan damlalarının kabın içine damladığını görünce, duyduğu heyecanın şiddetinden bağırmak istedi. Ancak Üstâd hemen farkına vardı ve kızgınlıkla işaret parmağını burnuna dayadı. Böylelikle ona sessiz ve soğukkanlı olması gerektiğini hatırlattı.

Yavaş yavaş cesedin göğüs kafesinde zayıf hareketler görülmeye başladı. Üstâd, son derece yumuşak bir miktar pamuk alıp hastanın ağız ve burun deliklerinin önüne tuttu. Her iki noktada da pamuk lifleri dalgalanmaya başladı. Bu arada kalp ve damarlar da hafif hafif atmaya başlamıştı. Damarlardaki kan dolaşımı daha da hızlanıp her iki kabın muhtevası kırk miskale ulaştığında, Üstâd hemen damarları kapattı ve cerahat mahallini iple bağladı. Bu tepkilerden sonra hastanın çene kemikleri de yavaş yavaş kımıldamaya başladı. Sanki hasta ağzında bir şeyi emiyordu. Bu sırada göz kapaklarını da açmaya çalışıyordu. Birkaç saniye geçti ve hasta göz bebeklerini git gide aralamaya başladı; ancak çok güçsüz, zayıf ve hissiz bir şekilde. Ayrıca hiçbir şeyin bilincinde olmadığı belli oluyordu. Üstâd hastanın çene kemiklerine koyduğu kumaş parçasını aldı. Bir kez daha tiryaktan birkaç damlayı hastanın boğazına döktü ve yine

kamış aracılığıyla karışım tozunu burnuna üfledi. Bu sırada hasta kımıldadı ve hafif bir öksürüğe tutuldu. Üstâd hemen altı kalem ilaçtan oluşan iki ayrı reçete yazdı. Birinci reçetede sedef otu, zambak yağı ve erimiş balmumu vardı. İkinci reçetede ise farfiyûn, hardal, sümbülyağı okunuyordu. Sadreddin reçeteyi alıp odadan dışarı çıktı ve hiç vakit geçirmeden ilaç satan attardan alıp getirmesi için dışarıda hazır bekleyen hizmetkârlardan birine verdi. Yaklaşık yirmi dakika kadar Üstâd hastanın durumunu gözledi. Nihayet ilaçlar geldi ve Üstâd balmumu ile karışmış olan sedef otu ve zambak yağıyla hastanın boyun omurlarını, omzunu ve bel kemiğini ovmalarını, ikinci yağla da bütün bedenini yağlamalarını söyledi. Bu işlemlerden sonra Üstâd bir kez daha hastayı hacamat etti ve yaklaşık otuz beş miskal kan aldıktan sonra cerahat mahallini körletip bağladı.

Hasta git gide etraftaki görüntüleri tanıyabilecek kadar kendine gelmişti; ancak henüz hareket edecek güce sahip değildi. Bu sırada Üstâd bir başka reçete daha yazdı ve Sadreddin'e verdi. Sonra hastayı hizmetkârların gözetimine bırakıp odadan dışarı çıktı. Koridorda başarıyla karışık bir gülümsemeyle Sadreddin'e seslendi:

– Artık meraklanacak ve korkacak hiçbir şey yok. Şimdi tam bir güvenle babanızın durumunun iyileştiğini ev halkına haber verebilirsiniz. Ancak sessizliğe riayet etmenizi rica ediyorum. Zira hastanın sinirlerinin rahatlaması için son derece gereklidir. İki güne kadar hastanız bu reçeteyle baston yardımıyla hareket edebilecek ve yürüyebilecek güce sahip olacak ve yavaş yavaş normal yaşamına yeniden kavuşacak. Ancak evin tam bir sessizlik içinde olunması gerekir. İçeride ve dışarıda her çeşit gürültü ve patırtıyı önlemelisiniz. Hastanızın yemeği serçe, güvercin, keklik veya piliç eti çorbası olmalı. Çorbanın içine bir miktar kimyon ve şirazkekiği katınız. Su yerine de ona arısütü verin. İki gün boyunca günde bir defa, mide ve bağırsakları çalışmaya hazır hale gelmesi için hastanızı temizleyin. İlk on gün boyunca kanı inceltmek için bu reçeteye göre hareket edeceksiniz. Burada kırmızı gül yapraklarıyla şekeri karıştırıp reçel haline getirdim. Bunu reçetede yazdığı şekilde anason suyu, gül suyu ve sığır diliyle karıştırıp hastaya içirin. Bunlardan başka son olarak da hasta uzun süre kendisini mezarlığa götürdüğünüzü bilmesin. Güzel ve sevindirici haberler dışında onunla hiçbir şey konuşmayın. Hasta için hiçbir tehlike bulunmamasına rağmen, eğer onda normal olmayan bir şey görürseniz hemen bana haber verin. Sağlığını tam olarak kazanana kadar aile dışından

şahıslarla görüşmesini engelleyin. Benim bunlardan başka söyleyeceğim bir şey yok.

Duyduğu sevincin şiddetinden bahar bulutları gibi gözyaşı döken Sadreddin, birkaç defa Üstâd'ın ellerini öptü. Sonra dizlerinin üstüne çöktü ve izin vermemesine rağmen Ebû Ali'nin ayaklarını kucaklayıp öpücüğe boğdu. Üstâd sevgi ve şefkatle onu yerden kaldırdı ve şöyle dedi:

– Yeterli, yeterli sevgili dostum! Ben bu işe razı değilim.

Sadreddin yaşlı gözlerle cevap verdi:

– Büyük Üstâd! Sen İsâ Mesih'in nefesine sahipsin. Sen bir mucize yaratttın. Bizden ödül olarak ne istiyorsun? Biz bütün varlığımızı size hediye ediyoruz.

– Hiçbir ödül istemiyorum sevgili kardeşim! Benim için en büyük ödül, Allah'ın rızası ve sizin gönül hoşnutluğunuzdur. Benim görevim insanlara hizmet etmektir. Ben bu hizmeti bir ödül veya ücret için yapmıyorum. Bu, tabiblik mesleğini seçenler için insanî ve vicdanî bir ödevidir.

* * *

Şirazlı tüccarın evinin dış bölümünün bahçesinde heyecan verici bir sahne yaşanmıştı. Tüccarın eşi, en büyük oğlu, kız kardeşleri ve küçük erkek kardeşinden oluşan sekiz kişilik bir grup Üstâd'ı araya almış, bir yandan sevinç gözyaşları dökmekte, bir yandan da anlatılması mümkün olmayan bir iştiyakla Üstâd'ın ellerini ve ayaklarını öpmekteydiler. Öyle ki Üstâd onları zorlukla sakinleştirebildi. Tüccarın eşi, içi altın dolu kadife bir keseyi Üstâd'a kabul ettirmek için ısrar ediyordu. Ancak Ebû Ali güleryüzlü bir şekilde onu reddetti:

– Sevgili hemşirem! Eşinizin sağlığına kavuşmasının şükrânesi olarak yoksul hastalara ve düşkünlere yardım ediniz. Allah'ın rızası bir tabib için en iyi ödüldür. Benim hiçbir beklentim yok ve sizin ısrarınızdan dolayı inciniyorum.

Ardından evin çıkış kapısına doğru yürümeye başladı. Bu arada Sadreddin'e sordu:

– Benim hizmetçimin kapının dışında olduğunu mu söylediniz?

– Evet Üstâd! Ancak siz bu şehrin yabancısısınız. Lütfen bizim ricamızı kabul edin ve burada konaklayın. Evimiz emrinizdedir. Burada ihtiyaç duyabileceğiniz her şey vardır.

– Lütfûnuzden dolayı teşekkür ederim kardeşim. Yabancı bir tabib için her yerde mütevazi bir mesken bulunabilir.

* * *

Bahçenin dış kapısı açıldı. Murad iki atla Üstâd'ı bekliyordu. Ebû Ali, Murad'a sordu:

– Acaba bir ev bulabildin mi?

– Evet efendim! Baharistan kervansarayında iki temiz oda kiraladım. Buradan çok uzak değil.

– Pekâlâ, gidelim.

Üstâd atına bindi; Şirazlı tüccarın ailesinin heyecan ve sevgi dolu bakışları arasında oradan ayrıldı.

23

GURGAN

Hicrî 5. yüzyılın başlarında Gurgan şehri Ziyârî emirlerinin başkentiydi. Bugün Gurgan ve Deşt adıyla adlandırılan ülke, o asırda da doğa manzaralarının güzelliği, tarım ve hayvancılık ürünlerinin bolluğu seçkin iktisadî konumu ve aynı şekilde siyasî bakımdan çok önemli bir yere sahipti. Doğu nahiyesinden Horasan sınırına, Hâverân çölünün kenarına, Rûd-u Etrek'in ve Dihistan'ın kuzey bölümüne kadar elli fersenk uzunluğunda ve yirmi fersek genişliğinde; ziraî ürünlere, hububata, baklagillere ve sık ormanlara gömülmüş geniş bir eyaletti. Her zaman yemyeşil olması nedeniyle verimli ovalarında ve otlaklarında sayısız hayvanlar ve koyun sürüleri besleniyordu. Yetiştirdiği ürünlerin büyük ve önemli bir bölümü uzak ve yakın ülkelere ihraç ediliyordu. Hicrî 5. yüzyılda yaşamış olan tarihçilerin de yazdıkları gibi, bu topraklardan Taberistan'a giren yıllık vergi toplam yüz altmış milyon ikiyüz bin dirhemdi ve sadece Gurgan eyaleti bu vergilerin üçte ikisine yakınını ödüyordu.

Gurgan'ın en meşhur şeyi, savaşçı Part kavminin çok değerli mirası, olan alımlı, uzun boylu, güçlü ve hızlı giden atlarıydı. Bu atlar sahip oldukları şaşırtıcı hızları ve çevik endamlarıyla İslâm beldelerinin tamamında meşhurdular. Çoğunlukla bu soylu ve yararlı hayvanı çok pahalı ve değerli olduğu için hediye olarak Gurgan'a uzak ve yakın ülkelerin padişahların ve sultanlarına gönderiyorlardı. Gurgan'ın ihraç ettiği ürünlerden biri de bu toprakların tanınmış ve zarif halılarıydı. Besicilikle uğraşan ve sürü sahibi olan kabilelerin hünerli kızları ve kadınları, güzel nakışlı ve işlemeli bu halı türlerini, kilimleri ve keçeleri dokuyorlardı. Renklerinin kalıcılığı ve dokumasındaki zerâfeti, bu nefis malları isteyenler ve sanattan anlayanlar için övgü konusuydu. Bu ürün de Gurgan halkının gelirinde büyük bir yer teşkil ediyordu. Buna ilâve olarak, hem verimli geniş ovalara, hem de ormanlarla kaplı dağlara, birbirine yakın yaylaklara ve kışlaklara sahip olan Gurgan eyaleti, doğal güzellikleri ve özel coğrafî konumu münasebetiyle, emirler, şehzâdeler ve şehriyarlar için av bakımından zengin bir mıntıka sayılıyordu. Zira baştan başa bu mıntıkada çeşitli kuşlardan, otçul hayvanlardan, yırtıcı ve vahşi hayvanlardan bol miktarda bulmak mümkündü. O çağda kahramanlık gösterisinde bulunmanın, çeşitli savaş hünerleri ortaya koymanın, silahşörlüğün en kolay

yolu; ve aynı zamanda seçkin şahsiyetlerin en önemli eğlencesinin de av olduğu göz önünde bulundurulduğunda Gurgan'ın konum itibarıyla sahip olduğu önem daha iyi anlaşılmaktadır.

Gurgan ve Deşt'te sayısız ceylan sürüleri, dağ keçileri, karaca, tilki, kurt, ayı, kaplan, koyun, keklik, turaç gibi çok güzel av kuşları; sülün, kaz, turna, ördek gibi göçmen su kuşları; Âb-sükûn Denizinde ve ırmaklarda som balıkları, uzun levrek, alabalık ve diğer balık türleri ve kimi zaman bir tanesinin ağırlığı birkaç eşek yüküne ulaşan pulsuz balıklar bulunmaktaydı.

Kış mevsimi geldiğinde sayısız deniz kuşu sürüleri kuzeydeki buz tutmuş bölgelerden Gurgan sahillerine ve Gurgan Körfezi'ne göç ediyorlardı. Çoğu yıllar bu kuşların miktarı deniz sahilini etleri lezzetli bu güzel kuşlarla dolduracak sayıya ulaşıyordu. Tarlaların sulanması için yapılmış olan çok sayıda havuz ve göletlerde, aynı şekilde ırmakların, su kanallarının, korulukların ve sazlıkların kenarlarında sayısız su kuşları bulunuyordu. Bu özellikleriyle Gurgan eyaleti İran'ın en iyi av merkezi sayılıyordu. Her mevsimde av meraklıları bu eğlenceli sporu yapmak için buraya geliyorlardı.

Ziyârîlerin ülkesi siyasi bakımdan da oldukça büyük bir öneme sahipti. Zira doğal zenginlikleri, tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünler bir yana, bu ülke Sâmânîlerin, Hârezmşâhların ve Deylemîlerin hakimiyet sahası arasında bulunmaktaydı. Ayrıca önemli yolları ve kervan güzergâhlarını birbirine bağlayan bir kavşak noktasıydı. Bu nedenle yol muhafızlığı ve kervansaraylardan alınan vergi de oranın önemli gelir kalemlerinden birini teşkil ediyordu. Bu seçkin özellikleri nedeniyle komşu ülkelerin sultanları Gurgan sarayıyla daima siyasî ve dostâne ilişkiler içinde olmaya çalışıyorlardı. Zarûrî yerlerde ve zamanlarda, özellikle tabiî afetlerde, kuraklıkta ve kıtlıkta bu bitmek bilmeyen ambardan kıtlığı, pahalılığı ve halkının telef olmasını önlemek ya da askerleri teçhiz etmek için faydalanıyorlardı. Bunun için çoğunlukla siyasi temsilciler geçici olarak veya özel elçi ünvanıyla Ziyârîlerin başkentine gönderiliyorlardı.

Hicrî 5. asırda bu küçük ancak verimli ülkenin hükümdarlığını zamanın halifesi tarafından kendisine "Felekü'l-me'âlî" lakabı verilen Emîr Menûçehr üstlenmişti. Emîr Menûçehr, yaklaşık sekiz ay önce vefat eden Emîr Şemsu'l-Meâlî Kabûs Veşmgîr'in oğluydu. Fâzıl ve bilgin bir adam olan ve tarihte Veşmgîr adıyla tanınan Emîr Kabûs, Ziyârî emirlerinin en meşhurudur. Emîr Kabûs, "veşm" adı verilen küçük bir kuş türünü avlamaya çok ilgi duyuyordu. Genellikle çimenliklerde, gölet ve havuz

kenarlarında gezinen bu kuş türü, bıldırcına veya tarla kuşuna benzeyen çok güzel ve benekli bir kuştur. Etinin çok lezzetli olması nedeniyle onu avlamak o dönemde oldukça revaçta olan bir eğlence sayılıyordu. Bu kuşu avlamak için daha çok geceleri meşale aracılığıyla ve topluca ava çıkmak gerekir. Meşalenin ışığı bu kuşun gözlerini kamaştırdığından ve onu sersemlettiğinden, avcılar meşalenin bu özelliğinden faydalanarak çok sayıda veşm kuşunu canlı bir şekilde yakalayıp ince torbalara koyuyorlardı. Merhum emîr de kendi atası ve Ziyârîlerin ikinci emîri Ebû Tâlib Veşmgîr b. Ziyâd gibi bu tarz avdan hoşlandığı için, çoğunlukla onunla meşgûl oluyordu ve bu yüzden de onu Veşmgîr adıyla adlandırıyorlardı.

Emîr Kabûs, ülke yönetiminde son derece tedbirli bir adam ve akıllı bir siyasetçiydi. Ancak sert, ciddi ve gerektiğinde şiddete başvurmaktan kaçınmayan bir kişiliğe sahipti. Nitekim hazinedarı Za'îm-i Ziyârî'yi öldürmesi, onun kendi sonunu hazırlayan en büyük hatalarından biri oldu. Saray görevlilerinin nefretini ve düşmanlığını kazandı. Bu nedenle saraydaki nüfûzlu kişilerden meydana gelen bir grup, Gurgan ordusunun komutanıyla işbirliği yapıp ona karşı birleştiler. Ebû Ali'nin Gurgan'a girmesinden sekiz ay kadar önce bir ayaklanma sonucunda Gurgan ordusunun komutanı Ebu'l-Kâsım Cu'dî, komutanın oğlu Herkâs ve taraftarları, Emîr Kabûs'u yakalayıp ülkenin kuzeyinde bulunan Çenâşk kalesine hapsettiler. Ayaklanmacılar onun zindandan kurtulup intikam alacağından çok korktular. Bu nedenle zindandaki görevlilere Emîr'i ortadan kaldırma emrini verdiler. Kale muhafızların komutanı da emrindeki askerlerden birkaçıyla birlikte, Emîr Kabûs havuzun kenarında abdest almakla meşgûlken onun üzerindeki elbiselerini çıkardılar. O sırada mevsimin kış, havanın da çok soğuk olması nedeniyle Emîr çok şiddetli bir zatürreye yakalandı ve iki gün sonra da öldü.

Emîr Kabûs'un ölümünden sonra Taberistan'da yaşayan en büyük oğlu Menûçehr babasının yerine tahta çıktı. Bu sırada ülkenin siyasi ve askeri durumu tam bir kargaşa içindeydi. Asiler ve isyancılar dört bir yanda isyanlar çıkarmakta ve baş kaldırmaktaydı. Ülkede huzurun sağlanması ve düzenin korunması için Ziyârî sarayının tecrübeli ve seçkin ricâlinden birkaç kişi, Emîr'in gözetimi altında ülke işlerini idare ediyorlardı. Ebû Ali'nin Gurgan'a girmesine yakın, Kabûs taraftarları ve Menûçehr'in saltanatına karşı çıkanlar arasında iç ihtilaflar vardı. Aynı şekilde Deylemîlerin ve Sultan Mahmûd'un tarafını tutanların gruplaşmaları ve gizli tahrikleri de gittkçe artmaktadır. Bu gruplardan her biri durumu kendi

lehlerine çevirip ülke işlerinin dizginini ele geçirmek için çaba sarf ediyorlar. Emîr Kabûs hayatta iken hapiste ve sürgünde yaşayan nüfûz sahibi bir grup bu devrede serbest kalmış ve arz-ı endam edip meydanı ele geçirmişlerdi. Gurgan ülkesi Sâmânîlerin yıkılışından sonra hassas bir konuma sahip olduğundan ve Kuzey Türkleri'nin saldırıları her an kendilerinin bağımsızlığını tehdit ettiğinden, bu gruba dostça davranılıyordu. Yüksek saltanat şûrâsı ve Emîr Menûçehr, ülkede kargaşa ve ayaklanma çıkmaması için imkânlar elverdiği ölçüde asilerle uzlaşma yoluna gidiyordu. Ziyârî sarayının ricâli çok hassas ve ince bir noktada olduğunun tümüyle farkındaydılar ve kuzeyden gelen bu savaşçıların er ya da geç Gurgan'a da saldıracağını ve geçici olarak kesilse bile, karşılarına çıkan her engeli ve seddi sel misali ortadan kaldırmaya çalışacağını bilmiyorlardı. Taze nefesli ve diri savaşçıların bu bereketli ve verimli ülkeye hücum edip yağmalamaya başlayacakları tarihin çok uzak olmadığını tahmin ediliyordu.

Emîr Menûçehr'in taç giyme törenine yakın çıkarılan genel af fermanına rağmen, güçlü saray ricâlinden birkaç kişi hâlâ tutuklu ya da gözetim altındaydılar ve yüksek saltanat şûrâsı bu grubun özgür kalmasına yanaşmıyordu. Ancak bu unsurlara bağlı olanlar boş oturmamakta ve kendi hânedânının kurtuluşu için her yola başvurmakta, amaçlarını gerçekleştirmek için komşu ülkelerin sultanlarına iltica etmekten bile çekinmemekteydiler.

* * *

Siyasî çevrelerde Emîr Kabûs'un öldürülmesini Sultan Mahmûd'un gizli görevlilerine nisbet ediyorlardı. Bunun sebebinin de Emîr'in Rey sarayına ve Deylemî hânedânına bağlılığı olduğunu söylüyorlardı. Merhum Emîr'in Deylemî sultanlarıyla olan iyi ilişkilerinin onun sonunu hazırladığına inanıyorlardı. Onun Gazne sarayıyla olan dostâne ilişkilerinin göstermelik, gayr-i samimî ve bir anlamda zarûrî ilişkiler olduğunu ifade ediyorlardı. Bu arada Sultan Mahmûd'un taraftarları da karşı hareketlere başlamışlar, bu hileyi Deylemîlerin meydana getirdiğini, bu bahaneyle Gurgan toprağına saldırıp orayı kendi hakimiyet sahasına katacaklarını yayıyorlardı. Bir başka grup da bu cinayeti Eylekhân'ın gizli görevlilerinin işlediğini etrafa yayıyor, böylece onun Gurgan'a girmesinden sonra ülkenin önemli işlerini ve makamlarını ele geçireceklerine inanıyorlardı.

Ülkenin hassas konumu ve iç karışıklık nedeniyle yüksek saltanat şûrâsı Ebû Sa'd Şûlekî adındaki seçkin bir siyaset adamını Gazne sarayına

göndermeyi uygun ve gerekli görmüş ve bu girişim o sıralarda gerçekleşmişti. Bir ittifak anlaşmasının ön şartlarını hazırlamakla görevlendirilen Ebû Sa'd, Emîr Menûçehr'in dostluk mesajı ve değerli hediyelerle Sultan Mahmûd'un sarayına gitti. Siyasî işlerdeki vukufu ve işbilirliği sayesinde bu görevi başarıyla sona erdirdi. Emîr Menûçehr'in konumunu sağlamlaştırmak ve hakimiyetini teyit etmek için Sultan Mahmûd'un desteğini elde etti. Aynı günlerde başka iki heyet de Bağdat'a ve Rey'e yollanmıştı. Gelen haberler, gönderilen sefirlerin başarılı olduklarını anlatıyordu.

Bu sırada dağlık Taş kalesinde tutuklu ve gözetim altında bulunanlardan biri de Etrek ve Dihistan'ın nüfûzlularından Emîr Kâdir Merzbân idi. Emîr Kâdir tutuklu olmasına rağmen, kendisine bağlı olanlar fitne ve karışıklık çıkarmaktan ve tahriklerden hâlâ vazgeçmemişlerdi. Ülkenin kuzey bölgelerinde her gün yeni bir kavga ve karışıklık çıkarıyorlar, halkı birbirine karşı kışkırtıyorlardı. Bu maceralarda birçok insan canından oluyordu. Emîr Kâdir taraftarları bu girişimlerle de yetinmiyor, Emîr Kâdir'in emriyle, beraberinde Emîr'in şikâyet mektubunu taşıyan bir temsilciyi gizlice Gazne sarayına gönderip ülkenin durumunu açıklamanın yanında, Sultan Mahmûd'dan olaylara müdahale etmesini ve zulmü ortadan kaldırmasını da rica ediyorlardı. Böylece Mahmûd'un eline dolaylı da olsa, Gurgan'daki iç karışıklıktan ve ihtilaflardan faydalanıp ülkenin işlerine resmen müdahale edebilmesine ve aynı zamanda Ziyârî Emîri'yle Deylemîler arasındaki yakın ilişkinin kesilmesini sağlayacak sebepleri hazırlayabilmesine fırsat veren bir bahane geçti.

O asırda ticarî, iktisadî ve ilmî ilişkiler veya yeni sultanın tac giyme merasimini tebrik etme, lakap verme ve İslâm'ın dinî usûllerinden sapmış olan unsurların zararlı faaliyet ve tebliğlerini önleme gibi amaçlar üzerine kurulu olan siyaset, güçlü sultanların ve Bağdat halifesinin eline meşru ve görünüşte dostça bir bahane veriyordu. Bağdat Halifeleri bu sebeplerle komşu ülkelerin işlerine müdahale ediyor, casusluk faaliyetlerine girişiyor ve nüfûz gösterisinde bulunuyorlardı. Genellikle bu amaçlar özel elçilerin yollanması aracılığıyla gerçekleşiyordu. Nitekim Bağdat Halifesi el-Kâdir Billah, Emîr Menûçehr saltanat tahtına çıkacağı zaman kendi siyasî müşâvirlerinden dördünü Felekü'l-me'âlî lakabıyla Gurgan'a göndermişti. Gazne'den de Sultan Mahmûd'un tecrübeli ve güvenilir adamlarından biri olan Muhammed Mehran, beraberinde birçok hediyeler olduğu halde Gurgan'a gelmişti.

Bazı yerlerde de siyasî temsilcilerin yollanma bahaneleri kuraklığın baş göstermesi, doğal afetler, bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması, hubûbât ve hammaddede ihtiyacı, saltanat hânedânıyla buluşma, yeni fetihlerden elde edilen ganimetlerden gönderilen armağanların takdimi gibi basit, ancak etkili bahanelerden ibaretti. Ancak bu siyasi ilişkilerin tamamının hedefi, muhâtab ülkenin durumu hakkında gizli bilgi elde etmekten başka bir şey değildi. Elbette bu elçiler, özel siyasî ve askerî amaçları olan daha güçlü ülkeler tarafından gönderiliyordu.

Ziyârîler hânedânının, özellikle Emîr Kabûs'un ölümünden sonra içine düştükleri zor durumu ve bu hânedânın karşılaştıkları güçlükleri daha iyi anlatabilmek için, onların saltanatının teşkili ve komşu ülkelerle olan ilişkileri hakkında gerekli birtakım bilgiler daha vermek ve bu maceranın yaşandığı asrın siyasî olaylarını daha ayrıntılı açıklamak zorundayız:

Ziyârî hânedânının ilk emîrleri, hicrî 4. asırda, yani Deylemîlerin gücünün doruğa ulaştığı dönemde Deylemî emirleri tarafından tayin ediliyordu ve gerçekte Gurgan toprağı Deylemîlere bağlı eyaletlerden biriydi. Ziyârîler, Deylemî hânedânıyla akrabalık ve yakın ilişki içinde olduklarından, onlara bir tür iç bağımsızlık bahşedilmişti ve bu küçük ülkenin yöneticilerini padişah şeklinde adlandırıyorlardı. Ancak askerî ve siyasî kararlar alırken Deylemî sultanlarına bağımlı olan bir padişahlıktı bu. O asırda ülke işlerinin iyi idare edilmesi için bu tür imtiyazlar gerekliydi ve bu siyaset gerçekte bu ülkede hüküm sürmüş olan Hahâmenişîler ve Sâmânîler sülalelerinin yöntemini izlemekten ibaretti. Ancak iç anlaşmazlıklar sebebiyle Deylemîlerin gücü ve sultası yıkılmaya yüz tuttuğunda ve Sâmânîlerin kudreti de Kuzey Türklerinin hücumları sonucunda kırılıp yok edildiğinde, bu tehlike çanı Deylemî sultanları için de çalmaya başladı. Türk kölelerinin ve paralı askerlerin Sind, Ceyhun ve Dicle arasında kalan bölgede çıkardıkları ani ayaklanma genel huzuru ve güvenliği tehdit ediyordu. Taze nefesli Türk güçleri kontrolleri altındaki savaşçılarla ilkin Sâmânîlerin zayıflığından istifade etti ve git gide onların gücünü tümüyle yok etti. Sâmânîlerin işine son verdikten sonra Türkler güney bölgelerine baskı uygulamaya başladılar. Zengin ve geniş Hind toprağına saldırdılar. Emîr Sebûktekin ve ondan sonra da oğlu Sultan Mahmûd, Hindistan'a yaptıkları seferlerden parlak fetihlerle döndüler ve birçok ganimetler elde ettiler. Bu hızlı ilerlemeler diğer komşu hükümdarlar gibi Deylemîlerin de korkuya kapılmalarına sebep oldu. Maalesef bu dönemde Deylemîler iç karışıklıklarla karşı karşıyaydılar. Onların geniş

hükûmet sahası karışıklıklara maruz kalmış, şehzâdelerden her biri ülkenin bir bölgesinde bağımsızlık bayrağını açmışlardı. Bağdat halifesini kendi iradesi altına almış olan güçlü ve teşkilatlı bir devlet öylesine çözüldü ki, Bağdat hilafet makamı Deylemî sultanlarından gördüğü eski ihanetlerin ve kötü davranışların kinini gütmeye, Deylemî sultanları arasındaki nifak ateşini körüklemeye,bölünmenin sebeblerini hazırlamaya başladı. Bağdat halifesinin temsilcileri emîrler ve hakimlerle doğrudan ilişkiler kurarak ve kendi taraftarları için ünvanlar verip onları yücelterek devamlı birini diğerine karşı kışkırtıyorlardı. Bu asırda Büveyhî hânedânında halifenin gizli görevlilerinin hilelerini etkisiz hale getirip Deylemî şehzâdelerini Bağdat'ın teşebbüslerine ve ayrılıkçılara karşı birleştirecek azimli, iradeli ve güçlü bir adam bulunmuyordu. Bu sebeble bu etkili tahrikler etkili olmakta ve günden güne Deylemî sultanlarına duyulan kin ve nefret ateşi daha da alevlenmekteydi. Git gide iş, ülkenin muhtelif bölgelerindeki emirlerden birkaçının Deylemîlere itaat etmemesine ve Halife'nin doğrudan himayesi altında bağımsızlık iddiasında bulunmalarına kadar vardı. Hatta bağımsızlık iddiasında bulunanlar bununla da yetinmediler; kendi adlarına para bastırıp hutbe okuttular. Bütün bu olup bitenler hilafet sarayının güttüğü hedefe uygundu. Zira hilafet sarayı Deylemîlerin yıkılışını bekliyordu. Nitekim öyle de oldu. Sonuçta Deylemîlerin saltanatı önce sarsıldı, ardından da yıkıldı.

Ancak doğu bölgelerinde Türklerin ayaklanmasıyla başka bir durum ortaya çıkmıştı.

Bu cephede Bağdat hilafetinin siyasî görevlilerinin çevirdiği entrika ve hileler kesinlikle etkili olmuyordu. Amûderya'nın kuzeyinde Eylekhan son derece deneyimli savaşçılardan kurulu elli bin kişilik güçlü bir orduyla her an civar ülkelere saldırıya hazır bir şekilde beklemekteydi. Ancak zengin Hint ülkesinde gerçekleştirdiği fetihler ve buranın hazinelerinden istifade ile askerî üstünlüğünü muhafaza etmiş olan Gazneli Sultan Mahmûd, Eylekhan'ı Amûderya'nın kuzeyinde durdurmayı başardı. Mahmûd, Hindistan'a asker sürmekten bir ölçüye kadar feragat ettiğinde, Eylekhan'ın peşine düştü. Belh yakınlarında iki ordu arasında Eylekhan'ın yenilgisiyle sonuçlanan kanlı bir savaş oldu. Savaş sonunda Eylekhan, Sultan Mahmûd'la yeni bir barış anlaşması yapıp Amûderya'nın öte yakasına çekildi. Böylece meydan yalnız Sultan Mahmûd'a kaldı. Kazandığı başarılardan başı dönmüş bir halde garp cephesine yönelme kararı aldı. Mahmûd'un bu kararı karşısında, onun ordularına direnecek karşısında

dayanacak güce sahip olmayan küçük ülkelerin sultanlarının ve emirlerinin önünde iki yol vardı; ya Sultan Mahmûd'un himayesi altına girip kendi siyasî bağımsızlıklarını kaybetmek ya da halâ hatırı sayılır bir güce sahip olan Deylemîlerle birleşmek. Bu durumda olanlardan biri de Ziyârîlerdi.

Bu nedenlerden dolayı Ziyârî sarayının tecrübeli ve işbilir ricâli, Büveyhî hânedânıyla öteden beri var olan dostâne ilişkileri kesmeyi uygun görmüyorlardı. Nitekim bu günlerde Deylemîlerin siyasî temsilcisi de Gurgan'da bulunmakta ve çok saygı görmekteydi.

* * *

O dönemde komşu ülkelere gönderilen elçilerin ve temsilcilerin görevlerinin resmî meclislere katılmaktan, karşılıklı ziyaretlerde bulunmaktan ve çeşitli kabullerden ibaret olduğunu sanmamak gerekir. Aksine bu elçi ve temsilcilere sıradan siyasî görevlerine ilâve olarak, muhaliflerinin askerî istihkâmları, savaş mühimmât merkezleri ve aynı şekilde görev bölgelerinin malî ve iktisadî durumu hakkındaki kesin ve gizli bilgileri muhtelif vasıtalarla elde edip doğrudan kendi saraylarına rapor etmeleri de tembihlenmekteydi. Genellikle bu elçi ve temsilciler, eski siyasetçiler ve tecrübeli şahsiyetler arasından seçildiklerinden, muhtelif zümrelerle ilişkiye geçebilmek için birtakım ziyafetler tertip etmekte, özel meclisler, ilmî ve edebî toplantılar düzenlemekteydiler. Böylece devlete muhâlif olanlar ve bir sebeple kendi ülkesinin durumundan hoşnut olmayanlar aracılığıyla ihtiyaç duydukları bilgileri kolayca elde etmekteydiler.

Gizli görevlilerin, başkentte ikamet eden yabancı siyasî temsilcilerin ve sefirlerin sürdürdükleri gizli faaliyetleri etkisiz hale getirmek için gerçekleştirdikleri gözetleme faaliyetleri, kimi zaman bu siyasî temsilcilerin ve sefirlerin aleyhinde belgeler ele geçirmelerine rağmen, halk tabakalarının onlarla dostluk ve temasını kesmesi siyasî nezakete ve iki ülke arasında var olan dostluk anlaşmalarına aykırı olduğu için sonuçsuz kalmakta; yabancı ülkelerin siyasî temsilcileri ve sefirleri de bu durumu bildiklerinden daha rahat hareket etmekte; kendileri için gerekli olan haber ve bilgileri para vermek veya insanlarla dertleşmek ve kendilerine müracaat edenlerin problemlerini halletme sözü vermek gibi çeşitli yollarla elde etmekteydiler. Söz konusu yabancı temsilciler ve sefirler, bu görevi görünüşte kendilerine karşı hiçbir şüphe oluşturmayacak şekilde ustalıkla yerine getiriyorlardı. Gurgan'da bu tür görevler icra eden sefirler arasında Deylemîlerin ve Sultan Mahmûd'un sefirleri bulunmaktaydı. Her iki sefir de Gurgan sarayını kendi

saflarına çekmek ve karşılarına çıkan ilk fırsatta da bu zengin ülkeyi kendi mahdumunun hakimiyeti altında bulunan topraklara katmak için adeta bir yarış içindeydiler.

İşte hicrî 5. yüzyılın başlarında Ziyârîlerin siyasî ve iktisadî durumu böyleydi.

24

SPOR ŞENLİKLERİ

Gurgan şehrinin dışında, şehri kuzey hisarından yaklaşık iki bin adım uzaklıkta geniş bir meydan bulunmaktaydı. Yemyeşil çimenlerle kaplı olan bu geniş meydanı, Part savaşçıları döneminden kalma eski bir âdetle ülkenin güçlü gençlerinin ve savaşçılarının hünerlerini göstermeleri için tahsis etmişlerdi. Bu meydanda her yıl biri baharın, diğeri ise sonbaharın ikinci ayında olmak üzere iki kez, heyecanlı spor müsabakaları düzenleniyordu. Bu müsabakalara askerlerin yanı sıra, her gruptan ve sınıftan tecrübeli ve güçlü adamlar serbestçe katılabiliyorlardı. Müsabakaların sonunda çeşitli spor dallarında birinci gelenler Sultan'ın elinden ödül alma iftiharına mazhar oluyorlardı. O zamanın sultanı tarafından birinci gelenlere çeşitli miktarda altın, gümüş ve övünç madalyaları başta olmak üzere çeşitli hediyeler bahşediliyordu.

Bu meydanda mızraklı süvarilerin göğüs göğüse muharebesi, çevgen oyunu, ok atma, balta ve mızrak fırlatma, süvarinin atıyla engellerden atlaması, kılıç kullanma, kement atma, sultanın, seçkin saray ricâlinin ve halkın huzurunda at sürme ve at üstünde çeşitli maharetler gösterme türünden spor karşılaşmaları düzenlenmekte ve görkemli bir şekilde kutlamalar yapılmaktaydı. Böylece Ziyârîlerin ülkesinde en tecrübeli gençlerin ve en iyi atların eğitimi ve çeşitli savaş tekniklerinin öğretimi için devamlı bir yarışma yapılmakta; başkentte yaşayan halka ilâve olarak, dağlık bölgelerden de kadın, erkek, çocuk, genç sayısız gruplar bu müsabakaları seyretmeye gelmekteydi. Her bölge ve kasaba kendi silahşörlerinin ve tecrübeli gençlerinin bu müsabakalara katılıp daha iyi sonuçlar elde etmesi ve diğerlerinden ayrıcalıklı bir hale gelmesi için gayret ve bitmek bilmeyen bir yarış içindeydiler.

* * *

Gurgan'ın merkezî hipodrom meydanı rengârenk bayraklarla süslenmişti. Bu geniş ovaya her biri özel bir müsabakada kullanılan çeşitli hedefler, maketler, direkler ve ağaç sütunlar dikilmişti. Bu meydanda doğudan batıya doğru yaklaşık iki yüz metre uzunluğunda geniş bir yol işaretlenmişti ve bu yolun iki yanına doğru bir hat boyunca birbirine paralel beyaz çubuklar dikmişlerdi. Bu çubuklara da seyircilerin duracağı yeri belirleyen beyaz bir ip bağlamışlardı.

Meydanın kuzey bölümünde yerden yaklaşık bir buçuk metre yüksekte olan ağaçtan yapılmış bir sofanın üzerinde dış bölümleri beyaz renkte olan ve içeriden erguvanî bir örtüyle örtülmüş olan saltanat çadırı göze çarpıyordu. Ağaçtan yapılmış olan sofaya sekiz basamaktan oluşan tahta bir merdivenle çıkılıyordu. Merdivenin bütün basamaklarına ve sofaya güzel nakışlı örtüler örtmüşlerdi. Sultanın karargâhının önüne son derece düzenli bir şekilde ve üç ayrı sıra halinde, kırmızı ve sarı güllerden ve menekşelerden oluşan çiçekler koymuşlardı. Bu çiçeklerin hemen arkasında ise Gurgan Sultanı'nın altın işlemeli tahtı göze çarpıyordu. Saltanat çadırını çiçek dallarıyla ve yeşil şimşir yapraklarıyla süslemişlerdi. Çadırın çevresinde Gurgan sarayının özel muhafızlarından oluşan bir grup göze çarpmaktaydı. Altın işlemeli bir üniforma giyen ve baştan ayağa silahlı olan bu muhafızların giydikleri elbiseler ve ellerinde bulunan silahlar, güneş ışığı altında belirgin bir şekilde parlamaktaydı.

Meydanın ortasında, Gurgan Sultanı'nın karargâhının hemen yanında yerden dört metre yüksekliğinde, müsabakaları yönetecek hakemler için yapılmış olan bir karargâh daha yer almaktaydı. Hakemlere tahsis edilmiş olan bu karargahın arkasında uzunca dört bayrak direği görülmekteydi. Bayrak direklerinden her birinin yanında bayrağı açmaya hazır bir muhafız beklemekteydi. Bu muhafızların iki yanında da büyük davullarıyla iki asker duruyordu. Bayrak direklerinin yanında beklemekte olan muhafızların ellerinde sırasıyla kırmızı, sarı, mor ve mavi renklerde dört bayrak vardı. Bunlardan kırmızı renkte olan bayrak Gurganlıları, mor renkte olan bayrak Deylemlileri, mavi renkte olanı Taberistan halkını ve sarı renkte olanı da Gurgan'ın sporcu gençlerini veya serbest olarak müsabakalara katılan okçular grubunu temsil ediyordu. Bu dört gruptan biri müsabakalarda başarılı olduğunda, müsabakaları yöneten başhakemin talimâtıyla kendilerini temsil eden bayrak dalgalanmaya başlıyor ve bayrağın açılmasıyla eş zamanlı olarak davullar da çalıyordu.

Meydanın güney bölümünde yerden beş metre yüksekliğinde ağaçtan iki iskele yapmışlardı. Bunlardan her birinde uzun borazanlarını bedenlerine dayamış olan iki borazancı durmaktaydı. Müsabakaları yönetecek hakemlerin bulunduğu yerin altında koşu atlarının müsabakasının bitim noktasını belirten beyaz bir çizgi göze çarpıyordu.

Baştan başa caddenin iki yanında, seyirciler sırasının karşısında her elli adımda bir olmak üzerer silahlı ve mızraklı bir süvari dikilmekteydi. Bu süvarilerin mızraklarının ucunda üç köşeli rengârenk bayraklar

görülmekteydi. Bu süvariler genellikle çelik miğferlerle, zırhlarla, hançerlerle ve kılıçlarla donanmışlardı. Atlarının boynundaki beyaz bir iple birbirine bağlanmış dört halka uzaktan ilginç bir görüntü oluşturuyordu. Bunlar yarışmalar esnasında meydanın düzeninden ve güvenliğinden sorumlu olan görevlilerdi. Üzerlerindeki üniformaları ve silahları son derece ilginç ve seyredilmeye değerdi.

* * *

Gerek Gurgan'ın gerek içinden, gerekse Gurgan'ın dağlık bölgelerinden, Taberistan'dan ve Deylem'den gelen çok sayıda kadın, erkek ve çocuklardan oluşan oldukça kalabalık bir seyirci grubu hipodrom caddesinin iki yanına dizilmişlerdi. Borazancılar borazanlarıyla Emîr Menûçehr'in muhafız alayının meydana girişini duyurduklarında, caddenin iki yanında toplanmış olan seyirciler heyecan dolu çığlıklarla ve bağırış çağırışlarla duygularını ve sevinçlerini göstermeye başladılar. Beyaz bir ata binmiş olan Emîr Menûçehr, beraberinde ülkenin seçkin ricalinden birkaç kişi ve ordu komutanları olduğu halde meydana girdi. El ve başıyla, kendisine sevinç gösterisinde bulunan insanları selamlayarak saltanat çadırının önüne kadar geldi. Çadırın önünde atından indi. Sofanın merdivenlerinden yukarı çıktı. Maiyetinde bulunanlar da onu izlediler. Emîr Menûçehr ve beraberindekiler sofanın üzerine çıktıklarında, seyircilerin sevinç çığlıkları da en son noktasına ulaşmıştı. Bütün bunlar olup biterken Emîr'in varlığını haber veren saltanat bayrağı çadırın üstüne çoktan çekilmişti bile. İnsanların çığlıkları, feryatları ve tezahürâtları bir türlü kesilmek bilmiyordu:

– Emîr çok yaşa... Emîr çok yaşa!

Caddenin kenarında toplanmış olan seyirciler bu cümleyi birkaç kez daha tekrar ettiler. Nihayet Emîr Menûçehr tahtına oturdu. Bu sırada spor müsabakalarından sorumlu olan bir albay ilerledi, Emîr'in birkaç adım önünde durdu ve Emîr'i saygıyla selamladıktan sonra tören programını arz etti.

Birkaç dakika sonra müsabakaların genel sorumlusu olan albayın işaretiyle borazancılar borazanlarını öttürdüler ve böylece spor şenlikleri başladı:

Başlangıçta meydanın iki tarafından ellerinde mızraklar bulunan ellişer kişilik süvarilerden oluşan iki grup göründüler. Meydanın sağ tarafında Deylemli süvariler, sol yanında ise Taberistan süvarileri yerlerini aldılar. Hemen ardından da bu mızraklı süvarilerin göğüs göğüse mücadelesi

başladı. Her iki grup da bildikleri bütün savaş oyunlarını yapmak suretiyle üç defa birbirlerine saldırdılar ve her defasında kendi yerlerini karşı grupla yer değiştirdiler. Mızraklı süvarilerin birbirine karşı giriştiği bu kıran kırana mücadelede her iki tarafın süvarilerinden birkaçının mızrakları kırıldı ve bir bölümü de atlarından düştüler. Seyirciler tarafından çok beğenilen ve dakikalarca alkışlanan bu sahne görülmeye değerdi ve gerçek bir savaşa benziyordu. Bu karşılaşmanın üçüncü bölümünde Deylemli süvariler çok şiddetli bir hamleyle Taberistan süvarilerinden bir bölümünü atlarından yere düşürüp rakibin karşı koyma gücünü kırmayı başardılar. Taberistan süvarileri kendi savunma hatlarının dışına püskürtüldüklerinde, mor renkli bayrak açıldı. Bu sırada seyircilerin bulunduğu yerden sevinç çığlıkları ve alkış sesleri yükseldi. Deylemliler mücadeleyi kazanan gençlerini kutluyorlardı.

Deylemli ve Taberistanlı süvarilerin bu mücadelesinden sonra sıra ellerinde küçük baltalar bulunan guruba geldi. Ellişer kişilik atlı süvarilerden oluşan iki grup tekrar iki yandan meydana girdiler. Bu atlı süvarilerden her birinin elinde kısa bir balta vardı ve saldırı esnasında baltalarını yirmi adımlık uzaklıktan meydanda yere çakılmış olan iki ağaç gövdesine doğru fırlatıyorlardı. Bu müsabakalar Taberistanlı gençlerin galibiyetiyle sonuçlandı ve bu gruptaki gençlerin büyük bölümü baltalarını hedefe saplamayı başardılar.

Taberistanlı gençlerin galibiyetiyle sonuçlanan balta fırlatma yarışması sona erdiğinde, bu kez meydanın sol yanına yerleşmiş olan Taberistan halkının sevinç çığlıkları yükseldi ve Taberistanlı gençleri temsil eden mavi bayrak dalgalanmaya başladı.

Daha sonra Gurgan'ın dağlık bölgelerinden, Taberistan'dan ve Deylem'den gelmiş olan gençlerle Gurgan'ın içinden gelen gençler arasında düzenlenen spor yarışmaları başladı. Bu yarışmalar, yerdeki bir hedefe ve uzun bir direğin ucuna taktıkları hedeflere ok atmaktan, mızrak fırlatmaktan, kement atmaktan, at üstünde yerdeki külâhı çalıp dört nala kaçmaktan, atın karnı altında gizlenmekten, eyer üzerinde dikilmekten, at üzerinde iki üç atı yönetmekten ibaretti. Bu yarışmalarda yarışmacılar bütün hünerlerini gösterdiler ve seyircilerin büyük beğenisini kazandılar. Seyirciler uzunca bir süre bu yarışmalara katılan kahramanlar için alkış tuttular. Özellikle ok atmada ve mızrak fırlatmada bu yarışmaların en iyilerinden biri de Ziyârî hânedânından Emîr Şahin'in yirmi iki yaşındaki oğlu Şehriyar'dı. Şehriyâr'ın çevikliği ve mahareti karşısında büyülenen

seyircilerin, özellikle de gençlerin alkış sesleri, sevinç çığlıkları bütün meydanı doldurmuştu:

– Şehriyâr... Şehriyâr...

* * *

Sıra o dönemde zûrân şeklinde adlandırılan güç gösterilerine, yani güreş müsabakalarına gelmişti. Bu müsabakalara en seçkin altı güreşçi katıldı. Hepsi Taberistan'ın ve Dihistan'ın dağlık bölgelerinden gelmiş olan bu güreşçilerden üçü, kollarına şampiyonluk pazubandını bağlamış oldukları halde güçlü adaleleriyle meydanın sağ tarafından göründüler. Öteki üç genç de meydanın sol tarafından meydanın ortasına doğru ilerlediler. Meydanın ortasında birleştiklerinde her altı güreşçi de saltanat çadırına doğru yürüdüler ve Emîr Menûçehr'in karargahının karşısında sofanın dibinde önce diz çöktüler. Ardından yere doğru eğilip parmak ucuyla sırasıyla yere, dudaklarına ve alınlarına dokundular. Bu selâmlama merasimi sona erdiğinde yerden kalkıp birbirleriyle eşleştiler ve pehlivanların âdeti olduğu üzere ilkin birbirlerini soldan ve sağdan kucaklayıp sıktılar. Sonra ellerini rakiplerine doğru uzatıp el-ense çektiler. Ardından da güreşler başladı. Bir süre birkaç teknik kullandıktan ve güç harcadıktan sonra Taberistan şampiyonlarından ikisi rakiplerinin sırtını yere getirip pazubandlarını korumayı başardılar. Ancak Dihistan ahalisinden güçlü bir rakiple karşı karşıya gelen üçüncü şampiyon, birkaç sert hamleden sonra ansızın tehlikeli bir durumla karşı karşıya kaldı ve kendisini rakibinin pençesinden kurtarmasına fırsat kalmadan Dihistanlı pehlivanın olanca çabukluk ve çevikliğiyle kullandığı bir fırlatma tekniğiyle yere düştü. Bu sırada seyircilerin sevinç çığlıkları bütün meydanı kapladı. Güreş karşılaşmalarının sonunda bir defa kırmızı renkteki bayrak, iki defa da mavi renkli bayrak açıldı.

Sıra çevgen oyununa geldi. Bu müsabakanın üç devre halinde gerçekleşmesi gerekiyordu. Bu oyuna Emîr'in özel muhafız birliğine mensup çevgen oyuncuları beyaz atlarıyla, başkentin okçu gençlerinden oluşan oyuncular da siyah atlarıyla katılıyorlardı. Bu spor dalında her iki grup da son derece tecrübeli ve güçlüydüler. Ancak başkentin en iyi çevgen oyuncuları sayılan muhafız birliğinin süvarileri o zamana kadar düzenlenmiş olan müsabakaların çoğunda galip gelmişlerdi. Bu yüzden herkes onların rakipsiz olduğunu ve yine galip geleceklerini düşünüyordu. Emîr Menûçehr bu garip oyuna fazlasıyla ilgi duyuyordu ve kendisi de en maharetli çevgen oyuncularından biriydi.

Oyuna her iki taraf da çok hızlı başladı. Oyunun birinci devresinde hamleler daha çok okçulara yönelikti. Hiç beklenmedik bir anda Emîr'in özel muhafız birliğine mensup oyuncular rakiplerine tehlikeli bir hamle yaptılar. Rakip takımın oyuncularından biri ve takımın başı olan Şehriyâr, çevgen topunu kendi kalesinin önünden alıp meydanın ortasına kadar götürmeyi başardı. Ancak muhafız birliğine mensup süvarilerden kurulu takımın başı olan rakip oyuncu hücum oyuncularının gerisinde pusuda beklemekteydi. Aceleyle topu kaptı ve art arda iki darbeyle sağ taraftaki savunmasız açıdan rakibin kalesine soktu. Bu hamle öylesine çabuk ve çevik bir şekilde gerçekleşti ki, Emîr Menûçehr elinde olmadan ayağa kalktı ve kendi muhafız alayına mensub süvarilerinin başarısı için alkış tutup sevinç gösterisinde bulundu. Emîr'in ardından meydanın etrafındaki seyirciler, özellikle askerler heyecana gelip sürekli alkışlarla ve "Beyaz atlılar... Beyaz atlılar!" tezahürâtlarıyla sevinç çığlıkları atmaya başladılar.

Emîr Menûçehr'in ve seyircilerin tezahürâtları sonucu sevince boğulan muhafız birliği oyuncuları, müsabakanın ikinci devresinin başlama aralığında elde ettikleri başarının mutluluğuyla çevgen oyununun oynandığı meydanın etrafında bir tur attılar. Bu sırada askerler sürekli bağırıyorlardı:

– Aferin!... Aferin!...

Parlak başarılardan sonra yenilginin acısını tadan Şehriyar, bu sırada bir ateş parçasını andırıyordu. Onun ve arkadaşlarının yüzü, erimiş bir demir gibi alev alevdi. Onlar rakibin anî başarısından dolayı çok rahatsız olmuşlardı ve son derece şaşkındılar. Bununla birlikte korkuya ve ümitsizliğe kapılmadılar. Birbirlerini cesaretlendirmek ve taktik geliştirmek için çepeçevre toplandılar. Şehriyâr, arkadaşlarından özellikle Mihrdad ve Behram adındaki, takımının yıldızı iki oyuncuya top kendisindeyken atlarını aniden ve habersizce boş ve savunmasız olan rakip kalenin iki yanına sürüp topu beklemelerini söyledi. Böylece gençler oyunun ikinci yarısının başlamasına bir dakikalık bir süre kala ne pahasına olursa olsun, birinci devrenin yenilgisini telâfi etmeye karar verdiler.

Borazanın sesiyle her iki tarafın oyuncuları da heyecan içinde oyuna başladılar. Emîr Menûçehr son derece dikkatli ve heyecanlı bir şekilde çevgen oyuncularının hamlelerini ve hareketlerini seyrediyordu. Beyaz atlı oyuncular tekrar saldırdılar ve birkaç kez hücum ettikten sonra, sonunda topu siyah atlı oyunculardan kurulu takımın kalesine doğru sürdüler. Kalenin önünde kıran kırana bir savaş başladı ve süvariler birbirlerine dolandılar. Bu keşmekeşte siyah atlı oyunculardan ikisi atlarıyla birlikte

yere yuvarlandılar. Bu kargaşanın içinde Şehriyâr son derece ustaca bir manevrayla topu atlıların altından çalıp sağ tarafa doğru sürdü. Rüzgâr ve şimşek hızıyla topu doğrudan iki darbeyle beyaz atlıların kalesine soktu.

Bu ani başarı karşısında baştan başa bütün hipodrom meydanını tarifi imkânsız bir heyecan dalgası sardı. Bütün meydan “Aferin!... Çok yaşa...” sesleriyle inliyordu. Bu sefer askerler sessiz ve üzgündüler. Seyircilerin tezahüratları hâlâ devam ediyordu:

– Siyah atlılar... Siyah atlılar...

Bütün seyirciler bu tezâhürâtı hep bir ağızdan birkaç kez tekrar ettiler.

Siyah atlılar at üzerinde birbirlerini kucaklıyor ve öpüyorlardı. Sevinçten neredeyse kanat takıp uçacaklardı. Dudağının köşesinde hafif bir gülümseme beliren Emîr Menûçehr, siyah atlıları baş ve el hareketleriyle kutladı ve arkasında durmakta olan saray ricâlinden biriyle, okçuların bu ani başarısı hakkında konuşmaya başladı.

Oyunun neticesinin tayin edileceği son devrede her iki taraf oyuncularının heyecan ve fedakârlığı son sınırına yükselmişti. Beyaz atlıların birkaç hamlesi maharetle savuşturuldu. Oyunun bitimine birkaç dakika kala Emîr’in muhafız alayına mensup süvarilerden kurulu takımın iki oyuncusu topu meydanın köşesinden kaptı ve birbirine yardım ederek rakip kaleye doğru sürdü. Tam topa son darbeyi vurup rakip takımın kalesine göndereceği sırada Mihrdad topu kapıp sağlam bir darbeyle meydanın kenarına gönderdi ve Şehriyâr tarafından vurulan ikinci darbeyle top Behram’a geçti. O da şimşek hızıyla topu beyaz atlıların kalesine soktu.

Şehriyâr ve arkadaşlarının elde ettiği bu başarının sonucunda, sarı renkli bayrak açıldı ve davulların sesi yükseldi. Bütün meydanı sevinç çığlıkları ve heyecan dalgası sarmıştı. Siyah atlıların tarafını tutanlar sevinçten zıplıyor ve şapkalarını havaya doğru fırlatıyorlardı. Borazancılar çevgen oyununun sona erdiğini ilan ettiklerinde, gençlerden oluşan bir grup seyircilerin sırasını yarıp meydanın ortasına koştular ve ellerindeki çiçek halkalarını siyah atlı süvarilerin ve atlarının boyunlarına astılar. Hipodrom meydanı baştan başa sevinç ve heyecana gömülmüştü. Sevinç gösterileri uzunca bir süre hiç durmadan devam etti.

Ziyârî Emîri Menûçehr yarışmalarda galip gelenlere ödüllerini verdikten sonra, seyircilerin tezahürâtları arasında atına bindi. Şehriyâr ve öteki üç kahraman ellerindeki bayraklarıyla Emîr’in önünde, diğer kahramanlar da arkasında atları üzerinde saltanat sarayına doğru yola koyuldular ve böylece büyük spor şenliği daha sona erdi.

25

ŞEHRİYAR

Ebû Ali’nin Gurgan’a girişinden yaklaşık on beş gün önce bu şehirde oldukça ilginç sayılabilecek bir olay meydana geldi. Şimdi biraz da bu olaydan söz edelim.

* * *

Emîr Kabûs’un kız kardeşi Şehbânû’ya ait olan yeşil ve heybetli Servistan bahçesi Gurgan’da oldukça meşhurdu ve hemen herkes tarafından biliniyordu. Bu güzel ve görkemli bahçede süs bitkilerinin hemen her çeşidini görmek mümkündü. Bahçenin içerisindeki yollarda şemsiye biçimindeki çam ağaçları, asırlık çınarlar ve salkım söğütler vardı. Bahçenin içinde bulunan yolların kenarlarına insanın seyretmeye doyamadığı çeşitli çiçekler ekilmişti. Bahçenin ortasından geçen ve ana binada sonlanan caddenin iki yanında, başını gökyüzüne uzatmış olan uzun servi ağaçları öylesine güzel, düzenli ve ölçülüydüler ki sanki onları bir kalıba döküp koyu yeşille boyamışlardı. Her dört caddedeki bu güzel ağaçlar aynı yükseklikte ve aynı ölçüdeydi. Bu şekilli, güzel ve düzenli ağaçların varlığı nedeniyle bu bahçeye Servistan adını vermişlerdi. Bahçenin içinde kenarlarına nilüfer çiçekleri ekilmiş olan çok sayıda fıskiyeli havuz bulunmaktaydı. Bu fıskiyeler, havuzun suyunu küçük yağmur damlaları halinde yukarıya doğru püskürtüyordu. Bu havuzların kenarları rengârenk çiçeklerle kuşatılmıştı. Havuzların etrafındaki taş sütunların ve platformların üzerine konulan çiçekler ve süs bitkileri bahçeye ayrı bir güzellik ve görünüm katıyordu. Bahçenin her köşesinde akça ağaçlar, erguvanlar, nesterenler, akasya ağaçları, yaseminler, sarmaşıklar ve salkımlı çiçeklerle örtülmüş olan dehlizler, suya doymuş büyüklü küçüklü şimşir ağaçları, ağaç gölgelikleri ve çardaklar göze çarpmaktaydı.

Bahçenin tam ortasında dış yüzeyi damarlı mavi mermerle kaplanmış olan çok heybetli iki katlı bir bina bulunmaktaydı. Binanın dış yüzünün mermerle kaplı olması ona ayrı bir güzellik katıyordu. Bu güzel bina dört yandan dört ana caddeye bakıyordu ve bu caddeler iki yanlarındaki ağaç dalları ve yapraklarıyla birer koridor haline gelmişlerdi ve bahçenin ana giriş kapılarına bağlanıyorlardı. Mavi mermerli binanın etrafında çimenlerle örtülü iki metre yarı çapında özel bir bahçe bulunmaktaydı. Şemsiyeye benzeyen uzun çam ağaçları binayı her taraftan kaplamış ve binanın üzerini

gölgelemişti. Yaşlı çam ağaçlarının aralarında küstümotugiller pembe salkımlarıyla binanın çevresine hoş ve güzel bir koku yayıyorlardı. Tatlı tatlı esen rüzgâr her zaman bu çevrede bulunan çam ağaçlarının yapraklarının monoton bir ses çıkarmalarına sebep oluyordu. Burada daima mutedil ve gönül okşayan bir musikî terennüm ediliyordu adeta.

Bahçenin güney bölümüne, uzun çiçek seralarıyla birbirine bitişik birkaç bina yapmışlardı. Bu binalar, bahçıvanların, hizmetçilerin oturdukları yerlerdi. Bir bölümü de mutfak, şerbethane ve erzak ambarı olarak kullanılıyordu. Bahçenin kuzey bölümünde ise müştemilatıyla birlikte bir ahır, binicilik araç gereçlerinin bulunduğu bir depo, ot ambarı ve ahır hizmetçisinin ve seyisin meskeni bulunmaktaydı.

Bahçenin kuzeybatısında yaklaşık yirmi metre uzunluğunda ve genişliğinde yemyeşil bir çimenlik vardı. Bu çimenlik alanın dört bir kenarı küçük şimşir ağaçlarıyla çevriliydi ve bu şimşirlerin arkasında da çimenliği gölgeleyen kalın dallarıyla yaşlı çınar ağaçları bulunmaktaydı. Bu meydanın kuzey kenarının ortasına ağaçtan tahta bir duvar yapmışlardı. Bu duvarın üç adım açığına ise belirli aralıklarla ağaçtan yapılmış hedefler konulmuştu. Bu hedeflerin ortasına ortak merkezli üç daire çizmişlerdi. Hedeflerin ortasındaki siyah daire, bunlardan ok atmak ve nişan almak için faydalanıldığını gösteriyordu.

* * *

Servistan adı verilen bu bahçe, merhum Ziyârî Emîri Şemsü’l-Me’âlî Kabûs Veşmgîr’in kız kardeşi Şehbânû hanıma aitti. Burada Ziyârî şehzâdelerinden Emîr Şahin, eşi Şehbânû hanım ve biricik oğulları Şehriyâr yaşıyordu. Emîr Şahin elli yaşında tecrübeli ve zekî bir adamdı. Emîr Kabûs hayattayken onun vezirliğini yapıyordu. Emîr Kabûs ona çok saygı duyuyordu. Ülke içinde onu “sarayın düşünen beyni” diye adlandırıyorlardı. Ziyârîlerin seçkin ve âlim şahsiyetlerinden biri olduğu için, siyasetin güç meseleleriyle karşılaşıldığında genellikle işlerin halledilmesi ona bırakılıyordu. O da bu tür yerlerin hepsinde kendi görevlerini tam bir tedbirle ve ülkenin yararına sonuçlandırıyordu. Daha önce de işaret edildiği gibi, bu sırada Emîr Şahin, Sultan tarafından Sultan Mahmûd’un dostluğunu celbetmek ve ittifak anlaşması yapmak için Gazne’ye gönderilmişti.

Emîr Şahin’in Şehbânû ile olan evliliğinden Şehriyâr adında bir oğulları olmuştu. Her ne kadar Emîr’in karısı bundan sonra iki çoçuk daha dünyaya getirdiyse de onların her ikisi de on yaşından önce ölmüşlerdi. Bu nedenle anne ve baba tek oğullarını taparcasına seviyor, onun gönlünü hoş etmek

için bir dediğini iki etmemeye çalışıyor ve ilgi duyduğu her şeyi yapmasına izin veriyorlardı.

Bu sırada yirmi iki yaşında olan genç emirzâde, yaşının gereği olarak ata binmeye, avlanmaya ve ok atmaya büyük ilgi duymaktaydı. O, güçlü ve sportmen bir gençti. Ata binmede ve ok atmada Gurgan'ın gençleri arasında oldukça meşhurdu. Onun av arkadaşları Mihrdad, Behram ve Ferhad adlarında kendi yaşıtı üç gençti. Bu gençlerden ilk ikisi, yani Mihrdad ve Behram emirzâdelerden ve üçüncüsü, yani Ferhad ise Gurgan'ın zengin tâcirlerinden birinin oğluydu. Bu dört gencin aralarında en fazla dört-beş yaş vardı. Hepsi heyecanlı, mağrurdu. Şehriyâr gibi ata binmeye, kement ve ok atmaya, avlanmaya ve çevgen oyununa ilgi duyuyorlardı. Mevsime göre, ovalarda ve dağlarda çeşitli hayvanları avlamakla meşgûl oluyorlardı. Ava öylesine ilgi duyuyorlardı ki, bazen art arda birkaç gün avlaklarda yaşıyorlardı.

* * *

Servistan bahçesinde bir gürültü patırtı ve bağırış çağırış sürüp gidiyordu. Gençler bahçenin atış alanında atış talimi yapıp kendi hünerlerini ortaya koymakta ve birbirleriyle şakalaşmaktaydılar.

Her dört genç de renkli deri çizmeler, dizleri ve kasıkları yumuşak deriyle dikilmiş şalvarlar ve bileklere doğru iyice daralan, kolları bol, rengârenk gömlekler giymişlerdi. Gömleklerinin üzerinde kısa yelekler vardı. Başlarında ise şeker renginde yumuşak keçeden bir külâh vardı.

Gençler kahkahalarla gülmekte, içlerinden biri okunu hedefe isabet ettirdiğinde sevinç çığlıkları atmaktaydı. Her dört genç de aynı çizgide durmuş, sürekli kendi hedeflerine atış yapıyorlar ve oklarını hedefe isabet ettirdiklerinde sevince boğuluyorlardı. Okların vızıltısı boşluğu yarıyor ve kuru bir sesle hedef tahtasına saplanıyordu. Gençlerin alaycı ifadelerle karışık sevinç çığlıkları ve feryatları birbirine karışmaktaydı. Ortalığı bir gürültü ve bağırış çağırış kaplamıştı.

Bu hengâmede ok atma yarışı tavsayıp gevşemeye, ciddiyetten uzaklaşmaya ve gençlerin kendi kafalarına göre koydukları kurallar birtakım anlaşmazlıklara sebep olmaya başladı. Bunun üzerine Ferhad arkadaşlarına bir öneride bulundu. Ferhad'ın önerisiyle gençler resmî bir yarışma düzenlemeye ve bu yarışma için bir ödül tayin etmeye karar verdiler. Bir süre düzenlenecek yarışmanın icra tarzı ve verilecek ödülün türü hakkında konuşmaya ve tartışmaya devam ettiler. Sonunda sıra ile atış yapılmasına, okları hedefe diğerlerinden daha iyi atanın ödülü almasına ve

öteki üç gencin koşuda birinci gelen Regbar adlı atı satın alıp en iyi okçuya vermesine karar verildi.

Bu arada Mihrdad şöyle dedi:

– Bu müsabaka için bir de hakeme ihtiyacımız var. Zira hepimizin de bildiği gibi, hiçbirimiz tarafsız bir şekilde hareket etmeye hazır değiliz.

Şehriyar yanıtladı arkadaşının sözlerini:

– Hayır, hakeme ihtiyacımız yok. Önce hepimiz birer birer atış yapacağız. Sonra hep birlikte hedeflere gideceğiz. Kim okları hedeflere daha iyi ve daha kesin saplamışsa onu yarışmanın birincisi ilan edeceğiz. Bu konuda anlaştık mı?

Hepsi Şehriyâr'ın bu önerisini kabul ettiler.

Aralarında anlaştıktan sonra gençler sevinç ve heyecan içinde hazırlıklara başladılar. Tam müsabakaya başlayacakları sırada bir kadının sesini duydular:

– Ne haber, ne yapıyorsunuz çocuklar?

Bu ses Şehriyâr'ın annesi Şehbânû'ya aitti.

Şehbânû, kadın hizmetçilerden biriyle gençlerin atış yaptıkları meydana gelmişti.

Şehbânû kırk yaşında bir kadındı. Biraz şişman ve uzun boyluydu. Üzerinde açık mavi renkte ipek bir elbise vardı. Onun insanda hayranlık uyandıracak kadar güzel ve gül renkli yüzü, yaşını olandan daha az gösteriyordu. Uzun siyah saçlarını iki sıra halinde örüp ensesinde düğümlemişti. Kulaklarında küpe yerine iki inci sallanıyordu. Billur göğsünde üç elmas parçasıyla değerli bir gerdanlık parlamaktaydı. Gerdanlığın ucundaki daha iri elmas parçasından etrafa insanın gözlerini kamaştıran bir ışık yayılıyordu. Güneşin ışığı altında bu elmas parçasından yayılan ışık her an yer değiştiriyordu. Şehbânû'nun etli ve uzun parmaklarında yakut ve elmas taşlı iki değerli yüzük göze çarpmaktaydı. Ayağında incilerle süslenmiş sivri burunlu bir ayakkabı vardı. Beline de beyaz renkli ipek bir mendil asmıştı. Yüzünün güzelliği, etkili bakışları, heybeti ve ihtişâmıyla karşısındakini öylesine etkiliyordu ki herkes onun karşısında saygılı davranmak zorunda kalıyordu.

Şehbânû'yu görür görmez, gençler kendilerine saygılı bir ifade takındılar. Şehbânû'yu saygıyla selamladılar ve önünde eğildiler. Şehbânû kısaca gençlerin hatırını sorduktan sonra, oğlu Şehriyâr'ı yanına çağırdı ve onunla alçak sesle konuşmaya başladı:

– Oğlum, sana güzel bir haberim var. Senin için Gurgan'ın soylu ve büyük ailelerinden birinin ay parçası gibi güzel bir kız buldum ki...

Bu sırada Şehriyâr aceleyle annesinin sözünü kesti:

– Anne, kesinlikle böyle bir şey düşünmediğimi sana daha önce defalarca söyledim. Benim ayım da, yıldızım da ok, yay ve avdır. Gereksiz yere kendine zahmet verme. Atış alanında bile beni rahat bırakmaman gerçekten ilginç.

– Şehriyar ben senin mutluluğunu istiyorum. Kendine uygun bir eş seçmeni istiyorum. Sonra deme ki ...

– Anne, beni iyi dinle! Bana kız arama huyundan vazgeçip geçmeyeceğini bilmiyorum. Ancak bir daha kesinlikle bu konuda bu tür sözler duymak istemiyorum.

Şehbânû kendine daha ciddi bir ifade takındı ve ısrarcı bir ses tonuyla sürdürdü konuşmasını:

– Oğlum, Şehriyâr'ım! Dikkatle, benim ne diyeceğimi bir dinle. Ben, daha birkaç gün önce annesiyle Gurgan'a gelen bu zengin şehzâdeyi daha yakından görebilmen için Servistan bahçesini ve en son Hindistan'dan getirttiğimiz çiçekleri görüp seyretmesi bahanesiyle buraya çağırdım. Bugün bütün İran'da bu kızdan daha güzeli yok. Gel de, nasıl bir melek olduğunu kendi gözlerinle gör. Bu ülkede onlarca şehzâde bu kızı istemektedirler ve o hepsine olumsuz cevap vermiş. Ancak ben bu mağrur kızın seninle evlenmeye razı olacağını hissedebiliyorum. Şu anda bu ay yüzlü güzel kız, büyük salonda yasemin çiçeklerinin yanında oturuyor. Sen habersizce içeri girip gelin adayını yakından görebilirsin. Onu beğeneceğinden eminim. Çünkü ben şimdiye kadar böylesine güzel ve alımlı bir kız görmedim.

Daraldığı ve annesinin ısrarları karşısında kızdığı her halinden belli olan Şehriyar ayaklarını yere vurarak bağırdı:

– İstemiyorum dedim ya anne! Anlamıyor musun?

– Ah oğlum!... Şehriyâr... Emîr'in kızı...

– Beni rahat bırak anne!

Şehriyâr bu son cümleyi annesine emreder bir tarzda ve küstahça söylemişti. Söyler söylemez de annesinin vereceği cevabı beklemeden doğruca arkadaşlarının yanına gitti.

Şehbânû'nun gözlerinde iki damla gözyaşı belirdi. Oğlunun bu anî kızgınlığından hem de arkadaşlarının yanında, sinirli davranışlarından çok utanan zavallı kadın, dişleriyle dudaklarını ısırıp gözlerini gökyüzüne dikti

ve anlaşılmaz birkaç kelime mırıldandı. Ardından üzüntülü bir şekilde bahçenin orta yerinde bulunan imarete doğru yola koyuldu.

Gördükleri bu sahne karşısında çok şaşıran ve oldukları yerde donup kalan arkadaşları Şehriyâr'ın yanına geldiler. İçlerinden Şehriyar'a daha yakın olan Ferhad şaşkınlık içinde sordu:

– Ne oldu Şehriyâr? Neden Şehbânû hanıma böyle davrandın?

– Ne bileyim... Her gün benim için yeni bir gelin adayı bulmasından bıkıp usandım artık. Bulduklarından biri ay yüzlüdür, diğeri güneş, bir başkası vezir ve emir kızı. Gerçekten bir esire döndüm. Israrla benim evlenmemi istiyorlar. Kendi siyasî ve ailevî anlaşmazlıklarının halli için beni kurban edecekler.

– Pekâlâ arkadaş! Artık öfkelenmeye ve surat asmaya gerek yok. Terbiyeli bir çocuk gibi, “Ben evlenmek istemiyorum.” diyebilirsin onlara. Her anne oğlunu evlendirmek ve damat yapmak ister. Acaba eninde sonunda zaten evlenmenmeyecek misin? Zavallı Şehbânû bizden çok utandı.

– Bak Ferhad!Ben anneme bu tür sözleri duymaya hazır olmadığımı defalarca söyledim. Bu, yiyip içip yan gelip yatmış olmanın dışında hiçbir şey yapmamış olan kendini beğenmiş kızlar benim işime yaramaz, dedim. Yine de vazgeçmiyor.

– Çünkü henüz aşk meleği senin kapını çalmadı. Nihayet senin bu gururun ve inatçılığın da aşk karşısında yenilgiye uğrayacak bir gün.

– Git işine be adam! Aşk meleği dediğin de nedir ki? Nasıl bir varlık? Bu anlamsız ve saçma sözleri bir yana bırak. Yoksa sen de mi şair oldun? Bizim av arkadaşlarımızdan her biri evlenir evlenmez, genç olmalarının verdiği zevk ve enerjilerinin tamamını bir anda kaybettiler. Artık hiç kimse onları gezinti yaparken, ata binerken, ok atarken ve avlanırken görmüyor. Biz geçen yıla kadar kaç kişiydik, şimdi kaç kişiyiz? Hepsi kayboldular ve tavuk gibi kuluçkaya yattılar. Ben bir kadının dizginini boynuma asmayı ve sonra da evde oturmayı hiç istemiyorum. Aslında daha açık söyleyeyim mi? Ben aşkı soytarılıktan, maskaralıktan ve vehimden öte bir şey olarak görmüyorum.

– Pekâlâ, bunu hep birlikte göreceğiz.

Ferhad'ın bu sözünün ardından Şehriyâr sohbetin konusunu birden, bire değiştirdi:

– Vaktimizi bu saçmalıklarla harcayacağımıza, bir an önce yarışmaya başlayalım. Böylesi sizce de daha iyi değil mi?

Ve yarışma başladı. Gençler tek bir çizgi halinde dizildiler ve kendi hedeflerinin karşısında diz çöktüler. Önce Mihrdad, ardından Behram, Ferhad ve Şehriyâr, hem ayakta hem de oturarak yetmiş beş adım mesafeden karşılarındaki hedeflere altışar ok attılar. Atış sona erdiğinde hepsi heyecanla hedeflere doğru koştular. Hedeflere vardıklarında Şehriyâr'ın sevinç çığlıkları yükseldi birden. Şehriyâr'ın altı okundan dördü siyah dairenin içine, iki ok da siyah daire ile sonraki ilk daire arasına, biraz uzağa saplanmıştı.

Şehriyar'dan sonra Mihrdad, sonra da Behram en iyi atışları yapmışlardı. En kötü atışı ise Ferhad yapmıştı. Ferhad'ın attığı oklardan birisi hedeflerin arkasındaki tahta duvara saplandığı için gençlerin alay konusu olmuştu. Şehriyar yumruğuyla göğsüne vurup bağırıyordu:

– En büyük benim!

İtiraz edecek ve söyleyecek hiçbir şey olmadığından, her üç genç de Regbâr adlı atı alıp Şehriyâr'a vermeyi taahhüt ettiler. Sevinçten sarhoş olan Şehriyâr hiç durmadan konuşuyordu:

– Sahi çocuklar! Yarın güneş doğmadan önce hepimizin av yerinde olmamız gerektiğini unutmayın. Hizmetçim İbrahim öğle yemeğini her zamanki çeşmeye götürecek ve orada bizi bekleyecek. Öğle vaktini bir saat geçe orada toplanıp öğle yemeğini çeşmenin kenarında yiyeceğiz. Özellikle çok tembel olan Ferhad! Sen bir şey avlayabilmek için şafak vakti av yerinde olacak şekilde hareket etmelisin.

Ferhad ciddi bir ifadesiyle karşılık verdi arkadaşının bu imalı sözlerine:

– Sahi Şehriyar! Sen Kerim Mîrşikâr'ı niçin yanında götürmüyorsun?

– Ona ne ihtiyacım var ki?

– Nasıl ihtiyacın olmaz? Kerim Mîrşikâr son derece maharetli bir okçudur. Onun avladığı her şeyi atının terkisine bağlayıp ben vurdum diyebilmen için onu yanında götürmelisin.

Bu şakaya gençler kahkahalarla güldüler. Katıla katıla gülmekten kendini alamayan Ferhad, sürekli elleriyle dizlerine vuruyor ve bu hareketleriyle Şehriyâr'ı alay konusu yapıyordu.

Ferhad'ın kinayeli sözleri karşısında kıpkırmızı kesilen Şehriyâr öfkeli bir ses tonuyla yanıtladı onu:

– Yazıklar olsun sana! Şenlik günü Sultan'ın karşısında at üstünde duran kimdi? Sultan'ın tecrübeli çevgen oyuncularını kim yenilgiye uğrattı? Daha biraz önce içimizden kimin bütün okları hedefe isabet ettirdiğini o kör olası gözlerinle görmedin mi? Sen yarın benim ödül olarak kazandığım atın

fiyatının üçte birini ödeyeceğin için üzüntünden bu sözleri söylüyor olmalısın. Gerçekten sen, sadece soytarılık yapmak için yaratılmışsın. Utanmazlığın bundan daha fazlası olamaz. Şuna bir bakın hele! Oku hedef tahtası yerine duvara saplayan kimse benimle alay ediyor.

Hâlâ gülmekte olan Ferhad, arkadaşının damarına basmaya devam etti:

– Benim canım arkadaşım! Altın renkli sarı bayrak, bizim fedâkârlığımız ve gösterdiğimiz gayret sayesinde senin eline verildi. Eğer biz olmasaydık, çevgen oyunu müsabakasında tek başına ne yapabilirdin ki? Avda başarılı olmak da sadece iyi bir atıcı olmaya bağlı değildir. Şans, tesadüf, av hayvanlarının kaçma ve saldırma tarzını bilmek, çabukluk, uygun tuzak yerini seçmek, rüzgârın esiş yönünü dikkate almak ve diğer birçok meselelerden haberdar olmak avın gereklerindendir. Her atıcı iyi bir avcı değildir.

– Ve sen zavallı! Bütün bilgilerine ve uzmanlığına rağmen, sadece eti haram olan leş kargalarını ya da yaralı bir tavşanı veya kanadı kırık kuşları avlayabilirsin; bunu da ancak habersizce yapabilirsin. Seninle her ava gidişimizde avcılık konusundaki maharetlerin hep bu türden olmuştur.

Bu şakalaşmalardan sonra gençler evlerine gitmek üzere bahçenin çıkış kapısına doğru yola koyuldular.

26

AV

Hava latif ve çok güzeldi. Gün ağarmak üzereydi. Sırtında değişik oklarla dolu bir ok sadağı, zarif ve sağlam bir yay, ipekten bir kement ve küçük bir hançer olan çevik avcı, alaca renkli av köpeğiyle birlikte bir dağın eteğinden gür bir ormana doğru ilerliyordu. Bu avcının bindiği at, kibirli ve genç bir doru attı. Yularının boş olduğunu görür görmez kuşlar gibi uçmaya hevesleniyordu. Alaca renkli olması nedeniyle sahibi tarafından Pelenk şeklinde adlandırılan av köpeği, dik kulakları, geniş ağzı ve parlayan gözleriyle çekirge gibi daima hoplayıp zıplıyor ve en zayıf bir sese dahi kulak kesiliyor ve meraklı gözlerle etrafı araştırıyordu. Bu akıllı ve yerinde durmak bilmez hayvan öylesine çabuk ve hızlı hareket ediyordu ki, insan gözü onun bütün hareketlerini izlemekten acizdi. Bir fındık faresi gibi koşuşturmakta, etrafı koklamakta, gideceği yolu kontrol etmekte ve kaçan bir tilki hızıyla çevresinde gördüğü otları, çalıları ve ağaçları incelemekteydi. Kimi zaman sahibinden uzaklaşıyor, bazen de ona yaklaşıyordu.

Av yerine çok fazla bir mesafe yoktu. Avcı ağaçlık bir çevreden geçerken, ansızın köpeği Pelenk olduğu yerde donakaldı ve küçüklü büyüklü çalılardan oluşan bir çalılığa doğru bakmaya başladı. Köpeğin bu davranışları karşısında şaşıran avcı atından indi. Atının yularını bir ağaca bağladı. Yayını hazırladı. Ok sadağından kuşları avlamaya özgü zarif ve ince bir temren ve bir ok çıkarıp sessizce köpeğinin arkasından yürüdü. Bu yürüyüş elli adım kadar devam etti. Ansızın Pelenk işaret verdi. Sağ ayağını yukarı doğru kaldırdı ve geriye doğru kısa bir bakış attı. Sonra bir tarla faresi gibi şimşek hızıyla dikenlerle dolu bir çalılığa hücum etti. Göz açıp kapayıncaya kadar çalının altından bir kuş havalandı. Zavallı kuş henüz on beş metreden daha fazla havalanamadan avcının oku havada kuşa saplandı ve hayvan pat diye yere düştü. Güzel bir erkek sülündü. Avcı genç, onu köpeğin ağzından aldı. Başını kesti ve kuşun bir ayağını ipek kemerine bağladı. Sonra tekrar yürümeye başladı. Yarım saat kadar süren bir avlanmanın sonucunda ikisi erkek, biri dişi üç sülün avlamıştı. Genç avcı bu avlardan sonra tekrar çalılıkta avlayabileceği bir şeyler aramaya başladı. Ancak hiçbir şey bulamadı. Atına doğru giderken çalılıkta bir tilki, bir de tavşan avladı ve hepsini sırtına yükleyip atının yanına gitti. Atının yanına

vardığında avladıklarını atının terkisine bağlayıp atına bindi. Avın özel cazibesi ve harareti, genci daima akıllı ve yeni bir ava hazır olmaya teşvik ediyordu.

Avcının yolunun üzerinde bir çimenlik vardı. Çimenliğin kenarında birkaç tarla güvercini bir grup sığırcığın ortasında yem yiyorlardı. Sığırcıklar uzun uzun ötüyorlardı. Av köpeği hemen sığırcık ve güvercin sürüsüne saldırdı ve onları korkutarak uçurdu. Tam bu sırada avcı genç onların ortasına bir ok fırlattı. İki güvercin yere düştü. Güvercinlerden biri kanat bölgesinden yaralanmıştı ve kaçmaya çalışıyordu. Ancak Pelenk bir sıçrayışta güvercinin üzerine atıldı ve zavallı hayvanı ağzıyla kaptı. Diğer güvercini de ağzına alıp avcıyı beklemeye başladı. Genç avcı koşarak köpeğin yanına geldi. Yeni avları köpeğin ağzından aldı ve diğer kuşlar gibi onları da atının terkisine astı. Çimenlikten sonra avcının yolu üzerinde eski ve terk edilmiş bir havuz vardı. Burada orman sarmaşıkları yoğun bir şekilde dikenlerin dallarına dolanıp ağaçlara tırmanıyordu. Yerin alçak olması sebebiyle bu bölge bir bataklık durumundaydı ve çukur yerlerde yağmur suları küçüklü büyüklü gölcükler meydana getirmişti. Kuru ve yaş dallarıyla, yarık, yanık ve yarısı çürümüş gövdeleriyle yaşlı kızılağaçlar yabani dikenlerle ve çok sayıda küçük su birikintileriyle çevrilmişti. Metruk havuzun kenarında dar bir yol bulunmaktaydı. Avcı genç, bu patikadan yoluna devam etti. Bir süre bu şekilde yol aldı. Nihayet yolun sonuna ulaştı. Burada havuzun durumu değişiyordu. Bu noktada havuz el değmemiş, vahşi ve sık ağaçların manzarasına bürünüyordu. Kızılağaçların kalın gövdeleri yarıya kadar gölete gömülmüştü. Bataklığın yüzeyi diğer noktalardan daha karanlıktı. Baştan başa bütün bataklığı gizemli ve korkunç bir sessizlik kaplamıştı. Bu durum insanda korku ve heyecan meydana getiriyordu.

Av köpeği sahibinden birkaç adım önden gidiyor ve sürekli etrafı kokluyor ve araştırıyordu. Doğrusu bu korkunç ve karanlık muhitten korkmuş gibi görünüyordu. Hayvan aniden huysuzlanmaya başladı; ilkin durdu, sonra birkaç adım geriledi. Bir şeyden korkup ürkmüştü. Bu arada at uzun uzun kişnedi. Bir süre sonra da geçici olarak sakinleşti. Av köpeği hızla kenara çekildi ve kendisine çeki düzen verdi. Hayvan sürekli geri çekiliyor ve at da sürekli kişniyordu. Her ikisinin de ilerlemeye cesareti yoktu.

Avcı genç atını yularından sağa doğru çekti. Seri bir hareketle at biraz derin bir göletten geçti ve sık ağaçlarla kaplı ormanın dışına ulaştı. Bu sırada atın ve köpeğin korkma sebebi anlaşıldı. Bir yaban domuzu havuzdan

çıkıp yakındaki çimenliğe doğru gidiyordu. Yaban domuzu avcıyı gördüğünde tekrar bataklığa dönmek istedi; ancak bunun için geç kalmıştı. Avcı çevik bir hareketle ok sadağından iri bir ok çıkarıp yayına yerleştirdi ve kısa bir sürede ok yaban domuzunun sağ gözüne saplandı. Vahşi hayvan aldığı bu ağır ve sert darbe karşısında çok sinirlendi ve avcının üzerine atıldı. Bu sırada yakınlardan bir yerden bir adamın sesi duyuldu:

– Kaç, kaç!

Avcı en küçük bir korkuya kapılmaksızın yaban domuzunun hamlesi esnasında ok torbasından bir başka ok daha çıkarıp yayına yerleştirdi. Yaban domuzu avcının beş adım yakınına kadar geldiğinde avcı kendisine çeki düzen verdi. Atını sola doğru sürdü ve hızla yer değiştirdi. Böylece yaban domuzunun atıyla çarpışması tehlikesini savuşturdu. Avcı yarım daire şeklinde bir alanı tuttu. Yaban domuzu kendi etrafında şöyle bir döndükten sonra geldiği yere geri gitti. Bu sefer sahip olduğu bütün gücüyle hedefini süzdü. Sonra şimşek ve rüzgâr hızıyla avcıya saldırdı. Ancak bu vahşi hayvanın saldırı tarzını tanıyan avcı kaçmak yerine hayvana yanaştı. O vahşi ve yırtıcı hayvanın sağlam gözünü karşısına alınca gerili olan yaydaki oku bıraktı. Avcının fırlattığı ok doğruca yaban domuzunun sol gözünün ortasına saplandı. Gözünden oluk oluk kanlar akan kör domuz nara atmaya, avcıyı bulmak için sağa sola koşturmaya başladı. Bu haldeyken öylesine kızgındı ki, en güçlü yürekler bile bu hayvanın davranışlarını seyretmekten korkuya kapılırdı. Av köpeği uzak bir mesafeden hoplayıp zıplıyor, ancak yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Domuzun gözlerine iki ok isabet etmiş olmasına rağmen, o güçlü hayvan avcıyı bulmak için delirmişçesine her yana saldırıyordu. Domuzun bu çırpınışları arasında genç avcı ona bir ok daha fırlattı. Avcının fırlattığı ok, sert bir darbeyle domuzun alnına saplandı. Bunu müteakip her biri bir kulağına olmak üzere zavallı hayvana iki ok daha saplandı. Domuzun gözleri, kulakları ve alnı boydan boya kana boyanmıştı. Domuzun attığı naralar, artık dayanacak ve dört ayağının üzerinde duracak gücünün kalmadığını gösteriyordu. Genç avcı bu sırada domuzun iki gözünün tam ortasına bir ok daha fırlattı. Aldığı bu son darbeyle zavallı hayvan artık dengesini koruyamadı ve korkunç bir nara atarak yere yıkıldı. Genç avcı hâlâ atından inmemişti. Atının üzerinden, birkaç dakika yırtıcı hayvanın can çekişmesini seyretti. Artık yaban domuzunun yerinden kalkamayacağını anladığında, atından inip avının başına gitti. Bu sırada bir köylü uçları yukarıya doğru kıvrılmış uzun

bıyıklarıyla bir ağacın arkasından göründü ve doğruca gence doğru geldi. Bu adamın sağ omzunda ucu keskin bir balta asılıydı.

– Aferin genç, bin kere aferin sana!

Dudaklarının kenarında geçici bir gülümseme beliren Şehriyar karşılık verdi köylüye:

– Ne güçlü bir domuz ama! Dokuz canlı sanki!

– Siz bu civardaki çiftçilerin başından büyük bir belayı def ettiniz. Bu vahşi hayvanın bizim bahçelerimize ve tarlalarımıza ne zararlar verdiğini bir bilseniz. Biz ne yaptıysak bu hayvanın hakkından gelemedik. Şimdiye kadar bu bölgedeki çiftçilerden üçünü öldürdü. Bedenine hiçbir ok işlemiyordu.

Bu arada domuz hâlâ çırpınıyor ve can çekişiyordu. Şehriyâr'ın art arda fırlattığı oklar işini yapmış olmasına rağmen, hayvan yine de birkaç kez yerden kalkmaya çalıştı, ancak bunu başaramadı. Hayvanın alt çenesinde bulunan bir insanın parmağı uzunluğundaki iki keskin diş , iki hançer gibi ortaya çıkmıştı. Köylü gülerek devam etti konuşmasına:

– Bugün buranın köpeklerinin midesi bayram edecek. Çok lezzetli bir yemek ele geçirdiler.

– Senin bu bölgede tarlan mı var?

– Tarlam mı? Hayır, ben Şâvgân bağının bekçisiyim.

– Bu civarda bu isimde bir bağ yoktu, yeni olmalı.

– Evet, iki yıl kadar oluyor.

– Bu yöreden değilsin herhalde?

– Hayır, ben Etrek bölgesindenim; oradan buraya geldim.

– Ormanda ne işin vardı?

– İki gündür bizim yük katırımız kayıp, onu arıyorum. Bu arada ağaç da kesiyorum. Bina yapmak için kereste lazım oluyor.

– Bu Şâvgân necidir?

– Emîr Kâdir Merzbân'ın mübaşiridir kendisi.

– Emîr, Taş kalesindeki zindanda tutuklu değil mi?

– Evet, ama Emîr'in bu olup bitenlerden hiç korkusu yok. O güçlü bir adamdır ve bir an önce de özgürlüğüne kavuşacak.

Bu konuşmalardan sonra Şehriyâr korucuyla vedalaşıp atına bindi ve yola koyuldu.

* * *

Güneş tam tepedeydi. Öğle vakti olmasına rağmen, avcı genç hâlâ av peşindeydi ve canı avlaktan ayrılmak istemiyordu bir türlü. Bu zamana

kadar yaban domuzunun üstüne üç erkek sığırcık daha vurmuştu. Küçük bir çalılığa doğru gittiği bir sırada Pelenk bir kez daha kulaklarını dikti. Yaklaşık elli adım kadar öteden aniden küçük bir çığlıkla bir sığırcık havalandı. Genç, ok torbasından çıkardığı bir oku yayına yerleştirip süratli bir şekilde, korkan kuşa doğru fırlattı. Bu sefer avcının attığı ok hedefe isabet etmedi. Ancak av köpeği hızla avın peşinden koşuyordu. Sanki sahibinin oklarından hiçbirisinin hedefi şaşırmasını beklemiyordu. Genç avcı da köpeğin peşinden at sürüyordu. Bir nehre ulaştı. Düşünmeye fırsat bile bulamadan köpeğin peşinden nehrin öte yakasına atlayıverdi atıyla birlikte.

Olanca maharetiyle yüzünü ağaçların dallarından ve yapraklarından korumaya çalışıyordu ve bu halde atının boynuna doğru eğilmişti. Burada nehrin otlaklardan ve sazlıklardan ayırdığı bir bağ vardı. Kulaklarını öylece havaya dikip sığırcığı takip eden av köpeği bağın içinde bir süre koştuktan sonra ansızın sıçradı ve olduğu yerde durdu.

Çok korkmuş olan kuş, o noktada yere düşmüştü. Genç avcı aceleyle atından atladı ve avını köpeğin ağzından aldı. Henüz canlı olan ve can korkusuyla titreyen güzel bir erkek sığırcıktı. Avcının oku sığırcığın sol kanadını hafifçe sıyırıp geçmişti. Kuşun yere düşmesi korkudandı, ok yarasından değil. Şehriyâr sevinçle bağırdı:

– Ah, Allah’ım! Canlı, ne iri, ne kadar da güzel!

Biraz uzakta yosunlarla örtülü büyük bir kayanın kenarında bir karaağaç vardı. Bu ağaç sık dalları ve yapraklarıyla pınarım tamamını gölgelemişti. “Burası Taşpınar” diye söylendi genç avcı.

Büyük bir kayanın altından duru ve berrak bir pınar akıyordu. Suyun aktığı güzergâh üzerinde renkli çakıl taşları gözüküyordu. Genç, atını bir ağacın dalına bağladı. Sonra kuşağından ince bir tasmayı açıp köpeğinin boynuna taktı. Tasmanın ucunu atının üzengisine doladı. Canlı sığırcığı da bir ip parçasıyla bir çalıya bağladı ve çeşmeye doğru gitti. Ayaklarından çizmelerini ve çoraplarını çıkardı. Kollarını sıvadı, şalvarının paçalarını dizlerine kadar çekti. Elini, yüzünü ve ayaklarını yıkadı. Avuçlarıyla çeşmeden birkaç yudum su içip susuzluğunu giderdi. Bir şarkı mırıldanmaya başladı. Bir süre çeşme boyunca suyun içinde yürüdü. Ardından atının ve köpeğinin yanına gitti. Her ikisi de yorgundu. Üstelik bir şeyden rahatsızlık duyuyor gibi bir halleri de vardı. At sürekli kişniyor, köpekse huzursuzlanıp duruyordu. Zavallı hayvan devamlı havaya sıçrıyor ve uluyordu.

“Önce ben, sonra siz” dedi genç avcı. Çünkü hayvanların her ikisi de terliydiler.

Atın terkisini çözdü ve avlarını yere indirdi. Sonra her ikisini de pınara götürüp suladı. Atın ayaklarına ve karın altına su atarak yıkadı. Bu arada köpeği de suyun içinde oynuyor, ayaklarını çırpıyordu. Suyun serinliğinden büyük haz duyduğu belli oluyordu. Ancak dikkati devamlı canlı sığırcık kuşuna yönelikti. Gözlerini kuşun bağlı olduğu noktadan bir an bile ayırmıyordu.

Köpek birdenbire geri döndü ve biraz önce içinden geçtikleri bağın ormanlık noktasına bakmaya başladı. Hayvan havlıyor ve hareketsiz bir halde hep aynı noktaya bakıyordu. Hayvanın birdenbire dikkat kesilmesinin sebebini anlayamayan genç avcı köpeğin gözlerini diktiği noktaya doğru bir bakış fırlattı. Orada, ağaçların dallarından bir bölümü kımıldıyordu. Sanki birisi elleriyle dalları ileri geri hareket ettiriyordu.

Tam bu sırada bir kızın zarif sesi duyuldu:

– Hey!... Kimsin? Burada ne yapıyorsun?

Genç avcı yüksek sesle cevap verdi genç kıza:

– Allah’ın kuluyum. Sen kimsin? Sen burada ne yapıyorsun?

– Bağa girmek için kimden izin aldın?

– Avımın peşinden geldim. Ayrıca sizin bağınızı da ne yedim, ne de götürdüm.

Bu sırada dalların ve yaprakların arkasından iki genç kız belirdiler ve bir solukta pınara, genç avcının yanına ulaştılar. Kızlar meraklı bakışlarla genç avcıyı, atını ve köpeğini süzüyorlardı. Bir ara bakışları sürekli kanat çırpan sığırcığa ilişti. Kızlar için gördükleri bu şeylerin tamamı yeniydi. Dış görünüşünden diğerinin hizmetçisi veya cariyesi olduğu belli olan kız sordu:

– Bağa nereden girdin? Atını buraya nasıl getirdin?

– Nehrin üzerinden atladım.

– Nehrin üzerinden atladın, öyle mi? Nehrin üzerinden nasıl atladın? Yoksa senin atın bir kaplan mı?

– Hayır, kaplan değil. Ancak kaplan benim bu köpeğimin adıdır ki, benim atımın sıçramada kaplandan aşağı kalır bir yanının olmadığını görüyorsunuz.

Bu ana kadar suskun kalmış olan diğer kız, gönüllere ferahlık veren bir ses tonuyla sordu:

– Siz gerçekten avcı mısınız?

Kızın olağanüstü güzel ve çekici yüzüne dalıp giden avcı, birden irkildi ve kekeleyerek cevapladı bu soruyu:

– Gördüğünüz gibi, ee-evet!...

– Şu güzel sığırcığı canlı mı yakaladınız?

– Evet, benim okum onun kanadını sadece biraz sıyırmış.

Güzel kız sevinçle gülümseyip yanındaki kıza seslendi:

– Ah!... Meryem bak, ne kadar güzel bir kuş! Ne kadar uzun bir kuyruğu var; altın sarısı hem de!

Ardından nazlı kız dizlerinin üzerine çöktü ve bir an olsun sakinleşmek bilmeyen sığırcığı seyre koyuldu. Sonra diğer avları da dikkatle gözden geçirdi ve kendisine üzgün bir hal takınıp yerden kalktı ve genç avcıya şöyle dedi:

– Gerçekten acımasızlık. Bu güzel ve zararsız kuşlar ne suç işlediler? Bunlar bizim ormanlarımızın süsüdürler. Onları böyle katletmeniz üzücü. Siz bu işten ne zevk alıyorsunuz? Acaba bu suç değil mi?

Genç avcı şaşkınlık ve utançla kızın güzel yüzüne bakakalmıştı. İlk defa gül yaprağının yumuşaklığındaki bir yüzü, çekik kaşları, iri ve siyah gözleri ve uzun kirpikleri olan bir gökyüzü meleğine düşmüştü gözü. Dudakları kırmızı bir gül goncasının tebessümü gibi zarif ve çekiciydi bu melek yüzlü güzelin. Özenle örülmüş olan siyah saçlarını miskten bir ay hâlesi gibi omuzlarının üzerine dökmüştü. Genç kız kirpiklerini sürekli kırpıyordu. Sesindeki ahenk, musiki en güzel nağmeleri kadar saf ve latifti. Üzerinde açık erguvanî renkte bir elbise, ayaklarında altın renginde deri kadın çizmeleri vardı. Boynuna mor renkli ipek bir mendil bağlayıp boğazının altına düğümlemişti. Belinde birbirinin içine geçmiş halkalarıyla altın ve gümüş sikkelerden bir kemer görülüyordu. Birer atlayarak altın ve gümüş sikkeleri birbirine çengelleyip ince bir zincirle bağlamışlardı. Kemerin kancası tek parça sedefti. Ortasında da tıraşlanmış ve parlak lâlden bir yüzük taşı ışık saçıyordu. Saçlarına, uzaktan yarım bir taca benzeyen beyaz ve kokulu yasemin çiçekleri takmıştı. Kulaklarına ise altından ince zincirli, iki yuvarlak inci asmıştı.

Avcı genç, karşısındaki ay yüzlü meleğin; ilk defa gördüğü genç kızın güzelliğini seyre dalıp gitmişti. O, Ziyârî ülkesinde, hatta baştan başa bütün İran’da böyle ay yüzlü bir güzelin bulunacağına asla inanmıyordu.

Genç kız, avcının kendisini seyrettiğini fark edince tekrar sordu:

– Gerçekten siz bu güzel ve günahsız kuşlara acımıyor musunuz? Niye cevap vermiyorsunuz?

– Niye acıyayım, sevgili bayan? Ben avlanmayı seviyorum. Benim en iyi eğlencem bu. Hiçbir kanunda avlanmak yasak değil ayrıca. Eğer hayvanları ve kuşları öldürmek acımasızlık ise bu kuralın her yerde ve bütün canlılar için uygulanması gerekir. Ben onca zahmete, çölün sıcağına, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa ve can tehlikesine rağmen, spor, eğlence ve atış için avlanıyorum. Ancak siz her gün sofranızın başında kebap yapılan bu kuşları afiyetle yiyorsunuz ve hiçbir zaman da bu kuşları öldürüp pişirip sofranıza getirdiklerini düşünmüyorsunuz. Söyleyin bakalım; hayvanı evde, mezbahada ya da avlakta öldürmenin böylelerinin ne farkı var? Zaten gençleri savaşa ve vatan savunmasına hazırlayan tek spor da avdır. Eğer gençlerimiz ve erkeklerimiz avlanarak, ata binerek, çeşitli sıkıntılara ve zorluklara katlanarak, açlığa, susuzluğa ve yorgunluğa tahammül ederek ve canlarını tehlikeye atarak tecrübe kazanmaz ve savaşa hazır bir hale gelmezlerse, bir avuç tembel ve canına düşkün insanlar haline gelirler. Savaşta, düşman ülkeye hücum ettiğinde ellerinden bir şey gelir mi? Siz erkeklerin ve gençlerin tecrübesi sayesinde bu huzur ve güvene sahipsiniz; aksi takdirde özgürlüğü sadece rüyanızda görürsünüz. Ben ve siz başkalarının kölesi, hizmetçisi veya cariyesi oluruz. Acaba sizce doğru söylemiyor muyum?

– Suçsuz hayvanları katletmek için gerçekten iyi bir bahane uydurmuşsunuz. Bana göre, hangi şekilde olursa olsun hayvanları katletmek insanlığa ve mürüvvete sığmaz. Eğer bütün gençler savaşa hazır olmak gibi bir bahaneye sığınıp avlanmaya başlar ve bu canlıları katlederse, artık kuş ve hayvan kalmaz ortalıkta. Kendi pehlivanlığınızı veya gücünüzü bu hayvanların üzerinde deneyip onları öldürmek yerine, atış meydanlarında veya cansız hedeflerde denemenizin ne sakıncası var? Eğer doğru söylüyorsanız zavallı köylüleri canından bezdiren ziyânkâr yaban domuzlarını avlamaya gidin. Bu zararsız ve günahsız kuşları avlamanın hünerle ne alakası var?

– Tesadüfen yarım saat kadar önce bu bağın yakınında oldukça güçlü bir yaban domuzu öldürdüm; çok iri ve tehlikeliydi.

– Tek başınıza mıydınız, yoksa hep birlikte mi bu hayvanı avlamaya gitmiştiniz?

– Yalnız başınaydım. Oklarım gözlerine, alnına ve iki kulağına öyle gömüldü ki, büsbütün şaşırıp sersemledi ve yere düştü. Uzun dişleriyle beni ve atımı parçalamak için çok çalıştı, ancak bana yaklaşmasına fırsat bile vermedim. Şimdi bu korkunç hayvanın leşi eski havuzun orada, bataklığın

yanında duruyor. İsterseniz gidip görebilirsiniz. Ağaç kesmek ve atını aramak için ormana geldiğini söyleyen ve bu tehlikeli hayvandan korktuğu için bir ağacın üzerine çıkan bir köylü de bu sahneyi, yani benim domuzla savaşımı seyrediyordu.

– Bu köylünün uzun bıyıkları var mıydı?

– Olmaz olur mu? Elbette vardı. Ayrıca Emîr'in bahçıvanı olduğunu söylüyordu.

– Doğru, o adam bizim korucumuz, bu kızın babası yani.

Bu sırada genç kız, avcının avladığı kuşlara, tavşana, tilkiye, atına ve köpeğine bakıp sürdürdü konuşmasını:

– Öyleyse siz avlanmayı suç olarak kabul etmiyorsunuz.

– Asla! Ben avı sadece bir erkek eğlencesi ve bir spor olarak görüyorum.

– Eğlence mi? Siz ve sizin gibiler, suçsuz ve çoğunlukla savunmasız hayvanların kanını döküyor; bu dilsiz canlıların da bir canının, kendi dünyalarında bir ailesinin ve yavrusunun olduğunu, sizin acımasızlıklarınızı bir bir sayıp dökememeleri dışında hiçbir konuda sizden aşağı kalır yanlarının olmadığını düşünmüyorsunuz.

– Öyleyse, buna göre bizim, kuşlardan ot yiyenlere kadar bütün hayvanların yeryüzünün tamamını doldurmalarını ve biz insanlar için yaşayacak bir yer kalmamasını durup seyretmemiz gerekir. Bütün tarlaları, bağları ve bahçeleri harap etsinler, çiftçilerin onca emekleri ve çektikleri onca zahmet boşuna gitsin. Örneğin bu tavşan, taze fidanları ve çiftçilerin bostanlarını yok etsin ve hiç kimse de ona bir şey yapmasın. Veya şu haramzâde tilki, diğer tilkilerle birlikte Gurgan'daki bütün tavukları, horozları ve diğer kuşları afiyetle yesin. Buna karşılık biz hiçbir şey yapmayalım ve sadece olup biteni seyretmekle yetinelim. Öyle mi? Bunların hepsi bir yana; kızarmış bir tavuğu sofranıza getirdiklerinde bu hayvanseverlik duygularının sizde yine de uyanıp uyanmadığını söylemediniz daha.

– Sizin hem avcı, hem de bir filozof olduğunuz belli oluyor. Sizin sıraladığınız bu güçlü delillerle vay çaresiz hayvanların haline!

Bu sırada uzaktan, yüksek sesle bağıran bir adamın sesi duyuldu:

– Meryem... Hey Meryem!

Kızlar birkaç saniye sese kulak verdiler. Sonra güzel kızın arkadaşı şirin bir gülümsemeyle şöyle dedi:

– Başınıza dert açmamak için bir an önce buradan gidin.

– Hangi aileden olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Adınız nedir?

– Artık bu kimseyi ilgilendirmez. Başınızı belaya sokmadan yüklerinizi ve atınızı alıp bağdan çıkınız. Acaba babamın sesini duymadınız mı? Eğer sizi burada görürse çok fena olur. Ayrıca bundan sonra da kesinlikle bu bölgeye gelmemelisiniz. Duydunuz beni değil mi?

– Duydum. Ancak benim kimseden korkum yok. Eğer bağdan çıkmazsam bana ne yaparlar? Asmazlar herhalde!

Kızcağız güzel hanımefendisiyle birlikte gencin yanından uzaklaşırken, bir taraftan da konuşmaya devam ediyordu:

– Asmasına asmazlar da, afiyetle adamakıllı bir dayak yersiniz.

Genç avcı, güzel kıza eliyle veda etti:

– Görüşmek ümidiyle!

Güzel kız işveli bir edayla karşılık verdi genç avcıya:

– Kıyamette!

Ve kızlar kuşlar gibi bağın içlerine doğru koştular. Bu arada Meryem birkaç kez bağırdı:

– Geldik baba, Geldik!

27

GİZEMLİ HASTALIK

Bağdaki ağaçların ardından bir ses duyuldu. Bu, korucunun sesiydi. Adamın gözü, daha önce karşılaştığı genç avcıya ilişince biraz şaşırmış bir halde konuşmaya başladı:

– Aha.. Bizim kahraman avcımız. Peki burada ne işin var?

– Avım buraya düşmüştü, onu almaya geldim.

– Avının peşinden kendin geldin öyle mi?. Peki atını niye getirdin? Yoksa nehri ve bağın sınırını görmedin mi?

– Gördüm elbette. Atımla birlikte nehrin üzerinden bu tarafa atladım.

– İlginç! Hiç vakit geçirmeden bu bağdan çık. Burası gezinti ve av yeri değil.

– Öyleyse gel, yardım et de, avları atımın terkisine bağlayalım.

– Ben gelmeseydim ne yapacaktın? Hem ben kimsenin hizmetçisi değilim.

– Hizmetçi istemedim, zor durumdayım. Ayrıca bahşiş de veririm sana.

Korucu bahşiş sözünü duyunca birden yumuşayıverdi:

– Bağışla, yardıma hazırım.

Biraz önceki küstahça konuşan adam yumuşayıp nazikleşmişti.

– Başka şeyler de mi avladınız? Siz gerçekten yetenekli bir okçusunuz. Bu ellere ve kollara aferin! Ancak sanki bir rahatsızlığınız var gibi. Niye renginiz böyle uçmuş?

– Bilmiyorum, başım ağrıyor. Herhalde ateşim var.

– Güneşin altında çok yol yürüdüğünüz içindir. Hiçbir zaman terli bedeni yıkamamak gerekir. Siz kesinlikle soğuk almışsınız.

– Öyle olmalı. Gel, yardım et de avları atın terkisine bağlayalım.

– Başüstüne, hemen geliyorum.

Avları atın terkisine yüklerlerken genç avcı, korucuyla konuşmaya devam etti:

– İki yıl öncesine kadar bu pınar kimsenin bağında ve mülkünde değildi. Ben de bu bölgeye o zamanlar daha az geliyordum.

– Daha önce de söyledim. Bu bağın iki yıllık bir geçmişi var. Burayı ikibuçuk yıl önce satın aldılar. Buranın tamamı ormandı. Ormanları yaktık. Ağaçların köklerini çıkardık. Ancak bu pınara ve etrafındaki ormana el sürmedik.

Bu sırada avların atın terkisine bağlanması işi bitmişti. Genç avcı belli belirsiz bir sesle inledi. Kendinde daha fazla ayakta duracak güç bulamadığı için yere oturdu. Bütün bedenini bir tür rehavet ve gevşeklik kaplamıştı. Sanki içinde bir ateş yakmışlardı. Gencin bu durumunu gören korucu kuşkulu bakışlarla sordu hemen:

– Ne oldu? Niçin oturdunuz?

– Halim çok kötü. Ata binebilecek durumda değilim. Canım yere uzanmak istiyor. Bununla birlikte bir an önce buradan gitmeye mecburum. Bana yardım et, belki eve gidersem kendimi toparlarım.

– Buyrun, atınız hazır. Ancak bu sığırcık yolda ölecek. İzin verin, başını keseyim. Bir sığırcık hiçbir zaman ehlileşmez. Bu güzel kuşa bakmak çok zahmetli ve zordur. Güçsüz bir hayvandır.

– Tamam, başını kes o zaman. Ben bu ateşli halimle onu kucaklayıp eve götüremem.

Korucu bir çakıyla kuşun başını kesti. Sonra boynunu pınarda yıkadı ve onu atın terkisine, diğer avların yanına bağladı.

Bu arada genç avcı korucuya bir soru sordu:

– Bu kızlar bağda ne yapıyorlar?

Korucu merak ve şaşkınlık içinde cevapladı onun bu sorusunu:

– Nasıl? Yoksa siz onları gördünüz mü?

– Evet, ama kim olduklarını bilmiyorum. Burada ne yaptıklarını söylemediler.

– Biri benim kızım. Diğeri, yani erguvanî renkte gömlek giymiş olan güzel kız da Emîr’in kızı. Ancak elim eteğinizde. Sakın ola ki, Emîr’in kızını burada gördüğünüzü kimseye söylemeyin. Bu başınıza büyük bir dert açar.

– Emîr Kâdir Merzbân’ın kızı mı?

– Evet, evet. Fakat çok dikkat edin, çünkü tehlikelidir.

– Nasıl? Niye tehlikeli ki? Yoksa Bağdat Halifesi’nin kızı mı?

– Keşke Halife’nin kızı olsaydı.

– Pekâlâ, adı nedir?

– Adı mı?... Eğer annesi kızının yabancı bir adamla konuştuğunu anlarsa benim başımın derisini yüzer.

– Korkma. Hiç kimse bu olaydan haberdar olmayacak. Ayrıca biz tesadüfen birbirimize rastladık. Ben sığırcığın peşinden bağa girmiştim; Biraz önce başını kestiğin sığırcığın. Elimi ve yüzümü yıkarken birden

kızlarla karşılaştım. Onlarla birkaç kelime konuştuk ve senin sesini duyduklarında da gittiler.

– Ne sordular? Ne söylediler size?

– Hiç. Avdan sözettik. Canlı sığırcığı beğendiler. Avları seyrettikten sonra bana hemen bağdan çıkmamı söylediler. Hepsi bu.

– Siz Gurganlı mısınız?

– Evet.

Bu sırada genç elini cebine götürdü. Cebinden dört gümüş sikke çıkarıp korucuya verdi ve sikkeleri verirken de şöyle dedi:

– Bu gümüş sikkeler senin bahşişin. Eğer istersen bunlara altın bir sikke de eklenir. Emîr'in kızının adını bana söyle. Bak bu da karşılığında alacağın altın sikke.

Altın sikkeyi görünce gözleri fal taşı gibi açılan korucu gülümseyerek alçak sesle şöyle dedi:

– Emîr'in kızının adı... Adı Nâzenîn'dir. Emîr onu iki gözü gibi sever. Zaten ondan başka çocuğu da yok. Annesi Mâhcebîn hanım ve kızı dolaşmak ve hava almak için dün buraya, mübaşirlerinin bağına geldiler. Sizin burada Emîr Kâdir'in kızıyla görüşmeniz gerçekten ilginç bir tesadüftü.

– Şehirde nerede oturuyorlar?

– Ne olur bu aile hakkında daha fazla soru sormayın. çok tehlikeli bir konu. Hem sizin, hem de benim için.

– Neden korkuyorsun birader? Periler şahının kızı değil ya!

– Periler şahının kızı değil, ama lakabı Etrek Kaplanı olan bir adamın kızı. Emîr gerçekten yırtıcı bir kaplan gibidir.

Genç avcı yeniden inlemeye başladı. Durumu gittikçe kötüleşmeye başlamıştı. Korucunun tehditlerini daha fazla dinleyecek sabrı kalmamıştı. Yüzü kızarmış ve bedenini sebebi belirsiz bir ateş basmıştı. Ateş saçan gözleri yorgunluktan ve derûnî bir iltihaptan dem vuruyordu. Sürekli esniyor ve inliyordu. Sabırsızlıkla etrafına, sonra da korucunun yüzüne baktı. Korucunun, Emîr'in evinin bulunduğu yeri söylemekte tereddüt ettiğini görünce, o hasta haline rağmen onu rahatlatma gereği duydu:

– Söyle, korkma. Bu konu seninle benim aramda kalacak.

Genç avcının bu rahatlatıcı sözlerine rağmen, korucu açık bir cevap vermek istemiyordu. O, hilekâr bakışlarla genç avcıyı süzüyordu. Yapmacık bir korkuya bürünmüştü ve kendini cevap vermeye istekli değilmiş gibi

gösteriyordu. Avcı onun bu inatçılığını gördüğünde tekrar elini cebine götürdü ve oradan iki altın sikke daha çıkarıp korucuya uzattı:

– Gel, bu iki sikkeyi de al. Bu parayla kızın için güzel bir elbise satın alırsın. Görüyorsun; benim durumum bundan daha fazla beklememe izin vermiyor. Bu tahkikatları şehirde de yapabilirim. Ancak vefalı ve hoş sohbet bir adam olduğunu gördüğüm için arkadaş olalım istedim. Elbette bu sikkelerin de senin yanında hiçbir değeri yok!

Korucu tevazu ile eğildi ve yapmacık bir edayla gülümseyip karşılık verdi:

– Bu büyüklük karşısında insan sizin için canını bile tehlikeye atmaya hazır olur. Kızımdan duyduğuma göre, Mâhcebin ve kızı bir yerlerden gelecek bir haber bekliyorlarmış. Hanımın evi Gurgan'da, Çınar mahallesinde, Şâygân bahçesindedir. Bu görkemli ve güzel bahçeyi Emîr'in mübaşiri Mansûr Şâygân birkaç yıl önce satın almış. Şu anda da Emîr'in eşi Mâhcebîn hanım ve kızı orada oturuyorlar. Gurgan'a geldiğinde Emîr'in kendisi de orada kalıyordu.

Genç avcı, fısıltıyla bu isimleri tekrar ediyordu:

Çınar mahallesi, Şâygân bahçesi...

Ardından korucunun yardımıyla yerden kalktı ve atının yularından tutup yola koyuldu. Buğday tarlasının ve yeni ekilmiş bir fidanlığın kenarından geçti. Nehrin kıyısında bitmiş olan birkaç söğüt ağacının gölgesinde ağaç bir kapı ve bir köprü vardı. Korucu bu kapıyı açtı. Genç avcı köprünün öbür tarafına geçtiğinde korucunun da yardımıyla atına binip bağın kenarındaki patika yoldan şehre doğru yola koyuldu. Genç avcı atın dizginlerini tutamayacak kadar rahatsız olduğu için korucu atın yularını eyerin ön halkasına taktı ve hareketi atın kontrolüne bıraktı. Akıllı doru at da sahibinin rahatsızlığını ve güçsüzlüğünü anlamış gibi kısa ve yavaş adımlarla şehre doğru yola koyuldu.

Öğle vaktinin üzerinden yaklaşık bir saat geçmişti. Güneş tam tepedeydi ve bunaltıcı bir sıcak vardı. Evcil ve yabanî hayvanlar gün ortasındaki bu sıcaklığın şiddetinden gölgeliklerin altına sığınmışlardı. Şehre bağlanan köy yolunda doru bir atın toynak sesinden ve bir de ovadaki cırcır böceklerinin durmak bilmeyen monoton musikisinden başka bir şey duyulmuyordu. Cırcır böceklerinin çıkardığı sesler, doru bir atın ayak seslerine karışıyordu.

* * *

Şehriyâr'ın av arkadaşları öğlenin üzerinden iki saat geçene kadar buluşma noktasında Şehriyâr'ı beklediler. Ancak Şehriyâr'dan hâlâ bir

haber yoktu. Artık onun buluşma yerine gelmeyeceğine kanâat getirdiklerinde yemeklerini yediler. Yemekten sonra bir süre dinlenip ikindiye doğru tekrar avlanmaya başladılar. Güneşin batmasına yakın şehre döndüler. Şehriyâr'ın buluşma noktası olan taş pınara neden gelmediğini soruşturmak üzere doğruca Servistan bağına gittiler.

* * *

O gün öğleden sonra saat 3'e doğru Şehriyâr'ın köpeği şaşkın bir halde bağın ahırına girdi ve aynı anda bağın kuzeydoğusundaki giriş kapısında bir atın kişneme sesi duyuldu. Seyis, Şehriyâr'ın doru atının sesini hemen tanıdı ve kapıya koştu. Şehriyâr bahçenin dış duvarının yanında atından indi. Kendinden geçmiş ve baygın bir haldeydi. Durumu hemen annesi Şehbânû'ya haber verdiler. Zavallı kadın korku ve telaş içinde oğlunun yanına koştu. Gencin yüzü güneşten yanmış ve dudakları susuzluktan çatlayıp kurumuştu. Bedeni ateşler içindeydi. Ağzının kenarında ince bir köpük göze çarpıyordu. Şehbânû ciğerparesi oğlunu bu halde görünce feryat etmeye başladı:

– Aman... Allah'ım! Oğlum, oğlum!... Senin başına ne gelmiş böyle? Allah'ım sen acı!

Hizmetçilerden dördü koşup Şehriyâr'ı yerden kaldırdılar ve bağın içine götürdüler. Şehbânû göz nuru biricik evlâdını muayene etmesi için hiç vakit geçirmeden baştabibe haber gönderdi ve hemen gelmesini söyledi.

* * *

Şehriyâr'ın av arkadaşlarının açıklamaları Şehbânû'nun bildiklerine fazla bir şey eklemedi. Onların, arkadaşlarının başından nelerin geçtiği konusunda hiçbir bilgileri yoktu ve annesinin art arda sıraladığı sorulara da hiçbir cevap veremediler. Zavallı gencin bütün bedeni ateşler içinde yanıyordu; kimi zaman da inliyordu. Ancak bir kelime dahi konuşacak gücü yoktu. İlaçlı suyla ayaklarını yıkamaları ve tabibin müdahalesi sonunda Şehriyâr'ın ateşi biraz olsun düşmüştü. Ancak hastanın içindeki gizli heyecan ve derûnî iltihap hafiflemiyordu bir türlü. Nabzı hâlâ hızlı hızlı atıyordu. Kalbi rahatsızdı ve alışılmıştan daha hızlı çalışıyordu. Bütün bu belirtiler, ani bir olayın onun damarlarına ve sinirlerine etki ettiğini ve gencin yaşama gücünü tümüyle azalttığını gösteriyordu. Baştabib güneş çarpmasının, aşırı yorgunluğun ve terliyken su içip bedenini yıkamasının bu hastalığa sebep olduğuna inanıyordu. Ancak uyguladığı tedavi yönteminden hiçbir sonuç alamayınca ve gencin ateşi bir türlü düşmeyince, hastanın annesine belli etmese de yanıldığını anladı. Tabibin asıl endişesi bu ani

hastalığı ve neyi olduğu konusunda hastanın kendisinin hiçbir açıklama yapamamasından kaynaklanıyordu. Tabib o zamana kadar bu tür bir hastayla hiç karşılaşmamıştı.

Tıp tarihinde tabibler, kimi zaman hastalığın belirtilerinin başka hiçbir hastalıkla uyuşmadığı ve bu yüzden de teşhis ve tedavide aciz kaldıkları birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Tıbbın büyük üstadı Râzî şöyle demektedir:

> “*Tıp, sonu ve bitim noktası olmayan bir ilimdir. Onun sınırsız hakikatleri ve gizemleri asla idrâk ve keşfedilemez.*”

Şehriyâr’ın hastalığı da bu ender rastlanan hastalıklardan biriydi.

28

ÜMİTSİZLİK

Şirazlı tüccarın cenazesinin mezarlıktan şehre getirilmesi, tedavi edilip yeniden hayata döndürülmesi, baştan başa bütün başkentte bir gürültü koparmıştı. Bu olay bütün meclislerde, evlerde, çarşıda ve pazarda övgüyle tekrar tekrar anlatılıyordu. Herkes kendi anlayışına ve bilgilerine uygun olarak bu konudaki görüşünü açıklıyordu. Bütün bu olup bitenlerin sonunda da başta şehir baştabibi olmak üzere Gurgan'daki tabiblerin tamamı, şehir halkının acımasız ve sert eleştirilerinin sabit hedefi haline gelmişlerdi. Bir şekilde şehrin tabiblerinden incinmiş veya zarar görmüş olanlar, hemfikir olmuşlar; tabibleri kötülemeye, onların aleyhinde konuşmaya ve halkın düşüncelerini tabibler aleyhine harekete geçirmeye başlamışlardı. Hatta birkaç yerde hastalarla tabibler arasında ihtilâflar ve tartışmalar bile çıkmıştı. Tabiblerin muayenehaneleri günden güne boşalmaya ve insanlarda tabiblere karşı bir kötümserlik ve öfke duyguları uyanmaya başlamıştı. Elbette bütün bunlar tabiblerin çıkarlarına ve iyi şöhretlerine çok zarar veriyordu. Dört bir yandan hastalar akın akın Buhâralı tabibin ikamet ettiği kervansaraya gelmekte, bu İsâ nefesli tabibi görmek için sıraya girmekteydi. Ebû Ali de hastaları tedavi karşılığında hiçbir ücret almadığı için günden güne hastalarının sayısı artıyordu.

Bütün bu olaylar, Gurgan tabiblerinin yabancı tabibin aleyhinde faaliyetlere girişmelerine sebep oldu. Onlar Buhâralı tabibi alt etmek için haklı bir bahane bulamadıklarından, çaresiz başka bir yola başvurdular. Diğer tabiblerden daha fazla halkın öfkesine ve serzenişine maruz kalan şehir baştabibinin tahrikiyle onun yardımcılarından birkaçı bir konuyu bahane edip Ebû Ali'yi şikâyet etmeye, mümkün olan her yolla onu yenmeye, adını kötüye çıkarmaya ve şehirden kovmaya yardımcı olacak tedbirleri almaya karar verdiler. Şehir tabibleri şûrâsının ve tabiblik sınav heyetinin başkanlığını yapan baştabib, Ebû Ali'nin tahsil belgelerinin ve tababet izninin olmamasını bahane ederek, yüksek saltanat şûrâsından, onu çağırıp gerekli belgeleri ve tabâbet iznini talep etmelerini arz etti.

Bu olay Ebû Ali'nin Gurgan'a gelişinin dördüncü günü gerçekleşiyordu. Bu arada Şehbânû da şehir baştabibinin ve şehrin tanınmış diğer tabiblerinin, hatta sarayın özel tabibinin bile biricik oğlunun hastalığını teşhis ve tedavi konusunda hiçbir şey yapamadıkları için Gurgan saltanat

şurasına bir şikâyet mektubu teslim etti. O bu mektubunda, Emîr Menûçehr'den bu konuda şahsen hakemlik yapmasını ve oğlunu muayene eden tabiblerin, sahip oldukları onca iddialarına rağmen, nasıl Şehriyâr'ın hastalığını teşhisten aciz kaldıklarını araştırmasını rica ediyordu. Onun bu şikâyeti, şehrin bütün tabiblerinin yeni gelen tabib aleyhinde birleştiklerini haber aldığı sırada gerçekleşti. Tabiblerden dolayı gönlü incindiği için, annelik içgüdüsüyle ve hastayı ziyaret edenlerin tahrikiyle tabiblere karşı cephe aldı. Zira Şehbânû'yu teselli etmek için gelenler, annenin üzüntü veren durumunu, daimî ızdırab ve perişanlığını görünce ona acımakta, bir yandan onu teselli ederken, bir yandan da şehrin tabiblerini tenkit etmekte, onun tabiblere duyduğu nefreti büsbütün alevlerdirmekteydiler. Gurgan saray ricâlinin hanımları, şehir baştabibinin ve meslektaşlarının tıp alanında yeterli bilgiye, maharete ve uzmanlığa sahip olmadıklarına ve tabâbetle iştigâl selâhiyetinden yoksun olduklarına inanıyorlardı.

Bu olup bitenler karşısında Gurgan saltanat şûrâsı Ebû Ali'yi huzura çağırmak ve tabiblerin şikâyetini çözümlemek için karar alma konusunda tereddüde sahipti. Zira şehirdeki muhtelif halk tabakaları da yeni gelen tabibi korumaya başlamışlar ve onu toplumun sâdık ve fedakâr bir hizmetçisi, bilgili, becerikli ve hiçbir bir beklentisi olmayan bir tabib olarak tanımışlardı. Bu özellikler Gurgan'daki yerli tabiblerden hiçbirisinde bulunmamaktaydı.

* * *

Genç hasta hâlâ komadaydı. On beş gündür devam eden hastalık nedeniyle bütün gücünü yitirmişti. Ona ne bir şey yedirebiliyorlar, ne de tabiblerin talimâtlarını uygulayabiliyorlardı. Sadece her gün çok az miktarda meyva suyunu binbir güçlükle ağzına döküyorlardı. Bu yüzden o güçlü ve kara yağız gençten, bu gizemli ve mel'ûn hastalığa yakalanmasından bu cılız zayıf bir beden dışında hiçbir şey kalmamıştı. Tabiblerin tedavisinden ümidini kesen talihsiz anne gözyaşı dökmek, ağlayıp inlemek ve saçını başını yolmak dışında hiçbir şey yapamıyordu

Bu iki hafta boyunca geceleri sabaha kadar iki gözünün nuru oğlunun baş ucunda uyanık oturmuş ve geceler boyu gözyaşı dökmüştü. Hizmetçilerin biri gidip biri geliyordu ve hepsinin huzuru bütünüyle kaçmıştı. Cariyeler zavallı anneyle birlikte gözyaşı döküyorlardı. Tabibler birbirinin ardı sıra hastayı muayene etmeye gelmekte ve her gelen birtakım talimâtlar verip gitmekteydi. Ancak tedavilerin tamamı sonuçsuzdu. Çoğunlukla sessizliğe ve temizliğe riayet etmek, hastanın baş ucunda

beklemek, hastaya çeşitli şerbetleri içirmek, hastanın ayaklarını yıkamak gibi sıradan ve monoton yöntemlerle sınırlıydı ve hastanın durumunun iyileşmesinde ya kesinlikle hiçbir etkisi yoktu ya da hastanın durumunda bir değişiklik meydana getirse bile, bu çok az ve geçiciydi. Kısaca hastayı tedavi eden tabiblerden hiçbirisi hastalığı teşhis edememişlerdi ve yaptıkları tek iş, hastaya peyderpey reçeteler yazmaktan ibaretti. Ancak uygun gördükleri ilaçları hiçbir şekilde hastaya içiremiyorlardı. Onlar hastayı muayene ediyor, sonra da vizite ücretini alıp gidiyorlar ve gönlü yaralı anneye "muhtemeldir", "belki", "mümkündür", "inşallah" gibi birkaç sözcük dışında hiçbir şey söylemiyorlardı. Anlayışlı ve görmüş geçirmiş bir kadın olan Şehbânû, kendini beğenmiş ve palavracı tabiblerden hiçbirisinin çantasında oğlunun hastalığını tedavi edebilecek bir şey bulunmadığını, işe yaramayan talimatlar vermek, yüzeysel tedaviler uygulamak ve birbirinin benzeri olan reçeteler yazmak dışında ellerinden hiçbir şey gelmediğini görüyordu. Bu nedenle gönlünde bu gruba karşı duyduğu kızgınlık ve öfke ateşi iyice yükselmiş ve onların hepsinden nefret etmeye başlamıştı. Bütün bunlara rağmen susup beklemekten başka çaresi de yoktu. O feryat etmek, içindeki kini dökmek ve hepsini rezil etmek istiyordu. Başkentte yaşayan bütün insanlara kendini beğenmişlik ve övünme konusunda hiçbiri kendisini Hipokrat'tan ve Calinus'tan daha aşağı görmeyen bu câhil grubun gerçekte mayası bozuk tâcirler topluluğundan öte bir şey olmadıklarını, bu alışılmış hataların Râzî'nin bu konuda söylediği "Hastalara az, paraya ve mala çok ilgi duyan mukallid ve câhil tabibler, gerçekte birer katilden öte bir şey değillerdir." şeklindeki sözlerini doğruladığını haykırmak ve herkese anlatmak istiyordu.

Ancak bu feryatların tamamı ümitsiz annenin içinde boğuluyordu. Zavallı kadın bütün acılarını içine gömmek ve yanıp yakılmaktan başka hiçbir şey yapamıyordu. Özel bir konuma sahipti. Ne şahsiyeti, ne de konumu, bütün perdeleri bir kenara itip başkentin bu tabib görünümlü aşağılık ve bilgisiz tâcirlerini insanlara tanıtmasına izin veriyordu. O, eziyet çekiyordu. Zamanın siyasî çıkarları ve içtimaî mülâhazaları gereği, sıradan insanlar gibi tabiblere karşı çıkamadığı için yanıp erimekteydi. Devamlı ateşin karşısında duran bir insan gibi perişan, huzursuz ve kızgındı.

* * *

Şehriyâr'ın av arkadaşları dostlarının başucunda toplandılar. Her biri birkaç kez ona adıyla seslendiler. Geçmişin hatıralarını ve tatlı olaylarını anlatmak sûretiyle onu konuşturmak için çok çaba sarfettiler. Ancak

Şehriyâr, elektrik çarpmış insanlar gibi zayıf ve güçsüz bedeniyle hasta yatağında öylece hareketsiz yatıyordu. Acınacak bir görüntüsü vardı. Göz bebekleri çukura kaçmış, yüzündeki kemikler iyice belirginleşmiş, boynundaki ve ellerindeki damarlar şişmiş, yüzünün rengi uçmuş, dudakları sararıp kurumuş, nefes alıp vermesi iyice yavaşlamış, kalp atışları zayıflamıştı. Sanki gencin damarlarında hiç kan kalmamıştı. Bu özellikleriyle o, daha çok hayatının son anlarını yaşayan birisine benziyordu. Arkadaşlarının onu konuşturma çabaları sonuçsuz kaldı. Çünkü Şehriyâr'ın ne konuşmaya gücü vardı, ne de etrafındakileri tanıyacak haldeydi. Onlar arkadaşlarının ağzından bir kelime, hatta bir hece ve bir harf duyabilmek için akıllarına gelen her yolu denediler. Arkadaşlarının ilgisini çekebileceğini düşündükleri bütün isimleri söylediler. Defalarca avdan, atıcılıktan, ok ve yaydan, attan, çevgen oyunundan ve daha bir sürü şeyden söz ettiler. Ancak fayda etmedi. Sevgili arkadaşlarının o üzüntü verici halinde hiçbir değişiklik olmadığını, boşuna uğraştıklarını gördüklerinde, nemli gözlerle birer birer Şehriyâr'ın yattığı odadan dışarı çıktılar. Güçlü gencin durumuna ağlayan gözlerle Şehbânû'ya veda ettiler. Dağınık düşüncelerin ve vehimlerin zihnine hücum etmesi nedeniyle adeta deli divaneye dönen ve her olayı, her şeyi kötüye yoran anne, oğlunun arkadaşlarının bu sıradan ve alışılmış vedasını oğlunun ölümü üzerine dilenen baş sağlığı vedası gibi algıladı. Bu sırada o, aklını yitirmiş insanlar gibi kendi kendine konuşuyordu:

– Oğlumu, gözümün nurunu son bir defa görmeye mi geldiniz? Ama ben ondan daha önce gideceğim. Ben, Şehriyâr'ımın ayrılığına dayanamam ve hiçbir kuvvet onu benden ayıramaz. Dönüşü olmayan bu yolculukta Şehriyâr'ımın yanında olacağım. Ah benim nazlı büyümüş sevgili oğlum! Ölüm bile seni benden ayıramaz. Seni damat yapmayı ve gerdeğe sokmayı hayâl ediyordum hep. Ancak bugün bu arzumu mezara götürmem gerektiğini görüyorum...

Şehbânû çok heyecanlanmıştı. Artık göz pınarları kurumuştu. On beş gün boyunca gece gündüz sürekli gözyaşı dökmek, uykusuzluk, ruhî işkence, annelik duyguları ve oğluna duyduğu aşırı sevginin şahlanışı onu adeta yok etmiş, sinirlerini bozup onu.bunaltmıştı. Artık bütün kâinâta, herkese ve her şeye karşı içinde sonsuz bir nefret duyuyordu. Baştan başa bütün bedenini, zihnini ve duygularını lanet olası bir karamsarlık kuşatmıştı. Câriyesi, iki hanımın kendisini ziyarete geldiklerini haber verdiğinde, birden gönlündeki acının tazelendiğini, oğluna duyduğu

sevgiyle tabiblere karşı duyduğu nefret ve kinin birbirine karıştığını hissetti. Gönülleri dağlayan bir sesle feryat etmeye başladı:

– Ah... Onlar da oğlumun ölümünün tesellisi gelmişler. Ancak ikimizin cenazesini bir arada uğurlamaları gerekecek.

Bu sözleri söyledikten sonra, üzüntünün, yemeden içmeden kesilmenin ve uykusuzluğun da etkisiyle zaten iyice zayıf düşmüş olan bedenini köşkün balkonunda yere bırakıverdi. Zavallı kadın bayılmıştı. Kendisini ziyarete gelen iki hanımı haber vermek üzere orada bulunan cariye korkudan bir çığlık attı ve hemen öteki hizmetçileri yardıma çağırdı. Şehbânû'yu görmeye gelen hanımlar hemen koştular ve başucuna oturup onunla meşgûl olmaya başladılar. Yüzüne gülsuyu serpip onu kendine getirene kadar epey çaba sarf ettiler.

Uzaktan bu acıklı sahneyi seyreden Şehriyâr'ın arkadaşları, artık kendilerinin orada bulunmasının uygun olmadığını düşündüler ve üzüntü içinde Servistan bağını terk ettiler.

* * *

Misafir kadınların tesellileri, kederli annenin elemlerini azaltmada çok fazla etkili olmadı. Şehbânû güçsüz düştüğü ve asabı bozuk olduğu için durumu Sultan'ın kız kardeşi Prenses Zerrin Gîs'e bildirdiler.

Prenses beraberinde kendi özel tabibi olduğu halde hemen Şehbânû'yu görmeye geldi. Bu görüşmede Şehbânû'yu ziyarete gelen iki misafir kadın da yer aldılar. Bu kadınlar Şirazlı tüccarın yeniden hayata dönüş macerasını ve Buhâralı tabibin mahirâne tedavilerini hiçbir ayrıntıyı atlamadan Prenses'e ve Şehbânû'ya naklettiler. Prenses Zerrin Gîs'in özel tabibi alaycı bir gülümseme ile söze karışmıştı, Buhâralı tabibden söz edildiği sırada:

– Ve bu yabancı dervişin bir ölüyü dirilttiğine siz de inandınız, öyle mi? Bu şahsın tababete müdahale etmeye hakkı yok ve bana göre bu düzenbaz, halkın bilgisizliğinden faydalanıp tezgahını insanları aldatmak ve dolandırmak için açmış. Yaptığı tedavilerin ve ameliyatlarının bir an önce önlenmesi gerekir.

Şehbânû tabibi azarlar bir ifadeyle atıldı hemen:

– Niye efendi? Niye? Bu adam bir cenazeyi mezarlıktan şehre geri döndürdüğü ve diri diri mezara girmekten kurtardığı için mi? Siz tabibler ne kadar haset, kendi meslektaşlarınıza karşı ne kadar kötümser ve kincisiniz. Şu son birkaç gün içinde çok sayıda hastanın bu Horasanlı genç tabibin tedavileri sonucu iyileştiğini herkes söylemekte. Acaba söylenenlerin hepsi mi yalan?

Böyle bir itiraz ve tepkiyle karşılaşacağını ummayan tabib edebli bir ifadeyle sürdürdü Buhâralı tabib hakkındaki düşüncelerini söyleme işini:

– Sevgili bayan! Çölde dolaşan bir serseri, birkaç bitkinin özelliklerini ve yüzeysel bazı tedavileri bilmekle çok önemli ve hassas bir fen olan tıpta hastalara müdahale edemez ve halkın canını avuçlarının içine alamaz. Yarın bu şahıs yaptığı bir yanlış ya da bilgisizlik sonucu bir grup insanı ölümün pençesine teslim ederse, onun bu yanlışının sorumlusu kim olacak? Bu şahsın tabâbet yapma izni yoktur ve insanları kasaplık koyun misali onun insafına bırakmamak gerekir. Zira tabiblik mesleği çok fazla eğitim, çalışma, tecrübe ve uzmanlık gerektirir. Tabâbeti şöhret ve servet elde etme, insanları aldatma aracı yapmamak gerekir. Burada söz konusu olan insanların hayatıdır, canıdır ve hiçbir şekilde şakaya, dalkavukluğa yer yoktur.

– Yani ne... ?! Hiçbir şey anlamıyorum doğrusu! Acaba siz bu adamın hastaları tedavideki maharetini inkâr mı ediyorsunuz? Acaba Şirazlı tâcir bu şahsın elinde yeniden hayata dönmesi gerçeğe aykırı mı? Acaba bu adam şu anda yaşamıyor mu?

– Tabâbet alanında biraz bilgisi olabilir. Tâcirin yeniden yaşama dönmesi de tamamen tesadüften ibaret. Ancak unutmayınız ki, bu şahsın işini devam ettirmesi dumanı herkesin gözüne giden tehlikeli bir eylemdir. Hayatı yolculukta geçen bu tür gezgin dervişlerden etrafta çok sayıda bulunabilir. Bunlar dilencilik yaparak ve halkın verdikleriyle geçinirler. Kimi zaman muhtelif halk tabakalarıyla muâşeret neticesinde bitkilerin özellikleri hakkında zihnî ve yüzeysel tecrübeler edindikleri görülmüştür. Ancak bu bilgiler hiçbir zaman onların tabâbetle resmî olarak iştigâl etmeleri için kâfi gelmez. Aksi taktirde yersiz yurtsuz her derviş tabâbet iddiasında bulunabilir. Acaba bu durumda Şehbânû kendisinin ve sevdiklerinin hayatını bu düzenbazlara teslim etmeye hazırlar mı? Ve acaba bu iş aklî ve ilmî ölçülerle uyuşuyor mu? Ya tabiblerin tabâbet alanında aldıkları eğitimin ve bilgilerin tamamını inkâr etmeliyiz ya da tabâbetin bir değerinin olduğunu kabul etmeliyiz. Birinci durumda benim söyleyecek bir sözüm yok. Ancak tıpla iştigâl etmenin düzenli bir eğitim görmeyi ve üstatların yanında bu fennin sırlarını öğrenmeyi gerektirdiğini kabul edecek olursanız, bu tür yetersiz kişilerin tıbbî olaylara müdahalesini hiç vakit geçirmeden önlemek bizim görevimiz olmalıdır. Çünkü bu yabancı adam hem genç ve hamdır, hem de ilmî ve fennî yeterlilikten yoksundur. İşittiğime göre bu adam otuz üç ya da otuz dört yaşından daha fazla

değilmiş. Böyle bir yaş gerçekte tabâbet alanında tahsile başlamanın başlangıcı sayılır ve bu konuda şehrin bütün tabibleri aynı görüştedirler.

– Öyleyse bu adamın bir büyücü, bir sihirbaz olduğunu; insanları tedavide sihir, tılsım, büyü ve efsundan faydalandığını; aksi takdirde bir tabibin hastaları tedavide bu ölçüde başarılı olmasının imkânsız olduğunu söyleyelim, olsun bitsin. Efendi, efendi!... Bu hanımların anlattıklarına göre, bu genç tabib kendisine başvuran hastalardan birini bile tedavisiz ve ümitsiz bir halde geri göndermemiş. Şu birkaç gün zarfında ondan şikâyetçi olan bir kişi bile bulamazsınız. Efendi! Bütün bunlar size de ilginç gelmiyor mu? Evet, bunlar gerçekten ilginçtir. Siz şehir tabibleri sahip olduğunuz onca iddialarınıza rağmen, hastalandığından bu yana on beş gün geçmesine rağmen, hâlâ benim oğlumun hastalığını bırakın iyileştirmeyi, teşhis bile edemediniz. Hem siz, hem bu şehrin tanınmış, tecrübeli ve kendi deyişlerine göre eğitimli tabibleri, hem de şehir baştabibi, oğlumun tedavisi için hiçbir işe yaramayan ve hepsi birbirinin benzeri olan talimatların dışında başka bir şey söylediniz mi? Bu on beş gün boyunca bunun dışında sizin elinizden ne geldi? Oğlum için ne yaptınız? Sizin ustaca tedavilerinizden hangi faydalı sonuç çıktı? Benim biricik oğlum, el bebek gül bebek büyüttüğüm sevgili yavrum, elden gitmekte. Bu iki haftada o güçlü ve sağlıklı gençten geriye sadece bir deri bir kemik kaldı. Madem çok şeyler bildiğinizi ve bu alanda tecrübeli olduğunuzu iddia ediyorsunuz, o halde bu bilgi ve tecrübelerinize dayanarak bana oğlumun hangi hastalığa yakalandığını ve tedavi yolunun ne olduğunu söyleyin. Acaba bu günahsız çocuk yeni ortaya çıkan bir hastalığa mı yakalanmış? Bu hastalık ilk defa benim oğlumu mu pençesine almış? Pekâlâ, tahsilli ve tecrübeli tabib efendi! Benim bu sorularıma kimin cevap vermesi gerekir? Ben bu şehrin bütün tabiblerine duyduğum güveni yitirdiğimi, oğlumu sağ salim bana teslim etmediğiniz müddetçe sizlerden hiçbirinizin tabiblik mesleğini icra etmeye lâyık olmadığını düşündüğümü açık açık söylüyorum. Evet, siz Gurgan tabiblerinin günahsız ve zavallı insanların hayatını kontrolunuz altında bulundurmaya kesinlikle yetkili olmadığınızı açıkça söylüyorum. On beş gündür birbirinizin ardı sıra oğlumu muayene etmeye geliyorsunuz. Ancak hiçbiriniz yakamıza yapışmış olan bu bedbahtlığa bir çare bulamadınız ve benim gönül yarama merhem süremediniz. Başkentte bile bilgili ve tecrübeli bir tabib yoksa, ülkenin diğer noktalarının durumu bellidir. Gerek bu on beş gün boyunca edindiğim bilgi ve tecrübelere dayanarak, gerekse inancıma göre, insanlar Tanrı'nın en değerli bağışını,

yani canlarını kendi meslekleri hakkında hiçbir bilgileri olmayan bu tabib görünümlü cahil ve kendini beğenmiş tüccarların eline teslim etmemeliler. Hastayı tadevi etmek için birkaç ilaç ve şurup yazmak çadırda yaşayan her kocakarının üstesinden gelebileceği bir iştir. Bu şehrin en ünlü ve en iddialı tabiblerinden tam on beşinin muayene ve tedavisinin bir hastanın durumunda en küçük bir değişiklik yapmamış olması sizce de ilginç değil mi? Biz, sizlerin verdiği bütün talimatları harfiyen yerine getirdik. Ne istedinizse yaptık. Sabahlara kadar hastanın başucunda oturun dediniz, oturduk. Ancak bütün bunlara rağmen en küçük bir netice bile alamadık. Bu nasıl bir durumdur? Bu nasıl bir yüzsüzlüktür? Bu utanç verici bir durum değil midir? Rezillik ve yüzsüzlük değil midir?

Prensesin özel tabibi, Şehbânû'nun söyledikleri karşısında kıpkırmızı kesildi; zira Şehriyâr'ın hastalığını teşhis ve tedavide çaresizlik ve acz içinde kalanlardan biri de oydu. Diğerleri gibi o da hastayı birkaç kez muayene etmesine rağmen, bir teşhis koymadı ve diğer meslektaşları gibi hastanın durumunda en küçük bir iyileşme meydana getiremedi.

Bu sırada Prenses Zerrin Gîs, özel tabibine bir soru yöneltti:

– Ne diyorsunuz? Şehbânû'nun söylediklerine ne cevap vereceksiniz? Bu genç hangi hastalığa yakalanmış?

– Büyük Hanım! Daha önce de arz ettiğim gibi, bu gencin hastalığının sebebini kesin olarak söyleyemiyorum. Başkentin tecrübeli tabibleri hemen toplanmalı ve bu gizemli hastalık konusunda birbirimizle müşavere edip görüş alışverişinde bulunmalıyız.

Şehbânû öfkeyle söze karıştı:

– Ne demek? Şimdiye kadar dört defa tıbbî müşavere toplantısı düzenlediniz ve bu toplantılardan ikisine bizzat siz de katıldınız. Buna rağmen hiçbiriniz oğlumun hastalığı konusunda doğru dürüst bir şey söyleyemediniz. Benim ciğerparem köşesi yavaş yavaş ölmekte; sizse hastaları doğru ve kesin bir şekilde tedavi ederek sizin tezgahınızı niye alt üst etti diye yabancı bir tabible mücadele etmektesin. Hepiniz bu garip adamın aleyhinde fesat çıkarıyor ve entrika çeviriyorsunuz.

– Sevgili bayan, lütfen sinirlenmeyiniz.

– Yeterli efendi, yeterli! Ben kızmakta sonuna kadar haklıyım. Çünkü bu şehrin bütün tabiblerinden ümitsizim. Anladınız mı? Ümitsizim!

Bir süre sonra Prenses'in özel tabibi başı önde ve utanç içinde Servistan bağından çıktı. İçinde bu durumlara sebep olan yabancı tabibe karşı

duyduğu şiddetli bir kin ve düşmanlık ateşi yükselmişti. Kendi kendine konuşuyordu:

– Baştabibi görmeye gitmeli. İnsanların başkent tabibleri hakkında kötü düşünmelerine, tabiblerden nefret etmelerine ve tabibleri kötülemelerine sebep olan bu fitne çıkarıcı adamı bir an önce Gurgan’dan sürüp çıkarmalı. Çünkü bundan böyle artık bizim haysiyetimiz tehlikededir.

29

HAKEMLİK ENCÜMENİ

Buhâralı tabibin aleyhinde Gurgan saltanat şûrâsına ve adalet divânına ulaşan şikâyetleri çözümlemek ve bir karara bağlamak için Şehbânû'nun isteğiyle adalet divanında bir toplantı teşkil edildi. Bu toplantıda yüksek saltanat şûrâsı üyelerinden üç kişi, başkentin seçkin kadılarından dördüyle birlikte başkadı, başlarında baştabib olmak üzere tabiblerden beş kişi ve şehir halkını temsil etmek üzere de üç kişi yer aldılar. Adalet divanında çalışan kâtiblerden üç kişi müzakerelerde olup bitenleri kaydetmekle görevlendirildiler.

Toplantıya katılanlar yerlerini aldıklarında, Gurgan Başkadısı bir açılış konuşması yaptı:

– Bu encümenin teşkil edilmesindeki amaç, bugün başkentin tamamında bütün ahali tarafından konuşulan bir konuyu çözüme kavuşturmaktır. Siz muhterem efendilerin de bildikleri gibi, Buhâralı bir tabibin bu şehre girişiyle birlikte payitahtta bir ölçüye kadar umûmî düzeni bozan, şehrin bazı tabibleriyle şehir halkı arasında münakaşalara ve tartışmalar sebeb olan bir durum ortaya çıkmıştır. Her gün adalet divânına, büyük bölümü tabiblerin hastalara yaptıkları zulmü içeren yeni şikâyetler ulaşmakta. Bu şikâyetçilerin bir bölümü filanca tabibe müracaat ettikten sonra sadece ağır maddî zararlara uğramakla kalmadıklarını, aynı zamanda hastalarını da yitirdiklerini iddia etmektedirler. Bu şikâyetçilerin beklentisi, bu tür tabiblerin tıbbî olaylara müdahalelerinin ve işlerine devam etmelerinin önlenmesi yönündedir. Öte yandan da tabibler karşı şikâyette bulunmakta; bu ihtilâfların ve anlaşmazlıkların asıl sebebinin, bu şehre gelen yabancı bir tabibin olduğunu ve bu yabancı adamın, hastalardan vizite ve tedavi ücreti almadığı için tabibler câmiasına karşı halkın düşüncelerini harekete geçirdiğini iddia etmekte; bu adamın gerekli evraklardan ve tabiblik izin belgesinden yoksun oluşuna dikkatle tıp mesleğini icra etmeye yetkili olmadığını; bu adamın tabâbet alanındaki bilgileri bir komisyon tarafından sınanıncaya ve belgelerini ibraz edinceye kadar hastaları muayene ve tedavi faaliyetlerine devam etmesinin önlenmesini istiyorlar. Aynı zamanda Emîr Şahin'in eşi Prenses Şehbânû da saraya oldukça ayrıntılı bir şikâyet mektubu göndermişler. Kendileri bu mektupta oğlunun tedavisiyle ilgilenen tabiblerin selâhiyetine itiraz etmekte ve buna delil olarak da on beş gündür

hasta yatağında yatmakta olan oğlunu ünlü tabiblerden yaklaşık on beşinin muayene etmelerine rağmen, hiçbirisinin hastalığı teşhiste muvaffak olamadığını; hatta hastalığın etkilerini hafifletmekten, ateşini düşürmekten ve hastanın eski gücüne kavuşmasını sağlamaktan bile aciz olmaları olduğunu yazmışlar. Bu nedenle adaletli sultanımızın emriyle ve adalet divanının halkın hukukunu korumak adına üstlendiği görevin gereği olarak, bu şikâyetlere çözüm bulmak için hakemlik toplantısını teşkil ettik. Gerekli tahkikat yapıldıktan sonra bu konuda kesin bir karar alacağız ve encümenin nihaî görüşü sâdır olacak. Böylece de bu maceralar, düşmanlıklar ve kavgalar son bulacak. Bu arada bu birkaç gün içinde Buhâralı tabibe başvuran hastalardan da ikisinin bize şikâyet mektubunun ulaştığını hemen söyleyeyim. Buna göre, onun hastaları arasında da bu adamdan memnun olmayanların bulunduğu ortaya çıkmış oluyor.

Sizlerin de bilgi sahibi olduğu gibi, adalet divânının bu konuda bir toplantı tertip edeceğini tellâl aracılığıyla başkentin halkına duyurduk ve halk da şu anda aranızda bulunan kendi güvenilir temsilcilerini seçip gönderdiler. Elbette tabibler de kendi temsilcilerini resmen bildirdiler. sultanımızın fermanları uyarınca biz bu celsede bu ithamların delillerini inceleyeceğiz. Gerekli tahkikat yapıldıktan, deliller temin edildikten ve tarafların itirazları dinlendikten sonra, şikâyetçilerden biri saltanat makamına mensup olduğu için, nihaî çözüm mahkemenin resmi celsesinde ve haşmetli sultanımızın huzurunda gerçekleşecek. Burada hatırlatılması gereken husus şudur: Burada hazır bulunanlardan her biri, yani hakkında tahkikat yapılacak, sorgulanacak ya da tanıklık yapacak olan davalı ve davacılardan her biri hakikata bağlı kalarak kendi bilgilerini açıklamakla mükelleftirler. Yapacakları açıklamalar sırasında karşı tarafa karşı kin gütmekten, karşı tarafı yanlış şeylerle itham etmekten kaçınmalı ve sadece gerçekleri söylemelidirler.

Şimdi davacı konumunda bulunan tabiblere ve halkın temsilcilerine sormak istiyorum: Eğer teşkil edilen bu hakemlik encümeninde birtakım eksiklikler görüyorsanız ya da eleştiri ve itirazınız varsa, tam bir açıklıkla bunları açıklayınız ve emin olunuz ki, kanunlar çerçevesinde taraflardan birini tutmaksızın ve ayrıcalık tanımaksızın mahkemenin görevinin gerektirdiği ölçüde bu istekleri göz önünde bulundurulacaktır. Şimdi şehir baştabibinin bir isteği, itirazı ya da eleştirisi var mı?

– Bendenizin yüce encümenden talebi şudur: Muhterem mahkeme tahkikat sırasında tabiblerin toplantı salonuna girişine ve mahkemede hazır

bulunmasına engel olmasın. Zira tabibler arasında bu olaylar sonucu ihanete uğrayanlar bulunmaktadır ve onların burada hazır bulunup haysiyetlerini iki paralık eden ve saygınlıklarını yitirmelerine sebep olan olaylar konusunda bizzat kendilerinin açıklama yapmaları gerekir. Bu ülkenin seçkin ve şerefli ricâlinden olan muhterem kadıların şahsiyeti ve mahkemenin selâhiyeti konusunda kesinlikle hiçbir şey söylenemez. Başkadı hazretlerinin hak ve adalete bağlılığı da bütün başkent halkı tarafından itiraf edilmektedir.

– Sizin talebiniz tümüyle yerinde ve mantıklıdır. Lüzûmu halinde şikâyetçi olan tabiblerden her biri mahkemede hazır bulunup gerekli açıklamaları yapabilirler. Hiç kimse onların içeri girişine engel olmayacaktır. Ayrıca sizin kadılar ve şahsım hakkındaki iyi düşüncelerinizden dolayı da teşekkür ederim. Şimdi sıra başkent halkının temsilcilerindedir. Acaba sizin bir eleştiriniz ya da isteğiniz var mı?

Başkent halkının temsilcilerinden Şirazlı Ebû Muhammed ayağa kalktı ve şöyle dedi:

– Bendeniz Gurgan halkının temsilcisi olarak bu yüce mahkemenin teşkilinin başında önemli ve ilginç birkaç hususu yüce mahkemeye arz etmeyi gerekli görüyorum. Muhterem kadıların ve mahkemenin yüce başkanlığının, bu meselelere inayet buyurmalarını talep ediyorum.

– Buyrun, talebiniz nedir? Yoksa mahkemenin teşkilinde birtakım noksanlıklar mı görüyorsunuz?

– Noksanlık ve mahkemeye yönelik bir eleştirimiz bulunmamaktadır. Ancak birkaç hususun arz edilmesi gerekmektedir.

– Pekâlâ, buyrun.

– Benim arz edeceklerim muhtelif birkaç konuyu içermektedir. Bunlardan ilki şudur: Yüce mahkemede bulunmakla bizi şereflendiren haşmetli sultanımıza sonsuz şükranlarımı sunarım ve yüce Allah’tan merhametli ve adaletli sultanımızın izzet ve mutluluğunun devamını dilerim. İkinci olarak; muhterem mahkemeden payitaht halkının temsilcilerinin hakikatları dile getirmelerini ve mahkemeye deliller sunmalarını, tabibler camiasına yönelik bir kindarlık ve garez olarak yorumlamamalarını umarım. Ayrıca bu hakemliğin sonunda davacı tarafın düşüncelerinde hiçbir kin ve kötü düşüncenin kalmamasını umarım. Bundan sonraki sözlerim tabiblere yöneliktir; zira adalet adına ve haklıya hakkını vermek için teşkil edilen bu ve diğer her mahkemenin asıl hedefi, insanların haklarının, şunun veya bunun ayakları altına alınmamasını sağlamak dışında bir şey değildir ve olamaz da; özellikle başkent tabibler camiasının

saygınlık ve haysiyeti ve yabancı bir adamın hakları söz konusu ise. Üçüncüsü ise, sorgulanacak veya tanıklık edecek kişilerin tahkikata başlamadan önce Kahhâr olan Allah'ın zâtına ve mukaddes kitabın üzerine sadece hakikatı ve toplumun yararına olanı söyleceklerine; kişisel düşmanlıklardan, telkin ve taassublardan kaçınacaklarına yemin etmeleri ve bu mahkemenin kıyamet günü yüce Yaratıcı'nın huzurunda gerçekleştiğini tasavvur etmeleridir. Böylece insanlık onurunun, vicdanın ve mertliğin bir gereği olarak yarının sorgusundan korkan ve yarın mutlak bir kadı tarafından sorgulanacağını bilen insanlar, kesinlikle duygularının, sevgi ve kinlerinin etkisinde kalmayacaklar, gerçek dışında bir şey söylemeyecekler veya yemin etmekten kaçınacaklar. Dördüncüsü de şudur: Bu mahkemede bir tabibin kaderi tayin edileceğine göre, birtakım suçlarla itham edildiği için bizzat kendisinin burada hazır bulunmaması adaletten ve insaftan uzaktır. Bu nedenle kendi haklarını gerektiği gibi savunabilmesi ve bizim de vicdanî sorumluluk yükümüzün hafiflemesi için Buhâralı tabibin şahsen bu celsede yer almasına karar verilmesini talep ediyorum. Zira bizler, tabâbet ilminin rumuzları hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. Bizim karşımızda tabâbetin ilmî ve fennî ayrıntılarını bilen tabibler bulunmaktadırlar. Bu nedenle tıbbî meseleler söz konusu olduğunda doğal olarak bizler cevap vermekte zorlanacağız. Buhâralı tabib bu şehirde olmasına rağmen, onun gıyabında bir mahkemenin teşkil edilmesi uygun değildir. Gurgan ahalisi temsilcilerinin son talebi de şudur: Şikâyetçilerden biri olan Emîr Şahin'in değerli eşleri Prenses Şehbânû, haşmetli sultanımızın kız kardeşleri Prenses Zerrin Gîs ile birlikte mahkemenin resmî celsesinde hazır olmalılar ve bizi şereflendirmeliler. Sözlerimin sonunda teyid ve tekid ediyorum ki, başta siz başkadı hazretleri olmak üzere muhterem meslektaşlarınızın temiz yaradılışlılığına, tarafsızlığına ve adilâne kararlarına ve aynı şekilde yüksek saltanat şûrâsının insafına, mürüvvetine ve civanmertliğine tam bir güven ve imanımız olduğunu belirtmek isterim.

– Sizin bütün talep ve eleştirileriniz doğru ve yerindedir. Başlangıçta da ifade ettiğim gibi, bu celsenin teşkil edilmesindeki amaç, işlenen suç ve şikâyetin mahiyeti hakkındaki gerekli bilgilerin toplanmasıdır. Mahkemenin son celsesi haşmetli ve büyük sultanımızın emriyle saltanat sarayında teşkil edilecek ve bu meselelerin tamamı orada incelenecektir. Emîr Şahin'in değerli eşleri Prenses Şehbânû'nun ve sultanımızın kız kardeşleri Prenses Zerrin Gîs'in mahkemede hazır olması sultanımızdan talep edilecektir. Eğer kabul ederler ve uygun görürlerse böyle bir şey gerçekleşecektir.

Mahkemede Buhâralı tabibin bulunması da doğal bir iştir ve hiç kimse onun gıyabında bir yargılamanın gerçekleşeceğini söylemedi. Şimdilik kendisine nisbet edilen suçlar hakkında inceleme ve araştırma yapacağız ve hakemler suçun mahiyeti, şikâyetçilerin, davacı veya davacıların kimler olduğu, delil ve belgelerinin neler olduğu konusunda her bakımdan aydınlandıkları zaman, Buhâralı tabibin de yer alacağı resmî bir celse teşkil edilecektir. Siz efendiler bilmelisiniz ki, mahkemelerin teşrifâtı böyledir. Acaba bunların dışında başka söyleyeceğiniz bir şey var mı?

– Hayır efendim!

– Pekâlâ, yemin merasiminin icrasından sonra tahkikata başlayabiliriz.

* * *

Bir süvari olanca hızıyla toz toprak içinde Gurgan’ın doğu kapısına ulaştı. Kapı muhafızı onu görür görmez hemen tanıdı:

– Hoşgeldin Rüstem, Emîr’den ne haber?

Yüzünden terler boşanan süvari nefes nefese karşılık verdi muhafıza:

– Kesinlikle konuşacak vaktim yok. Görevim çok acildir. Hemen sultanımızın huzuruna çıkmalıyım.

Rüstem, kapı muhafızıyla aralarında geçen bu kısa konuşmadan sonra atını kamçılayıp dört nala saltanat sarayına doğru sürdü. Sarayın büyük kapısının önünde atından indi. Saray muhafızlarının komutanı süvariye doğru ilerledi:

– Kimsin? Nereden geliyorsun?

Süvari, komutanı selamladıktan sonra cevapladı:

– Ben Emîr Şahin’in usta süvarilerinden Rüstem-i Nîzvâyî’yim. Uzak yoldan geliyorum. Acil bir mektubu takdim etmek için hemen Sultan’ın huzuruna çıkmam gerekiyor. Bir dakika bile gecikmeden huzura çıkma konusunda emir aldım.

Bir süre sonra Rüstem atını saray muhafızlarından birine teslim etti. Yayıyla tirkeşini, kılıç ve hançerini de bir başka muhafıza verdi ve saray muhafızlarının komutanıyla birlikte saltanat sarayının bahçesine girdi.

Sarayın alt kat balkonunda saray veziri ve müşavirlerinden birkaçıyla sohbet etmekte olan Gurgan Sultanı Emîr Menûçehr, konudan haberdar olduktan sonra süvariyi huzuruna çağırdı. Rüstem içeri girdi ve saygıyla Sultan’ın önünde eğildi. Sultan hemen sordu:

– Emîr Şahin nerede?

– Üç saat kadar önce Taş kalesine girdiler Sultanım.

– Taş’ta mı? Orada ne işi vardı?

– Bilmiyorum haşmetli Sultanım. Kulunuza bu iki mektubu en hızlı şekilde mübarek huzurunuza takdim etmemi emrettiler. Bundan başka bir şey buyurmadılar.

Emîr Menûçehr mektupları askerden aldı. Emîr Şahin bu mektuplardan birini "Müstakîm" ünvanını zikrederek Sultan'ın huzuruna takdim etmişti. Diğer mektup ise, Gazneli Sultan Mahmûd'un mührünü taşıyordu. Emîr Menûçehr birinci mektubu açtı ve bir solukta okuyup bitirdi. Mektubu bitirdiğinde yüzünde bir sevinç belirdi. Sonra ikinci mektubu açarken el işaretiyle muhafızların komutanına süvarinin emirlerini beklemesini işaret etti. Bunun üzerine muhafız komutanı ve Rüstem eyvandan dışarı çıktılar.

Sultan Mahmûd'un mektubunda şunlar yazıyordu:

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla - Yaratıcı'ya hamd ve övgüden ve İslâm'ın mukaddes Peygamberi'nin temiz ruhuna selamdan sonra - Bu, Emîr Nâsruddîn Sebûktekin'in oğlu, Emînü'l-mille ve Yemînü'd-devle Sultan Mahmûd-u Gaznevî tarafından Gurgan ve Taberistan ülkesinin sultanı ve Ziyârî hânedânının taç ve tahtının varisi mutlu sultan Felekü'l-Me'âlî Emîr Menûçehr'in huzuruna bir mektuptur.

Asıl maksada gelince;

Bizim tacdar ve civanbaht biraderimiz bilsinler ki, âlemde bizim aramızda eskiden beri sarsılmaz bir dostluk ve birlik vardır. Biz Ziyârî hânedânının medâr-ı iftiharı merhum Emîr Şemsu'l-Me'âlî Kabûs'un civanmertliğine, kemâline ve fazlına her zaman saygı duyduk ve duyacağız da. Aramızda var olan dostluğun hatırına, geçmişte iki tarafın kötülüğünü isteyenlerin gammazlığı, Etrek ve Dihistan emiri Emîr Kâdir Merzban'a karşı yapılan haksızlıkların telâfisi amacıyla Gurgan'ın âdil şehriyârının onu şahane inayetlerine mazhar kalacaklarını beklemekteyiz. Emîr Kâdir şahsen bize bir mektup yazmış ve kendi durumu hakkında aracılık yapmamızı istemiş olduğu için onun affını rica ediyoruz, Emîr'in ve ailesinin vefadarlığını her bakımdan tazmin ve taahhüt ediyoruz. Merhum Emîr Kâbus'la geçmişte aramızda var olan temiz dostluk sebebiyle bugün kendimi kardeşlik dünyasında dost ve müttefik ülkenin her türlü müşküllerini ve dahilî ihtilâflarını halle muvazzaf kabul ediyorum. Bu birliğe itimatla, sevgili biraderimizin değerli temsilcisi Emîr Şahin'e Gurgan'a dönüşü sırasında doğruca kendi yolu üzerindeki Taş kalesine gidip bizim tarafımızdan o tacdar şehriyârın temsilcisi olarak Emîr Kâdir'in hatırını sormalarını, kıymetli biraderimizin uygun görmeleri halinde Emîr'i kendileriyle birlikte Gurgan'a götürmelerini tavsiye ettik. Emîr Kâdir bize

gönderdiği mektupta, kendisinin ve yakınlarının ömürleri boyunca değerli şehriyâra vefadar kalacaklarını ve büyük velî nimetlerinin hizmetinde olacaklarını, şerefiyle taahhüt etmektedir.”

Emîr Menûçehr, Sultan Mahmûd’un mektubunu okumayı bitirdiğinde, yüzüne bir sevinç yayıldı. Sanki omuzlarından ağır bir yük kalkmış gibiydi. İncelemesi için mektubu saray vezirine verirken süvariyi huzuruna çağırdı ve ona şöyle dedi:

– Hemen Taş’a geri dön. Emîr Şahin’e hiç vakit geçirmeden payitahta gelmelerini söyle. Emîr Kâdir’e sevecenlikle muamele edilsin, hal ve hatırı sorulsun ve onu saygılı bir şekilde şehre sokun. Hemen hareket et!

Süvari saygıyla Sultan’ın önünde eğildikten sonra süratle dışarı çıktı. Sultan da saray veziri ve müşavirleriyle konuşmaya kaldığı yerden devam etti.

* * *

Emîr Şahin beraberinde Emîr Kâdir Merzbân ve otuz kadar atlı olduğu halde saltanat sarayının önünde atlarından indiler. Sultan, saray ricâlinden oluşan bir grupla onları beklemekteydi. Sultan’ın yüzünden ne kadar sevinçli olduğu hemen belli oluyordu. Önce Emîr Şahin, onun ardından da Emîr Kâdir ilerlediler. Emîr Menûçehr’in önünde diz çöktüler ve elini öpmek istediler. Ancak Emîr Menûçehr buna mani oldu. Gülümseyerek Emîr Kâdir’i omuzlarından tuttu ve yerden kalkmasına yardımcı oldu. Etrek Emîri yerden kalktı. Uzun boylu ve güçlü bir adamdı. Bu görünüşüyle daha çok bir kahramanı andırıyordu. Göğsü geniş, bakışları dik ve heybetliydi. Başında beyaz kuzu derisinden bir külâh vardı. Erguvanî renkte kısa çizmeler ve baldırının üstünde çizmeye bağlanan bol bir şalvar giymişti. Üzerinde açık kahverengi ve zarif bir yelekle birlikte kalın deriden bir kemer ve yumuşak kumaştan bir gömlek vardı. Siyah sakalı ve bıyığı onun görünüşüne bir çekicilik veriyordu. Orada bulunanların tamamı, Ziyârî hânedânının şimdi boyun eğmiş ve yumuşamış olan bir numaralı düşmanını görmekten dolayı mutlu görünüyorlardı. Hepsi, bir kuzu gibi sakinleşmiş olan Emîr Kâdir’e yırtıcı gözlerle bakıyorlardı. Bu sırada Sultan, Emîr Kâdir’e sordu:

– Taş kalesinde çok kötü günler geçirdiniz mi? Kale muhafızlarının size davranışları nasıldı?

– Çok rahattım Sultanım. Kale muhafızları bana çok iyi davrandılar ve onlardan son derece hoşnudum.

– Taş’ın son derece güzel bir havasının olduğunu duydum.

– Evet Sultanım, safalı ve havası suyu hoş bir yer.

– Ancak özgürlüğü elinden alınanlar için değil.

– Fakat Sultanım, hava ve su herkes için aynıdır; ister özgür olsun, ister tutsak.

– Öyledir. Bu bağış hiç kimseden alınamaz ve alınmamalı da.

– Zaten sultanımızın inayetine ve lütfûna mazhar olan insan için her bir zindan cennet-i ‘alâ ölçüsünde oluyor.

– Pekâlâ, şu anda nerede ikamet etmek istiyorsunuz?

– Sultanımızın uygun gördükleri her yerde. Kurbanlık can her bakımdan fermana boyun eğer.

– Emîr, siz benim özel müşavirim olacaksınız. Bu konuda hemen bir ferman çıkartmalarını söyleyeceğim.

– Bu görev, kurbanlık bir can için en büyük iftihardır Sultanım. Ancak bendeniz vefalılığımın isbatı ve eski itibarımın tarafıma iadesi için sultanımızın bir yemin merasimi tertip etmelerini talep ediyorum.

– Elbette bu teşrifât yerine getirilecek. Zira kendiniz böyle istediniz. Ancak önümüzde bulunan bir mahkemenin sonuçlanmasından sonra.

Mahkeme sözünü duyan Emîr, meraklı gözlerini bir kartal gibi Sultan’a dikti. Sultan’ın bu beklenmedik hatırlatmasından dolayı korkuya kapıldığı belli oluyordu.

Emîr Kâdir’in bu merak ve endişesini fark eden Sultan tebessüm etti:

– Bu mahkemede siz, mahkemenin hakemlerinden ve şâhitlerinden biri olacaksınız.

Ardından Sultan, Emîr Şahin’e döndü:

– Sizin de hemen evinize ve ailenize uğramanız gerekiyor. Göreviniz hakkında daha sonra ayrıntılı olarak konuşuruz. Oğlunuzun bir rahatsızlığının olduğunu sanırım duymuşsunuzdur.

Emîr Şahin bu söz karşısında şaşırdı. Saray görevlilerinin acıyan gözlerle kendisine baktıklarını fark ettiğinde içini tarifi mümkün olmayan bir üzüntü kapladı. Sultan’dan izin isteyip hemen dışarı çıktı. Sultan da, Emîr Kâdir’le birlikte gezerek parka doğru gitti.

30

HASTAYI ZİYARET

Emîr Şahin'in bir kelime, hatta bir hece duyabilmek için de olsa sevgili oğlunu konuşturabilmek amacıyla ortaya koyduğu bütün uğraşları sonuçsuz kaldı. Zavallı baba, aşırı yorgunluğuna rağmen, istirahat etmek ve yolun tozunu toprağını temizlemek için fırsat bile bulamadan, belki Şehriyâr'dan bir kelime ya da bir ses işitebilir diye bir süre oğlunun başucunda onu konuşturmak için çabaladı durdu. Ancak hasta genç öylece gözleri kapalı duruyordu. Komaya girmiş ve kendinden geçmiş bir haldeydi. Gencin çehresi iyice zayıflamış, sararmış ve nahifbir durumdu. Bu üzüntü verici ve zayıf haliyle bir de hiç yemek yememesi sonucunda bütün güçü tükenmişti. Hayatının son anlarında ölümle mücadele eden bir insana benziyordu daha çok. Emîr girişimlerinden bir sonuç alamayınca yaşlı gözlerle hastanın başucundan kalktı ve odadan dışarı çıktı. Karşılaştığı manzara karşısında kendinden geçmiş ve çökmüş bir halde koridorda oturdu. Şehbânû hizmetkârların da yardımıyla Emîr'i yakındaki bir odaya götürdü. Sevgili eşi biraz kendine geldiğinde, on beş gün boyunca olup bitenleri, kendi müşâhedelerini, tabiblerin Şehriyâr'ı muayene etmelerini, verdikleri talimâtları, tıbbî müşâvere toplantılarını ve nihayet gerçekleşen olayların hepsini bir bir kocasına anlattı. Saraya yazdığı şikâyet mektubunu, teşkil edilen mahkemeyi, Buhâralı genç bir tabibin ortaya çıkış macerasını, bu tabibin Şirazlı tüccarı mezarlıktan şehre geri getirmesini ve onu yeniden hayata döndürmesini, bu tabibin kendisine başvuran bütün hastaları iyileştirmesini bütün ayrıntılarıyla nakletti. Bütün dikkatiyle Şehbânû'nun sözlerine kulak veren Emîr Şahin, eşinin sözleri sona erdiğinde şöyle dedi:

– Acaba Şehriyâr'ı bir de onun görmesi ve muayene etmesi için bu tabibi buraya davet ettiniz mi?

– Böyle bir şeyi hiç düşünmedik. Otuz küsur yaşından fazla olmadığını söylüyorlar. Yaşlı ve tecrübeli tabibler oğlumuzun hastalığını teşhis ve tedavi etmekte aciz kaldıktan sonra acemi bir gençten ne beklenebilir ki?

– Anlamıyorum... Bir ölüyü mezardan çıkarıp evine götürdüğünü siz söylemediniz mi? Eğer bu doğruysa, bu tabibin bizim hastamızı da ziyaret etmesinin ne zararı olabilir ki? Kimi zaman küçük yaştaki bir çocuk yaşlı adamların üstesinden gelemeyecekleri bir işi yapabilir. Allah'ın, bizim nazlı oğlumuzun sağlığına yeniden kavuşmasını bu genç tabibin ellerine teslim

etmiş olması mümkün değil mi? Sâmânî Emîri Nûh'u, on sekiz yaşında genç bir tabibin tedavi ettiğini hatırlamıyor musun? Ölüyü mezardan çıkartan ve ona ikinci defa hayat veren birisinin sıradan tabiblerden farklı olması gerekir. Acaba bu tüccar bugün hayatta ve sapasağlam mı, yoksa?!...

– Evet, hayatta ve sağlıklı. Onda hastalığından geriye hiçbir iz kalmadığını söylüyorlar.

– Acaba tabibler bu adamın öldüğüne dair bir belge vermişler mi?

– Evet, onun ölüm belgesini bizzat baştabib vermiş.

– Ah... Bu baştabibin elinden aman! Bu adam içi boş, ancak gürültülü bir davuldan öte bir şey değil. Hiçbir tabibi kabul etmeyen bu kendini beğenmiş adam, hiçbir şeyden de anlamıyor. Ben onun beş para etmezin teki olduğuna inanıyorum. Her gezgin attâr ondan daha fazla tıbbî bilgiye sahiptir.

– Ve şu anda bu şahıs, Buhâralı tabibi, başkent tabiblerinin tahriki ve kışkırtmasıyla mahkemeye şikâyet etmiş.

– Öyle de olmalı. Zira gerçeğin hilâfına belge düzenleyip yaşayan bir adamı diri diri mezara göndermenin sonucunda gücünü ve şöhretini yitirmiş, halkın saldırısına ve itirazına maruz kalmış, haysiyet ve şerefine zarar gelmiş. İnsanlar sağır, dilsiz ve kör değiller ki! Doğru; bu şehrin hastaları zorunlu olarak canlarını bu baştabibe ve onun meslektaşlarına teslim ediyorlar. Ancak bu adamın geçmişi üzerindeki perde kaldırıldığına ve işin iç yüzü ortaya çıktığına göre, artık bu kendini beğenmiş müzevvirin verecek ne cevabı var acaba? Ben defalarca resmî meclislerde dile getirdim. Hatta merhum Emîr'e dedim ki, Gurgan tecrübeli ve bilgili tabibler bakımından çok fakirdir. Birkaç uzman tabibi bu ülkeye davet etmek ve onların ihtiyaç duydukları her şeyi gerektiği şekilde temin etmek ve bu çaresizliğe son vermek gerekir. Ne yazık ki, bu düşünceyi hayata geçiremedik. Çeşitli siyasî meşgûliyetlerin ortaya çıkması ve Emîr'in ölümü bu kararı uygulamamıza izin vermedi. Şu anda Şirazlı tüccar hayatta ve sapasağlam olduğuna göre, acaba baştabib artık ne söyleyecek? Bir insanın ölüm belgesini vermekle, o insanı elleriyle öldürmek arasında ne fark var? Kırmızı altını görmeden hiç kimseye, hiçbir tabibe tabâbetle iştigâl belgesi vermeyen bu mayası bozuk tabib görünümlü adam, tabâbet yoluyla altınları üst üste istifleyen bu tüccar bozuntusu herif, her yerde ve her işte nüfûzunu kullanan bu adam; işlemiş olduğu böylesine büyük bir cinayete rağmen, acaba yine de tabâbet işine devam etme selâhiyetine sahip midir? Benim yakînen tanıdığım bu baştabib, bu cinayetlerin benzerini

yüzlerce kez işlemiş. Ancak buna rağmen hastalarından biri öldüğü zaman, o zavallının ölüm sebebinin kaza, kader ve Tanrı'nın iradesi veya kendi talimâtlarının icra edilmemesi, perhiz etmemek, uygun gördüğü ilaçların az ya da çok hazırlanması, uygun bir şekilde kullanılmaması olarak gösterebilecek kadar utanmaz ve yüzsüzdür. Ancak bir hastayı küçük ve önemsiz bir hastalıktan kurtardığı zaman, kerametini ve mucizelerini davul zurnayla halkın yüzüne vurur ve kendisini asrın mesihi olarak adlandırır. Bu tür düzenbaz, hilekâr ve yüzsüz tipler her muhitte, her sınıfta ve her grupta bulunabilir.

Gazne sarayı, dalkavukluk ve çapulculukla, şunu bunu methetmekle ve dost canlısı görünüp güç odaklarına yakın olmakla her zaman istediklerini elde eden bu tür insanlarla doludur. Ben orada bu baştabib hazretleri gibilerini çok gördüm. Bak; şu anda da bizim etrafımızda bu şehirde, başkentte, üstâtlar ve edibler zümresinde yer alan ne çok mayası bozuk insanlar bulunmakta. Bu aşağılık grubun, nasıl yüzsüzlük ve utanmazlıkla kendi pis ve aşağılık yaşamlarına devam ettiklerini, halkın onları iyi tanıdıklarını ve geçmişleri hakkında bilgi sahibi olduklarını bildikleri halde, yine de utanmazlıklarından ve hayâsızlıklarından geri kalmadıklarını seyret. Bugün gerçek liyâkat sahipleri, ilim ve kültür erbâbı olanlar unutulmuşluk, yoksulluk ve hatta açlık içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ancak bu aşağılık ve ensesi kalın dalkavuklar grubu, bütün işlerde meydanın biricik sevgilisi olmuşlardır. Usançlık bu düşük ahlâklılardan!. Bu hilekâr uygarlığa ve yanlış düzene lanet olsun! Aşağılık insanları barındıran bu topluma yazıklar olsun! Vay bu bedbahtlığa! İçine tüküreyim bu yalancı insaniyetin!

Emîr Şahin şu anda baştan ayağa duyguya gömülmüştü. Yüzünde bir kızgınlık ve öfke müşahede ediliyordu. Çok sinirli ve dertliydi. Kızgın bir arslan gibi kükrüyordu. Nihayet bir parça sakinleştiğinde hizmetçisini çağırdı ve ona hemen Buhâralı genç tabibe gitmesini, onu saygılı bir şekilde, oğlunu ziyaret etmesi için eve davet etmesini söyledi.

Yaklaşık yarım saat sonra, Emîr'in hizmetçisi Buhâralı tabibin teşrif ettiğini haber verdi. Beyaz ve temiz bir elbise giymiş olan genç tabib kapıdan içeri girdi. Başında şeker rengi ketenden bir sarık vardı. Beline limon renginde geniş bir şal bağlamıştı. Ayaklarında ise yumuşak deriden beyaz renkte bir çift çizme vardı. Sarığının bir ucunu, boynunun altından sağ omzunun üzerine atmıştı. Vakur ve ciddi bir görünüşü vardı. Sakalı ve bıyığı kısa idi. Böylesi ona çekici bir görünüş ve heybetli bir manzara

veriyordu. Emîr, Üstâd'la karşılaşır karşılaşmaz, bir an şaşırdı. Genç tabibin etkili bakışı, Emîr'in ruhunun derinliklerine kadar nüfûz etmişti. Öyle ki bu karşılaşmada Emîr, onun gülümseyen çehresi karşısında büyülenmiş ve adeta kendinden geçmişti. Bütün ömrü boyunca bu kadar çekici ve yakışıklı bir adam görmemiş olan Şehbânû, onun güzel ve çekici görünüşünü seyre dalıp gitmiş, adeta kendinden geçmişti. Gözlerini bir an olsun Buhâralı genç tabibin üstünden alamıyordu.

Genç tabib, terbiyeli bir ifadeyle Emîr'i ve eşini selâmladı; Emîr'in ve hanımının karşısında saygıyla başını eğdi. Emîr ve eşi de onun selamına karşılık verdiler. Emîr kendisini buyur etti ve ona oturacak bir yer gösterdi. Kendisine gösterilen yere oturduğunda, ellerini haç şeklinde göğsüne koydu ve konuşmaya başladı:

– Emîr hazretlerini ziyaretten dolayı çok mutluyum. Ayrıca Şehbânû'nun huzurunda bulunma şerefine nâil olduğum için de çok sevinçliyim. Bana böyle bir saâdetin nasib olmasına sebep olan şeyin ne olduğunu sorabilir miyim?

Emîr sakin bir ifadeyle yanıtladı Üstâd'ı:

– Sizi buraya kadar yormamızdaki asıl sebebi sanırım hizmetçim size söylemiştir. Merhum Emîr Kâbus'un kız kardeşi olan eşim Şehbânû'nun ismini bu birkaç gün içinde duymuş olmalısınız.

– Evet, bendeniz kendilerinin adını duymuştum. Yazık ki, bu ülkeye biraz geç geldim. Bu nedenle de sağken büyük Emîr'i ziyaret edemedim.

Emîr Şahin şaşkınlık içinde sordu:

– Nasıl ?... Yoksa siz önceden merhum Emîr'le tanışıyor muydunuz?

– Bizzat tanışmıyordum. Ancak o büyük adamın fazlının ve bilgisinin ünü bütün İslâm ülkelerinde, hatta İslâm ülkelerinin dışında dilden dile dolaşmaktaydı ve benim en büyük arzum, bir gün kendileriyle görüşme şerefine nâil olmaktı. Ancak kader buna izin vermedi.

– Siz merhum Emîr'le ne sebeple ve nereden tanışıyordunuz?

– Mektuplaşarak, birbirimizi görmeden.

– Lütfen adınızı bağışlar mısınız? Acaba bir lakap ve ünvanınız da var mı? Gerçi çok genç görünüyorsunuz...

– Benim adım Hüseyin'dir. Bugünün ilimlerinde ve tıpta biraz araştırmalarım var. Aslen Belhli'yim; ancak Buhâra'da dünyaya geldim. Lakap ve ünvanlara ise hiç ilgi duymuyorum.

– Siz tıp alanındaki meşhur tabiblerden hangisinin ders meclisinde bulundunuz? Acaba bu asrın meşhur tabiblerinden tanıdığınız birisi var mı?

– Ben hem Yunanlı ve Endülüslü tabiblerin eserlerini okuyup inceledim, hem de şark tabiblerinin kitaplarını. Yeni tıpta da kâfî derecede bilgi sahibiyim. Horasan ve Ferârûd’un meşhur tabiblerinin büyük bölümünü tanıyorum ve onlardan birkaçının yanında tahsil de yaptım.

– Mesela siz Gurganlı Ebû Sehl’i ya da Ebû Ali Sînâ’yı tanıyor musunuz?

Üstâd, iradesine çok sahip olmasına rağmen, Ebû Sehl’in adını işitince yüzünde hüzün dolu bir ifade belirdi. Üstâd’ın bu ani ızdırabı Emîr’in ve Şehbânû’nun gözünden kaçmadı. Lakin Üstâd hemen sakinleşti:

– Evet, bu sözünü ettikleriniz zamanımızın meşhur üstâdlarındandır. Ben bu üstâdların meclisinde bulundum.

– Çok iyi. Bilgili bir genç olduğunuz zaten belli oluyor.

– Öyle olması mümkündür. Ancak ilim deryası, özellikle tıp ilmi sonsuz ve sınırsızdır ve hiç kimse onda kemâle erdiğini iddia edemez.

– Tamamen doğrudur. Ancak bizim sizi davet etmemizin asıl maksadı, bu meseleler hakkında konuşmak değildi. Bu konuyu münasib bir zamana bırakalım. Sizin hastaları tedavi etmedeki maharetinizden çok söz ettikleri için, eğer zahmet olmazsa birkaç gündür ağır bir hastalığa yakalanmış ve bütün gençlik gücünü yitirmiş olan yirmi iki yaşındaki oğlumuzu muayene etmenizi rica edecektim.

– Ne zahmeti? Bu benim mesleğim. Buyrun, oğlunuzun hastalığı nedir?

– Hiç belli değil!

– Nasıl yani? Bu zaman zarfında bu şehrin tabibleri sizin hastanızı muayene etmediler mi?

– Etmez olurlar mı? Ettiler elbette. Birçok tabib oğlumu muayene etmek için geldiler; ancak ne yazık ki hastalığı teşhis edemediler. Ben de Gurgan’da değildim ve yeni geldim.

– İlginç!... Acaba hastayı görmeme izin var mı?

– Elbette, sizi davet etmemizdeki amaç bu zaten.

– Pekâlâ, ben hazırım.

– Buyrun!

Her üçü de oturdukları yerden kalkıp hastanın başucuna gittiler. Genç tabib olanca dikkatiyle, önce hastanın nabzını ve kalp atışlarını muayene etti ve uzun uzadıya dinledi. Sonra her iki göz kapağını muayeneye başladı. Gencin ağzını açtı ve diline baktı. Eliyle göğsünü ve karnını muayene etti. Sindirim sisteminin, solunum sisteminin muhtelif noktalarına parmak

uçlarıyla dokundu. Bu işi birkaç defa tekrarladı. Bu kontrolleri yaparken hastayı bir iki kez adıyla çağırdı:

– Oğlum, oğlum, Şehriyâr!...

Hastada en küçük bir hareket bile müşahede edilmedi. Sadece çok zayıf bir inleme sesi duyuldu, o kadar.

Üstâd bir kez daha muayeneyi baştan aldı. Yeniden hastanın kalp atışlarını dinledi. Göğsünün, midesinin, dalağının ve bağırsaklarının belirgin noktalarına elleriyle tekrar dokundu. Hastanın genel durumunu, nefes alış şeklini ve nabzını kontrol etti. Sonra el ve baş işaretiyle Emîr'i ve Şehbânû'yu odanın dışına davet etti ve hep birlikte dışarı çıktılar. Bitişik odada Üstâd, Şehbânû'dan hastalığın nasıl başladığını, kendi bilgi ve gözlemlerini de açıklamak sûretiyle ayrıntılı olarak anlatmasını istedi. Şehbânû olayları hatırladığı gibi anlattı. Sözlerini bitirdiğinde, zavallı kadının gözlerinde iki damla gözyaşı parlıyordu. Merak içinde sordu:

– Pekâlâ sizin teşhisiniz nedir? Oğlumun başına ne gelmiş? Hastalığı nedir?

Üstâd kesik kelimelerle yanıtladı gönlü yanık annenin bu sorusunu:

– Sevgili hanımefendi! Bu sorunuza kesin bir cevap vermeden önce, bazı konuların aydınlanması gerekiyor. Oğlunuzun eskiden bir hastalığı var mıydı, özellikle kalp hastalığı?

– Hayır, kesinlikle böyle bir hastalığı yoktu.

– Evli mi ya da nişanlısı var mı?

– Hayır. Kadın adını, nişanlı ve evlilik gibi kelimeleri duymaktan özellikle kaçınıyordu.

– Eğlenceleri ve meşgûliyetleri nelerdi?

– Sadece av, ata binmek ve atıcılık. Spora ve gezmeye son derece ilgi duyardı ve on beş gün öncesine kadar her bakımdan sağlıklıydı.

– Acaba oğlunuz sinirli bir mizaca mı sahip, çabuk sinirlenir mi?

– Ah, fevkâlâde! Kızgın ve sinirli olduğu zamanlarda hiç kimse onun yanına yaklaşmaya cesaret edemez. Yırtıcı bir kaplan gibi olur.

– Size ve babasına karşı da böyle midir?

– Hiç fark etmiyor. Böyle zamanlarda erimiş bir demir gibi yakıcı ve tehlikelidir.

– Bu tür zamanlarda sizin ona karşı genel davranışınız nasıldı? Acaba siz de sinirleniyor muydunuz, ona sert ve kırıcı davranıyor muydunuz?

– Asla, asla. Bu tür zamanlarda benim ve Emîr'in davranışı sadece susmak ve onun karşısında teslim olmaktı.

– Sadece bir çocuğunuz mu var?

– Evet, Şehriyâr bizim tek evladımızdır ve ona karşı da sonsuz bir ilgi ve alâka besliyoruz.

– Kadınlarla ve kızlarla karşılaştığı zaman oğlunuz nasıl davranıyordu? Acaba güler yüzlü ve tatlı dilli miydi, yoksa utangaç mı?

– Kadınlarla ve kızlarla karşılaşmaya hiçbir zaman hazır değildi. Çok utangaç ve soğukkanlı, hatta hepsine ilgisizdi ve her zaman karşı cinsten kaçıyordu.

– Acaba siz, kimi zaman onu, bu davranışını terk etmeye teşvik ettiniz mi?

– Evet; ancak her seferinde onun sert muhalefetiyle ve ani öfkesiyle karşılaşıyorduk; hatta oğlumun hastalığından önceki gün Taberistan Emîri'nin kızını buraya davet ettim. Amacım onu oğluma göstermekti. Sonra da kızı ailesinden isteyecektik. Ancak Şehriyâr atış meydanında arkadaşlarının huzurunda benim bu önerimden dolayı çok sinirlendi; öyle ki beni çok korkuttu.

– Pekâlâ size göre, bu gencin hastalığının sebebi aşk meseleleri olamaz mı? Böyle bir şey mümkün değil mi?

Şehbânû birden ümitsizliğe büründü ve yüzünü yana çevirdi. Çehresinde genç tabibe duyduğu güvensizliğin izleri belirdi birden. Şehbânû'nun durumunu dikkatle izleyen Üstâd konuşmasına devam etti:

– Görüyorum ki, Prenses bu sorudan çok rahatsız oldular?

Şehbânû başını iki yana salladı:

– Efendi! Rica ederim; bu konudan tümüyle sarf-ı nazar ediniz. Size söyledim; bu genç kesinlikle kadınlardan kaçıyor. Arkadaşlarıyla gezmek, spor ve avlanmak dışında hiçbir şeye ilgi duymuyor. Bana göre siz, bu sorularla asıl olaydan sapıyorsunuz.

Dudaklarının kenarında bir tebessüm beliren Üstâd, Şehbânû'nun bu eleştiri ve itham dolu sözlerine karşılık verdi:

– Pekâlâ sevgili hanımefendi! Arkadaşlarının ne tür insanlar olduğunu söyleyin lütfen.

– Daha önce de söylediğim gibi, atıcılıkta ve avda onunla aynı zevki paylaşan insanlar. İkisi saray ricâlinden muhterem iki kişinin oğullarından, ve biri de zengin ve muteber bir zâtın oğlu.

– Siz en son avlanmaya gittiklerinde, arkadaşlarının oğlunuzun yanında olmadığını söylediniz. O tek başına ava gitmek için arkadaşlarından ayrılmıştı. Pekâlâ onlardan hiçbir bilgi elde edilemez mi?

– Aynen anlattığım gibi. O gün oğlumun arkadaşları yol ortasında ondan ayrılmışlar ve oğlumun başına nelerin geldiğini ve nerelere gittiğini hiç anlamamışlar.

Üstâd bir an için düşünceye daldı. Anne ve baba için çok uzun, ıztırap ve endişe dolu bir andı bu. Sonunda Şehbânû sabırsızlık içinde tekrar sordu:

– Acaba bir şey elde edebildiniz mi?

– İzin verin sevgili hanımefendi; hâlâ aydınlatılması gereken bazı noktalar var. Bu yüzden sorularıma dikkatle cevap vermenizi rica ediyorum.

Şehbânû ümitsizlikle Emîr Şahin'e baktı. Onun bu bakışında birçok anlamlar gizliydi. Genç tabibin sorulara devam etme konusundaki ısrarını görünce, sabırsızlıkla sordu:

– Bu sorularla nasıl bir sonuca gitmeyi hedefliyorsunuz?

– Dikkat buyurmanızı rica ediyorum. Bu sorular bize, kesin sonuca gitmede ve bu sırrı ortaya çıkarmada kılavuzluk edecek.

– Pekâlâ, öyleyse buyrun. Ben hazırım.

– Acaba oğlunuz musikîye ilgi duyuyor mu?

– Sonsuz bir ilgi. Güzel seslerin ve nağmelerin delisi olduğunu söyleyebilirim. Ancak her sazı ve sesi değil, elbette şarkıcının ve çalgıcının üstâd ve mahir olması şartıyla.

– Acaba kendisinin musiki bilgisi var mı? Mesela bir müzik aleti çalıyor mu?

– Evet, zaman zaman tek başına kaldığında ud çalar. Daha çok dokunaklı nağmelerden lezzet alır. Elbette usta bir çalgıcı değildir. Ancak gönle hoş gelen bir tınısı vardır. Çoğunlukla Semerkandlı Rûdekî'nin şiirlerini mırıldanır, onun şiirlerinden ilhâm alır.

Üstâd gözlerini içinde bulundukları odanın tabanına dikip tekrar düşünceye daldı. Ansızın seri bir hareketle başını kaldırdı ve Şehbânû'ya sordu:

– Siz bu iki hafta boyunca çoğunlukla oğlunuzun başucunda mı oturdunuz?

– Evet, iki hafta boyunca geceli gündüzlü.

– Gecenin ve gündüzün muhtelif saatlerinde ve uykuya daldığını sandığınız zamanlarda acaba inleme ya da hezeyan şeklinde ondan hiç bir kelime ya da ibare duydunuz mu?

Şehbânû birkaç saniye düşündükten sonra Üstâd'ın sorusuna cevap verdi:

– Ah!... Neden?... neden?... Ancak bu kelimelerin belirgin bir anlamı yoktu. İki üç defa bu kelimeleri söyledi. Sanırım hastalandığının beşinci gecesiydi; ondan anlamsız birkaç kelime daha duydum. Oğlum o sırada uyuyordu ve sanırım korkunç bir kâbus görüyordu.

– Acaba bu kelimelerden hiç hatırladığınız var mı? Anlamsız olsa da.

– Evet, kıyamet kelimesini ve bir iki kez de naz ve çınar kelimelerini duydum.

– Düşünün; bu kelimeleri daha önce, yani hastalanmadan önce onun ağzından hiç duydunuz mu ve bu kelimelerle neyi tarif etmiş olabileceğini biliyor musunuz?

– Hastalanmadan önce bu kelimeleri kesinlikle ondan duymadım ve bu isimlerden de hiçbir şey anlamadım. Sadece çınar kelimesinin bu şehrin sokaklarından birinin adı olduğunu biliyorum, o kadar.

– Sizin bu kelimelerden bir şey anlamamanız mümkündür; ancak inanıyorum ki, onun hastalığıyla bir ilişkisi var.

– Nasıl yani? Ben bu sözünüzden hiçbir şey anlamıyorum.

– Siz bir şey çıkaramayabilirsiniz. Ancak bir psikolog bu kelimelerden birçok anlamlara ulaşabilir.

Üstâd bu cümleyi söyledikten sonra merak içinde Şehbânû'nun gözlerine baktı. Bir süre bu halde kaldı. Ardından gönlünde bir ümit ışığı parlamış gibi gülümsedi. Şehbânû, Üstâd'ın bu zamansız gülümsemesi karşısında haklı bir meraka kapıldı ve tabibin görünüşündeki ani değişimin sebebini sordu:

– Üstâd! Pekâlâ siz bu isimlerle oğlumun hastalığı arasında bir ilişki olduğunu mu düşünüyorsunuz?

– Evet, sevgili hanımefendi. Büyük bir ihtimalle öyle olmalı. Sizden şehrin bütün sokaklarını ve kadınlarını tanıyan, hatta her sokakta bulunan evlerde oturanları çok iyi bilen birkaç kişiyi burada hazır etmenizi rica ediyorum. Bana göre oğlunuzun sayıkladığı "çınar" kelimesi bizi bu sırrı keşfetmeye götürecek anahtar olabilir.

Üstâd'ın son açıklamaları karşısında oldukça şaşıran Emîr Şahin ve Şehbânû, bir an meraklı gözlerle birbirine baktılar. Ardından Emîr, içine düştükleri çaresizliğin bütün belirtilerini ele veren bir ifadeyle konuşmaya başladı:

– Pekâlâ, bu iş için hiç kimse şehrin bekçibaşından daha hazır ve daha bilgili değildir. O görevi gereği yardımcılarının yardımıyla Gurgan'daki

evlerin tamamına aşinadır, hatta evlerde oturan sakinlerin hemen hemen hepsini tanır.

Emîr hizmetçisini çağırdı. Ona birtakım emîrler verdi. Ardından Üstâd'la ilmî bir sohbete başladı.

31

MAHKEMEDE

Sultan Menûçehr, saltanat sarayının büyük salonunda oldukça gösterişli bir tahtın üzerinde oturmaktaydı. Onun arkasında Ebû Sa'îd Şûlekî ve yüksek saltanat şûrâsının üyelerinden dört kişi göze çarpmaktaydı. Sultanın sağ tarafındaki iki koltuk Şehbânû'ya ve Emîr Şahin'e, sol tarafındaki öteki iki koltuk ise Sultan'ın kız kardeşi Prenses Zerrin Gîs'e ve Emîr Kâdir Merzbân'a tahsis edilmişti. Sultanın karşısında iki kâtibiyle birlikte Gurgan'ın büyük kadısı oturuyordu. Diğer dört kadı da ikişer ikişer onun iki yanında yer almışlardı. Büyük kadı'nın sağ yanında baştabib ve beş meslektaşı göze çarpmaktaydı, sol yanında ise şehir halkının üç temsilcisi vardı. Büyük salonun giriş kapılarının iki yanında saray hizmetkârlarından ikisi duruyordu. Emîr Menûçehr'in emir subayı arkada ayakta beklemekteydi. Emîr Şahin ve Şehbânû salona girdiklerinde, Sultan onların selamına karşılık vermek üzere yerinden kalktı. Bu arada Sultan'la birlikte salonda hazır bulunanlar da ayağa kalktılar. Sultan yeniden tahtına oturdu ve bir süre alçak sesle Emîr Şahin'le konuştu. Emîr Menûçehr'in yüzünde şaşkınlığın izleri okunuyordu. Emîr Şahin'in açıklamalarını tasdik edercesine başını sürekli aşağı yukarı sallıyordu. İki emir arasındaki bu konuşmalar sona erdiğinde, Sultan, Buhâralı tabibin mahkemeye getirilmesini emretti. Bir anda bütün gözler salonun giriş kapısına yöneldi. Buhâralı genç tabib salona girdiğinde, içeride mutlak bir sessizlik hâkimdi. Salonun girişinde başını öne eğip sayılı ve ağır adımlarla, gururlu bir şekilde ilerledi ve boş bir sandalyenin önünde durdu:

– Gurgan ve Taberistan'ın civanbaht sultanına selam olsun. Haşmetli sultanın tâcı ve tahtı devamlı olsun. Salonda hazır bulunanlara da selam olsun.

Sultan birkaç saniye genç tabibin endamını ve görünüşünü seyretti. Salonda hazır bulunanların hepsi şaşkınlık ve hayranlık içinde onun çekici ve vakur çehresine bakıyorlardı. Üstâd'ın üzerinde baştan ayağa kadar beyaz bir elbise vardı. Ayağına, ayak baldırının yarısına kadar uzanan kısa bir çizme giymişti. Beline ipekten üzüm rengi bir şal bağlamıştı. Başında atlastan nohut rengi bir sarık vardı ve sarığının iki ucunu birbiriyle kesişecek şekilde boğazının altından omuzlarının üzerine atmıştı. Bu özellikleriyle alımlı ve çekici bir görünüşü vardı ve salonda hazır

bulunanlar daha önce böyle dikkat çekici ve endamlı biriyle karşılaşmamışlardı.

Sultan Buhâralı genç tabibten oldukça etkilenmişe benziyordu. Nitekim bu etki bakışlarına ve sözlerine de yansımıştı:

– Buyrun, oturun.

Üstâd saygıyla eğildi. Ellerini haç şeklinde göğsüne koydu, ancak oturmadı. Sultan bir kez daha oturmasını teklif etti. Bu kez Üstâd başını eğdi ve kendisine ayrılmış olan sandalyenin üzerine oturdu. Sultan’ın işaretiyle büyük kadı celseyi başlattı ve kâtibler konuşulanları yazmak için hazırlandılar. Büyük kadı Üstâd’a dönüp sordu:

– Nerelisiniz? Adınızı ve hüviyetinizi beyan ediniz.

– Horasan halkındanım, aslen Belhliyim. Adım Hüseyin, babamın adı Abdullah’tır. Otuz dört yaşındayım.

– Acaba daha önce Gurgan’a gelmiş miydiniz?

– Hayır, bu şehre ilk defa geliyorum.

– Ne zamandan beri tabâbet mesleğiyle uğraşıyorsunuz? Nerede ve hangi tabibin yanında tahsil yaptınız? Acaba elinizde tabâbetle iştigal edebileceğinize ilişkin izin belgeniz var mı?

– Yanımda tabâbet izin belgem yok. Üstâdlarım Horasan’ın meşhur tabibleriydi. On yedi yıl önce tababetle uğraşmaya başladım.

Salonda bir uğultu koptu. Salonda hazır bulunanlar şaşkınlık içinde genç tabibe bakıyorlardı. Salon sakinleştiğinde büyük kadı tekrar sordu:

– On yedi yaşından itibaren tabâbetle uğraşmaya başladığınızı söylediniz! Acaba siz böyle o yaşta tababet alanındaki tahsilsilinizi tamamlamışmıydınız?

– Evet.

Sultan alaycı bir gülümsemeyle etrafına baktı. Üstâd’ın verdiği cevap karşısında salonda hazır bulunanları bir hayret dalgası kaplamıştı. İlginç bir durumdu. Davacı taraf olan baştabib ve meslektaşları alaycı bir tebessümle birbirlerine bakmaktaydılar. İmalı bir şekilde birbirleriyle işaretleşmeye başladılar. Bunu fark etmekte gecikmeyen Buhâralı genç tabib, şehir tabiblerine doğru öfke dolu ve biraz da azarlayıcı bir bakış fırlattı. Sonra bakışları diğerlerine yöneldi. Bu sırada kendisine ciddi bir görüntü takınan başkadı araya girdi:

– Efendi! Karşınızdaki insanlara şöyle bir bakınız. Siz resmî bir mahkemedesiniz. Burası mizah yapılacak yer değildir. Onlar sizin aleyhinizde adalet divânına şikâyetçi olan Gurganlı tabiblerdir. Şu

gördükleriniz de Gurgan halkının temsilcileridirler. Şahidlik yapmak için burada bulunmaktadırlar. Hakkınızda bize ulaşan şikâyetler, haşmetli Sultanımız Emîr Menûçehr'in, Emîr'in kız kardeşleri Prenses Zerrin Gîs'in, Emîr Şahin'in ve saltanatın yüce hânedânından olan değerli eşleri Şehbânû'nun, yüksek saltanat şûrâsının muhterem üyelerinin, Etrek ve Dihistan emîri Emîr Kâdir Merzbân'ın huzurlarında incelenecek. Gurgan'ın başkadısı olan ben de bu şikâyetleri inceleyip çözüme kavuşturmakla görevlendirildim. Bu nedenle açıklamalarınızı dikkatli bir şekilde yapınız.

– Pekâlâ, ben mahkemede miyim?

– Evet, resmî bir mahkemedesiniz.

– Hangi suç nedeniyle ve hangi kanuna karşı çıkmaktan mahkeme edildiğimi sorabilir miyim?

– Gurganlı tabiblerin sizin aleyhinizde bir şikâyette bulunduklarından haberinizin olması gerekir. Bu şikâyet uyarınca, siz hiçbir yetkiniz olmadığı halde tıbbî müdahaleler yapmakla ithâm ediliyorsunuz. Siz daha önce tabâbetle iştigal etme izninizi ve gerekli belgelerinizi tabibler ocağına göstermeden bu işle iştigal etmişsiniz. Buna ilâve olarak, size müracaat eden hastaların da ikisi tarafından mahkememize ulaşmış iki ayrı şikâyet var. Söz konusu şikâyetçiler şu anda buradalar. İlk şikâyet hakkında Gurgan baştabibi gerekli açıklamaları yapacaklar ve sair konularda da elbette gerekli tahkikat yapılacak.

Üstâd bir süre düşündükten sonra konuşmaya devam etti:

– O halde ilk önce hususî davacının, yani Gurgan baştabibinin kendi şikâyetleri neyse bunu açıklamalarına izin vermenizi talep ediyorum. Böylece ben de şikâyet konularının ne olduğunu en azından bilebilirim.

Başkadı baştabibe döndü:

– Şikâyetiniz hakkında ne açıklamanız varsa söyleyiniz.

Baştabib yerinden kalktı ve konuşmaya başladı:

– Muhterem mahkemeniz tarafından da bilindiği gibi, mukaddes tabiblik mesleğiyle iştigal etmek; bu mesleğe giren kimseler için bazı şartlara ve özelliklere, tahsil ve tecrübeyi, üstâdların yanında işi öğrenmeyi, bu ilmin ilmî merhalelerini katetmeyi ve bütün sırlarını öğrenmeyi gerektirir. Kanûnen ve örfen her tecrübesiz ve acemi şahıs, yüce Allah'ın en değerli bağışını, yani insanların hayatını kendi oyuncağı ya da şöhret ve para elde etme vasıtası yapamaz. Yüce Sultanımız ve mahkemede hazır bulunan muhterem efendiler, bu adamın ağzından "Ben onsekiz yaşımda tıp tahsilini bitirdim" dediğini işittiler. Acaba bu sarih itiraf, bu şahsın

cürmünün isbatı için yeterli değil midir? Efendiler! Halkın deyimiyle henüz ağzı süt kokan on sekiz yaşındaki bir gencin uçsuz bucaksız tıp ilminden mezun olması mümkün müdür? Değerli tabibler! Siz eski ve yeni tıp tarihinde, hiç böyle bir gülünç iddia hatırlıyor musunuz ve gerçekten böyle bir şey mümkün müdür?

Üstâd tok bir ses tonuyla ve yüksek sesle cevap verdi:

– Evet, mümkündür.

Tabibler hep birlikte söze karıştılar:

– Hayır, mümkün değildir; böyle bir şey imkânsızdır.

Baştabib alaycı bir ifadeyle sözlerine devam etti:

– Pekâlâ yüce Üstâd! Söyleyiniz o zaman, nedir mümkün olan?

– Şâhid olduğunuz bu özel durum.

Mahkeme salonunda yeniden bir uğultu yükseldi. Bu sırada Sultan da Emîr Şahin'le fısıltıyla konuşmaya başladı. Yüksek saltanat şûrâsı üyeleri şaşkınlık içinde Üstâd'a bakıyorlardı. Salonda bulunanların şaşkın bakışları altında Üstâd konuşmasına devam etti:

– İnsanoğulları arasında faal aklın gücüyle, nefis kuvvetiyle ve kendi fikrî zekâsıyla tabiatın rumuzlarından ve ilimlerin meçhullerinden birçoğunun üstesinden gelmiş olanlar görülmüştür. Benim inancıma göre, bu tür insanların bir üstâda, hatta öncekilerin eserlerini mütalaa etmeye ihtiyaçları bile yoktur. Zira evrenin yaratıcısı onlara, yaradılışlarında ve varlıklarının her bir zerresinde bulunan en büyük bağışları vermiştir. Öyle görünüyor ki, kâinâtın meçhulleri ve ilimlerin bilinmezleri gizemli bir kaynak tarafından onlara ilhâm olunmaktadır. Ben bu asırda böyle birisini tanıyorum. Benim tanıdığım bu adamın, genç yaşta hikmet, mantık, tabiîyyât, ilâhiyât, nücûm, riyâziyât, musikî ve tıp başta olmak üzere birçok ilim dalında tam bir vukufu vardır. Oysa sıradan insanların bu ilimleri öğrenmek için çok fazla zamana, araştırmaya ihtiyaçları vardır.

Baştabib alaycı bir ifadeyle sordu:

– Pekâlâ, Üstâd Hazretleri! Söyleyin, bu dahi genç de kimmiş?

– Benim!

Başta Emîr Menûçehr olmak üzere salonda hazır bulunanların tamamı genç adamın bu son derece açık ve beklenmedik cevabı karşısında hayrete düştüler. Bir kez daha hakemler arasında bir konuşma ve fısıldaşma başladı. Sultan büyük kadıya hitâben şöyle dedi:

– Söylenenlerin şaka olmadığı belli oluyor. Daha ilginç sahneleri görmeye hazır olmalıyız.

Baştabib alaycı bir şekilde söze karıştı:

– O halde, sen bu sözlerinle kendini zamanın dahisi, günümüzün Hipokrat'ı ve Calinus'u ya da bu asrın Râzî'si ve Ahvâzî'si olarak kabul ediyorsun. Öyle değil mi?

Baştabibin bu sözleri karşısında diğer tabibler gülmeye başladılar. Salonda sessizlik sağlandığında Üstâd karşılık verdi baştabibin alaycı sözlerine:

– "Sen" sözcüğü Yaratıcı'ya hitap edildiğinde kullanılır. Eğer sizin bu kelimeyi kullanmaktaki maksadınız beni tahkir etmek ve hafife almaksa, büyük bir hata işlediniz ve bundan çok çabuk da pişman olacaksınız. Benim kendimi Hipokrat, Calinus ya da Râzî ve Ahvâzî'yle bir tutmama gelince; evet, ben kendimi onlardan daha üstün görüyorum.

Başta tabibler olmak üzere, mahkeme salonunda hazır bulunanların itirazları ve gürültü patırtıları arasında baştabib meslektaşlarına dönerek şöyle dedi:

– Efendiler! Ben bu adamın akıl sağlığından şüphe ediyorum. Her ne kadar onda deliliğin izleri açıkça görülmese de, bu sözlerinden bu adamın deliden öte bir şey olmadığı belli oluyor ve eğer bu ruhsal durumuna rağmen hastaları özgürce tedavi edebiliyorsa, telâfi edilmesi mümkün olmayan cinayetler işleyecektir. Bu nedenle yüce sultanımızdan ve muhterem mahkemeden, bu adamın bir tabib tarafından muayene edilmesini talep ediyorum.

Sultan, Üstâd'a dönerek şöyle dedi:

– Eğer sizin iddianız ciddiyse ve şaka falan da yapmıyorsanız, bize daha fazla açıklama yapmalısınız.

Üstâd kendisini dinletecek bir ses tonuyla Sultan'a karşılık verdi:

– Haşmetli Sultanım! Sonsuz bir esefle arz ediyorum ki, çağımızda tıp gibi çok önemli ve şerefli bir meslekle iştigal etme meselesi, tabib görünümlü bilgisiz, câhil ve tâcir bir grup için mal ve servet elde etme ve para kazanma aracı haline gelmiştir. Bu grup Allah'tan habersiz ve vicdanlarından arınmış bir halde insanların bilgisizliğini, câhilliğini ve acısını kendi çıkarları için kullanmakta; elemleri ve acıları teskin etmek ve kalplere şefkat vermek yerine, mukaddes tıp câmiasında devamlı olarak halkın kanını emip el emeklerini çalmakla meşgûller. Hastaların ve hasta sahiplerinin mâlî durumlarını, paralarının olup olmadığını dikkate almadan çeşitli ünvanlarla halkı yağmalamaktalar. Her gün altın ve gümüş biriktirerek, mal ve mülk edinerek dünyalıklarını arttırıyorlar. Ne Allah'tan

utanıyorlar, ne evliyâ ve enbiyâdan, ne de diğer insanlardan... Ne yazık ki, bu davranış tarzı bugün İslâm ülkelerinin başkentlerinde ve diğer büyük şehirlerinde oldukça revaçtadır. Hiçbir makam görünüşte iyi ve doğru olan bu grubun zulümlerini önleyecek hiçbir tedbir almamaktadır. Zira bu grubun çıkarlarına ters düşen kanunlar ve fermanlar çıkarıldığında, bu insan müsveddeleri hemen başka yollardan yeni savaşlara, mücadelelere ve mukabelelere girişmekte, halkı öncekinden daha iyi ve daha çok sağmaktadırlar. Bendeniz, sizin komşu ülkelerinizde bu utanç verici faciaların benzerlerini gözlerimle gördüm. Her meslek grubuna mensub insanların o mesleğin sırlarını ve kendi meslektaşlarının uygunsuz davranışlarını daha iyi bildikleri şüphe götürmez bir gerçektir. Bu nedenle bendeniz kendi meslektaşlarımın, yani tabiblerin uygunsuz davranışlarını ve çalışma tarzını bütün yönleriyle bildiğim için kesin bir itimatla söyleyebilirim ki, içinde yaşadığımız çağda tabiblerin dörtte üçü, bu mesleği sadece ve sadece zayıflara yüklenmek, altın ve gümüş biriktirmek, mal ve servet elde etmek, zevk ve sefâ içinde yaşamak ve kendi geleceklerini garanti altına almak amacıyla seçiyorlar ve gerçek tabiblerin, tıp câmiasının sâdık ve fedakâr hizmetçilerinin adının kötüye çıkmasına sebep olduklarını hiçbir şekilde dikkate almıyorlar. Servet, gücü ve kudreti doğurduğu için bu grup altın ve gümüş, mal ve mülk ve yeterli kazanç elde ettikten sonra kendi konumlarını korumak için her türlü teşebbüsten, hatta sahtekârlık yapmaktan, yalan söylemekten ve cinayet işlemekten bile geri kalmıyorlar. Ne yazık ki, bu bizim asrımızın en büyük bedbahtlığıdır. Hastaları korkutmak ve onlardan aşırı miktarda para talep etmek için bu mesleğin başlangıcında ettiği yemine aykırı olarak hastaların kanındaki sözüm ona mikropların varlığını ya da asılsız hastalıkları bahane eden ve birisinin kendilerine muhtaç olduğunu gördüklerinde, tedavinin zorluğunu, işin çokluğunu ve kendi meşgûliyetlerini hastanın ya da hasta yakınlarının yüzlerine vuran ve bu yolla onlara hastalığın tedavisi için ağır birtakım şartlar yükleyen, onlarla pazarlığa girişen çok sayıda tabibin bulunduğuna haşmetli Sultanımız inanmayabilirler. Attarlarla ve eczacılarla anlaşmak sûretiyle uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddeleri, hastalar için hazırladıkları şurupların ve ilaçların içine karıştırmakta ve bu yolla hastaları özel bir ilacı devamlı olarak kullanmaya alıştırmaktadırlar. Basit ve yüzeysel bir hastalığın tedavisi için hastaları peyderpey zorunlu olmayan muayenelere gitmeye mecbur etmekte, hak etmedikleri halde bu muayenelerde onlardan ağır ücretler almaktadırlar .Bu sömürü yöntemi

hasta biraz zengin ve varlıklı ise en üst seviyeye ulaşmaktadır. Yoksul ve eli darda hastalar için kesinlikle şefkat ve acıma söz konusu değildir. Bu yoksul ve çaresiz hastaları sıradan bir şurupla ya da basit bir ağrı kesiciyle başlarından savmaktadırlar. Ayrıca onları muayene etmek zahmetine de girmezler. Onların ihmali, hatası ya da dalgınlığı sonucunda bu bahtı kara insanlar telef olduğunda, bunların uğradıkları zararları telafi etmek için ne bir imdada yetişen bulunur, ne de onların yakınlarının itiraz etme hakları vardır. Çünkü alışılmış olarak kader, ilâhî takdir, alın yazısı gibi sözleri, hastaların hayatına karşı ilgisizliklerinin ve dikkatsizliklerinin bahanesi olarak sunarlar.

Sadece bu zulüm ve cinayetlerle yetinseler gene iyi! İçinde yaşadığımız dönemde gerçekte cezadan korunmuş ve ruhsatlı birer katil olan tabibler bulunmaktadır. Bunlar, en büyük ve en ağır suçlardan biri olan ana rahmindeki cenini düşürmekten ve yeni doğan bebekleri ve varisleri zehirlemek için ailelerle gizlice anlaşmaktan bile geri durmazlar. Elbette bu yaptıklarının tamamı altın ve gümüş içindir sadece.

Ey, “*Bir tabib için tıp ilminde ilmî bilgilerden ve tecrübe ve uzmanlıktan önce en gerekli sermaye, temiz bir vicdan ve insanseverliktir.*” diyen büyük Üstâd, ruhun şad olsun!

Şerefli ve Allah’ı tanıyan bir tabib, her zaman ve her yerde yüce Yaratıcı’nın, yaptığı işleri ve eylemleri seyrettiğini bilmeli ve halkın tatlı canını bir takım ilaçları deneme vasıtası yapmamalıdır. Bir tabib, hastaları tedavinin bütün aşamalarında, ettiği yeminin anlamını, kendisine yüklediği ahlâkî ve vicdânî sorumluluklarını daima gözünde canlandırmalıdır. Bu grubu toplumun en şerefli ve en güvenilir bireyleri içinden tam bir dikkatle seçmek gerekir.

Kendileri ruhsal bakımdan hasta olan asabî mizaçlı bireyler, halkın yaşamına duyarsız kalan unsurlar, ahlâkî ve vicdânî usûllere uymayan ve sır saklamayı beceremeyen kimseler, kendi rahat ve huzurlarını dertli ve zavallı hastaları ziyaret etme zahmetine bile tercih edenler, bu rûhânî ve mukaddes çevreye girme hakkına kesinlikle sahip değillerdir. En iyi tabibler, kendi seçtikleri dalda uzmanlığa sahip olmalarının yanı sıra, iyi huylu, ahlaklı, merhametli ve insancıl olan; altına ve gümüşe, mala ve servete değer vermeyen ve bu mesleği halkın iliğini kemiğini sömürmek, hastaların can suyunu emmek için değil, manevî eciri ve rûhânî ödülü için seçenlerdir. Ben bu ayrıntılı açıklamaları haşmetli sultanımızın ve yüce mahkemenin muhterem kadılarının hükümlerini vermeden önce gerçeği görmeleri;

gerçek bir tabibin özelliklerine ve görevlerine dikkat buyurmaları ve maalesef bu sınıfın bireyleri arasında, adaletin, kamu yararının ve halkın canının korunması için tıp camiasından kovulmaları ve tabâbetle iştigâl etmekten mahrum edilmeleri, hemen meslekten el çektirilmeleri gereken uygunsuz, tamahkâr, ilmî ve ahlâkî yeterlilikten yoksun insanların bulunduğunu dikkate almaları için yaptım. Şu anda ilk açıklamalarımı yaptığıma göre, asıl konuya, yani baştabib hazretlerinin şikâyet konusuna girmek için izin istiyorum.

Üstâd'ın sözlerinden oldukça etkilenmişe benzeyen Sultan "Devam ediniz" dedi.

Üstâd, baştabibe doğru öfkeli bir bakış fırlattıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

– Şimdi arz ettiğim bilgilerin ışığında sonuca varmak ve şunları söylemek istiyorum:

Gerçekte burada mahkeme edilmesi gereken ben değilim. Tabâbet alanındaki bilgisizliği, yanlış teşhisi, yaşayan bir insan için ölüm belgesi düzenlemesi, bütün Gurgan halkının nefretini kazanması ve emirzâdenin hastalığını teşhis etmekten bile aciz olması nedeniyle asıl mahkeme edilmesi, soruşturma açılması ve cezalandırılması gereken kişi, baştabib hazretleridir. Evet, pek sevgili baştabib hazretleri! Burada yargılanması ve hakkındaki suçlamalara cevap vermesi gereken kişi, sizin hatanızın ve cahilliğinizin kurbanı olmuş bir insanı mezarlıktan evine döndüren ve ölümden kurtaran tabib değil, bilakis sizsiniz. Başta siz olmak üzere bu şehrin bütün tabiblerinin bir imtihandan geçirilmesi ve imtihanı başaramamanız halinde tabâbet işine devam etmenizin yasaklanması gerekir.

Baştabib, Üstâd'ın doğrudan doğruya kendisini hedef alan bu sözleri karşısında çok öfkelendi ve itiraz etmek amacıyla yerinden kalktı:

– Bu şahıs, hemen Gurgan'dan çıkarılmalı. Gurgan halkının bu tür düzenbaz ve bozguncular ihtiyacı yok.

Bu sırada salonu bir uğultu kapladı. Diğer tabibler de baştabible birlik oldular ve doğrudan Üstâd'ı hedef alan şiddetli hamlelerle itirazlara başladılar.

Baştabib, meslektaşlarının öfkeleri ve taşkınlıkları biraz olsun yatışınca konuşmasına kaldığı yerden devam etti:

– Bu adam Gurgan tabiblerine açıkça hakaret ediyor. Haşmetli Sultanımızdan ve mahkemenin muhterem başkanından bu adamın

cezalandırılmasını talep ediyoruz. Haşmetli Sultanım! Açıkça arz ediyoruz ki, bu adamın zararlı beyanları önlenmezse, Gurgan'daki bütün tabibler işten el çekecekler. Bu bozguncu, hayâlperest ve maceracı adam kargaşa ve karışıklık çıkarmak amacıyla Gurgan'a gelmiş ve eminim ki, kendisi Gurgan'ın iyiliğini istemeyen yabancıların adamı, fitne ve fesat görevlisidir. Muhterem mahkemenin de şâhid olduğu gibi, bu adam başkentin bütün tabiblerine hakaret etmiştir ve bu yüzden de cezalandırılmayı hak etmektedir.

Tabiblerin çıkardıkları gürültü patırtı sonucu mahkemenin düzeni ve sükûneti bozulmuştu. Mahkeme salonunda bulunanlar heyecan içinde Sultan'ın emrini bekliyorlardı. Baştabib ve meslektaşları da aynı şekilde itirazlarına devam etmekte, devamlı olarak Üstâd'ın hemen cezalandırılmasını talep etmekteydiler. Bu sırada Emîr Menûçehr sağ elini yukarı kaldırıp salondakilerin sessiz olmalarını istedi. Zira Ebû Muhammed konuşmak için izin istemişti.

32

BELH DİVANI

Salonda tam bir sessizlik hakim olduğunda ve mahkeme salonu eski düzenine yeniden kavuştuğunda, Şirazlı Ebû Muhammed yerinden kalktı. Baştabibe ve meslektaşlarına dönerek konuşmaya başladı:

– Efendiler! Başkentin bütün tabibleri sizinle aynı görüşte değiller. Bu yüzden başkent halkı ve tabibleri adına görüş beyan etmemenizi rica ediyorum. Zira halkın görüşlerini beyan etmek üzere temsilcileri zaten burada bulunmaktadırlar. Utançtan ve infiâlden dolayı Gurgan mezarlığının yanından geçmeye bile cesaret edemeyenler, Gurgan halkının temsilcileri olamazlar ve Gurgan halkı adına söz söyleyemezler. Genç Üstâd'ın açıklamalarının hangi bölümü gerçeğe aykırıydı? Gerçekleri açıklamaktan ve sırları ifşa etmekten niçin korkuyorsunuz? Acaba meşhur "kedi ve odun" darb-ı meseli burada anlam mı kazanıyor? Benim zavallı kardeşimin diri diri mezara gömülmekten kurtulması, öldü denilirken yeniden hayata dönmesi, Gurgan'ın mazlûm halkının, haddi hesabı olmayan ölümlerin müsebbiblerini tanımaları için kesinlikle merhametli Tanrı'nın bir lütfû ve isteğidir. Muhterem efendiler! Her gün bu şehrin sığınmasız insanlarından birkaçı, câhil ve hiçbir şeyden haberi olmayan tabiblerin eliyle mezara gönderiliyorlar ve ölüleri uğurlayan kervan sürekli yollarda. Ben başkentte tabiblerin bilgisizliği ve hatası ya da umursamazlığı sonucu sevdiklerini yitirmiş ve yas tutmakta olan birçok aile tanıyorum. Acaba bu ölenlerin tedavisiyle ilgilenen tabib dışında, bu sayısız kayıplardan sorumlu olan birisi var mı? Bu genç tabibe başvuran hastalar içinde kendisinden şikâyetçi olan bir kişi bile yoktur.

Ben tam bir gönül rahatlığı içinde söylüyorum ki, bu deneyimli ve genç tabib, İsâ Mesih'in nefesine sahiptir ve gerçekte kendilerini tıp âleminin iftiharı ve bu çağın tabiblerinin önderi olarak kabul ediyorum.

Bütün hastaları güler yüzle ve en küçük bir beklenti içinde olmadan kabul edip tedavi ediyor. Bizim şehrimize girişinden bu yana geçen birkaç gün içinde bir kişi bile kendisinden şikâyetçi olmamış, memnuniyetsizliğini dile getirmemiştir. Muhterem kadı hazretlerinden, Üstâd'ın aleyhinde mahkemeye sunulmuş olan şikâyet mektuplarının kimlere ait olduğunu söylemelerini talep ediyorum. Acaba bu şikâyet mektuplarını yazanlar buralı mı, yoksa yabancı mı? Bildiğimiz kadarıyla bu şehir halkından hiç

kimse böyle bir şikâyet mektubu yazmamıştır. Bu nedenle bu mahkemenin saygıdeğer başkanından, bu şikâyet mektuplarını yazanların hüviyetlerini ifşa etmelerini tekrar talep ediyorum.

Başkadı masanın üzerinde bulunan evrakların arasından iki mektubu ayırdı:

– Bu mektupları yazanlardan biri “Hayr-hâh” adında bir şahıs. Öteki şikâyet mektubunun da “Hudâdâd” adında bir adamın mührüyle mühürlenmiş olduğunu görüyorum.

– Acaba bu şahısları hiç kimse görmüş mü ya da tanıyan birisi var mı?

– Hiç kimse bize şahsen başvurmadı ve mektuplarda da şikâyetçilerin belirgin bir adresi yok.

– Pekâlâ, eğer bu şahıslar Gurganlı iseler, neden kendilerini tanıtmıyorlar? Bu durumda, bu şikâyet mektuplarını yazanların Buhâralı genç Üstâd’ın aleyhine faaliyette bulunanların yardımcıları dışında kimseler olamayacakları açıkça anlaşılıyor.

Baştabib hemen itiraz etti:

– Yani siz bu şikâyetlerin sahte olduğuna mı inanıyorsunuz?

– Evet, kesin olarak sahte ve genç tabibe kin duyan birisi ya da onun yardakçıları tarafından yazılıp adalet divanına teslim edilmiş.

– Sizin de bu adamla birlik olup bize karşı birleştiğiniz belli oluyor. Başkent tabibler câmiasının halka hizmetkârlığının sonucu bu mudur? Bu tababet makamına ihânettir, vefasızlıktır. Bu açık ve küstahça bir hakarettir.

– Bendeniz arz ettim; bu şikâyet mektuplarını yazan şahısların hüviyeti belli olmadıkça onlara ehemmiyet verilemez ve itibar edilemez. Siz bu şahısların buralı olduklarını söylüyorsunuz. O halde buyursunlar, kendilerini tanıtsınlar.

– Her kimse kendisini elbette tanıtacaktır.

– Ne zaman tanıtacak? Karar alındıktan ve mahkemenin görüşü sâdır olduktan sonra mı? Hayır, muhterem baştabib hazretleri, öyle değil. Bu entrikayı Üstâd’ı korkutmak kastıyla çevirmişler. Bu işi yapmaktaki amaçları, toplumun hizmetkârı olan bu şerefli adamın adını kötüye çıkarmaktan başka bir şey değil. Hiç şüphem yok ki, bu şikâyetler gizlice yapılan bir anlaşmanın, alçakça bir entrikanın ve namertliğin sonucunda gerçekleşmiştir. Zira başkent halkının inanıp güvendiği insanlar olarak bizler, tahkik ettiğimiz her mahalle ve sokakta bu genç tabibten birazcık şikâyetçi olan ya da kendisinin aleyhinde konuşan ve kendisini kötüleyen hiç kimseyi bulamadık. Aksine herkes, bu büyük Üstâd’a duacı ve onun

mürididir. Bu hakikati isbat için bendeniz, bütün şehirde tellâl dolaştırılmasını; eğer şikâyetçi olan insanlar çıkarsa, bu bilgin ve saygıdeğer tabibe nisbet edilenlerin tamamının geçerli olmasını öneriyorum. Şahsen ben kendisinin yerine her türlü tazminatı yüklenmeye ve her zararı ödemeye hazır olduğumu söylemek istiyorum. Acaba bu açık taahhüdü kabul ediyor musunuz?

– Siz mahkeme için görev belirleyemezsiniz. Yüce mahkemenin başkanlık makamı nasıl uygun ve gerekli görürlerse öyle yapacaklardır.

Bu sırada Üstâd yerinden kalkıp söze karıştı:

– Haşmetli Sultanımız! Bu şehre gelişimin üzerinden birkaç günden fazla bir zaman geçmedi. Bu kısa zaman zarfında hastaları tedavi etmekten başka bir iş yapmadım. Aşağı yukarı bana başvuran bütün hastalar tedavilerin sonucundan hoşnut ve razı oldukları için çok mutluyum. Allah'a şükür bildiğim kadarıyla bütün hastalar iyileşmişlerdir. Eğer birkaç kişi henüz yatakta ve tedavi altındaysalar, bu onların hastalığının çok eski olması sebebiyledir. Elbette onlar da zamanla eski sağlıklarına kavuşacaklardır. Ancak baştabib hazretlerinin ve meslektaşlarının bana muhalefet edişlerinin asıl sebebi herkes tarafından bilinmektedir. Şehre daha yeni girmek üzereyken, tesadüfen bir insanı toprağa vermekte olduklarını gördüm. Cenazeyi uğurlayanlara ölüm sebebini sordum. Onlar bana toprağa verilmek üzere olan bu insanın kalp krizi nedeniyle öldüğünü söylediler. Bu nedenle şüpheye kapıldım. Cenaze sahiplerinden cesedi muayene etmek için izin istedim. Bir süre tartıştıktan sonra oğlu babasının cesedini muayene etmeme izin verdi. Muayene ettikten sonra, cesedde şüphelerimi doğrulayan birtakım izlere rastladım. Cenazeyi şehre taşıtıp ayrıntılı olarak muayene ettiğimde, ölümün gerçekleştiği konusunda hata yapıldığı kesinleşti. Bu yüzden hiç vakit geçirmeden hastayı tedaviye koyuldum. Yüce mahkemenin muhterem üyelerinin de bildikleri gibi, hasta mutlak bir ölümden kurtuldu. Kendisi şu anda hayatta ve sağlıklıdır. Daha sonra bana müracaat eden diğer hastaları tedavi etmeye başladığımda, benim bu girişimim baştabib hazretlerinin çıkarlarına dokundu. Onlar nüfûz ve haysiyetlerini tehdit eden ve gerçek yüzlerini ortaya çıkaracak olan tehlikeyle mücadele etmek için ayaklandılar. Meslektaşlarından bir bölümünü de kendi yanlarına çekerek böyle bir maceraya girdiler. Allah'a şükürler olsun ki, bu mahkemenin teşkiliyle yüzlerden riyâ ve tezvir perdesi kalktı ve herkesin gerçek görüntüsü meydana çıktı.

Bu sırada Üstâd kızgın bir çehreyle ve heyecanla sözlerine devam etti:

– Haşmetli Sultanımızdan dikkat buyurmalarını talep ediyorum. Gerçekte katillik hükmüne sahip suçlu bir tabibin yerine, bir cinayetin gerçekleşmesini engelleyen bir tabibi mahkemeye davet etmeleri ilginç ve gülünç değil mi? Haşmetli Sultan'ın ve muhterem üyelerin Belh Divânı hakkında bir şeyler duyduklarını sanıyorum. Ancak şimdiye kadar Belh Divânı'nın aldığı kararların yüzünü ağartacak bir başka mahkemenin daha bulunduğunu bilmiyordum. Ne yazık ki, burada öğrendim. Bu küstahlık ve edebsizlikten dolayı sizlerden bir dünya özür diliyorum. Yüce Sultanımızdan ve mahkemenin muhterem kadılarından affımı istiyorum. Zira hakikatin bu kadar kolay bir şekilde tersyüz edilebileceğini, Sultanımız'ın ve mahkemenin muhterem üyelerinin, asıl soruşturulup yargılanmaları gereken birtakım zararlı unsurların düşmanlıklarının etkisi altında kalacaklarını kesinlikle tasavvur etmiyordum.

Tabâbet mesleğinde hastayı tedavide hata yapan ve bu hatası hastanın zararına sonuçlanan bir tabib vicdanen, örfen ve kanûnen cezalandırılmayı hak etmektedir. Nerede kaldı, bilgisiz bir tabibin hatası sonucu bir hastanın diri diri mezara gönderilmesi? Bu durumda, hastanın tedavisinden sorumlu olan bu tabib bir katille aynı kefeye konmalı ve bu nedenle bir cani hakkında uygulanan ceza ile cezalandırılmalıdır. Biz burada görüyoruz ki, suçlu ve hatalı bir tabib, hak ve adaletin hilâfına olarak, kendi cehâletinin kurbanı olmuş bir insanı kesin bir ölümden kurtaran bir tabibin aleyhinde dava açmakta, onun suçlu olduğunu ilan etmekte ve kendisine layık olan şeyi hastayı kurtarana nisbet etmektedir. Dünyanın neresinde böyle bir durumun benzerine rastlanabilir? Acaba bu şartlar altında Belh Divânı kadılarının hakemliğine yüz rahmet okumak gerekmez mi? Gerçi bu dava hakkında henüz bir hüküm verilmiş değildir. Ancak konu bu kadar açık bir şekilde muhterem mahkemeye sunulduğuna göre, esasen böyle bir mahkemenin teşkili zarûrî değildir.

Bu baştabib söze karıştı hemen:

– Bu kadar dallandırıp budaklandırarak ve böbürlenerek anlattığınız olay, yani Ebû Muhammed'in kardeşi Ahmed'in kurtulması konusu bir tesadüften öte bir şey değildir. Tıp âleminde bu tür hadiseler çok gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir de. Çok sayıda ölü yıkayıcı da ölülerin canlı olduğunu görmüş ve onları kurtarmışlardır. Bu iftihar sebebi olacak bir hüner veya büyük bir iş değildir.

Ebû Muhammed hemen itiraz etti:

– Doğrusu baştabib hazretlerinin bu sözleri karşısında “Aferin” demekten kendimi alamıyorum. Benim zavallı kardeşimin yaşaması bir tesadüf mü? Sizin görüşünüze göre, yüzlerce hastanın tedavisi de art arda bir tesadüfler silsilesinden başka bir şey değildir. Açık seçik arz ettiğim için çok özür diliyorum; ancak mâhir ve üstad bir tabibin mucizevî tedavilerini önemsiz ve sıradan bir şeymiş gibi göstermek düpedüz utanmazlıktır, küstahlıktır. Yüce Sultanımızdan ve muhterem mahkemeden küstahlık ve utanmazlık kelimelerini kullandığım için özür diliyorum.

Baştabib hemen atıldı:

– Konuşma tarzınıza dikkat ediniz. Siz, mahkemenin huzurunda edeb ve nezaket kurallarının dışına çıkma hakkına sahip değilsiniz. Bu şahıs, tabâbet alanında birtakım önemsiz bilgiler edinmiş ve bazı bitkilerin özelliklerini biliyor olabilir. Ancak bu tecrübelere, sıradan insanların çoğu, hatta çölde yaşayan kocakarılar da sahiptirler. Bu eksik ve yüzeysel bilgilerle her tecrübesiz adam ve olgunluk çağına yeni ulaşmış genç, mukaddes tabiblik mesleğini kendisine çıkar sağlama aracı yapamaz; resmî izin belgesi olmadan halkın canını ve malını kontrolu altına alamaz. Tabâbet mesleği tahsil ve araştırma, özellikle de tecrübe ve uzmanlık ister. Bu nedenle herkesin üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Bu şahıs kendi başına ve hiçbir izin almadan tabâbet işine başlamış ve hastaları kabul etmiştir. Bu eylemi de suçtur.

– Buyrun, Üstâd’ın hangi çıkarı sağladığını söyleyin? Kardeşimin ailesi, içerisinde üç yüz kızıl altın bulunan bir keseyi kendilerine takdim etti. Ancak Üstâd kabul etmediler ve ailenin keseyi alma konusundaki ısrarları karşısında incindiklerini özellikle belirttiler. Ben kendim, içerisinde her türlü eşyası bulunan bahçeli bir evi Üstâd’ın adına satın aldım ve kendilerine takdim ettim. Ancak evin sahipliğini kabul etmekten ciddi bir biçimde kaçındılar ve şu anda mahkemede bulunan bu büyük tabib, Baharistan mahallesinde bulunan bu evi hastalara ve düşkünlere hizmet veren bir kliniğe dönüştürmemizin daha iyi olacağını, kendisinin mala mülke ihtiyacının olmadığını ifade ettiler. Acaba siz baştan başa bütün Gurgan’da bu tür önemli ve ilgi çekici hediyeleri görmezlikten gelecek bir tabib tanıyor musunuz? Bu şehirden Üstâd Ebû Sehl’in çıkışından sonra, sizin meslektaşlarınızdan hangisi böyle bir bağışın binde birine sahip ve ne zaman en fakir hastalardan bile tedavi ve muayene ücreti almaktan sarf-ı nazar ettiler?

Bu sırada Emîr Şahin’in eşi Şehbânû baştabibe itiraz etti:

– Ve bunca tıp tecrübelerini, araştırmalarını ve uzmanlığını mahkemede açık açık ifade eden siz âlicenab! İddia ettiğiniz bütün tecrübe ve mâlumâtınıza rağmen, oğlumun hastalığını teşhis konusunda niçin aciz kaldınız? Sadece siz değil, sizin bütün meslektaşlarınız mükerrer ziyaretlerde bulunduktan ve birkaç defa tıbbî müşâvere toplantıları düzenledikten sonra bile, oğlumun hastalığı hakkında bir şey söyleyemediler. İlginçtir ki, siz efendiler, tıp alanında sahip olduğunuzu iddia ettiğiniz onca mâlumât ve maharetle birlikte, tıbbî hataların en büyük suçlusu olduğunuzu bilmenize rağmen, hastanızı canlı canlı mezara gömülmekten kurtarmış bir adamı tabâbetle iştigal etme izni yok diye mahkemeye çağırmışsınız. Bu üzücü şartlar altında, bu şehrin zavallı halkının kaderinin nasıl olacağını bilmiyorum. İki gözümün nuru oğlum, iddia ettiğiniz onca yetkinliklerinize ve faziletlerinize rağmen, on beş günü aşkın bir süredir cansız bir ceset gibi yatakta ve siz asrın Calinusları, bu zaman zarfında bırakın oğlumun hastalığını teşhis etmeyi, zavallı gencin ateşini bile düşüremediniz.

Şehbânû son derece kederli bir görüntüye bürünmüştü. Çaresiz anne yüzünü ellerinin arasına almış, öylece ağlıyordu. Sultan, kadılar ve mahkemedeki diğer hazır bulunanlar bu manzara karşısında çok müteessir olmuşlardı. Sultan, Şehbânû'yu teselli edip sakinleştirmeye çalıştı. Ancak oğlunun hastalığından dolayı çok üzülen gönlü yanık anne, öylece ağlamaya devam ediyordu.

Bu sırada Sultan, Üstâd'a dönüp şöyle dedi:

– Siz emirzâdeyi muayene ettikten sonra ne teşhis koydunuz?

Üstâd'ın, Sultan'ın sorusunu cevaplamasına fırsat vermeden baştabib hemen atıldı:

– Haşmetli Sultanımızın, saltanatın muazzam hânedânının ve burada hazır bulunan muhterem efendilerin huzurunda bendeniz ve meslektaşlarım, başkentte bulunan tabiblerin temsilcileri olarak taahhüt ediyoruz ki, eğer bir hafta içinde bu palavracı adam emirzâdenin hastalığını teşhis ve tedavi edebilirse, biz bütün tabibler onun elini öpüp kendi üstâdımız ve bu asrın tabiblerinin önderi olarak kabul edeceğiz. Haşmetli Sultanımızın dikkatini celbetmek için arz ediyorum ki, bu on beş gün boyunca bu şehrin en seçkin tabibleri bütün tecrübelerini ve tıbbî tedbirleri emirzâdenin hastalığı için kullandılar. Tıbbî istişâre toplantıları düzenlediler ve görüş alışverişinde bulundular. Şu anda bendeniz itiraf ediyorum ki, bu teşebbüslerin ve istişârelerin tamamı sonuçsuz kalmıştır. Zira bu gizemli hastalığın türünü

teşhisten ve tedaviden aciz kaldık. Emirzâdenin tedavisi konusunda bendeniz ve bütün tabiblerin görüşü hiç vakit geçirmeden Hârezm'den yardım istememiz yönündedir. Zira bundan başka çaremiz yoktur. Ancak bu adam emirzâdenin hastalığını teşhis ve tedavi edemezse, fitne ve karışıklık sebebi olan ihtilaflara son vermek için en kısa sürede Gurgan'dan çıkarılsın.

Sultan Üstâd'a dönüp sordu:

– Baştabibin sözlerini duydunuz. Ne diyorsunuz? Bu şartı kabul ediyor musunuz?

– Hastaların tedavisi konusunda önceden bahse girmek ve birtakım şartlar öne sürmek yersizdir. Zira Âdemoğlunu ve diğer her canlıyı uğradığı belalar ve hastalıklardan kurtarabilecek olan, sadece Yaratıcı'nın mukaddes zâtıdır ve O'nun yok olmaya mahkûm olan kulları, bir hastayı eski sağlığına kavuşturma konusunda kefâlet altına giremezler. Ancak emirzâdenin hastalığı konusunda aydınlatılması gereken birtakım hususlar ve uygulanması gereken birtakım deneyler var. Ben bu hususları aydınlatmak üzereyken mahkemeye çağırıldım.

Baştabib aceleyle söze karıştı:

– Haşmetli Sultanımız mülâhaza buyurunuz ki, asrımızın Calinus'u ve Hipokrat'ı bu öneriyi kabul etmekten kaçınmaktadır ve hiçbir taahhüt altına girmeye hazır değildir.

Üstâd dudaklarında beliren bir gülümsemeyle başını iki yana sallayıp karşılık verdi baştabibin bu yersiz ithamına:

– Yanılıyorsunuz. Ne sizleri oyaladım, ne de aczimi ifade ettim. Daha hastayı ilk muayene edişimde bu gencin hastalığının ne olduğunu tahmin ettiğimi söyleyebilirim. Nihayet araştırmamın gerçekleşmesi gereken bir merhalesi daha kaldı. Tıp ilminin karmaşık birtakım sırları vardır. Tıbbın bu mübhem noktaları psikolojik tefekkür ve mütalâa ile keşfedilmelidir.

Sultan sabırsızlıkla sordu:

– Buna göre siz emirzâdenin hastalığının ne olduğunu teşhis ettiniz! Öyle değil mi?

– Son deneyden önce bu konuda kesin bir şey söylememem daha iyi olur.

Bu sırada Emîr Şahin'in hizmetçisi salona girdi. Başıyla Emîr'e işaret etti. Emîr birkaç saniye alçak sesle onunla bir şeyler konuştu. Sonra Sultan'ın huzurunda saygıyla eğilip kulağına bir şeyler fısıldadı. Sultan, hemen Üstâd'a dönüp şöyle dedi:

– İstemiş olduğunuz şahıslar hazır. Acaba siz de sözünü ettiğiniz deney için hazır mısınız?

– Evet haşmetli Sultanım!... Hazırım.

– Acaba deney esnasında annenin de hastanın yanında bulunmasının sizce bir sakıncası var mı?

– Hayır Sultanım! Ancak deney boyunca odada bulunanların tam bir sessizliğe riayet etmeleri gerekiyor.

– Pekâlâ kabul ediyoruz. Emirzâdenin hastalığını tedavi etmeniz halinde ne ile ödüllendirileceğinizi biliyor musunuz?

– Bir tabib için en büyük ödül, Yaratıcı'nın rızası ve hasta yakınlarının hoşnutluğudur.

– Buna göre, mahkemenin bundan sonraki celsesinin teşkilini deney sonrasına erteleyeceğiz.

Başkadı "Ferman Sultanımız Hazretlerinindir" dedi.

Bu arada baştabib söze karıştı:

– Yüce Sultanımızdan şehir tabiblerinin temsilcilerinin de deney sırasında odada bulunmalarına izin verilmesini talep ediyoruz.

Sultan, Üstâd'a dönüp sordu:

– Acaba sizce uygun mu?

– Hiçbir sakıncası yok; burada bulunan saygıdeğer zevâtın deney sırasında seyretmesini istiyorum. Ancak arz ettiğim gibi, tam bir sessizliğe riayet edilmesi gerekiyor. Zira hasta şu anda komaya girmiş durumda.

Baştabib alaycı ve kinayeli bir ses tonuyla yine söze karıştı:

– Pekâlâ, büyük Üstâd! Sen konuşmaya bile muktedir olmayan bir hastaya ne yapacaksın ve ne ile iyileştireceksin?

Üstâd, baştabibin alaycı tavrını anlamışçasına başını sallayıp yanıtladı onu:

– Deney esnasında göreceksiniz. Böylece sizin edebsizce davranışınız da hemen değişecek. Ben sizin asıl mesleğiniz olan tıp ilminin bütün ince noktalarını burada açıklayamam. Sadece şu kadarını söyleyebilirim: Bir hastanın dili, derdini ve her çeşit açıklamayı yapmaktan aciz kaldığında, hastanın nabız atışından ve kalp heyecanlarından kendi sorularına cevap bulması, tedavi eden tabibin görevidir. Hastalığın teşhisinde sadece hastanın açıklamaları yol gösterici değildir. Eğer bunun aksi olsaydı, kuvve-i natıkası felç olan dilsiz hastaların ve aynı şekilde henüz konuşma yeteneğine sahip olmayan süt çocuklarının tedavisi olanaksız olurdu.

Bu konuşmalardan sonra Sultan ve salonda hazır bulunanlar ayağa kalkıp Servistan bağına doğru yola koyuldular.

33

SIRRIN KEŞFİ

Hastanın odasında tam bir sessizlik hakimdi. Sultan ve beraberindekiler hastanın yatağının etrafında halka olmuşlardı. Üstâd yatağın sağ yanındaki bir iskemlenin üzerine oturmuş, bekçibaşı ve yardımcıları ise Üstâd'ın etrafında ayakta durmuşlardı. Üstâd'ın karşısında Şehriyâr'ın anne ve babası merak ve ızdırab içinde olup biteni izliyorlardı. Üstâd hastanın bileğini parmaklarının arasına almış, bekçibaşına işaret ediyordu. Bekçibaşı da hastanın yanına diz çökmüş, yavaş yavaş ve tane tane bir şeyler söylüyordu:

– Baharistan, Güldest, Hâmûn, Kâh, Çınar...

Bekçibaşı Üstâd'ın işaretiyle şehrin mahallelerini bir kez daha tekrarladı ve sıra Kâh mahallesinin adına gelince, Üstâd sol elinin içini dikey bir şekilde bekçibaşının önünde tuttu. Bu susması için bir işaretti. Ardından bu adı kendisi hastanın kulağına fısıldadı ve bütün dikkatini nabız atışlarına verdi. Üstâd'ın çehresinde merak izleri belirmişti. Üstâd'ın talimatıyla bekçibaşı yeniden konuşmaya başladı:

– Bîdistan, Direhtî, Râmiyân, Abşâr, Çınarlı...

Üstat işaret etti. Bekçibaşı bir takım isimleri yeniden saymaya başladı. Bu kez Çınarlı sokak adı ilgisini çekmişti Üstâd'ın. Üstâd iki defa bu kelimeyi uzatarak ve açık bir şekilde yeniden söyledi. Bir süre bekledi ve bu sırada yüzünde sevinç izleri belirdi. Üstâdın işareti üzerine bekçibaşının yardımcılarından birisi, önceden kararlaştırıldığı şekilde onun yerine geçti ve birtakım isimleri saymaya başladı:

– Muhammed Reşîd, Ebû Tâlib, Behrâm Semengânî, Behrûz Câcermî, Mansûr Şâygân...

Üstâd'ın talimatıyla son isim bir kez daha tekrarlandı, sonra bir kez daha... Bekçibaşının yardımcısı aynı ismi, yani Şâygân adını üçüncü kez tekrarladıktan sonra sustu. Bu sırada Üstâd, hastanın nabız atışlarının şiddetlenmesine sebep olan her üç kelimeyi gencin kulağına yaklaşıp tane tane ve açık bir şekilde tekrarladı:

– Kâh mahallesi, Çınarlı sokak, Mansûr Şâygân.

Sıra bekçibaşının ikinci yardımcısına geldi. O adam meslektaşının yerini alıp diğerleri gibi birtakım isimleri sıralamaya başladı:

– Mansûr Şâygân, Ziynet, Ahter,...

Üstâd soru soran gözlerle bekçibaşının yardımcısına baktı ve başını iki yana salladı. Bekçibaşı ilerledi ve yardımcısını kenara itip onun yerini aldı:

– Emîr Kâdir, Mâhcebîn, Nazenîn...

Bu sırada Üstâd hastanın nabız atışlarının her zamankinden daha çok şiddetlendiğini hissetti. Bir defa bekçibaşı, iki defa da Üstâd'ın kendisi bu isimleri tekrar ettiler. Bütün gözler Emîr Kâdir'e dikilmişti ve bu esrarengiz sahneden hiçbir şey anlamayan Emîr Kâdir, kendisinin, eşinin ve kızının adını duyunca şaşkınlıktan donup kaldı ve ne kadar düşündüyse de bu gizemli olayların kendisi ve ailesiyle ilişkisi hakkında bir şey bulamadı. Bu sırada Üstâd mütebessim bir çehreyle Sultan'a baktı ve birkaç defa başını aşağı yukarı hareket ettirdi. Ardından Emîr Şahin'e ve Şehbânû'ya döndü. Onlara bakarken tebessümü, ümit bahşeden ve başarıyla karışık bir gülümsemeye dönüştü.

O, hastanın sırrını çözmeyi başarmıştı sonunda.

Üstâd'ın işaretiyle odada bulunanların tamamı dışarı çıktılar. Koridorda Sultan sabırsızlıkla Üstâd'a sordu:

– Ne teşhis ettiniz? Ne oldu?

Üstâd vasfedilmesi mümkün olmayan bir sevinçle yanıtladı Sultan'ı:

– Haşmetli Sultanım! Bu genç âşık. Emîrzâde, Nazenîn adında ve Emîr Kâdir'in evinin sakinlerinden olan bir kıza rastlamış ve bu karşılaşmada duyguları öylesine etkilenmiş ki, bütün vücudu sarsılmış. Gencin kalbi, ruhu ve sinirleri anlık aşkın şiddetli tesiri altında kalmış. Haşmetli Sultanımızın bilgisini arttırmak için eğer izin verirlerse bu hastalık hakkında daha fazla açıklamalar yapmak istiyorum.

Sultan sabırsızlıkla "Buyrun, buyrun" dedi

Bunun üzerine Üstâd şöyle sürdürdü açıklamalarını:

– "Aşk" kelimesi sarmaşıkgillerden aşke adındaki bir bitkiden türemiştir. Bu bitki bağımsız olarak yaşayıp gelişemez. Bu nedenle beslenmek, gelişmek için kendi dallarını ve yapraklarını diğer bitkilerin gövdelerine sarar ve kendi bitkisel neşterleri vasıtasıyla ihtiyacı olan suyu ağacın gövdesinden emer. Âşıklarda da sevgiliye duyulan ilginin niteliğine, zayıf ve şiddetli oluşuna uygun olarak özel iltihaplar ve ruhî heyecanlar meydana gelir. Âşıkın sevgilisine ulaşamadığı zamanlarda ve aralarında bir engel bulunduğunda, âşık sararıp solar, yavaş yavaş kurur, yok olur.Aşk kelimesinin kaynağını ve isimlendirilme sebebini anladığımıza göre, araştırmacıların ve psikologların aşk ve muhabbet için on bir merhaleden söz ettiklerini bilmemiz gerekir. Bunlar şöyledir:

İlki, basit ve her türlü gösterişten uzak bir ülfetten daha öte bir şey olmayan dostluk merhalesi.

İkincisi, iki kişinin birbirine kalben sevgi beslemesi olan alâka merhalesi.

Üçüncüsü, sevgiliye duyulan muhabbetin şiddetlenmesi devresi, yani şiddetli sevgi merhalesi

Dördüncüsü, şiddetli istek ve ilgiyi muhabbet ölçüsüne ulaştıran duyumsanan aşk merhalesi.

Beşincisi, gönül verilene duyulan aşkın artması sonucunda kalbin yanıp yakılması merhalesi.

Altıncısı, âşıkın ruhuna ve gönlünün cidarına kadar nüfûz eden sonsuz ve aşırı sevgi merhalesi.

Yedincisi, sevgiliye duyulan bâtınî sevgi ve muhabbet merhalesi.

Sekizincisi, âşıkın sevgiliden görünüşte kaçtığı ve uzak durduğu, rûhî heyecanı, çarpıntısı ve düşüncesinin mahlûku olan hayâlî sevgiliyi talep amacıyla ortaya çıktığı merhale.

Dokuzuncusu, âşıkın sevgilisine duyduğu şiddetli ilginin sonucunda aşkından dolayı güçsüz düşüp hastalanması ve hayatî gücünü tümüyle kaybetmesi merhalesi. Bu merhalede hastanın yemek yeme iştahı ortadan kalkar; sindirim sisteminin faaliyetini yapamamasının, damarlardaki kan dolaşımının bozulmasının ve hayatî maddelerin bedenin organlarına ulaşmamasının sonucunda yavaş yavaş onun bütün gücü yok olur.

Onuncusu, âşıkın içine düştüğü ruhsal buhranlar sonucunda kendi akıl gücünü yitirmesi merhalesi.

On birincisi, âşıkın sevgilide fanî oluşu ve âlemde onun dışında kimseyi görüp aramaması merhalesi.

Aşkın on bir merhalesi bunlardır ve bu genç şu anda aşk merhalelerinin dokuzuncusunu katetmektedir. Bu da aşk merhalelerinin en hassas ve en tehlikeli merhalesidir.

Üstâd’ın görüşünü ve teşhisini kabul etmekte hâlâ teredddüt eden Şehbânû, bu sırada söze karıştı:

– Fakat Üstâd! Benim oğlum hastalanmadan bir gün öncesine kadar kadınlardan tümüyle kaçıyordu ve karşı cinse karşı kesinlikle hiçbir ilgi duymuyordu.

– Sevgili hanımefendi! Bu hastalığın çok kısa bir süre içinde aşk merhalelerinin tamamını süratle katetmesinin nedeni de özellikle budur.

Zaten hastanın buhran ve hezeyan anlarında Çınarlı, Naz ve kıyamet kelimelerini sayıklayıp durduğunu siz söylememiş miydiniz?

– Elbette, öyle!

– Pekâlâ! Şu ana kadar bu muammanın iki kelimesi keşfedildi. “Naz” onun sevgilisinin adı olan “Nazenîn”dir ve Çınarlı da kızın ikamet ettiği mahallenin adı. Ancak kıyamet kelimesi üzerinde daha sonra araştırma yapmak, bu kelimeyi kimden duyduğunu anlamak gerekir. Ben oğlunuzun sevgilisiyle karşılaşması sırasında bu kelimenin aralarında konuşulduğunu ve taraflardan birinin bu kelimeyi söylediğini sanıyorum. Oğlunuzla sevgilisi arasında büyük bir engelin bulunması, oğlunuzun ümitsizliğe kapılması ve son derece utangaç birisi olması nedeniyle böyle bir durum ortaya çıkmış. Bu nazariyenin doğruluğu konusunda sizin şahsen hiçbir şüphenizin olmaması gerekir.

Sevinçten kaynaklanan şiddetli bir heyecana kapılan zavallı anne, gözlerindeki yaşları temizledi:

– Pekâlâ Üstâd, siz hastalığı teşhis ettiniz. Ancak bunun tedavisi nedir? Ne yapmak gerekir?

– Sevgili hanımefendi! Tıp ilminde en hassas mesele hastalığın türünü tanımaktır. Hastalığın sebebini öğrendiğimizde, tedavisi kolaydır. Sonuç itibarıyla hastanın tedavisinde psikolojik yöntemlerden faydalanacağız. Oğlunuzun tedavisini psikolojinin özel bir yöntemiyle gerçekleştireceğiz. Acaba oğlunuzun çabuk kırılan, asabî mizaçlı, musikiye, güzel seslere, heyecan verici ve dokunaklı nağmelere ilgi duyan bir genç olduğunu söylediğinizi hatırlıyor musunuz? Bu gencin çabuk sinirlenmesinin nedeni de sinirlerinin son derece hassas olmasıdır ve oğlunuzla ilgili olarak bana naklettiğiniz bütün davranışlar, sinirli hastalarda bulunmaktadır. Bu arada bilmeniz gerekir ki, bu tür hastalar, sinirlendikleri zaman başkaları için tehlikesiz olsalar bile, yaradılışın sırlarından olan beynin hayatî güçleri ve sinirleri büyük bir zarar görür ve zayıflar; tam olarak içindeki erimiş maddeleri dışarı atarak merkezî basıncı ve gücü azalan bir yanardağ gibi. Bu nedenle bu tür hastalara kesinlikle kızmayacakları, her zaman sakin bir yaşam sürecekleri ortamları hazırlamak ve hoşlarına giden meşgûliyet ve eğlencelerle ilgilenmelerini sağlamak gerekir. Ancak bu gencin tedavisini ben şahsen yakından izlemeliyim. Onun iyileşmesi ve eski sağlığına yeniden kavuşması, bütün talimatlarımın dikkatli bir şekilde icra edilmesine bağlıdır ve sizi temin ederim ki bu şartları yerine getirirsek, bir hafta içinde onu sağ salim size teslim edeceğim. Şimdi emirzâdenin tedavisine hemen

başlamak için haşmetli Sultanımız'dan izin istiyorum. Zira hasta hâlâ kriz durumunda. Bu nedenle de onun tedavisini bir an bile geciktirmemek gerekir.

Olanlar karşısında hem şaşkın, hem de sevinçli bir halde bulunan Sultan, gülümseyerek karşılık verdi Üstâd'a:

– Gerekli gördüğünüz her teşebbüsü hemen yerine getiriniz. İstediğiniz her şeyi bir saniye bile gecikmeden hazırlayacaklar.

– Bendeniz öyle sanıyorum ki, Nazenîn, Emîr Kâdir Hazretleri'nin kızları olmalı. Acaba Emîr benim önerimi kabul ederler mi?

Emîr Kâdir sevinçle cevap verdi:

– Benim bu değersiz canım haşmetli Sultanımıza fedaya hazırdır. Verdikleri her emir başım gözüm üstünedir.

– Pekâlâ! Bu durumda hastanın tedavisini bütünüyle ben üstleniyorum ve hemen işe başlayacağım.

Bu müzakerelerden sonra Sultan ve beraberindekiler, Üstâd'la, Emîr Şahin'le ve Şehbânû'yla vedalaşıp sevinç içinde Servistan bağından çıktılar. Baştabib ve meslektaşları derin bir düşünceye dalmışlardı. Ebû Muhammed ve arkadaşlarının sevinçten içi içine sığmıyordu. Emîr Kâdir'in sadakâtini Sultan'a isbatlaması için bundan daha uygun bir zaman olamazdı.

Üstâd, Emîr Kâdir'in kızı Nazenîn'in gelmesi üzerine hemen hasta gencin tedavisini başlattı.

* * *

Hastanın yattığı odanın pencereleri bahçeye bakıyordu. Üstâd'ın talimâtıyla bahçede bulunan ağaçların dallarına, içerisinde bülbül ve kanarya kuşları bulunan birkaç kafes asılmıştı. Bu kafeslerdeki bülbüllerin ve kanaryaların güzel sesleri duyuluyordu dışarıdan. Hastanın yattığı odanın yanındaki bir odadan da ud eşliğinde söylenen son derece latif, etkili ve dokunaklı bir şarkı yayılıyordu binanın içine. Büyük Üstâd, hastanın annesi Şehbânû'ya, hastanın durumunda ortaya çıkacak değişiklikleri gözlemek amacıyla başucunda beklemesini; kuş seslerini, çalınan udu ve söylenen şarkıyı işittiğinde Şehriyâr'ın durumunda meydana gelebilecek en küçük bir değişikliği gözden kaçırmamasını söyledi. Üstâd büyük bir ustalıkla, en dokunaklı ve gönül okşayıcı şarkıları çalıyor, hüzünlü ve yakıcı bir sesle en güzel şiirleri okuyordu:

Onun ruhunun sırlarını bilen gönül nerede?

Onun sözlerini dinleyen kulak nerede?

Sevgili gece gündüz güzelliğini gösterip durmakta,
Sevgiliyi gören göz nerede?
* * *
Ey güneş! Âlemde senin gibi gezen yoktur.
Bu yolculuğundan bana bir yol azığı bağışla.
Bugün aşk yolunda kimi gördüysen,
Yüzünde toz toprak, gönlünde dert var.
* * *

Nazenîn, gül harmanına benzeyen o gökyüzü meleği, o gül yaprağı gibi latif olan güzel yüzlü kız, üzerine açık turuncu renkli ipek bir elbise giymiş bir halde Şehriyâr'ın başucuna oturmuş, eliyle onun alnını okşuyordu. Musikinin güzel ezgilerine benzeyen hoş sesiyle birkaç defa Şehriyâr'a adıyla seslendi:

– Şehriyâr!... Benim!... Senin Nazenîn'in. Aç gözlerini Şehriyâr!

Hasta genç gözünü açtı. Gözlerinde bahar şebnemi damlaları gibi iki damla gözyaşı parlıyordu. Zorlukla araladığı göz kapaklarının altından, önündeki donuk ve sisli boşlukta aşkından yataklara düştüğü sevgilisini görüyor, ancak inanamıyordu. Bu arada yan odada çalınan udun tellerinden her an daha dokunaklı ve daha içli nağmeler yükselmeye devam ediyordu. Udu çalan Üstâd'ın kendisiydi. Udun ve ud eşliğinde söylenen şarkının sesi, hasta gencin ruhunun ta derinliklerine kadar nüfûz ediyordu. Âşığını yataklara düşüren güzel kızın elinde, içinde yıllanmış şarap bulunan bir kadeh vardı. Ay yüzlü güzel onu hastaya içirmeye çalışıyordu. Nihayet şarabın bir yudumunu gencin boğazına dökmeyi başardı. Yüzüne yeni açmış gül goncasının tebessümüne benzer bir gülümseme yayıldı:

– İç Şehriyâr! Taş pınarın başında ne kadar susadığını ve o zaman ne kadar güçlü olduğunu hatırlıyor musun? Hatırlıyor musun, o zaman ne kadar mağrur ve kibirli olduğunu? Sen tekrar o zamanki durumuna dönmelisin. Eğer o gün sana karşı ilgisiz davrandıysam, sonraki görüşmeyi kıyamete ertelediysem ve seni incittiysem, bugün geçmişi unutmanı bekliyorum. O gün bütün duygularımı sana açmam akıllıca bir iş olmazdı. Zira aramızda çok derin bir uçurum, tasavvuru mümkün olmayan bir uzaklık vardı. Ancak bugün babamın özgürlüğüne kavuşmasıyla bu engel ortadan kalktı. Ben senin ilk gün gördüğüm o güçlü genç olmanı istiyorum. Eğer bana ilgi duyuyorsan, benim istediğim gibi davranırsın. Şehriyâr! Ben

seni daha ilk gördüğümde bütün vücudumun titrediğini, bedenimi tarifi imkânsız bir sıcaklığın kapladığını hissettim. Bu süre zarfında her ikimiz de birbirimizden ayrı kaldık ve ayrılık derdiyle yanıp yakıldık. Sen bu mukaddes aşk ateşini körükleyeceğin ve kaybettiğini aramaya çıkacağın yerde, bu sırrı herkesten gizledin ve kendini bu hale getirdin. Ancak bugün artık bu hatayı telafi etmenin zamanı gelmiştir. Burada ikimizden başka kimse yok. Yüce ve merhametli Allah, bizim pâk ve temiz aşkımızın, sonsuz sevgimizin ümitsizlik ve hüsranla sonlanmasını istemedi. Birçok mihnet ve sıkıntıya tahammül ettikten ve çok zor merhalelerden geçtikten sonra, saâdete ulaşmak bizim alın yazımızda varmış. Çok bahşeden Allah, bize de ilâhî bir bağışta bulundu ve ben bu ilahî bağışı karşılamak için geldim.

Bu sırada Üstâd bir yandan udunu çalıyor, bir yandan da Rûdekî'nin bir şiirini okuyordu:

Gözümün senin gamından dolayı deldiği her inci,

Binlerce gülün çehresinde benim sırlarımı ifşâ etti.

Gönlümün candan devamlı gizleyip durduğu sırrı,

Gözyaşlarım hâl diliyle her önüne gelene söyledi.

34

SÖYLE KİMSİN?

Servistan bağı baştan başa sonsuz bir sevinç ve mutluluğa gömülmüştü.

Bağın bütün kapılarını, pencerelerini, sütûnlarını ve çevre duvarlarını sarmaşıklarla ve çeşitli süs bitkileriyle süslemişlerdi. Mavi mermerli köşkün büyük salonunda ve koridorlarında yanan kandiller ve meşaleler, içerisine çeşit çeşit taze çiçeklerin konulduğu büyük çini vazolar, değerli yaygılar ve sırmalı ponponlarıyla renkli ipek perdeler özel bir görkeme sahipti. Mavi mermerli köşkün bu görkemli salonunda Ziyârî Emîri Menûçehr, altın işlemeli bir tahtın üzerine oturmuştu. Şehzâdeler, ülkenin ve ordunun seçkin şahsiyetleri, saray ricâli ve Gurgan'ın başkadısı ise Sultan'ın etrafına sıralanmışlardı.

Sultan'ın önünde, üzerine altın işlemeli bir örtü örtülmüş olan şimşir ağacından yapılmış, kısa dörtgen bir masa vardı. Masanın üzerine içlerinde kâfûr ağacından elde edilen beyaz mumlar yanan ve salona hoş bir koku yayan beş kollu gümüş bir şamdan konulmuştu. Şamdanın yanında ayaklı ve yuvarlak küçük bir ayna, aynanın önünde ise altın bir tepsi içerisinde Kelâmullah göze çarpıyordu. Aynanın iki yanında iki vazo vardı. Bu vazoların içerisine kırmızı güllerle karışık mine çiçekleri koymuşlardı. Masanın üzerinde bunların dışında yuvarlak bir ekmek, içerisinde su bulunan kristal bir bardak, balla dolu bir kap, yeşil buğdayla dolu yuvarlak porselen bir kâse, içlerinde rengârenk şekerler, altın ve gümüş sikkeler bulunan birkaç kap ve kokulu yasemin çiçeği yapraklarıyla dolu bir kâse vardı. Bütün bu kapların ortasında da içerisinde ne olduğu belli olmayan fildişinden yapılmış zarif ve küçük bir sandık yer almaktaydı. Masanın altında ise, içerisinde iki beyaz güvercin bulunan bir kafes göze çarpıyordu.

* * *

Salonun büyük kapısı açıldı. Önde Gurgan'ın cuma imamı, onun arkasında Buhâralı genç tabib, anne ve babalarıyla birlikte Şehriyâr ve Nazenîn, yani gelin ve damat içeri girdiler. Baştan ayağa beyazlara bürünmüş olan Nazenîn, başına ipek bir başörtüsü atmıştı. Öteki iki hanım, yani gelinin ve damadın annelerinin başlarında rengârek tülden birer örtü vardı. Gelin ve damadın annelerinin ellerinde ise, ortalarında kadifeyle kaplanmış zarif birer kutu bulunan küçük birer tepsi göze çarpıyordu. Bu iki hanımın iki yanında ise Emîr Şahin ve Emîr Kâdir ilerliyordu. Bu grup

şimşir ağacından yapılmış masanın önüne geldiklerinde, hepsi Sultan'ın önünde saygıyla eğildiler. Bu sırada salonda bulunanların tamamı, gözlerini Sultan'a dikmişlerdi. Sultan yerinden kalktı. Cuma imamı Kelâmullah'ı masanın üzerinden aldı. Önce imam, ondan sonra da sırasıyla gelin ve damat onu öptüler. Sultan'ın işaretiyle nikâh duası okundu. Gelin ve damat başlarını öne eğmiş bir halde utanarak birbirlerini kabul ettiklerini ilan ettiler. Bu sırada Sultan, Şehbânû'nun elindeki tepsiden elmas bir nikâh yüzüğünü alıp Nazenîn'in parmağına, Mâhcebîn'in elinde taşıdığı tepsinin içindeki diğer yüzüğü alıp Şehriyâr'ın parmağına taktı. Şehriyâr ve Nazenîn, Sultan'ın önünde diz çöktüler. Bu sırada Sultan, masanın üzerindeki fildişi sandığın kapağını açtı ve içerisindeki elmas, zümrüt, yakut ve lal parçalarını iki eliyle gelinin ve damadın başına serpti. İki gencin anne ve babaları çocuklarını kucaklayıp öptüler. Ardından hep birlikte salonun penceresine doğru ilerlediler. Gelinin annesi güvercinlerin kafesini pencerenin yanına götürdü ve kafesin kapağını açtı. Güvercinlerden birini gelin, diğerini damat kafesten çıkarıp uçurdular. Bu sırada köşkün dışında ve koridorlarında bulunan hanımların sevinç çığlıkları yükseldi. Bu merasim sona erdiğinde, Sultan ve beraberindekiler salonun diğer kapısından çıktılar. Sultan'ın salondan ayrıldığını gören kadınlar, gelin ve damadın başına serpilenlerden kendi paylarına düşeni alabilmek için salona hücum ettiler. Kadınların bu hücumu, salonun içinde garip bir uğultu ve karışıklık meydana getirmişti. Kadınlar yerlerdeki değerli taşlardan alabilmek için itişip kakışıyorlardı.

* * *

Servistan bağının atış talimi için kullanılan geniş meydanından çığlıklar yükseliyordu. Baştan başa bütün çimenlik ve çevresi en güzel şekilde süslenmişti. Meydanın etrafını çevrelemiş olan asırlık çınar ağaçlarının gövdelerini, yerden beş metre yükseğe kadar rengârenk atlas kumaşlarla örtmüşlerdi. Bu çınar ağaçlarının aralarına, çeşitli süslerle süslenmiş olan üst bölümden itibaren bir metre aralıkla ince ipekten üç sıra ip çekilmiş ve bu iplere devamlı dalgalanan altın işlemeli ponponlar asılmıştı. Meydandaki çınar ağaçlarının altına çok sayıda masa koymuşlardı. Masaların üzerine şerbet kaplarını, çeşit çeşit meyvaları, tatlıları, çeşitli yiyecekleri, kızarmış kuşları ve kebapları sıra sıra dizmişlerdi. Masaların etrafında beyaz elbiseleriyle hizmetçiler davetlileri ağırlamakta ve onların emirlerini yerine getirmekteydiler.

Yere çaktıkları ağaç direklere bağladıkları uzunca bir iple meydanı tam ortadan ikiye bölmüşlerdi. Meydanın kuzey bölümü kadın davetlilere, güney bölümü de erkek davetlilere tahsis edilmişti. Her iki bölümde de davetliler için bütün ziyafet araç ve gereçleri hazırlanmıştı.

Meydanın kuzey bölümüne, yerden bir metre yüksekliğinde bir sofa yapmışlardı. Kısa basamaklar aracılığıyla çıkılan bu sofanın üzeri, etrafı ve merdivenleri, güzel nakışlı ve değerli halılarla döşenmişti. Sofanın tam ortasına güneş ışığı altında parlayan altın işlemeli bir taht koymuşlardı. Tahtın iki tarafında ise beyaz güllerle süslenmiş iki sandalye göze çarpıyordu. Güllerle örtülü bu iki sandalye gelin ve damada, altın işlemeli taht ise Sultan'a ayrılmıştı.

Erkek davetliler arasında, altın sırmalı değerli elbiseler giymiş ve bellerine altın işlemeli kılıçlar kuşanmış olan şehzâdeler, ordu komutanları ve yüksek dereceli saray görevlileri gibi önemli şahsiyetler göze çarpmaktaydı. Grup grup meydanda dizilmiş olan davetlilerden bir bölümü birbirleriyle konuşmakta, bir bölümü de gençlerin sevinç ve mutluluğunu seyretmekteydiler. Ülkenin yüksek düzey ve yaşlı ricâlinden olan konuklar ise sofanın çevresinde yerlerini almışlardı. Karşı tarafta da dalgalı atlas ve ipek elbiseleri ve bu elbiselere taktıkları pahalı takılarıyla emirlerin ve ülkenin ileri gelenlerinin hanımları, küçük çocuklarıyla birlikte bu şahane şenliğe katılmaktaydı. Düğün törenine katılan bütün misafirler sevinç ve neşe içindeydiler. Meydandaki gülme sesleri ve sevinç çığlıkları bir an olsun kesilmek bilmiyordu.

Kadın ve erkek çalgıcılardan oluşan iki ayrı grup çeşitli müzik aletleriyle ve zilli defleriyle çalıp söylemekte, gençler tek başına ya da gruplar halinde raks etmekte ve bu konudaki bütün hünerlerini ortaya dökmekteydiler. Bazen erkek çalgıcılar, bazen de kadın müzisyenler çalıp söylemekte, bir grubun susmasından sonra diğer grup kendi hünerlerini göstermekteydi. Gençlerin raksını seyretmekle meşgul olan yaşlı ricâl dışında, geri kalan davetliler, özellikle gençler ve çocuklar, çalgıcıların coşkulu şarkılarına eşlik etmekte ve el çırpmaktaydı. Bu arada meydanda raks etmekte olan gençler, diğer arkadaşlarını oyunlarına katılmaya davet etmekteydiler. Bu görüntülerle baştan başa bütün meydan sevinç, neşe ve coşkuya gömülmüştü.

Davetliler arasında, üzerlerinde özel elbiseler bulunan gençlerden oluşan on beş kişilik bir grup diğerlerinden daha fazla göze çarpmaktaydı. Liderleri Mihrdad, Ferhad ve Behram olan bu grup, bir anlamda düğün

şenliğinin organizasyonunu üstlenmişlerdi. Bu on beş gencin tamamı koyu yeşil elbiseler giymişlerdi. Ayaklarında ise yünlü yumuşak çizmeler vardı. Çizmenin üst bölümünü iki parmak genişliğinde aşağıya doğru kıvırmışlardı. Bu şekilde çizmelerin ortaya çıkan astarı onların ayak baldırında beyaz bir çizgi teşkil ediyordu. Gençlerin giydikleri dar şalvarların paçaları çizmelerin içine gömülüyordu. Özel giyimli bu gençler grubunun bellerinde ise, kemerleri çapraz bir şekilde omuzlarının üzerinden bellerinin arkasındaki tirkeşin kancalarına bağlanan deri kemerler vardı. Bu deri kemerlerin sol yanına beyaz deri kılıfı olan birer bıçak asmışlardı. Kemerlerinin sağ yanında ise, içerisinde ne olduğu belli olmayan kabarık ipek keseler ilk bakışta dikkati çekiyordu. Bu kıyafet ve teçhizât o devrenin avcılarına ve okçularına mahsustu.

Bu şenliğe her şeyden daha çok hararet ve heyecan bahşeden şey, bu neşeli gençler grubunun faaliyetleri, bağırış çağırışları ve teşvikleriydi. Onlar daima bir o yana bir bu yana gidip gelmekte, kadın ve erkek davetlileri oyuna ve raksa özendirmekteydiler. Bu şenlikte tamamen yeni olan şey, meydandaki çınar ağaçlarının dallarının ucuna bağlanmış olan hindistancevizi büyüklüğündeki yüz kadar rengârenk keseyle sofanın üzerine ve meydanın doğu bölümünde ağaçların dallarına asılmış olan bir insan başı büyüklüğündeki onlarca koyun postuydu. Meydandaki davetlilerden hiçbirisi bu keselerin ve koyun postlarının ne işe yaradığını ve hangi amaçla ağaçların dallarına asıldığını bilmiyordu. Bu konuda herkes birbirine bir şeyler soruyor ve işin sırrını öğrenmeye çalışıyor, ancak doğru dürüst bir cevap alamıyordu.

* * *

Emîr Menûçehr ve Buhâralı genç tabib yan yana meydana doğru ilerlemekteydi. Onların arkasında ise gelin ve damatla, gelin ve damadın anne ve babaları vardı. Meydana ulaşan yol boydan boya değerli halılarla kaplanmıştı. Yolun iki tarafına yerden yaklaşık elli santim yüksekliğinde sekiler yapmışlar ve bu sekilerin üzerine, içlerinde rengârenk çiçekler bulunan çiçek saksıları ve vazolar koymuşlardı. Sultan'ın muhafız birliği bu yoldan geçip meydana ulaştığında, önce Sultan ve Üstâd, ardından gelin, damat ve onların anne ve babaları sofanın basamaklarından yukarı çıktılar. Bu sırada meydanda bulunan misafirlerin sevinç çığlıkları yükseldi. Bütün davetliler Emîr Menûçehr'e sevgi gösterisinde bulunup tezahürât yapmaktaydı:

– Yaşasın Sultan... Yaşasın Emîr!

Davetlilerin bu tezahürâtı bir süre devam etti.

Bu sırada Sultan gülümseyerek, el ve baş işaretiyle misafirleri selamlıyordu. Öte yandan çoğu Şehriyâr'ın arkadaşı olan avcı gençler grubu, ipek keselerin içinden avuç avuç gül yaprağı çıkarıp gelin ve damadın başına saçıyorlardı. Kısa sürede bütün sofa güllerle doldu. Gül yağmurundan sonra avcı gençler sofanın önüne geldiler. Emîr Menûçehr'in meraklı gözlerle çınar ağaçlarının dallarına asılmış olan keselere baktığını fark ettiklerinde, Sultan'ın bu acayip ve yeni icat edilmiş âdet hakkında soru sormasına fırsat vermeden sofanın etrafına asılmış olan örtüleri kenara çektiler. Her biri örtülerin altına gizledikleri ok ve yaylarını alıp hızla çınar ağaçlarının dallarına asılmış olan keselere ok yağdırmaya başladılar. İlkin büyük koyun postlarını hedef aldılar. Bunların delinmesiyle birlikte sofanın etrafına rengârenk yuvarlak şekerler dökülmeye başladı.

Sonra gençler daha küçük keselere doğru ok atmaya başladılar. Atılan oklarla delinen her keseden içindeki altın ve gümüş sikkeler yere dökülüyordu.

Kadınlar ve çocuklar büyük bir coşku, heyecan ve bağırış çağırış içinde altın ve gümüş sikkelere doğru hücum ediyorlardı. Bunlar Emîr Menûçehr'in ve diğer davetlilerin gülüp eğlenmesine sebep olan heyecanlı bir sahne meydana getirmişti.

Gençlerin bu gösterisinden sonra Sultan, genç tabible birlikte sofadan aşağı indi. Sofanın etrafında sıralanmış olan yüksek dereceli saray görevlilerine, emîrlere, şehzâdelere ve ordu komutanlarına onu üstâdların üstâdı diye takdim etmekte, çevresinde halka olmuş insanlara Üstâd'ın tababetteki maharetini ve bilgisini anlatmaktaydı. Bu sırada elini genç tabibin omzuna koymuş olan Sultan'ın bu davranışı, genç tabibe gösterdiği sevgi ve sevecenlik, orada bulunanların pek alışık olmadıkları bir şeydi. Zira Sultan'ın Üstâd'a gösterdiği bu ilgi, o tarihe kadar Gurgan sarayında emirlerden ve saray ricâlinden hiçbirisine, hatta hânedâna mensup olanlara ve en yakın akrabalara bile gösterilmemiş olan bir ilgiydi. Sultan'ın yakınlarından hiçbirisi, onu bu kadar sevinçli ve mutlu görmemişlerdi. Hiçbirisi onun bir insana bu kadar yakın olduğuna, böylesine içten ve samimi davrandığına şahit olmamışlardı.

Buhâralı genç Üstâd, Emîr Menûçehr'in kendisine gösterdiği bu aşırı ilgi karşısında utanmıştı. Ellerini çapraz şekilde göğsüne koymuş ve Sultan kendisini övdüğünde son derece saygılı ve edepli bir halde başını önüne eğip Sultan'a şükranlarını sunmaktaydı.

* * *

Gelin ve damat rengârenk güllerle süslenmiş olan sandalyelerine oturmuşlar, kendilerine mutluluklar dilemek üzere gurup gurup sofanın merdivenlerinden yukarı çıkan davetlilerin tebriklerini kabul ediyorlardı. Davetliler gelin ve damadı kutladıktan sonra sofanın öbür tarafından aşağı iniyorlardı. Diğer davetlilerin gelin ve damadı kutlama merasimi sona erdiğinde, sıra atıcı gençler grubuna geldi. Ferhad kasten gençlerin en sonunda yer almıştı. Sıra kendisine geldiğinde arkadaşının karşısına dikildi; onu olanca samimiyetiyle kucaklayıp öptü ve sonra Şehriyâr'la konuşmaya başladı:

– Şehriyâr, hatırlıyor musun? Bir ay önce bu meydanda sana ne söylemiştim? Benim o zaman sözünü ettiğim aşk meleği buydu işte.

Şehriyâr gülümseyerek yanıtladı arkadaşının sözlerini:

– Dostum, sen haklıydın.

– Aşkın ne büyük bir güce sahip olduğunu gördün mü Şehriyâr? Hiçbir gücün ona karşı koyamayacağını itiraf ediyor musun şimdi?

– İtiraf ediyorum sevgili dostum, itiraf ediyorum.

* * *

Saltanat sarayının büyük toplantı salonunda Ziyârî Emîri Menûçehr altın işlemeli bir tahta oturmuştu. Buradaki toplantıya Ziyârî sarayının seçkin şahsiyetlerinden, emirlerden ve şehzâdelerden çok sayıda insan, Sultan'ın kız kardeşi Prenses Zerrin Gîs, Emîr Şahin ve eşi Şehbânû, Emîr Kâdir, Gurgan başkadısı, şehir baştabibi ve onun meslektaşları, Şirazlı Ebû Muhammed, şehir halkının temsilcileri ve Buhâralı genç tabib katılıyordu. Buhâralı tabib, Sultan'ın sağ tarafında bulunan bir sandalyenin üzerinde oturmaktaydı.

Sultan salonda bulunanları şöyle bir süzdükten sonra konuşmaya başladı:

– Şu anda hepimizin samimi bir şekilde itiraf etmesi gerekir ki, bu asırda Üstâd'ın gerçekleştirdiği tedavinin bir benzeri en seçkin tabibler tarafından bile yapılamamıştır. Emîrzadeyi yeniden sağlığına kavuşturmasının ve Gurgan halkına yaptıkları değerli hizmetlerinin bir karşılığı olarak Üstâd'ı saray danışman tabibi ünvanıyla ödüllendirdik ve Üstâd'ın saray tabibi olduğunu bildiren fermanı çıkardık. Ayrıca saray hazinedarına, büyük ve değerli hizmetlerinin karşılığı olarak kendilerince tayin edilecek bir meblağı her ay düzenli olarak Üstâd'a vermelerini buyurduk. Büyük Üstâd bundan böyle ömrünün sonuna kadar kendisine

uygun bir maaş alacaktır. Üstâd ister bizim ülkemizde ikamet etsin, ister başka bir yerde, bu gelirden ölünceye kadar istifade edebilirler.

Bu sırada bir saray görevlisi elinde üzeri örtülü bir tepsiyle ilerledi. Sultan onun elindeki tepsinin içinden iki fermanı alıp Üstâd'a teslim etti. Üstâd, Sultan'ın uzattığı fermanları saygıyla alıp öptü ve her zamanki alçak gönüllülüğüyle konuştu:

– Haşmetli Sultanım! Acaba bendeniz böylesine bir iftihara ve sevgiye layık mıyım?

– Bize göre bu, sizin yüce makamınızın ve kadirşinâslığınızın bir karşılığıdır.

– Acaba büyük sultanımızdan bir şey talep edebilir miyim?

– Elbette, elbette... Bize yaptığınız büyük hizmetin karşılığında sizin hiçbir ricanızı kırmayız. Mümkün olması halinde bizden istediğiniz her şey derhal yerine getirilecektir.

– Bendenizin talebi, haşmetli Sultanımın merhametinin ve adaletinin bir göstergesi olan bu ödüllerin tamamının yoksulların tedavisine tahsis edilmesi ve Gurgan'da Sultanımızın fermanıyla yoksul hastalara hizmet veren donanımlı bir hastanenin tesis edilmesidir.

Genç tabibin bu talebi Sultan'ı çok şaşırtmıştı:

– Sizin isteğiniz son derece ilginç ve mukaddestir. Ancak neden bu kararı verdiğinizi söyleyiniz.

– Allah'ın rızası ve kısa bir süre önce vefat etmiş olan büyük üstâdımın ruhu için.

– Sizin üstadınız!?... Bir süre önce öldüğünü söylediğiniz üstâdınız kim?

– Büyük ve eşsiz bir tabib, âlim bir adam ve değerli bir varlık.

– Sizin bu kadar çok saygı duyduğunuz ve sevdiğiniz bu adamın adı neydi?

– Yüce Sultanımızdan, şimdilik beni bu soruya cevap vermekten muaf tutmalarını talep ediyorum.

Sultan derin bir düşünceye daldı. Salonda bulunanları merakla karışık bir şaşkınlık kaplamıştı. Bu sessizliğin ortasında Gurgan baştabibi Sultan'dan izin alıp yerinden kalktı. Sultan'ın ve Üstâd'ın önünde diz çöktü. Sesine de yansıyan bir mahcûbiyet içinde konuşmaya başladı:

– Haşmetli Sultanım! Başta bendeniz olmak üzere başkentin bütün tabibleri böyle değerli ve bilgili bir Üstâd'ın öğrencisi olmakla iftihar edeceğiz. Civanbaht Sultanımızdan bu ülkenin tabiblerini temsilen Üstâd'ın

elini öpmeme ve Üstâd’a karşı yapılan edebsizliklerden dolayı kendisinden özür dilememe izin vermelerini talep ediyorum. Bu arada Sultanımız Hazretlerinin izniyle büyük Üstâd’a bir soru sormak istiyorum.

Üstat gülümseyerek baştabibin yerden kalkmasına yardım etti. Elini öpmesine mani oldu. Baştabib yerden kalkınca Üstat, baştabibe dönüp şöyle dedi:

– Buyrun, ne isterseniz sorun. Sizin her sorunuzu memnuniyetle cevaplamaya hazırım.

Baştabib dokunaklı bir ses tonuyla “Ey büyük adam” dedi, “Söyle bize, sen kimsin? Bu asırda zor hastalıkları tedavideki bilgisi ve mahareti seninle uyuşan sadece bir kişi var.”

Üstâd “Kim bu adam?” diye sordu

– Bu dahî tabib ve filozof, Ebû Ali Sînâ’dır.

Üstâd gönlündeki hüznü ve üzüntüyü açığa vuran bir yüz ifadesiyle başını yavaşça hareket ettirdi ve “Ebû Ali Sînâ benim” dedi.

EDEBİYAT DİZİSİ KİTAPLARIMIZ

*Malcolm X/*Alex Haley
*Mekke'ye Giden Yol/*Muhammed Esed
*Güvercin Gerdanlığı/*İbn Hazm
*Vakti Kuşanmak/*Atasoy Müftüoğlu
*Firak/*Atasoy Müftüoğlu
*Divan Edeb. Sosyal ve Dinî Kon. Rubâîler/*A. İhsan Öbek
*Osmanlı Toplumunda Fars Dili ve Edebiyatı/*M. Emin Riyâhî
*İran Edebiyatında Şiir/*Banû Nusret Tecrubekâr
*Çeviri Nasıl Yapılmalı?/*Edmond Cary
*Sembolik Hikâyeler-1/*İ. Sînâ-Suhreverdî-A. Gazâlî
*İlâhî Şairleri Özgünleştirmek/*Atasoy Müftüoğlu
*Kelimeler Çınladıkça/*Ebubekir Eroğlu
*Arayış ve Kendini Gerçekleştirme/*Mustafa Kınış
*Batışı Olmayan Güneş-İbn Sînâ/*Nurullah Lârûdî
*Hayat Mükemmel Değil/*Ebubekir Eroğlu
*Merhamet ve Metanet/*Ken Wilber
*Ben Bleuyum/*Muharrem Sevil
*Sûfîler Arasında/*Omar Michael Burke
*Ben Bilâl/*H.A.L. Craig
*Hikmet Yazıları/*Filibeli Ahmed Hilmi
*Osmanlı Hayatından Kesitler/*Kethüdazade
*Cinlerin Efendisi/*Irving Karchmar
*Felsefe Diyarından Hikmet Yurduna Bilgelik Hikâyeleri/*Cevdet Kılıç
*Felsefe Diyarından Hikmet Yurduna Bilgelik Hikâyeleri/*Cevdet Kılıç (Küçük ebat)
*Uçtum Rengime Kondum/*Nur Arıoğul
*Kalender ve Kale -Sühreverdi'nin Hayat Hikayesi/*S. Yahya Yesribî